Austr. 4647-1 Svastics

Div 68/1496

<36616876190014

<36616876190014

Bayer. Staatsbibliothek

MAGYAROK'

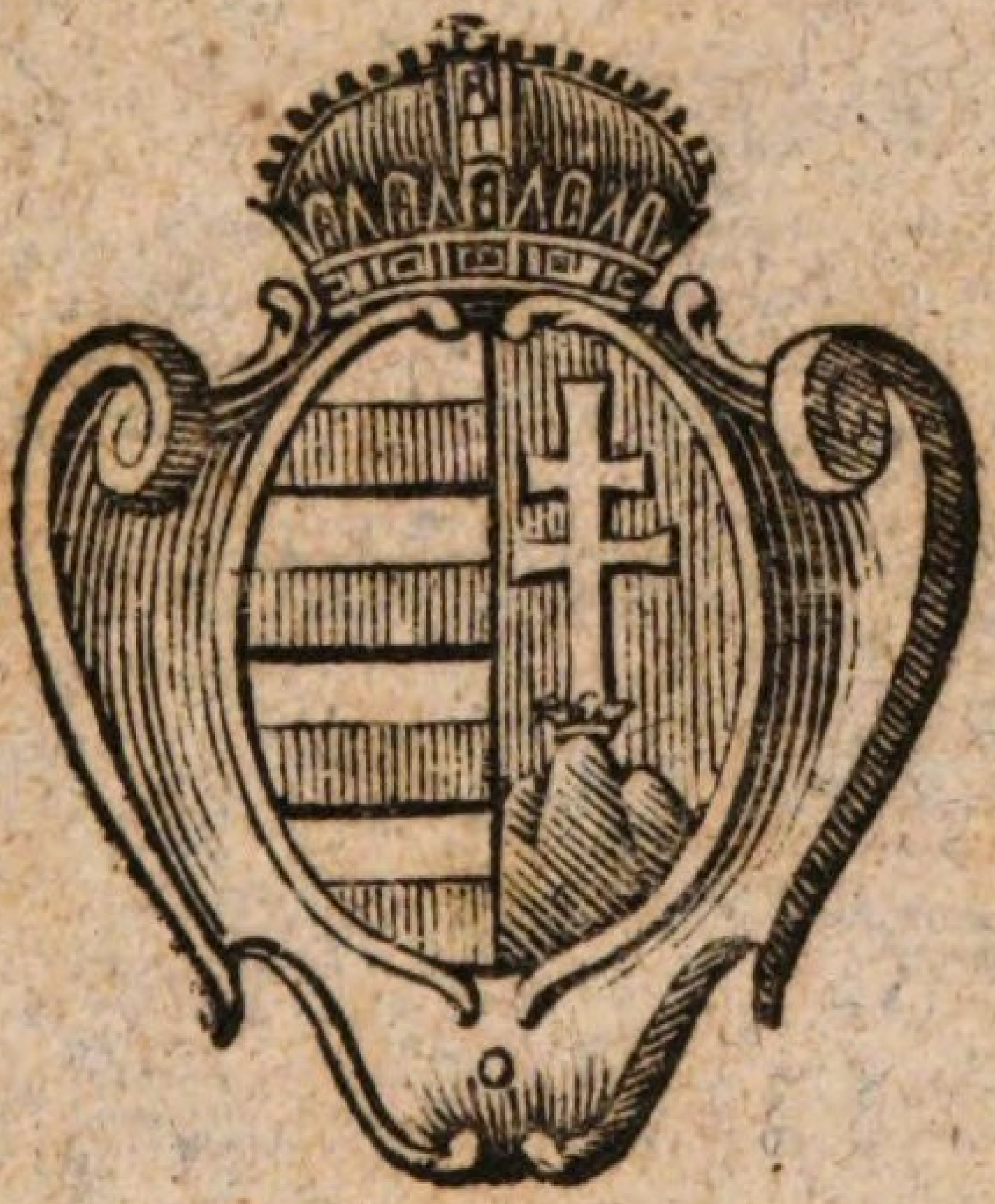
HISTÓRIÁJA,

MELLYET

CSÉTSÉNYI SVASTICS IGNÁTZ

A' Győri Püspökségnek Mosonyi Esperestségében

Sz. Miklósi Plébános ira.

ELSŐ KÖNYV.

POSONYBAN,

BELNAY GYÖRGY ALOYSIUS' BETŰIVEL, ÉS

KÖLTSÉGÉVEL. 1805.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

NAGY MÉLTÓSÁGÚ GRÓF

VÁSONKŐI

ZICHY KÁROLY

Ő EXCELLENTZIÁJÁNAK,

HOMONNA' ÖRÖKÖSSÉNEK, SZ. ISTVÁN APOSTOLI KIRÁLY' JELESSÉGES RENDJE' NAGY KERESZTES VITÉZZÉNEK, NEMES GYŐR VÁRMEGYE' FŐ-ISPÁNYJÁNAK, A' TSÁSZÁRI 'S APOSTOLI KIRÁLYI FELSÉG' VALÓSÁGOS ARANY KULTSOS HIVÉNEK, ÉS BELSŐ TITKOS TANÁTSOSSÁNAK, A' F. UDVARI KAMARA' ELŐLÜLŐJÉNEK, 'S BIRODALMI FINÁNTZIA' KORMÁNYO-ZÓJÁNAK, NAGY KEGYELMESSÉGŰ ÚRNAK.

Ns. Waltherr László.

KEGYELMES URAM!

Mennél kegyesebb hajlandósággal méltóztaték fogadni EXCELLENTZIÁD ezen Magyar Históriámnak első kiadását; annál forróbb tisztelő bizodalommal nyújtom ezen másodikát tündöklő nagy Neve' súgárai alá; hogy ezeknél fogva kellemetesebben tűnjenek Hazánkfiainak szemeibe az itten egybefoglaltt Magyar Dolgoknak jelenései; minthogy valamit EXCELLENTZIÁDNAK tetszeni tapasztalnak; nem lehet abban nékik kedvet, 's gyönyörűséget nem találni.

Mert szemeik előtt forognak EXCELLENTZIÁDNAK arról tellyesen bizonyító jelességes Tettei: hogy nem tsak ama' sok századok által virágzó Méltóságos Familiájának fényességére; hanem ditső Hazájának is díszére, 's javára született légyen. Hirdetik ezt különösen az Országnak boldogúltt LEOPOLD, és kegyesen uralkodó FERENTZ Királyunk' koronáztatására tartatott Gyűlései, mellyekben, mint Ország' Birája, olly bőltsen fáradozott vala, hogy, valamint a' Felséges

Fejedelemnek, úgy a' Nemes Nemzetnek is tetszésére lenne tanátsosan intézett Hazafiúi Igyekezetével: A' miért Ez, fennyen tisztelő kedvellésével; a' Felség pedig Szent István Apostolunk' és Királyunk' különösbb Érdemeket jelentő nagy Keresztjével méltóztatta vólt EXCELLENTZIÁDAT.

Bizonyára szerentsésnek esméri magát Nemes Győr Vármegye, hogy illy ditsősséges Fő-Ispányját tisztelî EXCELLENTZIÁDNAK magasztaltt

Személyében. Erre nézve örvendek én főképpen ezen ékes Tartománynak: minthogy Ennek kebelében boldogíttattam születésemmel a' Magyar Egnek részességére. A' mit ha velem együtt meggondolnak Hazámfiai: kötelességemnek tulajdonítják, hogy Hazafiúi fáradtságomnak ezen szüleményét EXCELLENTZIÁDNAK szentelem; annál is inkább: mivel Plébánosi hivatalomat is ezen Sz. Miklósi szép Uradalmában kegyes Pátronátusa alatt folytatom.

EXCELLENTZIÁDNAK ezen Magyar Históriámban terjedtten sugározó nagy Neve fogja is azt eszközleni valósággal, hogy ennek olvasásával még a' leghidegebb vérű Hazafiak is felhevűlnek Apostoli Koronánknak, 's Királyunknak igaz tiszteletére, 's édes Hazánknak szeretetére.

Engedje a' Mindenek' Ura, hogy ezen példás Tekintetével hoszszú időkig fényeskedjék EXCELLENTZIÁD! Melly lángoló óhajtásom mellett, magamat kegyelmes Hajlandóságába mély a-

lázatossággal ajánlván, legbuzgóbb tisztelettel vagyok

EXCELLENTZIÁDNAK

készséges szolgája
Svastics Ignátz,
Sz. Miklósi Plébános.

BÉVEZETÉS.

Tzimernek szoktuk nevezni az ollyan ékességet, melly egyik valóságot a' másiktól azon egynemüségben megkülömbözteti. Három illyen ékességgel jeleskedik a' Magyar Nemzet, melly ötet tulajdonképpen tzimerezvén, egyéb Nemzetektől különválasztja; tudniillik: az ő Nyelve; Ruhája; és Koronája.

Nyelve *úgy tzimerezi ennek nemzeti egyvalóságát, hogy azon kivül, hogy ettől Magyarságnak neveztessék,*

egyszersmind az ő mérséklett, és még az Idegeneknél is magát tetsző hangzásával megesmérteti, azt; hogy olly nagy Pátriárkának Maradéka légyen, ki a' Mindenhatónak azon áldását érdemlette: hogy az ő Nyelve, melly ötet jelesítette vólt; változhatatlanúl megmaradna; 's ahoz képpest az ő Unokáinak sokasága — a' Magyarság — ezen tőle nyertt elidegeníthetetlen örökségével még a' legnagyobb viszontagságok között is Nemzeti valóságát fogyhatatlanúl fenntartaná.

Ruhája — *mind a' két nemen lévőnek a' felett, hogy az ő deli termetét egyéb Nemzeteknek irígységére szembe tünteti; az ő természeti tűzről pattantságát is, és Nemes származását minden ötet szemlélőknek kinyilatkoztatja.*

Koronája, *mintegy Királyi Nemzetet, úgy egyesíti ötet az ő Királyja' kormányozása alatt, kit ezzel egyszer megkoronázott vala; és azt mint Apostoli Királyját igaz Magyar szívvel tiszteli: mivel midőn ötet ezen szent Koronával az Isteni Gondviselés az Apostoli Szék által megajándékozta vólt, egyszersmind az ő*

Fejedelmét az Apostolságnak méltóságában részesítette. *Ez tehát azon Felséges Tzímere a' Magyaroknak, mellynek ök Törvényes Tagjaivá lettek, 's az által más Nemzetek felett fényeskednek. Ugyan ennek viszontagságával fordúl azon Nemes Nemzetnek Ditsössége is.*

Illy értelemben szóllunk itten a' Magyaroknak ezen Felséges Tzímeréröl, *) *hogy ennek emlékezetes történt dolgait, mellyek elkülönözhetetlenek az azzal tzímerezett Nemzetétöl, Anyai Nyelvünkön néminémüképpen elöadjuk: mellyeknek esmérete annál gyönyörüségesebb minékünk, mennél inkább lángol szívünkben a' Hazai szeretet, a' mellynek mibenlétét ezekböl föképpen megtanúljuk.*

Többeken kivül pedig, kik ezeket Romai nyelven megírták vólt, követjük itten M. Gróf Révai Pétert, *szent Koronánknak hajdani ditsö Örzöjét, és Mélt.* Pálma Károlyt *Kolofoniai Püspököt: melly két Méltóságos Elmék nem tsak a' Hazában, hanem idegen Országokban is ditsösséget érdemlettek tudós munkájok*

*) *Innen vólt az elsö Kiadásban ezen Könyvnek a' neve:* Magyarok' Felséges Tzímere.

által. Ugyan ezen első Könyv magában foglalja mind azon nevezetesebb eseteket, valamellyek a' Magyar Koronával, 's Nemzettel történtek, ennek eredetétől fogva egész Árpád' *Nemzetségének férjfi ágon lett fogytáig, azaz, harmadik* András *Királyig; úgymint:*

ELSŐ RÉSZ.

A' Magyarok' Nemzeti eredetéről, Áziai, és Európai roppant Birodalmairól, 's viszontagságairól — egész az Apostoli Sz. Koronának megnyeréséig.

ELSŐ SZAKASZ.

Az Áziai Magyar Birodalomról 1-ső *óldalon*.

II SZAKASZ.

A' Magyaroknak első béjövéséről Európába, 's ottani Birodalmáról 4-dik *óld*.

III SZAKASZ.

A' Magyaroknak második béjövéséről Európába 12-dik *óld*.

IV SZAKASZ.

Az Áziából harmadszor kijött Magyaroknak Európai Birodalmáról 17-dik *óld*.

V SZAKASZ.

A' Magyar Követségnek a' Romai Udvarnál bóldog kimeneteléről; melly által az Apostoli Sz. Korona

hozatott, mellyet az Isteni Gondviselés mai napig fenn tartott a' Magyar Nemzetnek ditsősségére: ugyan azért megtzáfoltatnak itten annak ellenségei, és rövideden lerajzoltatik az Országnak több Drágaságaival egy-gyütt 49-dik *óld.*

MÁSODIK RÉSZ.

A' Magyar Nemzetnek háromszáz esztendők forgása alatt vólt állapotjáról, a' melly időközben huszonhárom Királyjait felségesítette Sz. Koronájával; még pedig, kettőt kivévén, mindnyájokat *Arpád'* ditső Nemzetségéből, mellynek vége szakadt vala harmadik András Király' halálával, a' férjfi ágra nézve.

I SZAKASZ.

Sz. *István* Király' megkoronáztatásától fogva Sz. *László* Király' haláláig, nyóltz Királyok alatt, úgymint: Sz. *István*; *Péter*; *Aba*; *I András*; *I Béla*; *Salamon*; *I Géjza*; és Sz. *László* Királyok alatt történtt dolgairól a' Magyaroknak 93-dik *óld.*

II SZAKASZ.

A' Magyar Birodalomnak nagyobbításáról, 's annak megújúlt igazgatásáról, és ezer kilentzvenötödik esztendőtől fogva, ezer száz hetvennegyedikig tartott állapotjáról, a' melly darab időben hét Királyjait ékesítette Sz. Koronájával; úgymint: *Kálmánt*; *II Istvánt*; *II Bélát*; *II Géjzát*; *III Istvánt*; *II Lászlót*; *IV Istvánt* 200-dik *óld.*

III SZAKASZ.

A' Magyar Királyi Udvarnak nagyobbúltt fényességéről, 's a' Nemzetnek hadi, és polgári dolgairól száz huszonnyóltz esztendők által, úgymint ezer háromszáz egyedikig, nyóltz Királyjai'; tudniillik: *III Béla'*; *Imre'*; *III László'*; *II András'*; *IV Béla'*; *V István'*; *IV László'*; *III András'* idejében: holott vége szakadt *Arpád* Nemzetsége' Férjfi Maradékának 250-dik *óld.*

ELSŐ RÉSZ.

A' Magyarok' Nemzeti eredetéről, 's vitézségéről, Áziai, és Európai roppant Birodalmairól 's viszontagságairól — egész az Apostoli szent Koronának megnyeréséig.

ELSŐ SZAKASZ.

Az Áziai Magyar Birodalomról.

MÍGLEN az emberek mindnyájan tsak égy nyelven szóllottak, addig az egyesség is közöttök nagyobb épségben maradott; hanem minekutánna ama' szomorú emlékezetű *Bábel* tornyának építésénél, azon elsőn kívül, mellyel osztán a' Zsidók *) éltek, a' Világ' Alkotójától több nyelvekre kárhoztattak az ő felfuvalkodások miatt, felbomlott az előbbeni egyességek is; és valamint mindenik nyelv a' vélle élőket egybeszerkeztette, 's egy különös nemzetté változtatta; úgy azt a' külömböző nyelvűektől elidegenítette. A' honnét történt, hogy valahány külömböző nemzetek

*) Már most tsak a' Tudósok köztt esméretes az; a' Zsidók pedig, mint példája az Isteni büntetésnek, minden nemzetek közzé elszéledvén, ugyan annyi felé változtak az ő nyelvekben is.

lettek, annyi tartományokra feloszlottak. A' Magyarok — *Noé* Pátriárka' második jó fiának; *Jáfetnek* jelesebb maradéka — mindjárt *Babilon'* tájjékán, az *Eufrátes'* vizének környékén megtelepedtek; már ebben kimutatván, hogy ők egy könnyen szokott helyekből ki nem indúlnak. Meg is esmértették ezek hamarjában a' világgal, melly buzgó szeretettel viseltessenek Hazájokhoz, mellyért minden nemzetek előtt fegyverre keltek, 's ezzel a' hadi ditsősséget magoknak tulajdonították. Mert ama' nevezetes Történetíró *Justinus'* bizonyítása szerént, a' Szittyaiak — a' Magyarok' ditső Elei — szállottak leges-legelőször a' Világ' piatzán táborba, és az Egyiptomiakat, kik azoknak Hazaföldjét fitymálván, véllek a' nemzeti elsőségért vetekedtek, megtámadták; 's a' természettől kezekbe nyújtott fegyvereikkel, úgymint: tzelőkékkel, botokkal, póznákkal a' szószaporításban bízó Bőltseket derekasan megagyalták; le is verték vólna őket mind egy lábig, ha a' veres tengerből áradott vizek között lévő szittyós posványságba nem rejteztek vólna.

Hihető, hogy ezen diadalom serkentette őket a' mesterséges fegyvereknek készítésére, 's koholták azon rettentő buzgányokat, tsákányokat, és nyilakat, mellyekkel osztán valamerre fordúltak, mindenütt diadalmaskodtak, 's egész *Ázianák* Uraivá lettek vólt. Mind addig fenn is tartották ezen hatalmas uralkodásokot, valamíg magok köztt meg nem hasonlottak. Temérdek közfalat vetettek a' *Kinaiak*, hogy magokat tőlök megmenthették. *Tzirust* egész hadinépével együtt elemésztették: *Dáriust* a' *Persák'* Királyját nagy roppant seregével gyalázatos futásra rezzentették: ama' Világ tsudálta Nagy *Sándor'* vité-

zeit, *Zopiron* Hadivezérjekkel együtt, sebes nyilaikkal leöldösték. A' mi több: még a' Szittyai Aszszonyok is, amaz emlékezetes Amazonok, sok erős ellenséget megfutamtatván, magokat a' ditső győzedelmeknek hervadhatatlan koszorújával ékesítették.

Úgy vélem, hogy a' Görögök, látván a' Szittyai nemzetnek ezen bajnoki erősségét, úgy gondolták azon mesét ennek eredetéről, mellyet feljegyzett vala *Herodotus*. Melly képzelődést, mivel a' Görögök' bizonyságát előnkbe adja a' Szittyai vitézségről, nem lészen hivság gondolóra vennünk. Mondják: hogy *Herkules*, *Gorgon*' baromnyájját őrizvén, minekutánna a' záporesső, és hideg miatt ellankadt vala, oroszlánybőrbe takaródzván, elszenderedett; felébredvén, sohol nem láthatta elévedett nyájját. Mellette terem azonban egy Szűz, aszszony' és kígyó' formában, melly a' Föld' leányjának lenni mondatik; 's ennek vezetése utánn barmait feltalálta: e' Szűznek pedig jutalom végett három magzatot nemzett, úgymint: *Agathyrzust*, *Gélont*, és *Szittyát*. Ez annakutánna a' Szittyai Birodalmat felállította, és sok Királyoknak 's népeknek Attya lętt vala.

Mamú, Krisztus Urunk' születésének ideje' tájján a' Kinaiaknak kegyetlen uralkodója vólt az, ki a' mi Szittyai Nagy-Atyáinknak Áziai fényes birodalmát homályba borította, nem vitézsége, hanem álnok fortélyossága által; közikbe hintvén az egyenetlenségnek magvát: a' mit azutánn is jól tudtak használni minden irígyjei nemes nemzetünknek. Annyira vitte Őseinknek dolgát az egyenetlenség Áziában, hogy azoknak szebb részét a' Fekete tenger' 's Volga' vizeinek vidékeire szorította vólt a' pártosokkal egyesűlt ellenség a' Világ' meg-

134. E. váltása utánn száz harmintznegyedik esztendőben. Megpihentek ugyan itten egy ideig ezen hazavesztett Magyarok; de Birodalmoknak ditsősségét emlékezetben tartván, arra törekedtek szüntelen, hogy magoknak ismét fegyverrel hasonló Birodalmat szereznének. Altalköltöznek tehát a' *Volga'* vizén, az Alánok' népes nemzetségét — elemésztvén Királlyát — hatalmok alá hódítják, 's *Asz-*
318. E. *trakán* Országban megtelepednek.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Magyaroknak első béjövéséről Európába, 's ottani Birodalmáról.

MINEKUTÁNNA egy darab ideig békességben éltek a' *Káspium'*, és Fekete tenger' vidékin, a' *Volga* és *Tanais* folyók között a' Magyarok, annyira megszaporodtak vólt, hogy azon Tartomány nékiek elégtelen vólna: ál-
Balamber Király talverekedvén tehát a' *Tanaison Balamber'* ve-
374. E. zérlése alatt *Európába*, nagy hamarsággal teméntelen sokaságot ejtének hatalmokba, 's minden Tartományokat, valahová béléptek, Honnyaiknak lenni állították; azoknak lakosait pedig szolgáiknak vallották : a' honnan nevezték őket — hihető — a' Romaiak Hunnusoknak. Olly rémülést okozott ezen hadakozó nemzet egész *Európában*, hogy annak lakosai — az Alánokat kivévén, kik egy kevessé szembe szállottak vélle — majd motszanni se' bátorkodtak. A' Gothusok' Királyja inkább lett maga' gyilkosává, mint sem bévárta vólna azt: *Balamber* azért szép tsendesen foglalta el annak Királyi-Székét 's tágas

birodalmát, melly a' *Borisztenes* folyótól egész a' *Tiszáig* terjedt vala; tsak hamar azutánn e' gyönyörű *Pannoniát* minden ellentállás nélkül birtokába vette. Már ekkor megszeppent vólt *Grátziánus* Római Tsászár; 's kihívta az ellen Spanyol Országból ama' nevezetes *Theodóziust*: de még ez is inkább nyájas beszéddel, mint sem fegyvertsattogással kívánt szembe szállani *Balamberrel*, 's békességet kötni. Meg is nyerte azt a' diadalmas Királytól; de úgy: hogy tizennyóltz mérték aranyat kellett a' Tsászári kintstárból a' Honnyai vitézeknek fizetni. *Balambert* pedig ezutánn hamar kiköltöztette a' halál vitézkedő Magyarjai közzül.

Karaton vette fel annak sok diadalmakkal ékesültt koronáját, kinek bajnoki tselekedeteit jelesíti az, hogy Nagy *Theodózius* Tsászárnak azon segítségére vólt légyen, melly által *Makszimust* és *Eugyéniust* megzabolázta. De azzal még emlékezetesebbé tették ezen időt sok Magyarok, hogy a' Katholika Hitet egyedűl idvezítőnek esmérvén, annak követésére magokat szentűl kötelezték vala. Karaton Király 387. E.

Uldinra szállott osztán a' fényes Magyar Birodalom, kiben hasonlóképpen feltalálta barátját a' Római Tsászár. Mindjárt tudniillik Birodalmának kezdetén arra kérte vólt őtet *Árkádius* Tsászár, hogy lenne nékie segítségűl az ő pártos Hadivezérje *Gajna* ellen. Nem is tsalatkozott meg rólla való reménységében: mert meg nem szűnt hartzolni addig *Uldin* Magyarjaival, míg a' pártosnak fejét győzedelem' jeléűl *Konstantzinápolyba* nem küldötte. *Honoriust* a' Napnyúgoti Tsászárt is segítette a' Gothusok ellen, kiket Királyjokkal *Radagaizussal* együtt, mihelyest *Stili-* Uldin Király 400. E.

kó Római Hadivezérnek táborához érkezett maga seregével, halomra vagdalt. A' melly nemes szívűségéért *Uldin* Királynak rút háládatlansággal fizették a' Rómaiak; mert eltsábítván az ő Vitézeinek nagyobb részét, kevesed magával kénszeríttetett Honnyába viszszatérni.

Bende-gutz Király 411. E. *Bendegutz* osztán, a' kire hagyta *Uldin* a' Magyar Királyi méltóságot, ámbár a' hadakozásnak tsinját jól értette légyen, a' minthogy tőle tanúlta *Etzius* is, a' mi őtet a' Római seregnél híres Hadivezérré tette; mindazonáltal a' hadakozásban szerentsétlen vólt. Ugyan is elküldötte Hadiseregét *Ruga'* vezérlése alatt zsákmányolni *Thrátziába*, 's már jó formán szorongatta *Konstantzinápolyt* is: de *II. Theodóziusnak* buzgósága könyörületességre hozta az Egek' Urát; 's *Bendegutz'* kegyetlenkedő táborát tüzes essővel emésztette. Melly tsapás után kiszoríttották őtet a' Görögök *Pannoniából* is: a' hová mindazáltal tsak hamar ismét bérohantak. Mivel tehát tapasztalta *Bendegutz*, hogy nem igen kedvezne néki a' hadi szerentse, 's a' nyavalyáktól is erőteleníttetnék; gondoskodni kezde fiának *Attilának* jövendő szerentséjéről, és hogy annak gyengesége miatt le ne romolnék az Európai Magyar Birodalom; két testvérjeit rendelte mind *Áttilának*, az ő nevendék fiának, mind az Országnak gondviselésére, tudniillik: *Oktárt* és *Ruhást*. Amaz ugyan nevével éppen ellenkezett: mert minden ok nélkül a' Burgundusok ellen menvén, magát éjjeli dobzódással emésztette el; vezértelen seregét pedig a' Burgundusok' tőrjeibe ejtette: a' kik a' Magyaroknak fegyverzörgése által a' pogányságból az igaz Istennek esméretére serkentetvén, ő hozzá buzgó folyamodással kiáltottak,

's a' nálоknál sokkal erőssebb ellenséget rész szerént lekontzolták, rész szerént elkergették. 430. E.
Ellenben *Ruhás* nem tsak nemzeti ékes ruhájával, mellyről neveztetett vólt, magyarosan jeleskedett, hanem emberséggel tellyes szívével is valójában igazán magyarkodott. Bőven kinyilatkoztatta ezt akkor, a' midőn *Etzius* Római Hadivezért az ő bújdosásában magához barátságosan béfogadta, 's tisztességesen tartotta; sőt nem nyugodott addig, valamíg nékie viszsza nem nyerte *Valentinianus* Tsászárnak kegyelmét. Mind ezen emberséges hajlandósága mellett is azonban kellett nékie tapasztalni a' Magyar Birodalomtól függő *Amaldzuroknak* pártoskodó nyughatatlanságát: a' kiknek megzabolázására táborba szállította ugyan a' Magyarokat; de minekelőtte végrehajtotta vólna szándékát, megszűnt élni.

Hanem bezzeg végrehajtotta azt, a' Magyar Nemzetnek halhatatlan ditsősségével, ama' hasonlíthatatlan Országlásra termett *Áttila*. Megmutatta ez mindjárt eleinte, minő lenne jövendőben; mert ámbár nem kis zavarodásban találta ő a' Birodalmat, olly karba hozta azt még is rövid idő alatt, hogy rettegést okozott légyen minden Európai Hatalmasságoknak. Á' Római vólt ezek közt az első, de még ez is inkább tellyesítette *Áttilának* akaratját, mint sem vélle ujjat húzott vólna. Ezt kívánta pedig *Áttila* a' Rómaiaktól, hogy: — a' Pribékek viszszaadatnának; a' Kereskedés mind a' két részről tsalárdság nélkűl intéztetnék; a' Rómaiak a' frígynek állandósága végett kétszáz mérték aranyat fizetnének. — Illy formán minekutánna a' Római Birodalmat igája alá vetette; már nem tsak *Európát*, hanem *Áfrikát* is meg-

Attila Király 434. E.

futotta *Áttilának* rettentő neve: azért valamerre ment, győzött mindenütt. *Konstántzinápoly* alá szállítván diadalmas seregét, a' Görögök is könyörgéssel inkább, mint sem fegyverrel mentek vólt eleibe, azt ígérvén: hogy ők az elmúlasztott adóért hat ezer mérték aranyat; esztendőnként való adózásban pedig, két ezer, és száz mértéket fognának fizetni, a' Pribékeket szentűl viszszaadják, és ezentúl, ha általmennének is hozzájok, bé nem fogadják. — Ezekben meg is állapo-
443. E. dék *Áttila*, 's rettentő fegyverét tőllök elfordította.

Nyóltz esztendők' lefolyttával, sok nemzetségeknek öldöklése, tágas Tartományoknak pusztítása, és számtalan Városoknak lerontása utánn elérkezett azon idő, mellyben *Etzius* Római Hadivezér tsúfosan hálálta meg *Áttilának* azt, hogy az ő Attyának *Bendegutznak* Udvarában betsűletben tartatott, 's a' hadi mesterségre megtaníttatott. Négy-
451. E. száz ötvenegyedik esztendőben megütközött ő Frantzia Országban a' *Katalauni* mezőn *Áttilával;* holott mind a' két részről szörnyű vólt a' vérontás úgy annyira, hogy kétséges vólna: mellyik rész érdemlené a' győzedelem' koszorúját. Az igaz, hogy itten már félni kezdett *Áttila*, a' ki mind eddig nem tudott félni: de abban még is megvígasztalódott ő., 's magát győzedelmesnek lenni allította, mivel *Theodorik* Gothus Királyt elejtette. Látszott is, hogy még inkább néki gyúladott a' hadfolytatásának: mert Honnyába térvén, seregét megnagyobbította, 's két felől rohant Olasz Országba: ölt, pusztított mindenütt, 's már *Róma* Városának fordította hatalmas fegyverét. *Valentiniánus* Tsászár, *Etzius* híres Hadivezérjével együtt, nem bízván

erejéhez *Áttilának* illy tüzes serege ellen, békesség' megnyerése végett követeket küld hozzá, a' kik között első vólt ama' nagy szentségű 's böltsességű *Leó* Pápa, a' ki olly okossággal 's nyomos mérséklettséggel szóllott *Áttilához*, hogy ez, szívében meggyőződvén, azt felelte nékie: hogy semmi veszedelem nem fogná érni a' Rómaiakat, ha mind azokat, mellyeket ígér vala, véghezviendi. A' midőn vitézei közzűl ezért sokan megboszszonkodnának, mondván: Ez nem hadakozás, hanem hivalkodás; azt feleli *Áttila*: Engem' — úgymond — nem tsak a' betsűletes feltétel, melly által szép ajánlás tétetett, indított a' békességre; hanem egy felséges *mennyei származat* is, a' ki kezében szablyát forgatván, halállal fenyeget vala, ha az ajánlott alkut el nem fogadnám.

Innen viszszatérvén, a' Görög Birodalomnak Tsászárját *Mártziánt* is adófizetővé tette. És így egész *Európát* zabolán tartván, már *Áziával* 's *Afrikával* akarta megesmértetni hatalmas Vitézeinek erejét: de a' mérges halálnak nyila hirtelen szívére lövődvén, gátot vetett vólt e' vérengező szándékának. Örűltek ezen az indegen nemzetek; de az árván maradott Honnyaiak bezzeg elszomorodtak, 's nagy siralommal, és rettenetes ordítással nyilatkoztaták ki szívbéli fájdalmokat, mondván: hogy *Áttila* Királyjokban édes Attyokat ragadta el tőllök az irígykedő halál. Úgy is vólt valójában: mert ennek fényes Királyi Páltzája alatt az egész Nemzet egyenlő szabadságban élt, mentt lévén minden adótól, mellyre az idegeneket győzedelmes fegyverével kénszerítette. Eligazított maga minden pereket; ember' szeretőségét mindnyájokkal tapasztaltatta: a' miről szépen ír ama' neve-

zetes Görög Író *Priskus Rhétor*, ki maga is tapasztalta azt: miként gazdálkodott *Áttila* az ő vendégjeinek, vigyázván magasabb helyről, hogy mindenek jól mennének azok körűl; 's ámbár maga fatányérral, és fapohárral élt légyen, azoknak mindaz által arany 's ezüst poharakkal, és tányérokkal szolgáltatott vala. Nem utólsó jele vólt az is az emberségnek *Áttila*' palotájában, hogy valahányszor új étkeket hoztak fel az asztalra, mind annyiszor felállván a' vendégek, ittak a' győzhetetlen Királynak egésségéért. Először is maga ivott *Áttila* az ő vendégeiért: ezeknek pedig ő érette tett harmadik ivásával vége szakadt a' vendégségnek. Magasztalja annak mértékletességét az említett Író, mind az evésben 's ivásban; mind a' ruházatban, mellyet — úgy látszik — az ő Hitvese *Réka* *) Királyné készített nékie. Azt jelenti ám ezen Fejedelem-Aszszonyról *Priskus*, hogy látta: miként figyelmezett az, az ő Szobaleányjaira, kik az ékesen kihímezett ruháknak elkészítésében foglalatoskodtak. Ugyan ezen Görög Tudósnak bizonyságából világos az, hogy valamint a' nemzeti öltözetet az idegen öltözetek felett betsűlte *Áttila*; úgy a' nyelvet is idegenre változtatni szörnyűségnek állította légyen, mellyet felette tisztelt Királyjával együtt az egész Nemzet. Ezen énekelték a' Verselők *Attilának* halhatatlan ditsősségét az udvari vendégség' alkalmatosságával. Ezen gyászolták pompás temetését, midőn

*) Priskusnál ugyan Krékának íratik; de tudjuk azt, melly sokféleképpen változtatják a' Magyarok azon egy nevet, úgymint: Ersébet, Erse, Ersik, Ersike, Ersó, Böse, Bösi, Bösike, Böske.

versekbe szedett diadalmas tetteit szívszakadva zengedezték annak sirhalmánál az elkeseredett Magyarok. 454. E.

Azt mondják ugyan némelly Írók, hogy *Áttila*, egész Nemzetével együtt, szörnyű kegyetlenséggel vólt az idegenekhez. Kegyetlenkedett, az igaz; de tsak azok ellen, kik nékie magokat ellene szegezték: ellenben azokhoz, kik megesmérték annak Királyi Páltzáját, kegyességgel viseltetett ő; sőt még az idegenek is dítsérték igazságos országlását. Nagy dítsérettel beszéllte ezt, 's a' Római igazgatás felett helyheztette ama' Görög, kivel ittlétében a' már többször említett *Priskus* szóba állott vala, tsudálkozván rajta első tekíntettel görög szóllása miatt, mivelhogy őtet öltözete Magyarnak jelentette vólt. A' honnan megbizonyodik az: hogy azon időben a' jövevényeknek, kik részesűlni kívántak a' Magyar Birodalomnak zsírjában, magyar formába kellett változnok. *Isten'. ostorának* nevezte ugyan *Áttila* magát; de tsak azért, mivel látta a' nemzetekben ama' minden vétkeknek szűlő annyát, az életnek puhaságát; melly miatt méltóknak ítélte őket arra, hogy ellenek rettentő fegyverét felemelje, 's mindnyájokat ostorozza. A' honnan megtetszik az: hogy az egy igaz Istennek imádója vólt; ámbár némelly babonaságban a' néppel együtt vakoskodott légyen. *Szurius*' bizonysága szerént buzgóan hallgatta ő Sz. *Lupust*, *Thréka* Frantzia városnak Püspökjét, 's magát ennek könyörgésébe ajánlotta. Meg vólt tehát *Áttilában*, 's az ő népében a' Magyar szívnek természeti jósága, melly által a' ditsősségnek felső gráditsára emelte Birodalmát. De fájdalom! az ő fiai: *Ellak*, *Dengizits*, és *Irnats* lerontották azt meghasonlások által, 's a' szol-

ganemzeteknek prédájává tették; a' kiknek ketteje ugyan azok által megölettetett; *Irnats* pedig kevés népével a' *Meotis'* tavához szoríttatott vala.

HARMADIK SZAKASZ.

Az Áziai Magyaroknak második béjövéséről Európába, 's ottani tetteikről.

A' mi az *Európai* Magyaroknak fényes Birodalmát megemésztette; az nagyobb fényességre juttatta az Áziai Magyarokat. Meghasonlottak ugyan ezek is magok között: de a' villongások utánn a' győzedelmes felekezet Áziai Birodalmát megerősítette; a' meggyözetett Rész pedig *Európába* bérohanván, a' *Tanais*, és *Borisztenes* vizénél megtelepedett, 's *Áttila'* árva Magyarjaival, az ő
557. E. kedves rokonaival egyesűlvén, magának új Birodalmat állított. Kérte őket azonban követsége által *Justinianus* Tsászár, hogy kötnének vélle barátságot, 's törnék meg a' Gyepidákat, a' Rómaiaknak fene ellenségét, magoknak foglalván azoknak Tartományjaikat. Kedvesen fogadták a' Tsászári követséget e' vitéz Magyarok, kiket a' Görögök *Avareseknek*; a' Rómaiak pedig *Avarusoknak* neveztek vólt: azon erősségekről é, mellyeket a' táborozásban szoktak ők az ellenség ellen késziteni, 's Váraknak nevezni? vagy hogy Fejedelmek *Avar* nevezetű lett légyen? bizonyosan nem lehet tudni; hanem hihetőbbnek látszik az első. *Justinianus* Tsászárral tehát szövetséget kötvén, ölték, vágták a' Gyepidákat, 's tsak hamar elfoglalták egész Tar-

tományjokat, mellyben *Attila'* fiait nem akarták vala uralni. Nem soká maradtak ők itten veszteg; hanem bérontván hirtelenséggel a' Görög Tartományokba, iszonyú vérontásokat 's pusztításokat tettek; és immár *Konstantzinápolyt* fenyegették: hogy hamuvá fognák emészteni. Hanem azt *Belizárius* Tsászári fő Hadivezér meggátolta, még pedig nevetséges, de hasznos feltalálásával. Lenyesett ez, tudniillik, sok gallyakat, valamennyit tsak lehetett, és a' poros úton húzatja azokat Katonáival az Ellenség felé: 's mi történik? látván ez a' felszállott port mint a' felhőt setétülni, megdöbbenik, azt vélvén, hogy számtalan sokasággal nyomúlna ellene a' Romai Tábor, 's megszalad előtte: a' mit megsejtvén *Belizárius*, éjjel 's nappal űzi hajtja azt kevés Népével, és a' Görög Birodalmat a' rettegéstől megszabadítja. Kitetszik innen, hogy sok Fegyveresekkel felérjen a' Hadivezérnek okossága. Mindazonáltal tartván *Justiniánus* Tsászár az Ellenségnek felforrottságától, inkább kívánta az pénzzel megengesztelni, mint sem Birodalmát veszedelembe ejteni a' tartós hadakozás által.

Napkeletről azonban napnyúgotra fordúlnak a' Vitézkedő Magyarok; ellepik Frantzia Országot, és annak Királyját *Szigibertet* egész Hadiseregével együtt békerítik, 's majd ugyan utólsó inségre hozzák. Nem 561. E.
is vólt egyéb mód, hogy *Szigibert* Király magán, és Népén segítsen; hanem hogy mind azt, valamit kért tőlle a' hatalmas Ellenség, lefizesse. Ezen örvendetes győzedelem utánn *Pannóniába* viszszatértek a' Magyarok, mellyet nékiek önként a' Longobárdok általengedtek, magok Olasz Országba költözvén.

De meg nem elégedtek ők azzal; hanem mind addig szorongatták a' Romai Birodalmat, míg azt adófizetésre nem kénszerítették: 's e' felett elfoglalták tőle *Szeremet* is.
582. E.
Sőt még e' se' vólt elég: hanem még többet kívánván, szüntelen háborúba keveredtek. Ha balra fordúlt nékiek a' szerentse; 's az Ellenségtől megverettettek, annál inkább fellobbant bennek a' vitézségnek tüze, és addig nem nyúgodtak, míg a' rajtok tett szégyent azon Ellenségre viszsza nem rázták; a' kárt pedig tetézve is kipotólták. Azért mind a' Napkeleti, mind a' Napnyugoti Tsászári Birodalom, maga' gyalázatjával, inkább adózott nékiek, mint sem nagyobb vesztére, véllek háborút folytatott vólna. Az vólt az oka, hogy *Heráklius* Tsászár annyira vadászta azoknak barátságát, 's Fejedelmeket olly nagy pompával fogadta *Heráklea* Várásában, és mindenképpen kedvére szolgálni igyekezett, gyönyörködtetvén őtet a' magát kívánató éteknek bővségével, a' füleket tsiklándoztató muzsikával, 's a' szemeket legeltető játékokkal: azonban egyszerre keleptzében látja magát tulajdon Várásában. Körülvévén tudniillik a' Tsászári Palotát a' Magyarok, tselt vetettek, hogy körömre kerítsék *Heráklius* Tsászárt. Úgy is lett vólna bizonyára: de ez, elváltoztatván Fejedelmi köntösét, paraszt gunyába öltözött, 's Koronáját hónallya alá kötözvén, nehogy a' Birodalom' Tzímerét elvesztené, alattomban megszökött vala. Minekutánna pedig észrevették a' magyarok, hogy dugába dűlt minden mesterségjek; rá rohanván a' Tsászár' Embereire, karddal fizetnek a' Muzsikusoknak 's Játékosoknak; ölik vágják mindnyájokat mint a' répát; a' Városokat, falukat pusztítják mindenütt,

és égetik; a' Férjfiakat, 's Aszszonyokat minden tekintet nélkűl rabságra ragadják, a' kiknek száma, az Irók' bizonysága szerént, felment kétszáz nyóltzvan ezerre. — Itt ugyan igen elütöttek a' magyar vértől ezen Pogány Magyarok: mind ezek mellett *Heráklius* Tsászár még is új Követséget küldött hozzájok, hogy véllek barátságot szerezhetne. A' Tsászárnak ezen nagy embersége meg is lágyította a' Magyar Kagánnak, avagy Királynak kemény szívét úgy annyira, hogy ez magához térvén, megígérte légyen: hogy ezutánn minden gyűlölségtől, 's ellenségeskedéstől távol fogna lenni; sőt a' károkért is, mellyeket okozott vala, eleget tenni. Vajha tartós lett vólna barátsága! De mihelyest a' Persák' Királyjától *Kozroëstől*, kit már majd egészen meggyőzött vólt *Heráklius*, segítségre szóllíttatott, tüstént kész vala annak pártjára állani, 's Frigyese ellen kardot rántani. Midőn tehát a' Persa *Káltzedon* Városát vivja vala; Ez, *Konstantzinápolyt*, a' Tsászárnak lakhelyét, vizen, és szárazon keményen ostromlá. Haszontalan vólt mindazonáltal minden törekedése: mert minekutánna majd minden hajói elsülyedtek, 's a' Tsászár Persiából feléje közelgetett vólna; az őszi időnek viszontagságát, és az élésnek fogyatkozását okozván, az ostromeszközöket elégettette, és Vitézeivel mint a' vertt Had nagy boszszonkodással viszszatért Országába.

Noha ezutánn is nem nyughattak ezen hadra termett Magyarok, hanem majd ezt, majd amazt a' Szomszédot nyaggatták, 's véres Keresményjétől megfosztották vala: de tsak ugyan szemlátomást hanyatlott az ő Birodalmok, a' midőn máséra ásítoztak, a'

töllök függő Nemzeteknek alkalmatosságot nyújtván a' pártos hadakozásra, magokét veszedelembe ejtették. Azonban a' Romai Birodalom is olly Felséges Fejedelmet nyere *Nagy Károlyban*, ki mind buzgóságára, mind vitézségére nézve egész mértékben megfelelt vala nevének, 's Fejedelmi kötelességének. Nem akarták ugyan ők ettől is félni, 's bátran kezdették Tartományjait prédálni, és pusztítani. De minekutánna egyszer is, mászszor tőlle megverettettek; gyakorta már tsak neszére is megdöbbentek vólt. Megtörtént ez vélek nevezetesen, a' midőn Bavariában legmérgesebben villogtatnák fegyvereiket; pusztítanák a' szép Tartományt mindenfelé a' népnek iszonyú jajgatásai között: a' mint azonban fülökbe hatott, hogy Nagy *Károly* kettős Táborával jőne ellenek, mindjárt viszszavonták magokat a' *Dunánál* készűltt Váraikba: a' hová elvárták ugyan az Ellenséget; de midőn látnák, melly szép hadi renddel, melly hoszszú 's tömött sorral nyomúlna ellenek; reszketni kezdettek, kiket ennekelőtte féltek minden szomszéd Nemzetségek; 's alig fogták a' viadalhoz, mindjárt hátrálnak
791. E. vala, és Váraikat az Ellenségnek hagyván, a' *Rábán* keresztűl nyomakodtak. *Károly* Tsászár elrontatván azoknak hátrahagyott Erősségeiket, hirtelenséggel elborította Seregével felső *Pannoniát*, és sok pusztítások utánn a' *Rábánál* megállapodott Táborának erejével, 's a' Tartománynak tsinját szemre vévén, Tábori lovainak is nagy veszélyjét elszemlélvén, viszszatért *Ratisbonába*. Azt gondolta *Károly*, hogy megtörettek már most a' Magyarok; de ellenkezőt kellett nékie tapasztalni: mert nyóltz esztendeig kénteleníttetett véllek hadakozni; és még akkor is tsak a'

magok köztt támadott villongások, és pártütések eméсzthették meg azoknak roppantt Birodalmát. A' Frantziáknak tehát, kiket annyiszor megnyomorított az előtt, hatalmába esett e' vitézlő Nemzet; azon haszonnal mindazáltal; hogy annak nagy része *Thodorral*, az ő Királyjával együtt, Nagy *Károlynak* buzgó törekedései által Keresztyénné lett, és a' *Szálisburgi* Püspök' vezérlése alatt folytatta idvezségének munkálódását.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Áziából harmadszor kijött Magyaroknak diadalmas költekezéséről, 's Európai Birodalmárol.

A' mikor az Európai Magyarok külső, és belső háborúságokkal magokat fogyasztották, 's utóljára az ellenségnek igája alá estek; ugyan akkor az Áziai Magyarok is ismét meghasonlottak, 's az egyenetlenségnek mérge által elgyengülvén, hétszáz negyvenkettődik esztendőben az idegen Nemzetektől, tudniillik a' *Kinaiaktól*, és *Arabsoktól*, részszerént függedelembe hozáttak; részszérent pedig Ázia' közepéből az *Altai* hegyeknek, és *Irtis* vizeinek vidékéről a' *Volga'* és *Tanais'* vizei közzé szoríttattak. Minekutánna itten tsendes békességben töltötték vólna ártatlan életjeket; annyira elszaporodtak, hogy azon Tartománynak, 's táplálásoknak szűk vólta miatt tágasabb Országnak szerzéséről gondolkodnának. Eszekben forgatták tehát *Attilának* Európai szép Birodalmát, 's abban határozták meg egyező tanátskozá-

sokat ezen szabad nemzetnek hét Vezérjei: hogy fegyverrel fognának arra útat nyitni, 's magokat örök időre abban megfészkelni. Ugyan e' végett azon bölts Vezérek, úgymint: *Álmos*, *Ügek'* fia, *Attila'* unokája, 's *Árpád* attya; *Eled*, *Szabolts'* attya, a' kitől származik a' Csáki nemzetség; *Kund*, *Und*; *Tosú*, *Léhel'* attya; *Huba*, és *Tuhutom*, a' ki nemzé *Horkát*, kinek fiai vóltak: *Gyúla*, és *Zombor*; egy akarattal Fejedelemjeknek vá-
Álmos Fejedelem. lasztották *Álmost*, és annak maradékát; tudván, hogy a' nélkül véghez nem vihetnék olly nagyra törekedő szándékjokat. Tudták
in polit. ők ismét *Aristoteles* nélkűl is a' mit ez tanított, mondván: A' ki akarja hogy a' Törvény parantsoljon, azt akarja az, hogy az Isten parantsoljon. — Azért született okosságjoktól vezéreltetvén, ezen öt tzikkelyben foglaltt bölts Törvényt szabták magoknak, mellyet egy edénybe ontott saját vérekkel megerősítettek: I. Hogy míg életek tartana, mind magoknak, mind pedig maradékjoknak, mindenkor *Álmos* Fejedelemnek nemzetségéből lenne Fejedelmi Vezérjek. II. Hogy mindenikének része lenne azon javakban, mellyeket fáradtságok által szerezhetnének. III. Hogy ezen Fő-Személyek, kik magok szabad akaratjokból *Álmost* magoknak Urokká választották, és azoknak fiai, a' Fejedelemnek Tanátsától, 's az Országnak tisztes hivataljától tellyességgel soha meg ne fosztassanak. IV. Hogy ha az ő maradékjokból valaki hitetlen lenne a' Fejedelem' személyje ellen; vagy háborgást szerezne a' Fejedelem, és az ő rokonai között: azon vétkesnek vére kiontatnék, valamint az ő vérek ontatott az esküvésben, mellyet *Álmos* Fejedelemnek tettek. V. Hogy ha valaki *Álmos* Fe-

jedelemnek, és egyéb Fő-Személyeknek maradékaiból az esküvést — az ő végezéseiket — feltörné; átok alatt légyen az mind örökké.

Minekutánna olly rövid, de magában sokat foglaló Törvényekkel az Országlásnak fundamentomát megvetették; ugyan *Álmos* Fejedelem' vezérlése alatt, Urunk' születése utánn nyóltzszáz nyóltzvannegyedik esztendőben temérdek sokasággal Aziai tartományjokból felkerekedvén, a' kietlen pusztában nagy fáradtsággal tett vándorlások utánn, valamint a' *Volgán*, úgy a' *Tanaison* is tutályokon általkelvén, *Europába* bészállottak, 's a' *Szuszdali* Tartományon keresztűl egész *Kiów* váráig nyomúlván: ennek környékeiben a' *Borisztenes* folyó mellett sátort ütöttek vala. 884. E.

Olly hoszszú útazásokban, kétség kívűl mind élelmek, mind pedig barmaik, mellyeket hoztak *Áziából*, utóbb annyira megfogyatkoztak, hogy mindennapi táplálásokra valót vagy kérni az Oroszoktól; vagy ha ezek megvetnék kéréseket, fegyveres kézzel tőlök kitsikarni kénteleníttetnének. A' *Kiówi* Fejedelem, Alattvalóinak inségén megindúlván, 's általlátván azt, hogy ha ezen jövevény sokaság az ő Határai köztt tovább tartózkodna, az ő egyéberánt is szegény Népének minden vagyonját megemésztené; a' *Szuszdali*, és *Novográdi* Fejedelmeket a' szomszéd Kunokkal együtt kihívja ellene, bízván, hogy ezeknek segedelmével kihajtaná azt Birtokából. De bezzeg rátaláltak az Emberekre, kik a' köz jóért erősen, 's állhatatosan hartzolván jelesen győzedelmeskedtek rajtok; és ezzel néki buzdúlván, az egész *Kiówi* Tartományt hatalmokba kívánták ejteni. Midőn tehát *Kiówot*, a' hová szaladott

vala az Ellenség, tüzesen ostromolnák a' Magyarok; akkor vették észre az ellenségeskedő Fejedelmek a' veszedelemnek súlyját, mellyet magoknak okoztak vala; annál is inkább rettegtek, a' midőn értették; hogy *Álmos*, a' Magyarok' Fejedelme, *Áttila* Királynak, kinek az ő Öseik adóztak vólt, Nemzetségéből vólna. Mit tegyenek tehát? azon tanátskoznak; 's ugyan tsak mind magokra, mind a' Magyarokra nézve igen hasznosan végeztek: mert követeket küldvén a' Magyar Táborhoz, azonn könyörögnek vala *Almos* Fejedelemnek, 's a' Fő-Magyaroknak, hogy tsak hagynák őket békével birtokaikban, háláadó szívvel kívánnának ők mindenképpen szolgálatjokra lenni. Ezen magok' megalázásán megilletődvén *Álmos*, Fő-Embereivel való tanátskozása utánn, illy válaszszal botsátja viszsza az Orosz Követséget, mondván: — Fejedelmetek, és Fő-Embereitek adják zálogba fiaikat, és esztendőnként fizessenek adót: tiz ezer aranyat, 's ezen felűl: élelmet, ruházatot, és egyéb szükséges dolgokat. — Nem ínyek szerént esett ugyan ezen válasz az Orosz Fejedelmeknek; de még is inkább kívánták azt tellyesíteni, hogy sem többé a' Magyarokkal fegyverre kelni. Hanem azon esdeklettek tovább *Álmos* előtt; hogy elhagyván *Gallitzia* földjét, a' havasi erdőn túl napnyúgot felé, *Pannoniába* szállanának, melly hajdan *Áttiláé* vala: dítsérvén a' földnek termékenységét; mivel azt a' *Dúna*, és *Tisza*, 's más nemes jó halakkal bövölködő folyóvizek keresztűl folynák, 's a' Tóthok, Bolgárok, Oláhok; és a' Romaiaknak Tsordássai laknák azt, kik a' fegyver forgatáshoz nem értvén, hamar meghódolnának. Tetszett ez *Álmosnak*, 's az ő

Fő-Embereinek, a' kiknek tellyes szándékjok vólt úgy is *Áttila'* fényes Birodalmát, mint örökségjeket ismét helyreállítani, 's az egyesség által örökösíteni. Azért rövid tanátskozások utánn, könnyen elfogadták az Oroszoknak kérését.

A' Kunoknak hét Vezérjei: *Edú; Edumer; Ete; Bunger; Otsád; Bojta;* és *Rétel* tapasztalván, hogy ők egy Nemzetből vólnának a' Magyarokkal: mivel egy nyelven beszéllnének, kivévén nehány szóejtéseket; látván egyszersmind *Álmosnak* kegyességet az Oroszok eránt, annak lábaihoz borúlván önként egész Hadastól meghódoltak nékie, mondván: E' mai naptól fogva Tégedet Urunknak, és Parantsolónknak az utólsó Nemzetségig magunknak választunk, 's a' hová Tégedet a' te szerentséd vezeténd, oda követni fogunk. Ugyan ezt esküvéssel is megerősítették; viszont *Álmos*, Fő-Embereivel együtt, hasonló esküvéssel magokat a' szövetség' tartásra lekötelezték.

Ezeknek végeződésével, *Álmos* Fejedelem' vezérlése alatt a' Magyarok, és Kunok számtalan sokasággal, a' szövetség szerént kalauzok lévén az Oroszok, *Lodomériân* és *Gallitziân* keresztül hatottak: holott félvén a' lakosok *Áttila'* unokájától, mindenféle éléssel 's ajándékokkal tisztelték őtet. Általkelvén a' Havasokon, valamint hogy több seregekre osztódtak, úgy több helyeken is eredtek ezen Magyar Országnak határaiba, 's majd azon egy időben elborították *Marmaros'*, *Bereg*, és *Ung'* Tartományjait. *Álmos* Fejedelem az *Ung* vize' partján, közel a' várhoz, megtelepedett vitéz seregével. Olly sokaságnak bérohanása kimondhatatlan rémülést okozott ezen Föld' akkori lakosainak; kivált mikor hallot-

ták, hogy *Álmos* nagy *Áttilának* maradéka légyen: azért nem az óltalmazásról, hanem új Uroknak kegyelme' megnyeréséről gondolkodtak; 's valami az élelemre, és ruházatra szükséges, bőven hordták a' Magyarok' táborába, semmit egyebet érette nem kérvén a' békességnél 's kedvességnél. Jeles példáját is adta *Álmos* az emberi kegyelmességnek, a' midőn a' néki meghódoltt Földmiveseket mind életekre, mind javaikra nézve bátorságosította vólt. *Ung* vára maga tapasztalta a' Magyaroknak ellenségeskedését: mivel annak Ura *Labortz* nyakasan megvetette *Álmos* Fejedelemnek kegyelmét. De az ostromtól megrettenvén, elillantott ő a' várból embereivel együtt; hanem utól érvén őtet a' Magyarok, dölfössége miatt tüstént felakasztották azon víz mellett, a' melly mái napig is az ő nevéről *Labortzának* hivattatik. Az üresen maradt várba bémenvén *Álmos*, négy napi innéplést tartott, 's háláado áldozatokat mutatott az Egeknek. Minthogy pedig erejében már nagyon megfogyatkozott vólt, halála előtt, melly ugyan e' várban történt vala, az Országlásnak sarkallatos Törvényje által az ő Nemzetségének tulajdoníttatott örökös Fejedelemséget általadta kedves fiának *Árpádnak*.

Árpád Fejedelem.

Ez, az előbbeni szövetségeket megújította; a' Magyarok', Kunok', és Oroszok' Nagyjai pedig pompás szertartással annak hűségére megesküdtek; 's őtet, mint új Fejedelemjeket, paisokon magasan felemelvén, zengedező szóval hoszszú életet, és bóldog uralkodást kívántak nékie. Szép végezéseket tettek itten több napok által. Mindenek előtt az Oroszokhoz, kiknek tanátsa, és útmutatása által az új tábori költözés szerentsésítte-

tett, kedvességgel lenni, 's őket magához örökös frígy által kaptsolni kívánván *Árpád*, Orosz Ország' egyik Fejedelmének leányját feleségűl vette. Ugyan ezen időtől fogva az Oroszokkal állandóúl szíves barátságot tartának a' Magyarok; mellyet ezeknek Fejedelmei, onnan Felséget vévén; 's leányjaikat oda Feleségűl advân, megerősíteni mindenkor iparkodtak. A' folytatandó hadnak módjáról tanátskozott osztán *Árpád* a' Magyar és Kun Vezérekkel: melly hogy annál bátorságosabban intéztetne, előbb kikérdezték a' meghódoltt lakosokat a' Tartományoknak, mellyeket tzélba vettek vólt, fekvéséről, 's azoknak Urairól; Vizeiről, mellyek határozzák azokat; a' lakosoknak természetéről, erejéről, 's hadi állapotjáról. Minekutánna ezt kitanúlta vólna *Árpád*; olly böltsen rendelte hadi seregét a' hadakozásra, hogy szükségesképpen azon ditsö diadalmaknak, mellyek egész világon kihíresítették a' Magyarokat, kellett következnie. Ha tehát a' történetből lehet ítéletet hozni; elvégeztetett köztanátsból: hogy az egész nép több seregekre osztódna fel; minden seregnek eleibe a' Vezérek közzűl azok tétetnének, kik erköltstsel, észszel, hadi tudománnyal egyebek felett jeleskednének; elől mennének ezek a' nékiek kirendeltt útakon, 's gyakran gyors Követek által mindenekről gondosan tudósítanák *Árpádot*, a' ki őket a' tábornak erejével lassú lépésekkel követné; 's ha a' dolog úgy kívánná, tüstént segítené hadakozó seregét. Különösen pedig meghagyattak a' Vezéreknek ezek: Hogy valahová érkeznek, szántszándékkal hirdessék, hogy *Árpád*, nagy *Áttilának* unokája megjelent légyen a' végre, hogy mind azon földeket, mellyek hajdan *Áttila*' Királyi pál-

tzájától függöttek, elfoglalja; a' lakosokat az igazságtalan Urak' hatalmasságától megszabadítsa; 's *Európában* a' Magyaroknak valaha virágzó, de osztán az egyenetlenség által leromlott birodalmát ismét felállítsa. Annakokáért keményen megparantsolta *Árpád*, hogy a' Földmíveseket semmi gonoszszal ne illetnék Vezérjei; hanem inkább mind őket, mind azoknak Urait, kik önként meghódoltak nékie, óltalom alá vennék; és tsak az ellentállókra fordítanák vérengező fegyvereiket. Minekutánna valamelly Tartományt akár békével, akár haddal elfoglaltak vólna; alkalmatos helyen lévő, 's megerősített Várakban hagynák az őrizetre embereiket feleségeikkel, gyermekeikkel együtt, kik a' körűl fekvő tartománynak bátorságára vígyáznának. — — Ezek vóltak többnyire azon parantsolatok, mellyeket *Árpád* adott vala az ő Hadnagyjainak. Mi lehetett ezeknél emberségesebb? mi lehetett alkalmatosabb még a' legnagyobb Birodalmaknak elfoglalására is? A' honnan megtzáfoltatnak azok, kik azt mesélik: hogy *Árpád'* Magyarjai mindenütt tűzzel, vassal dühösködvén, a' régi lakosoknak nagyobb részét minden Tartományokban fenevad módra leöldösték légyen. Bizonyára, midőn ezen nemes Nemzet egyedűl az új földeknek Uraságára vágyna, 's már előre látná; hogy annak védelmezésére gyakran kellene nékie fegyvert forgatni az ellenségek ellen; jól tudta azt: hogy földmívesekre, 's jobbágyokra, kiknek szorgalmatos munkája által ő is élne, és gazdagúlna, szüksége lenne.

Illy böltsen intézett táborozásnak, nem tsuda, hogy kívántt foganatja vólt. *Árpád'* rendeléséből elsőben *Und*, és *Rétel* szállottak

ki a' síkra válogatott Vitézeiknek seregével; kik *Bodrog*, és *Tisza* folyóvizeit meghaladván, *Ugotsa*, és *Szathmár* Tartományjainak elfoglalása utánn, a' *Szamos* mellett — azon idő szerént — rendesen épűltt *Szathmár* Várát egy rohanással bévették, 's embereik' őrizetével megerősítették. A' második sereget vezette *Borsó*, a' ki azon Tartományt, melly osztán az ő nevéről *Borsod* Vármegyének neveztetett, szerentsésen elfoglalta, mind azon Vidékkel együtt, melly terjed a' *Kárpát* hegyekig, és Magyar Országot Lengyel Országtól különözi: Ezen örvendetes kezdet nagyon megvídámította *Árpádot*, ki is *Ungvártól* előbb nyomúlván, *Szerentshez* szállítá Vitézlő seregét. Innen ismét elküldetvén *Thosú*, és *Szabolts*, mind azon földet, mellyet a' *Tisza*, *Körös*, és az Erdélyi havasok békerítnek, *Mén-Maróttól*, a' Bihari Hertzegtől elvették. *Tuhutom* továbbá szabad útat nyervén *Erdélybe* a' *Meszeszi* járáson, *Gelónak*, az ottani Nemzet' Vezérjének meggyőzése, és ölése utánn, azon szép, és gazdag Tartományt *Árpád'* Birodalmához kaptsolta. Hansonló szerentsével a' *Garan'*, és *Vág* tájjékát részszerént erővel, részszerént a' lakosoknak önként való meghódolásával a' Magyarok' birtokába ejtették Árpád' Rokonjai *Zuárd*, és *Kadisa*. Ezek utánn már szabadabb lépéssel nyomúlt *Árpád* dél felé a' *Tisza* mentében a' Bolgárok' Ura — *Szalán* ellen, a' ki Bolgárjaival, 's a' Görög Tsászártól nyertt segítséggel *Tételből* kijővén, neki dühödött szívvel lovagol val *Árpád* ellen. Ez felfegyverkezve, minekutánna általvisgálta Vitéz seregét, és hadi rendbe szedte vólna, buzgóan imádta az Egek' Urát; azutánn pedig e' szerént bátorította diadalmas

Vitézeit: Óh Szittyaiak! a' kiket a' Bolgároknak kevélysége *Ungvárról Ungároknak* nevezett, el ne felejtsétek a' Görögöktől való félelem miatt fegyvereiteket; el ne veszítsétek jó híreteket, neveteket: azért bátran 's erősen hartzoljunk a' Görögök és Bolgárok ellen, a' kik hasonlók a' mi Aszszonyainkhoz; tsak úgy féljünk tehát a' Görögök' sokaságától, mint az Aszszonyokétól. — Ezeket hallván az ő hadakozó Magyarjai, nagyon megbátorodtak vólt, 's mindjárt a' *Thasó'* fia, *Léhel*, megfúván ama' nevezetes tábori kürtjét, és a' *Bogár'* fia, *Bults*, felemelvén a Magyar tzímeres Zászlót, *Árpádnak* egész Hada a' Görögökkel való viadalra bátran kiszállott: 's mint a' fű a' kaszások előtt; úgy dűltek vala a' Magyar Vitézek előtt a' Görögök, és Bolgárok. Ezt látván *Szalán*, a' Bolgárok' Fejedelme, tsak hamar hátat fordított, 's nagy rettegéssel szaladt *Nandor-Fejérvárba* élete' megtartása végett: hasonlóképpen a' Görögök, és Bolgárok, kik még a' Magyarok' fegyvere alá nem kerűltek vala, futásnak eredtek, 's a' reszkettető félelem miatt megbódúlván, a' *Tiszába* ugráltak; a' mellyben olly sokan találták veszteket, hogy alig maradtak egynehányan, kik hírt vinnének a' veszedelemről Tsászárjoknak. *Árpád* pedig e' szép diadalom utánn, valamint azon főldet, melly a' *Maros'* vizétől a' *Dunáig* terjed, úgy nem külömben *Szerem* Tartományját Birodalmához foglalván, Vitézeivel megtelepede a' *Kürtűltő* mellett, nem meszsze a' *Tiszához*; és harmintznégy napok által az Országlásnak módjáról tanátskoza Fő-Embereivel. — Ugyan ezen a'
893. E. helyen, úgy mond *Béla* Király' Titoknokja, a' Fejedelem, és az ő Nemessei elrendelték az

Országnak minden szokásbeli Törvényjeit, 's annak minden igazságait: miképpen szolgálnának tudniillik a' Fejedelemnek, és az Elöljáróknak; vagy miként tennének ítéletet minden elkövetett vétekről. Ottan a' Fejedelem az ő vele táborozó Nemesseit meg is ajándékozta külömbféle helységekkel, azoknak minden lakosaival együtt. E' diadalmas Magyarok pedig azon helyet, a' hol mind ezek rendeltetének, az ő nyelveken *Szernek* nevezték vala, azért, hogy ott szereztetett az Ország' szertartásának egész szővevényje. Ezeket adja elő közönségesen az említett Író, a' nélkül, hogy az ottan hozatott Törvényeket, és a' fejedelmi Kormányozásnak elintézett formáját bővebben megmagyarázná.

Mindazáltal ha gondolóra veszszük a' Magyar Törvényeket, és azokat, mellyeket széllyel megjegyeztek vólt a' Történetírók: könnyen láthatjuk, hogy azon *Szer* ezekben állott légyen: kijegyeztetett először is, és megerősíttetett a' Fejedelemnek mindenek felett való hatalma, és jussa; egyedül néki tulajdoníttatott frigyet kötni; hadat indítani; az érdemeseket jutalommal, a' vétkeseket ellenben büntetéssel illetni. Az Ország, hogy azt annál alkalmatossabban lehetne kormányozni, 's oltalmazni, bizonyos Részekre, és Tartományokra, a' mint azokat a' folyóvizek, vagy hegyek egymástól különözték, felosztatott. Minden Tartomány az abban fekvő jelesebb Vártól vette nevezetjét. Ezen Várak, körül lévő földjeikkel együtt, a' Fejedelemhez tartoztak. Mindenik Tartományt különösen Vezérkapitányok, azoknak fiai, és Rokoni, mint Fejedelmi Helytartók kormányozták; 's a' Magyar Katonasággal

vígyáztak mind a' Várnak, mind az egész Tartománynak bátorságos vóltára. Ezen Vezérkapitányok a' Nemzetnek Elöljárói vóltak, kik nem tsak a' köznépnek, hanem a' Nemességnek is törvényt szabtak. Továbbá: mivel azon sok munkával, és vérrel szerzett Országnak oltalma a' Magyaroktól függene; úgy végeztetett, 's azutánn meg is tartatott: hogy a' had támadással minden Vezérkapitányok az ő Tartományjaiknak Magyar Vitézeit Zászlójok alá szóllítsák, kik a' Haza' védelmére magok' költségén táboroznának. Hogy ha valaki vagy a' kihirdetett táborozástól magát megvonta, vagy a' Vezér' híre nélkül a' Táborból elillantott; tüstént a' Katonaságnak, melly akkor egyedűl a' Nemességből állott, tisztességéből paraszti sorsra taszíttatván, valóban kemény büntetéssel lakolta tunyaságát, vagy engedetlenségét. Eszre kell itt vennünk, hogy nem rekesztettek ki tellyességgel a' hadból a' Nemtelenek is: ám temérdek sokaságát vitte magával a' Nemesség a' Fegyverhordozóknak, az Inasoknak, Szakátsoknak, 's egyéb Tábori szolgáknak; kik nem tsak Uraiknak szolgáltak vólt, hanem az Ellenség ellen is fegyverkeztek, 's hartzoltak. Ha pedig valaki közzűlök jeles példáját adta a' vitézségnek; a' Vezérkapitányoknak bizonysága mellett, előbb Urától szabadságra botsáttatván földekkel ajándékoztatott meg, és így a' Vitézek', vagy Nemesek' számába vetetett vala. Ezekből kitetszik nem tsak azon első Országlásnak formája, mellyet *Árpád* az ő Magyarjaival felállított vala; hanem egyszersmind az Ország' Nagyjainak a' Vitézektől, ismét ezeknek a' köznéptől való külömbözése is. Az Ország' Nagyjai tudniillik vóltak a' Vezérkapitányok,

's a' Tartományok' Elöljárói; a' Vitézek pedig: a' Magyarok; Kunok; és Oroszok, kiket *Kiówban* egybeszövetkezetteknek jelentettünk vala: sőt nem kevesen, ezen Tartományoknak Uraiból, kik önként *Árpádnak* meghódoltak, a' Nemzetnek igaz Nemessei közzé számláltattak, 's földes Urakká lettek. Nem pedig azon gyülevész nép, melly a' Magyarokkal, Kunokkal, és Oroszokkal ide béjött vala, polgári, és katonai szolgálatot tévén Urainak. Valamint azon Nép se', mellyet ezen földeken találtak a' Magyarok; hanem paraszti szolgálatban méghagyatott. Ha ezek úgy vannak; kérdi talán egy valaki: honnan szaporodott olly nagy sokaságra a' Magyar Parasztság, hogy majd szerénszerte tsak a' Magyar Nyelv uralkodna az Országban? Éppen nem fogja azt tsudálni senki, ha meggondolja: hogy a' Tótok, Pannonok, Oroszok, Bosnyákok, és Oláhok, kik akkor itten a' mezei munkát űzték vala, az ő új Uraiknak kedvekért megtanúlták a' Magyar nyelvet; a' mi nékiek nem kevés hasznokra vólt: mivel ez által kedvességet szerezvén magoknak azoknál, minden dolgaikban boldogúlhattak. Könnyen megtanúlhatták pedig azt: minthogy naponként az ő Uraiknak tselédjei között forgolódtak. A' honnan méltán megvetendőnek látszik azoknak vélekedések, kik azt vitatják: hogy a' Magyar köznép azon Katonákból lett légyen, kik parasztságra kárhoztattattak vólna azért, mivel magokat elvonták a' táborozástól. Mert ki hiddje azt, hogy, midőn az eránt olly keményen büntettetnének; annyin találkoztak vólna a' Nemesek közzűl henyélők, vagy engedetlenek, hogy egyedűl azokból szaporodhatott vólna a' Főldmíveseknek olly teméntelen sokasága?

889. E. Minekutánna *Árpád* sok győzedelmei utánn, egész Magyar Országnak bírására jutott, és Nagy-Attyának, *Áttilának* fényes Birodalmát helyreállította; a' Magyarság' sarkalatos Törvényjének második tzikkelye szerént az Országot azok között, kiknek vitézsége, 's vére által nyeretett vala, felosztotta. Mindenek előtt a' Fejedelemnek szükségéről, 's Méltóságáról gondolkodván, Fejedelmi Házához valamivel többet felénél, és ugyan a' *Dunán* túl fekvő Kerületnek felső részét kaptsolá, ide vévén *Tsepelt*, *Budához* a' Fejedelem' lakhelyéhez közel lévő szigetet, lovainak, 's egyéb majorságának tartására, és magának Fejedelmi mulatságára. A' Vezérkapitányok pedig, mind a' Magyarok, mind a' Kunok, érdemeikhez képpest vettek tőle ajándékokat. *Előd*, *Szaboltsnak* Attya, nyerte *Szabolts* Tartományját; *Kund*, *Tiszán* túl a' Nyirséget; *Und*, *Ete*' Attya, *Tsongrád*' Megyéjét; *Thosú*, *Léhel*' Attya, *Bodrogot* a' Vajas vizéig, melly a' *Dúnából Foktűnél* ered, viszszatér pedig abba *Szükösdnél*, közel Kalotsához; *Huba* a' *Zitva* vize' vidékét; *Tuhutum*, *Horkának* Attya, Nagy-Attya pedig *Gyulának*, és *Zombornak*, az Erdélyi Részeket; *Edú*, *Szerents* körűl lévő Tartományt; *Edumer* a' *Sajó*, és *Tisza* közét; *Ete*, *Szektső* Várát, *Baranyával*; *Borsó*, *Bunger*' fia, *Borsodot*; *Otsád*, *Kassa*' tájjékát; *Boyta Tolna* Vármegyét; *Rétel* pedig *Bodrog*, és *Oltsva*' vizeinek közét, 's a' *Vág* mellyékét; a' hol ez, a' *Dunába* szakad: Ezen jeles jutalmak hirdették azoknak Nemes hívségeket 's vitézségjeket. A' Vezérek utánn a' többi Vitézek is szép jutalmát vették kimutatott vitézségjeknek: kiki tudniillik azon Vezérkapitánynak Megyéjében, kinek Zászlóját követte vólt, tágas föl-

dekkel 's helységekkel az ő Tiszti Méltósága szerént tiszteltetett meg.

Árpád azonban nagy vendégséget ütött *Buda* Várában az ő Fő-Embereinek, és Vitézeinek: minden nap — úgy mond *Béla* Király' Titoknokja — vigan lakozának, egymás mellett ülvén *Áttila* Királynak Palotájában, és mindenféle öszvezengedező muzsikákkal, a' hárfáknak, és sipoknak édesdeden gyönyörködtető hangjával, 's ama' Tréfásoknak minden nyájas énekeivel mulattatták magokat. Az ételek, és italok a' Fejedelemnek, 's a' Fő-Embereknek arany; a' Vitézeknek pedig, és a' Népnek ezüst edényekben vitetnek vala bé: bőv, és friss lakozásokat tartának minden hozzájok jött külföldi Vendégeikkel együtt. *Árpád* Fejedelem a' nála mulatozó Jövevényeknek még főldeket 's nagy örökségeket is adott: a' miket meghallván sok külföldiek, öszvegyűltek ő hozzá, 's vele örömest maradtak. Azon vígasságot pedig *Árpád* Fejedelem, 's az ő emberei húsz napokig folytaták *Áttila* Király' városában: a' midőn a' Magyar Vitézek mind paripákra ülvén, mindennap paissal, és dárdákkal igen nagy bajvivási mulatságot tettek. A' többi ifjak pedig Pogány szokás szerént kézívekkel 's nyilakkal játszadozának: a' honnét *Árpád* Fejedelemnek igen nagy kedve lett vala, és minden Vitézeinek külömbkülömbféle ajándékokat mind aranyban, mind ezüstben, egyéb örökségekkel együtt ajándékozott.

Kimutatta bizonyára *Árpád* Fejedelem mind a' hadban, mind a' békességben az ő Felséges okosságát, mellyel olly sok külömböző népeket nem tsak magához hóditani, hanem jobbágyi hűségben is megtartani tudott. Ez által a' Magyaroknak Európai Bi-

rodalmát, mellyet már kétszer ez előtt megemésztett vólt a' Hazafiak köztt támadott háborgás, olly ditsősséges lábra állította, a' mellyről mind eddig, ámbár gyakorta megrázta légyen, le nem ronthatta azt az irigységnek lelke. Közelítvén utólsó idejéhez eme' nagy Fejedelem, *Zoltán* fiát, kit nékie az ő Orosz felesége szűlt vala, a' Fejedelemségben örökösévé tette; Urunk' születése utánn pe-
907. E. dig kilentzszáz hetedik esztendőben meghalálozván, ditső nevét örökre fennhagyta az ő kedves Magyar Nemzetében.

Zoltán Fejedelem. *Zoltán* tizenhárom esztendős korában lépett a' Fejedelmi méltóságra: annakokáért gondviselőkre bizattatott az Országnak kormányozása. Ismét két Fő-Bírák, avagy Ítélőmesterek rendeltettek, a' kiknek egyike *Gyilának*, a' másika pedig *Koltsának* neveztetett vala: kik a' pereket eligazították, 's a' gonosztévőket a' Törvénynek értelme szerént megbüntették. Továbbá: mivel a' Gyermek-Fejedelem a' hadviselésre is alkalmatlan vólna, három Fő-Vezérek választattak a' végett: úgymint: *Léhel*, *Bults*, és *Botond*; kik mind hadi tudománnyal, mind vitézséggel jelesek vóltak. Helyén meg is feleltek ők Fő-Vezéri Méltóságoknak: mert számtalan diadalmakkal nevelték a' Magyar Nemzetnek hadi ditsősségét Német, Frantzia, Olasz, és Görög Országokban. Minekutánna pedig *Zoltán* érettebb korra jutott, mind hadban, mind békességben Fejedelmi jelességgel viselte dolgait: mellyek köztt különös az, hogy az Országnak közjavára, 's bátorságos vóltára minden részről kijegyzette az Országnak határait; hogy mind maga, mind a' szomszéd Fejedelmek tudnák, mi hová tartozna, 's a' szerént óltalmaznák jussaikat. *Konstantinus*

Porfirogenita, és *Béla* Király' Titoknokja különböznek ugyan ezeknek előadásában; e' kettőt mindazáltal egybevévén, ezek látszatnak hihetőbbeknek lenni: Napkeletről határozták akkor Magyar Országot azon hegyek, mellyek *Erdélyt Moldvától*, hol azon időben a' *Pacinácíták*, vagy Kunok laktak vólt, különözik, 's terjednek *Trajánus'* hídjáig; Délről a' *Duna'*, és *Száva'* vizei; Napnyúgotról a' Stájer hegyek *Caecius* hegyéig; Éjszakról pedig a' *Morva* vize, és a' *Beszkédi* havasoknak nagy huzamatja. Még az is *Zoltán'* tetteihez tartozik: hogy az új jövevény Oroszokat *Mosony'* Tartományjába szállította légyen, kik az Ország' határjait óltalmaznák a' Németek' bérohanása ellen, Elöljáróiknak rendeltetvén az Oroszoknak maradékai, kik még a' Magyarok' költözködésével jöttek vólt ki ide Hazájokból; híreket pedig mái napig fenntartja *Oroszvár*, Gr. *Zichy Károly* Ő Kegyelmességének szép Mezővárosa.

Zoltánnak azonban kilentzszáz harmintzegyedik esztendőben *Toksú* fia született, kinek osztán, mihelyest felserdűlt vala, feleséget hozatott a' Kunok' földjéről, kiket akkor Pacinácitáknak nevezének. Ezen házasságot mind a' Fejedelem, mind az Ország' Nagyjai a' végett siettették, hogy azon hatalmas, és a' Magyarokkal atyafiságos nemzettel annál szorosabb lenne az egyesség. Ugyan ezen *Toksú* fiának általadá *Zoltán* az Ország' kormányját halála előtt három esztendővel, úgymint kilentzszáz negyvenhetedikben; a' midőn 947. E.
véghezvitte azt, hogy a' Magyar Birodalomnak minden Nagyjai, és Nemessei felesküdnének annak hűségére.

Toksút az idegen Írók nagyon vad természetűnek írják: de *Béla* Király' Titoknokja Toksú Fejedelem.

ellenkezőt bizonyít arról, magasztalván ő-tet hogy egy kegyes, és békesség' szerető ember vólt légyen az. Melly bizonyítását azzal erősíti e' Magyar Tudós, hogy ezen Fejedelemnek uralkodása alatt sok külföldiek jöttek vala Magyar Országba, úgymint: az Izmaeliták Napkeletről, *Billa*, és *Botsú* Vezéreikkel, kik *Toksú'* rendeléséből *Pest* várának környékeibe szállottak: ismét a' Bosnyákok *Tomobiza'* vezérlése alatt, kiknek adatott Rémei földje egész a' *Tiszáig*, 's az *Obádi* révig. Ezt ugyan tagadni nem lehet: de hogy eleinten *Toksú* ellenséges fegyverrel gyakorta még-lepte légyen Német Országot Vezerei által;
955. E. az is bizonyos. Hanem minekutánna kilentz-száz ötvenötödikben *Ágosta* városánál *Ottó* Tsászártól szomorú tsapást vettek a' Magyarok, holott elfogattatott három Vezéreik fel is akasztatták; *Toksú* valamennyire megszelídülvén, jobban kedvellte a' békességes életet. Mellynek végére jutván, kilentzszáz hetvenkettődik esztendőben örökségül *Géjza* fiának hagyá Fejedelmi méltóságát. Kettőnek észrevételére figyelmeztet itten bennünket a' környűlállás: először, ámbár a' Magyar Nemzet' sarkallatos Törvényjének ereje által örökség szerént illette *Árpád* nemzetségét a' Fejedelemség; mindazáltal a' Fejedelmek mindnyájan azon okossággal éltek, hogy halálok előtt elsőszülött Fiokat fejedelmi székekbe helyheztetve szemlélnék. Másodszor: hogy az Írók közzűl senki se' tulajdonítana a' Magyar Fejedelmeknek több Feleséget egynél: a' honnét egyenes következtetést lehet tenni, hogy az egész Magyar Nemzet azon setétség' idejében is a' több feleségűségnek motskától irtózott légyen.

Géjza' idejében pedig már azon setétség is, mellyben ez előtt botorkáztak a' Magyarok, nagyon kezde oszlani, 's az igazságnak fényje elméjekbe tűnni. Mert ez, a' szomszédokkal való szűntelen háborúnak, mellyből a' Nemzetnek több kárát, mint-sem hasznát látta, végét szakasztván, azon békességet, mellyet az Attya második *Ottó* Tsászárral kötött vala, mindjárt országlásának kezdetén megerősitette, 's a' békesség' pontjai szerént mind a' Kereskedőknek, mind a' Kézmíveseknek szabad béjövetelt engedett az Országba. Melly engedelemmel, meg nem lehet mondani, millyen sokaságát vonszotta ide a' szomszéd népeknek, kik mind a' Magyar égnek, mind a' főldnek bóldogságát jobban betsűlték, mint magok a' Hazafiak. Még többre nevekedett a' Külfőldieknek száma *Géjza'* Birodalmában, minekutánna ez az ő Keresztyén Feleségének *Sároltának*, *Gyúla*, Erdélyi Vezérkapitány' leányjának kérésére, *Ottó* Tsászárnak intésére a' Római Katholikus Papoknak szabadságot adott, az Anyaszentegyháznak szertartásait nyilván gyakorolni, 's a' Szentségeket mind a' jövevényeknek, mind a' Pannonok, és Morvák köztt lévő régi Keresztyéneknek kiszolgálni: a' melly idő közben alkalmatosságot vettek ezek az Evangyéliomi Törvényt a' Magyaroknak is hirdetni, és őket világosságra hozni. Buzgóan igyekezett ezen Sz. *Volfgángus*, *Brúnó*, és Szent *Piligrinus Laureákumi* Ersek, más Egyháziakkal, és Sz. *Benedek'* rendén lévő Szerzetesekkel együtt, kik a' szomszéd Német Tartományokból nagy számmal sereglettek ezen Apostoli munkára. Vólt is foganatja serény Apostolkodásoknak, a' mint Sz. *Piligrin* Ersek' hetedik *Benedek* Pápához adott

Géjza Fejedelem. 972. E.

Leveléből kitetszik: holott bizonyítja, hogy öt ezeren a' nemesebb Magyarok közzűl a' Kristus' idvezítő Hitére tértek légyen, 's a' végett könyörgött a' Szentséges Pápának, hogy intézne *Pannoniába* hét Püspököket, kik itten a' Pásztor nélkűl szűlkölködő népet az Isten' ígéjének hirdetése által örök bóldogságának megnyerésére segéllyék.

Azon Apostoli Férjfiak tehát fáradhatatlan törekedéssel munkálkodtak: kiket azonban második *Ottó* Tsászár is szüntelen ajánlott *Géjza* Fejedelemnek, olly reménységben lévén, hogy, ha ezen nemes Nemzet a' Keresztyén Törvénynek meghódolna, Német Ország is, a' mit régen kívánt vala, tsak ugyan megnyerné a' békességet, és tsendességet. Vólt is bőv aratások az Evangyéliomi Munkásoknak. Egyedűl azon sajnakodott *Ottó* Tsászár, és a' Magyar Fejedelemaszszony, hogy *Géjza* Fejedelem soká idegenkedne az Evangyéliomi Törvénytől, a' kinek megvilágosodásából reménylették vólt; hogy a' Nemzet' Elei közzűl sokan követnék a' Fejedelemnek szép példáját. De minekutánna Felesége' ösztönéből *Géjza* azon Férjfiakat, kiket a' népnek tanítására engedett, először kegyesen magához botsátani, azutánn pedig a' Hitnek szentséges titkairól őket kívánva hallani kezdette; az Istennek édességes, és hathatós malasztja világosítván az ő elméjét,'s akaratját serkentvén, az Evangyéliomi Törvénynek Szentségét,és igazságát maga is megesmérte. Annakutanna örömmel hajlott arra is, hogy az ő fia, *Vajk*, ki néki
979. E. *Saroltától* kilentzszáz hetvenkilentzedik esztendőben született, mindjárt gyermekségében nem tsak a' Deák nyelvnek tanúlásában; hanem a' Hitnek, és jámborságnak figyelmében is Tanítói által *Esztergomban* formáltatnék: melly-

nél ugyan semmi sem lehetett hasznosabb a' Keresztyén Hitnek a' Magyarok köztt való terjesztésére. Egyébként *Géjza*, noha a' megesmértt szent Törvénynek szabásaihoz igyekezett magát mindenben tartani; még is több esztendők által halasztotta a' Keresztségnek felvételét, a' Nemzetnek Fő-Embereitől tartván: minthogy ezeket a' Keresztyénségtől még nagyon idegenkedni tapasztalta. Félt tudniillik, hogy, ha fiastól együtt nyilván vallaná a' Kristus' Hitét, az Országnak pogány Elei onnét alkalmatosságot vévén az új dolgoknak feszegetésére, más Házból ne választanának magoknak Fejedelmet, *Árpád'* Nemzetségének megvetésével. Ha pedig ez történne; előre látta azt: hogy a' Keresztyénségnek kezdett gyarapodása egészen füstbe menne. Annál nagyobb vólt a' veszedelem, mivel még annyira nem nevekedett a' Keresztyének' száma, hogy a' pogány sokaságnak ellent állhatna. Azért alkalmatosabb időre halasztván a' Keresztségnek felvételét, azt ítélte mindenek előtt szükségesnek *Géjza*, hogy a' fia' országlását bizonyossá tenné; azutánn pedig mind szövetségekkel, mind a' Keresztyén Fejedelmeknek segítségével őtet a' Fejedelmi székben megerősítené. E' végre kilentz- 992. E.
száz kilentzvenkettődik esztendőben egybegyűjtötte az Ország' Nagyjait, és Nemesseit, 's az ő Eleinek: *Álmosnak*, *Árpádnak*, *Zoltánnak*, és *Toksúnak* példájokat követvén, fiát *Vajkot*, ámbár még gyermek korát meg nem haladta légyen, a' Nemzet' Gyűlésében ősi Országának örökösévé rendelte vala: a' miben, jól tudván a' régi kötéseket, mindnyáján fejet hajtottak nékie; 's az új Fejedelemnek hűségére esküvéssel is magokat nagy készséggel lekötelezték.

Ezen gondtól megszabadúlván *Géjza*, mint jó szívű Atya, harmadik *Ottó* Tsászárnak, ki az említett esztendőben jutott a' Római Birodalom' kormányjára, Rokonát, *Gizla* Hertzegaszszonyt, *Henrik* Bavariai Hertzegnek leányját, a' *Jámbor Henriknek*, ki osztán Tsászárrá lett, Húgát kérte jegyesűl az ő fiának: de a' Bavarus Irók' bizonyítása szerént, először kosarat nyert vala azért; mivel a' Keresztyén Jegyes irtózott a' pogány Vőlegénytől. *Géjzának* ösztönűl szolgált ez a' Keresztség' felvételének siettetésére. Tudta pedig, hogy az ő népe közzűl sokan megütköznének ezenn: azért az erő ellen, ha talán mozdúlna az, mindeneket gondosan, és bőltsen elrendele. Ekkor tehát nagy számmal a' Külföldiek közzűl mind nemzetségre, mind tudományra, 's leginkább hadi vitézségre nézve jeles Férjfiakat, szép seregű katonasággal együtt, külömbféle Országokból hívott magához, és nagy Uradalmakkal ajándékozta meg őket. Ezek' számából vóltak: Gróf *Deodát*, *Tata* Várának felállítója, és Ura; *Wolfger*, és *Hederik* atyafiak, 's *Homburgi* Grófok, kiktől eredett ama' híres *Hedervári* Familia, mellynek ditső nevét mái napig fenntartja N. Győr Vármegyében annak építménnye, *Hédervár*, mellynek díszére iparkodik mostani Ura is, Gr. *Vitzay Mihály* Ő Nagysága; Bavariai *Ventzel*, Vajtzenburgi Gróf, kinek maradéka előbb *Jakó*, azutánn *Nagy Mihály*, és *Sztara* Váráról vette nevezetjét; továbbá: *Hund*, és *Páznán*, Magyar Országban osztán virágzó Familiáknak Attyai. Arról se' lehet kételkedni, hogy *Ottó* Tsászár bizonyos segedelmet igért légyen *Géjzának* a' végett; ha magát a' pártütésnek tüze kiütné a' pogány Hazafiak között; 's bátorságosítot-

ta. Midőn ezek intéztetnének, Sz. *Albert*, Prágai Püspök, akkor térvén viszsza Római útazásából, Magyar Országba kilentzszáz kilentzvennegyedikben érkezett: kinek atyai beszédeire tsak ugyan megindúlt *Géjza*, letévén minden félelmet, 's az Istenben helyheztetvén bizodalmát, a' pogány szertartásnak nyilván ellenemondott, és *Esztergomban* nagy buzgósággal vette fel a' Keresztségnek szentségét. Szinte akkor, 's azon helyen *Géjzának* egyszülött fia, *Vajk* is tizenöt esztendős korában ugyan Sz. *Albert* Püspöktől megkereszteltetett, Gróf *Deodát'* keresztatyáskodása mellett, *István* névre, az ő édes Annyának *Sároltának* akaratjából, azért; mivel néki egykor Sz. *István* Mártir álmában megjelenvén, az ő fiának mind lejendő születését, mind koronás Országlását megjövendölte, és *Istvánnak* neveztetni kívánta vólt. A' miről kételkedni, vakmerőség nélkül éppen nem lehet. Bizonyára egy buzgó Aszszonynak; millyen *Sárolta* vala, illyes álma természet szerént is meglehetett, ki az ő férjfi örököséről, és a' Keresztyénségnek Magyar Országban meggyökeresedéséről gyakorta gondolkodna; 's meglehet, hogy Sz. *István* első Mártirt is különösen tisztelte, és ez által nyújtotta könyörgéseit a' Mindenhatónak színe eleibe: a' mit osztán a' történet is megerősített. De az Isteni Felséggel, és böltsességgel is egybefér az, hogy az embereket álom által a' jövendő dolgokról tudósítsa: meggyőzik erről az Istenfélő elmét *Jákob* Pátriárkának, 's az ő fiának Egyiptziai *Jósefnek* nyilvánságos példáji. Hihető az is, hogy az említett Keresztségnek alkalmatosságával *Géjzának* leányjai is: *Judith*, *Gizela*, és *Sárolta*; 's az ő testvérje, kit *Mihálynak* jegyeznek Krónikáink, megke-

994. E.

reszteltettek. Ezen *Mihálynak* fiai pedig vóltak: *Kopasz László*, és *Bazilius*, kit közönségesen *Vazulnak* neveznek. Hogy az egész Magyar Nemzetnek megtérését siettetné *Géjza*, Sz *Albert'* gerjesztő tanátsa szerént a' Sz. *Benedek* Szerzetessei közzűl sokakat hívott ki Tseh Országból, kiknek a' *Pannonia'* hegyén kezdett vala Klastromot építeni, a' honnét sok idők alatt, mintegy virágos kertből, származtak az Apostoli Munkások, és több Püspökjei a' Magyar Anyaszentegyháznak; kik a' Magyarok között főképpen terjesztették a' Római Keresztyén Katholika Hitet. E' szerént félre háríttatván az akadályok, mellyek a' Hitnek gyarapodását, 's *Géjza* Fejedelemnek kívánságait eddig hátráltatták, meglett a' Házassági eljegyzés *István* Hertzeg, és *Baváriai Gizla* Hertzegaszszony között kilentz-
995. E. száz kilentzvenötödik esztendőben. Ha a' Menyaszszony mindjárt elhozattatott e' Magyar Országba; vagy annak gyenge korára nézve talám valamennyire elhalasztódott a' Menyegző? még az bizonytalan. Mindazáltal kétség kivűl lenni látszik az, hogy ezeredikben már Férjével lakott légyen: mivel azon esztendőben mint Királyné megkoronáztatott. Midőn Magyar Országba béjött vala, sok Fő-Emberek tisztesség', és bátorság' okáért vóltak késérésében: kik köztt nevezetes vólt *Norimbergai Hermán.* Ezeken kivűl sok Német katonaság, Kereskedők, Kézmivesek, egész rokonságokkal jöttek akkor a' Magyar Birodalomba, kiknek Sz. *István* széllyel az Országban alkalmas helyeket rendelt lakásokra, Minekutánna *Géjza* minden szándékát tellyesítette, 's *István* fiát, mint Keresztyént, és egy Felséges Nemességű Szűznek Jegyessét, 's Fejedelmi székének

örökösét örömmel látta vólna; e' múlandó életet az örökkévalóval felváltotta kilentzszáz kilentzvenhetedik esztendőben ; a' midőn Sz. *Albert* Püspök a' *Pruszszusoktól* ditső Mártiromságot szenvedett. 997. E.

Sz. *István* mindjárt Áttya' halálával tizennyóltz esztendős korában a' Fejedelmi kormányt tellyes hatalommal általvette. A' honnét megbizonyodik az; hogy megkeresztelkedésekor; melly Sz. *Albert* Püspök által menne véghez kilentzszáz kilentzvennegyedikben, a' mint említettük vala, nem tsetsemő gyermek, hanem már tizenöt esztendős nevendék vólt: Fejedelemsége' kezdetén is olly dolgokat folytata, mellyekhez a' gyermeki kor éppen nem képes. Az Országnak határai pedig vóltak akkor: Napkeletről *Kumánia*, avagy *Moldávia*; Napnyúgotról a' *Caecius* hegye, és *Morva* vize; Északról a' *Karpatus*', vagy *Tátra*' bértzei; Délről pedig a' *Duna*, *Száva*, és Horváth Ország. Mert hogy Tóth Ország már azon időben ide tartozott légyen, nyilvánságos bizonysága ennek a' *Pétsi* Püspökség' felállításáról szólló Királyi Levél. Mivél fiatalságában jutott Sz. *István* olly roppant Birodalomnak kormányozására : hogy még a' pogányságban lévő hatalmas Fő-Embereknek vakmerőskődését zablán tartaná; szükséges vólt nékie azon nagy Embereknek, kik *Géjza*' idétt számosan jöttek az Országba, 's nagy jószágokkal megajándékoztattak, tanátstsával, és segítségével élni. E' felett tellyességgel azonn igyekezett ő, hogy alattvalói mindnyájan a' pogányságnak ellent mondván, a' Keresztyén Hitre állanának. Ez mind a' kettő nagyon ínyek ellen vala mind az Ország' Nagyjainak, mind a' köznépnek: kik valamint a' Keresztséget, úgy a' Külföldie-

ket gyűlölvén, vátig elidegenedtek Sz. *István-tól*. *Sároltának* se' tetszett a' jövevények' felette való hatalma a' Fejedelmi Udvarban. Ezeket látván *Kupa*, *Somogy* Tartományjának Vezérkapitányja, 's a' Fejedelmi Háznak rokonja, először is az özvegy Fejedelemasszonnyal *Sároltával*, ki mintegy negyven esztendős vala, óhajtott házassága által akarta magának tulajdonítani a' Fejedelemséget; de *Sároltában* érzékenyebb vólt az Anyai szívnek hajlandósága, mint-sem hogy fia' kárával azon házasságot elfogadta vólna. Reménységében tehát megtsalattatván *Kupa*, új fortélyokat koholt magá' szándékának tellyesítésére: rágalmazni kezdette tudniillik Sz. *Istvánt*, hogy ez inkább kedvellené az idegeneket, mint-sem a' Hazafiakat; 's a' régi Szittyai szertartásokat megvetvén, a' Keresztyén Hitet akarja a' Nemzet' szívébe óltani, és abból a' hadi vitézséget, melly által magát a' szomszéd Nemzetek' javaiból mindenkor gazdagította, kiszorítani. — Melly beszédjével felserkentvén a' másén kapó pogány népet, temérdek sokaságot gyűjtött abból pártos zászlója alá törvényes Fejedelme ellen. Legelsőben is az Országnak azon *Dunán* túl lévő része, melly az *Árpádi*Háznak öröksége vala, tapasztalá a' pártütőknek kegyetlenségét: itten kezdették ezek a' Várakat, és Városokat feldúlni, 's lerontani; a' Majorokat pusztítani; zsákmányolni a' helységeket; a' szolgáknak, földmíveseknek nagy sokaságát pogány zordonsággal öldösni. Így vesztegetvén mindenéket a' pártosok, *Veszprimet*, a' Fejedelmi mulatságoknak gyönyörűséges helyét táborostól megszállották mintegy kilentzszáz
998. E. kilentzvennyóltzadik esztendőben.

Ezen rút zenebonának híre *Esztergomba* a' Magyar Fejedelemnek akkori lakhelyébe repûlvén, Sz. *István Páznánnal*, *Konttal*, és *Ventzellinussal*, a' hadban, és békességben nevezetes Férjfiakkal, általkelvén a' *Dunán*, a' *Garan* vize tájjékán szállott meg táborával, hogy e' két folyók a' pártosok' rohanását meggátolván, azonban a' katonai segítségek, mellyeket a' Keresztyén Fő-Emberek, és Nemesek viendők vóltak, a' Fejedelmi sereghez elérkeznének. Meg is jelentek ezek bizonyára nem kevés számmal, leginkább a' felső, és a' Morvával határos részekből, mivel azon vidéknek lakosai már régen Keresztyének vóltak; azért mind számosabban, mind buzgóabban siettek a' Keresztyén Fejedelemjeknek, és szent Vallásoknak óltalmazása végett a' tábornak kirendeltt helyére. A' hol a' pártosoknak noha már nem tsak ellent állani, hanem őket széllyel is verni elég erőssek vólnának; Sz. *István* mindazáltal ezen hadnak, mellytől mind magának, mind Birodalmának bóldogsága függene, kétséges kimenetelétől tartván, magát meg nem bízta; hanem mint Keresztyén Fejedelemhez illett, az Úr Istennek segedelmét kérte. Minekokáért a' Hadi Vezéreknek, 's Fő-Egyháziaknak jelenlétében különös fogadást tett vala, hogy, ha a' pártos Somogyi Vezérkapitányon *Kupán* győzedelmet vejend; azon *Somogy* Tartománynak minden termése' dézmáját a' Sz. *Mártoni* Klastromnak fogja tulajdonítani. Osztán az Istennek ditsősségére, az egész hadi sereg előtt *Páznán* és *Kont* által a' Vitézi *Öv*, és *Kard* óldalára köttetvén, a' Vitézek' számába iktattatott vala: mert minden *Európai* Nemzeteknek akkori szokása szerént, senki addig a' hadi seregnek Fő-Vezé-

re nem lehetett, míg a' Vitézek közzé nem szenteltetett ezen szertartással. Ezeknek végezésével megszaporodván a' Keresztyének' száma, Vezéreivel hadi tanátsot tarta Sz. *István*: holott mindnyájan megegyeztek abban, hogy hamarsággal kell a' dologhoz fogni, és *Kupa* Vezért, minekelőtte több pártosokkal erősödne tábora, egész haddal megtámadni. A' mit Sz. *István* is helybehagyván, Fő Hadi Vezérnek *Ventzelinust* rendelé, 's táborával a' *Dunán* általszállván, hirtelenséggel *Veszprim* alá nyomakodék: hogy az azt ostromló *Kupát* meglephesse. De viadalra kelvén a' dolog, mind addig kétséges vólt a' szerentse, valamíg *Kupát* különös bajvívással a' földre nem terítette *Ventzelinus*: a' mit látván a' pártos sereg, egészen elrémült, 's nagy lélekszakadva futott a' Fejedelmi tábor elől. Sz. *István* ditsősségesen győzedelmeskedvén, a' megfutamodott pártosoknak öldöklésétől Vitézeit eltiltotta; hanem azoknak rettentő példájára a' megöletetett *Kupának* testét négy felé daraboltatta vólt: mellyeknek egyikét *Veszprimben*, másikát *Esztergomban*, harmadikát *Győrött*, negyedikét pedig *Erdélynek* Fő - Városában a' kapukba függesztetni parantsolta. Melly szükséges, és azon időnek környűlállásaihoz szabott kemény példájával éppen nem vonszott semmi homályt Fejedelmi szelídségére 's kegyességére. Azutánn fogadását, mellyre az ütközet előtt kötelezé magát a' Sz. Fejedelem, mindjárt tellyesítette, *Somogy* Vármegyének minden dézmáját, úgymint: majoroknak, földeknek, szöllőhegyeknek, gabonának, vámnak, és még azon boroknak is, mellyek a' szabad jövevényekhez tartozó hegyeken termettek, a' *Pannoniai* hegyen lévő Sz. *Mártoni* Klas-

tromnak ajándékozván örökre; a' mit koronáztatása utánn Királyi Levelével is megerősített vala.

Minekutánna *Kupa'* pártos seregét, a' gonosz lelkű atyafi Vezérnek vesztével, Istennek segedelme által megszalasztotta Sz. *István*, 's tsendességre hozta a' felzendűltt Hazafiakat, nagyobb szorgalommal fogott a' Magyar Nemzetnek a' Keresztyénségre való megtérítéséhez: mivel látta, hogy sem az ő uralkodása, sem az Ország' bóldogúlása épen nem lehet; ha tsak a' Keresztyének, kivált a' Fő-Emberek, és Nemesek, számmal, erővel, és tehetséggel meg nem előznék a' pogányságban tébolygókat. Annakokáért minden késedelem nélkűl Követeket, 's Leveleket küldött Német, és Tseh Országba, 's a' Papi Renden lévő Férjfiakat arra kérte vala, hogy jönnének Magyar Országba, 's tanítanák a' Magyar népet az Evangyéliomi Törvényben, és annak megesmértetése által bírnák azt a' Keresztség' felvételére. Reményli ő, hogy a' kegyelmes Isten gyámolítani fogja buzgó törekedéseiket; 's ezen Nemzetet, melly olly régen vakoskodik a' pogányságnak setétségében, a' Hitnek ajándékával megvilágosítja. Örömest fogadták a' jó Fejedelemnek hívását sokan; és kilentzszáz kilentzvenkilentzedik esztendőben számos Egyházi 's Szerzetes Papok költöztek Magyar Országba, a' Sz. Fejedelem' Apostoli szándékának előmozdítására, 's tökélletes tellyesítésére. Ezek köztt vala *Asztrik*, avagy *Anasztázius*, a' Tseh *Breunoviai* Apátur is, egy bölts, és jámbor erkölts ű Férjfiú, kinek, és a' vele jött *Benediktinusoknak* épűltt osztán ama' nevezetes *Pétsváradi* Monostor, melly a' Sz. *Mártoni* utánn második nevelménye leve az Apostoli

Férjfiaknak, kik az Országnak azon környékein hirdetnék az Evangyéliomot. Illy segítségekkel erősödvén *István*, minden Tartományokra Fejedelmi parantsolatját botsátotta: hogy mindnyájan figyelemmel hallgatnák a' tőle küldetett Evangyéliomi Tanítókat, 's a' pogány babonát megvetvén, a' Szent Keresztséget felvenni el ne mulatnák. Maga is Fejedelmi méltóságának ditsősségére lenni esmérte, Apostoli szolgálatot tenni; 's alattvalóinak az örök bóldogságnak útját buzgó tanításával támogatni. Mivel pedig minden Nemzeteknél a' Fő - Embereknek példája, akármelly részre, legtöbbet szokott nyomni; első gondjait arra fordította, hogy a' Fő-Magyarokat, Hadi Vezéreket az Istennek igaz esméretére vezérelje: némellyeket közzűlök tanítással, intéssel, és szép kéréssel; némellyeket pedig, kik alattvalói kötelességjeket félre tévén, az Országban rendeltt Evangyéliomi hirdetésnek magokat ellene szegezték, fenyegetéssel is, és rettentéssel igyekezett józanabb észre hozni. A' midőn illyen eszközökkel élne a' jó Fejedelem, el lehet gondolni: minő buzgósággal ragaszkodtak az Evangyéliomi Törvényhez sok Fő - Emberek, és Nemesek; kivált a' Fejedelmi Háznak tulajdon Tartományjában lakozók. Ezen iparkodásai között már a' szerentsésen plántáltt Hitnek örökös fenntartásáról gondolkodván *István*, az Egyházi Rendnek elintézéséről eszmélkedett vala; 's azért az egész Országnak részekre, avagy Megyékre való felosztását úgy erányozta, hogy a' Papság mindenfelé béhelyheztettetvén, ugyan azon egy időben mindenűtt hirdettetnék az Evangyéliom, és az egész Nemzetnek megigazúlása annál hamarább megtörténne. Söt már akkor az

Egyházaknak Püspökjeit kijegyzette: melly Apostoli hivatalra a' *Benediktinusok* közzűl leginkább azokat választotta, kiknek nagyobb buzgósággal, 's előmenetellel tett Keresztyéni munkálkodását tapasztalta vólt. Továbbá: ez Érseki Széket az Országnak akkori Fővárosában, 's a' Fejedelemnek lakóhelyén, *Esztergomban* rendelte. A' miben a' Római Tsászárok' példája szerént, az Anyaszentegyháznak szokását követte, melly nem másutt, hanem a' Fő, avagy népesebb Városokban engedte felállítani az Érseki Székeket.

Az új Püspökségeknek felállítása Magyar Országban véghez nem mehetett a' Keresztyénség Fejének híre nélkűl: mert először Magyar Országot a' szomszéd Püspököknek, leginkább pedig a' *Lauredkomi* — vagy *Paszszáviai* — Érsek' törvényes hatalma alól ki kellett venni; osztán *Pannoniában* a' régi Megyéknek neveit, és határait megmásítván, az új Püspöki Székeket felállítani: továbbá; ezen új Püspökségekre Fő-Papokat emelni, hivataljokhoz képpest törvényes hatalmat nékiek adni, 's az új *Esztergomi* Érseknek hatalma alá rendelni: mind ezeket pedig törvényesen véghezvinni, egyátaljában ahoz tartozott, kinek a' Katholika Anyaszentegyházban nem tsak a' tisztességben; hanem a' törvényszolgáltatásban is elsősége vagyon, 's azon Anyaszentegyház Építőmesterének a' *Kristus Jésusnak* helytartója. Második vólt az: mivel Sz. *István* az ő Birodalmára nézve, nem vólt alábbvaló a' többi *Európai* Királyoknál; hogy mind itthon, mind másutt annál nagyobb lenne tekintete, Keresztyén Királyi nevezettel kívánt élni. Azon időben pedig szokás vólt az, hogy a' Korona, és a' Királyi nevezet vagy a' Felséges Tsászároktól,

vagy a' Római Pápáktól kérettetnék, és adattatnék. A' *Romai* Szék a' tőle neveztetett Királyoktól majd nem egyéb függedelmet kívánt annál, mellyel a' Keresztyén Katholikusok az Anyaszentegyháznak, 's az ő Fejének tartoznak: ellenben a' napnyúgoti Tsászárok a' tőlök nevezett Királyokat, Tartományjaikkal egygyütt, az ő Tsászári Birodalmoknak jótéteményessei közzé számlálták; 's azon okból különös just nyertek magoknak azok felett, úgymint: őket a' Királyi Székbe béiktatni; vagy onnét, ha nem engedelmeskedtek nékiek, kirekeszteni. Jól tudta azt *István*, miként az ő szabad Nemzete, melly mind eddig semmi idegen Fejedelemtől nem függött vala, a' szolgálatnak, vagy jótéteményességnek még az ő nevétől is irtózna; hogy azért zendülést ne okozna a' Hazafiak között, Fő-Embereivel, tanátsosabbnak ítélte a' Római Pápától, mint-sem a' Tsászártól, Királyi Koronát, 's Nevezetet venni. Ezt pedig nem tsak nem ellenzette harmadik *Ottó* Tsászár; hanem *Detmár Mersebürgi* Püspök' bizonysága szerént, még inkább ajánlotta második *Szilveszter* Pápának, hogy méltóztatnék *Istvánnak* minden kérését tellyesíteni. A' mit ha az ellenkezők minden eleve ítélettől tiszta elmével meggondolnak; elhiszem, minden erről való kételkedéseik elenyésznek. Az *Esztergomi* Érsekség, több új Püspökségekkel együtt, és a' Királyi nevezet vólt tehát oka a' Római Pápához intézett Magyar Követségnek; mellynek feje vala a' *Pétsváradi* Apátur: és Kalotsai választott Püspök *Asztrik*, a' ki jól esmérte a' Római útat, és szokást, mint azon ditső Városnak hajdani lakosa, 's Szent Elek' Monostorának érdemes tagja.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

A' Magyar Követségnek a' Római Udvarnál boldog kimeneteléről, melly által azon Apostoli szent Korona hozatott, mellyet az Isteni gondviselés mái napig fenntartott a' Magyar Nemzetnek ditsősségére: ugyan azért megtzáfoltatnak Ennek ellenségei; 's röviděden lerajzoltatik, az Országnak több Drágaságaival együtt.

ASZTRIK, Urunk' születése utánn ezeredik esztendőnek kezdetén, a' Magyar Követségnek több tagjaival együtt *Rómába* érkezvén, Fejedelme' akaratjának bételljesítésére készen találta második *Szilveszter* Pápát, a' kit mind harmadik *Ottó* Tsászár serkentett arra hathatós ajánlásával, mind pedig az Angyali sugarlás inditott vala: ezen Magyar Követségtől is megértvén mind azokat, valamiket tselekedett Sz. *István* maga Országában a' Keresztyén Hitnek terjedésére, 's kívánna tovább is tselekedni; valamit kért, tellyes örömmel megadott nékie mindent. Az *Esztergomi* Érsekséget, a' többi felállított, vagy kijegyzett Püspökségekkel együtt megerősítette; az Egyházi Felsőbbségnek — Hierárkiának — állandóságára nézve, maga jussában részesítette, általadván nékie 's Királyi következőinek az Egyházaknak elrendelését; és őtet az Apostoli nagy Követségnek méltóságával megtisztelte: a' melly méltóságnak tzimeréül küldötte nékie a' *kettős Keresztet*; hogy a' Magyar Királyok előtt hordoztatnék az, valamikor ezek a' nép között különös pom-

pával megjelennének. Legfőbb tiszteletet pedig azzal ada *Szilveszter* Pápa a' Magyarok' buzgó Attyának, *Istvánnak*, hogy őtet nem tsak Királyi, hanem Apostoli névvel is méltóságosította: 's erre való nézve, Apostoli áldása mellett, egy ragyogó kövekkel, és szemeket tsiklándoztató gyöngyökkel ékesűltt *Arany Koronával*, mellyel mind ő, mind a' többi utánna következendő Magyar Királyok ditsősségesen fényeskednének, megajándékozta. Valóban igaz öröm buzogtatja a' Magyar szívet, a' midőn ez eránt mind az idegen, mind a' honnyai Íróknak tanúbizonyságait olvassa.

a.) *Detmár*, Sz. *István*' idejében *Merseburgi* Püspök, illy bizonyságot tészen erről: A' fenn említett Tsászárnak (*Ottónak*) kegyelméből, és késztetéséből Bavariai Hertzeg *Henriknek* Veje, *Vajk* (István), a' ki Országában Püspöki székeket állított, Koronát, és áldást nyert.

b.) *Kartuitzius* mintegy ötven esztendő múlva Sz. *István*' halála utánn, a' ki tehát *Salamon*, *Géjza*, Sz. *László*, és *Kálmán*, Királyok' idejében élt, 's ugyan ezen utólsónak parantsolatjára írta meg Sz. *István*' életét, így szóll e' dolog eránt: Azon idő közben *Miska* (Boleslaus) a' Lengyelek' Fejedelme elfogadván a' Keresztyén Hitet, Rómába követeket küldött, hogy néki a' Pápától áldást, és Királyi nevezetet nyernének: reá állott ugyan kérésére a' Pápa, és már el-készítette a' Koronát ékes mívvel, mellyet nékie küldene, áldásával együtt. De mivel tudja az Úr, kik legyenek az övé, a' ki az Apostoloktól ki-jegyzett két Férjfiak közzűl is *Mátyást* eleibe tette az ő társának, 's őtet vette az Apostolok' számába, azon Koronával Sz.

Istvánt akarta ékesíttetni, kit osztán az örökkévaló Koronával bóldogabban koronázna. Mert éjtszaka az nap előtt, mellyen kívánta a' Pápa általadni a' Koronát, hogy a' Lengyelek' Fejedelméhez vitetődne, az Úrnak Angyala megjelent nékie, mondván: Tudjad, hogy hólnap egy órakor egy idegen Nemzetnek Követjei jönnének hozzád, kik Koronát, 's Apostoli áldást kérendenek tőled. Azt a' Koronát tehát, mellyet készítettél, add nékiek haladék nélkűl, hogy azt Fejedelmekhez vigyék; és bizonyos légy abban, hogy őtet illeti az, a' Királyi ditsősséggel együtt, az ő életének érdemei miatt. Más nap tehát a' jelentett órában *Asztrik* Püspök a' Pápához jött, és a' néki adott parantsolat szerént kötelességében okosan eljárván, 's rendben előszámlálván, Sz. Fejedelmének tetteit, az Apostoli Széktől Királyi Koronát kért, megmutatván, hogy azon tiszteletre, és méltóságra érdemes vólna az ő Fejedelme, a' ki tudniillik, Isten' segítségével sok népeket magához hódított, és hathatóssága által sok hitetleneket a' Kristushoz térített vala. — — Akkor írta ezeket ezen tudós Püspök, a' midőn még friss emlékezetben vólnának mindnyájoknál; és ama' tudós, és okos Fejedelemnek, *Kálmán* Királynak ajánlotta bé, a' ki igen megtudta külömböztetni a' hamistól az igazat, és a' jót a' gonosztól: a' mint láthatni ezt az ő bölts végezéseiben.

c.) Második *András* pedig ezeket vallja e' ditső tárgyról: Ezen Királyon — úgy mond — Sz. *Istvánt*, a' Magyar Nemzetnek első Királyját értjük, a' ki nem akart tulajdon hatalma által Királyságra emeltetni: és azért nem akár kitől, hanem a' Jésus Kristus' Helytartójától, és a' fő-bóldogságú Sz. *Péternek*

hivatalbeli Követőjétől, a' szentséges Pápának tétetett Isteni jelentés szerént vétte fel a' Királyi Koronát.

d.) Hasónlóképpen nyilatkoztattá ki ezt negyedik *László* az ő megtéréséről irtt Levelében, melly illy formán vagyon: — *László* Isten' kegyelméből *Magyar*, *Dalmátzia*, *Horváth*, *Rátz*, *Gallitzia*, *Lodoméria*, *Kun*, *Bolgár* Országoknak Királyja. A' Kristusnak minden Híveit, a' kik ezt olvasándják, idvezljük az Idvesség' Szerzőjében. Az Isteni látogatás' munkáját, mellyel bennünket meglátogatott a' Magasságból támadó igaz Úr, hogy az Anyaszentegyháznak kebelében egyesűljünk, megvilágosíttatván a' Katholika Hitnek fényessége által, kötelességünk szerént megesmérjük a' Szentséges Római Egyházat a' mi ős Atyánkban Sz. *István* Királyban. Mert ő benne az Isteni kegyelemnek sugárlásából illatozott az igaz Hitnek szent Kenete; Ő benne a' mennyei Malasztnak áradása bővelkedvén, a' többi Felséges Magyar Királyokkal együtt, kik fényes származással következnek egymás utánn, ugyan Ő tőle veszszük az Országnak Kormányját, és Koronáját. Es hogy az Hitnek Felségét a' szentséges Római Egyházban lenni, 's ugyan ezt Kristus' szerelmes Házának, és Szent Háromság' hajlékának lenni megmutatná, nem magától, vagy mástól, hanem ugyan a' Római Egyháztól, mindnyájok' Annyától, és Mesterétől az Ország' Koronáját Isteni jelentés által érdemlette megnyerni: hogy attól, mintegy valamelly Felséges Főtől az ő áldomásait minden tagra ki-öntené az Isteni világosság, és magát az Isteni szolgálat nélkűl lenni esmérné az, ki el-tévelyedvén, *Péter*' erősségétől el-távozna. — — — Költ *Budán Miklósnak*, a' mi kedves, és hív

Udvari Vitze-Kantzelláriusunknak keze által. Az Úrnak 1279, Országlásunknak pedig 7. esztendejében. Sz. Jakab Havának első napján. —

e.) Nem vólt erről soha legkissebb kételkedése a' Nemes Magyar Nemzetnek; sőt főképpen ezen okból tisztelte Koronáját, mint az ő ditsősségének különös tzímerét. Kinyilatkoztatta ugyan ezt egyébkor is; de leginkább *Robert Károlynak* a' Magyar Királyságra lett szabadválasztása utánn; holott *Gentilis* Római Követtel tett végezéseiben így szóllott ez eránt: — A' Régieknek hagyományja tartja, kinyilatkoztatja ama' Felséges Konfeszszornak, Bóldog *István* Magyar Ország' Királyjának élete' Históriája is, a' kinek szolgálatja által a' mi Urunk Jésus Kristus az Országot a' Keresztyén Hitre vezérlette; a' földön az ő Helytartója a' Római Pápa az említett Királynak, és az Országnak annál nyilvábban kitetszene Nemessége, 's nevekedne buzgósága, mennél nemesebb, és szentebb ékesség díszesítené az ő Fejét.

f.) Ugyan erről az egész Magyar Nemzetnek egyező értelmét világos rövidséggel adja elő *Aeneas Sylvius*, a' kit osztán az ő nagy tudományja 's erköltse második *Pius* név alatt az Anyaszentegyház' kormányjára emeltek vólt, így szóllván: Kis *László Fejérváratt* a' Királyságra felkenettetvén, fejére tétetett *Dienes Esztergomi* Érsek által az a' Korona, mellyet a' Magyarok Sz. *István* Király' Koronájának és Szentnek tartanak.

Ha ezek úgy vannak, a' mint tagadhatatlan az: mitsoda ortzával kezdenek ez utólsó időben némellyek olly puffadtt beszédekkel ellenkezőleg tsatázni? így szóll egy valaki. Azt mondom én erre: melly igazság az,

melly ellen, valamint a' múlt időkben, úgy e' mostaniban is ne tusakodnának e' változó Világnak fiai? Ezek ám azok a' Böltsek, kik mindent a' magok gondolataikhoz szabni mérészelnek. Lássuk, miként böltselkednek Szent Koronánkról is.

Akárki, akár miként tekerje 's fatsarja e' dolgot, úgy mond egy azon Böltsek közzül Sz. Koronánkról írtt Históriájában, annál bizonyosabb nem lehet, hogy *II Szilveszter* Pápa egy arany Koronát küldött Sz. *Istvánnak.* — Azonban úgy kételkedik ő, hogy a' régi történtt dolgoknak hitelességét rútúl öszve zúrja zavarja, és éktelen értetlenségről vádolja az egész Magyar Nemzetet; a' Magyar Követeket pedig, kik ezen szent Koronát Rómából hozták vala, temérdek álnokságról. De mind ezen szertelen vádakat semmi bizonysággal, a' mint hogy valódit nem is találhatott, nem bizonyítja: a' mi már elegendő arra, hogy a' józanon gondolkodó ember előtt semmi hitelt se' találjon az ő szószaporitása. Kételkedik ő azon Angyali jelentés eránt, mellyről szóll *Kartuitzius*, 's olly tsúfosan okoskodik arról, mintha az, az Isteni böltsességgel ellenkeznék; holott ez illyetén jelenésekről nyilvánságos példáink vannak az Evangyéliomban is: a' ki tehát fejet hajt ennek, irtózik azon kételkedőnek okoskodásától; 's hibáját nagyon sajnálja. *) De, úgy mond ő, *Dethmár* semmit se' szóll ezen Angyali jelenésről; tehát nem történt az. Eppen nem lehet ezt következtetni *Dethmár* hall-

*) Az Isteni nyilatkoztatás' módjáról lásd *Anton. Gennuen. Artis Logico-Criticae L. 4. cap. 3.* Vagy Mindszenti Úr' Brougtonját ezen szó alatt: *Propheta.*

gatásából, a' ki olly resten emlékezik az ide tartozó történetről, hogy még *Istvánnak* Nemzetéről, vagy, a' mi több, Keresztnevéről se' szóllana. Ha tehát a' kételkedőnek okoskodása megállana; a' szerént okoskodhatna más is: hogy *Istvánnak* se' Nemzete, se' Keresztneve nem vólt. Valamint pedig helytelenek ezen okoskodások; úgy amaz is. — Ismét kételkedik arról ezen *Historicus*; hogy a' Koronával együtt, Királyi méltóságot is adott, vagy adhatott vólna Sz. *Istvánnak Szilveszter* Pápa. Már nékünk elég az, hogy se' maga Sz. *István*, a' ki e' végett Követeket küldött *Rómába*, sem *Ottó* Tsászár, a' ki ez eránt ajánlotta vólt Sz. *Istvánt Szilveszter* Pápának, nem kételkedtek erről; sőt a' Tsászárral együtt osztán egész *Európa* a' Magyar Fejedelmet Apostoli Királynak esmérte 's tisztelte.

Továbbá azt vítatják ők; hogy azon Korona, mellyet *II. Szilveszter* Pápa küldött vala Sz. *Istvánnak*, ezutánn tsak *Péternek*, *Abának I Andrásnak*, *I Bélának*, és *Salamonnak* fejeikre tétetett; azutánn Sz. *István'* ereklyéivel egy ládába zárattatván, a' *Székes-Fejérvári* Királyi temetőhelybe helyheztetett, 's tiszteltetett: a' honnét osztán a' *Mohátsi* siralmas veszedelem utánn a' Törökök prédája lett. Ha ezeket megmutathatnák ők, bizonyára nagy *Apollóval* vetekednének. De midőn e' végett fegyverbe öltöznek, önnön magokat törkölik, 's annál látszatóssabbá teszik a' győzhetetlen igazságnak diadalmát.

Úgy mondják ők: hogy mostani szent Koronánknak mind míve, mind formája, mind annak alsó karikájára metszett betűk, és nevek meg mutatják azt, hogy az soha sem vólt Sz *István* Király' fején, nem is lehetett.

— — Ez bizonyosnak látszik ö nékiek elöször azért; mivel ezen Koronán sem *Szilveszter* Pápának, sem *Ottó* Tsászárnak, sem *Istvánnak* nevei nintsenek; a' mellyeknek pedig rajta kellene lenni, ha ez vólna az, mellyet *Szilveszter* Pápa készített, és *Ottó* Tsászár' kérésére Sz. *István* Királynak küldött vala. Már ki nem látja, hogy egyedül puszta okoskodás légyen ez? vallyon mitsoda Törvény kötelezhette arra *Szilveszter* Pápát, hogy ezen neveket a' töle készíttetett Koronára reá metszesse? Azt kérdezzük továbbá: mi bebetsültetett leginkább Sz. *Istvánban* ezen alkalmatossággal? Nemde nem az Evangyéliomi munkásság? Ahoz képpest kivánta tehát ezen Koronának mivóltát tökélletesíteni *Szilveszter* Pápa, hogy ezzel szem eleibe függeszsze azt: e' végre metszette reá az Idvezítönek, Angyaloknak, Apostoloknak, Mártiroknak, és két bóldogúltt Fejedelemnek, 's ugyan *Geobitznak*, az az *Istvánnak* képét, a' kinek ajándékozta azt: a' mit az ellenkezök ellen, a' környûl iráson kívül — mellyröl alább bövebben szóllandunk — megbizonyít a' kezében lévö kettös kereszt; holott tudjuk, hogy ugyan azt is küldött néki, mint Apostoli nagy Követnek, az említett szentséges Pápa: azt akarta tehát jelenteni ezen rajzolaton is.

Hogy a' Görög szakadásról vett próbájokat az ellenkezöknek elhárítsuk, szükséges öket a' Historiákra viszsza igazítani: a' honnét bizonyos az, hogy még második *Szilveszter*' idejében meg nem történt azon szakadás; ámbár több izben felfuvalkodtak vólt a' *Konstántzinápolyi* Pátriárkák, mindazáltal egész *Cerulárius*' *Mihályig* a' Napkeleti Anyaszentegyház a' Napnyugotitól közönségesen el nem szakada: a' mi megesett elsö *András* Kirá-

lyunk' idejében. Egyébaránt a' Görög Szentekhez állandó tisztelettel viseltetik, valamint másokhoz, a' Római Anyaszentegyház, a' kiknek ditsősségét nem kissebbíthette az utóbbiaknak szakadása. Azért nem lehet elegendőképpen tsudálni, miként tehessék az ellenkezők ezen okoskodásokat: Szent *György'*, és *Demeter'* Görög Szentek' képei vannak szent Koronánkon; tehát *Rómában* nem készülhetett az *Szilveszter'* parantsolatjára. Valóban, ez illyen okoskodással Sz. *István'* palástját is Görög Országi munkává teszszük; mivel azonn is rajta vagyon Sz. *György'* képe: sőt az egész Magyar Nemzetet Görög Nemzetté; minthogy ez, az esztendőnek negyedik Hónapját Sz. *György'* Havának nevezi. Íme! hová nem tántorodik az igazságnak ellensége!

Bátran vítatják ők továbbá: hogy *Dukás Mihálynak*, és *Konstántinus Porphyrogenitusnak* képei, és nevei vannak szent Koronánknak alsó karikájára metszetve, a' kik *Szilveszter'* halála utánn hetven; Sz. *István'* halála utánn pedig harmintznégy esztendővel kezdettek a' Római Napkeleti Birodalomban uralkodni; tehát ezen szent Koronánkat *Szilveszter* nem ajándékozhatta Sz. *Istvánnak*. Nékem ugyan nem vólt szerentsém egyébként látni Sz. Koronánkat, hanem bóldogúltt második *Leopold* Királyunk' fején a' Posonyi útszában, az ő pompás Koronáztatásának innepén, ezer hétszáz kilentzvenedik esztendőben, Sz. *András* Havának tizenötödik napján; ott pedig sem a' képeket, sem az azok körűl lévő betűket visgálóra nem vehettem. Mindazáltal szent Koronánknak rajzolatja, melly az ellenkező Félnek Historiájában is megvagyon, eléggé szembe tűnteti, hogy azonn ama' Fejedelmi képek nem a' mondott két Tsászároknak ké-

pei legyenek; és ők nem tsinálhatták, sőt nem is tsináltathatták azt. Nem szóllok ezen képek körül lévő írásoknak puszta magyarázatjáról, mellyeknek kimetszésében hibázhattak a' Metszők is: hanem a' bizonyos, hogy abban, a' mi személlyeknek állapatját illeti, nem hibázhattak, azaz, az élőket bóldogúltt hólttaknak nem ábrázolhatták. Már nézzük meg ezen két Fejedelmeknek ábrázolatját, kijelenti ez, hogy ők e' világi buzgó életjek utánn, már az örök ditsősségnek koronájával fényeskednek: ezt tünteti szemünkbe azon sugárazat — *aureola* — melly az ő fejek körül látszatik; valamint a' többi ide rajzoltt Szenteknek fejei körül is. Bezzeg szóllhatnánk mi itten az ellenkezők ellen, még pedig harsányobban, mint ők mi ellenünk; ha nem tartanánk attól, hogy midőn az igazságnak fényjét látszattatjuk, meg ne óltsuk a' szeretetnek tüzét. Elég az nékünk, hogy ebből világosan láthatja kiki, hogy más Fejedelmek legyenek azok, mint-sem állítják az ellenkezők; nem is tsináltathatták Sz. Koronánkat: mivel ennek készítésekor már ők az örök életben uralkodtak vólt.

Hasonló tsudálkozásra indít bennünket az ellenkezőknek ezen okoskodása: — Görög formája vagyon szent Koronánknak; tehát *Rómában* nem készült az. Vallyon mit mondana ezen okoskodásra a' legegyügyűebb ember? *Mátyás* Király' *Budai* fényes palotájának Olasz formája vagyon; tehát Magyar Országban nem épült az. Nemde felette katzagna, 's — — — — — — Valamint tehát Magyar Országba, 's *Budára* jöttek az Olaszok, úgy mehettek a' Görögök *Rómába* az ő mesterségek' űzésére: vagy miért nem követhették vólna az Olaszok azoknak mesterségét?

Éppen annyit nyernek azzal is, midőn azért, hogy görög írások tétettek Sz. Koronánkra, azt állítják, hogy *Szilveszter* nem készíttethette azt, a' ki gyakorlott nem vólt a' görög nyelvben. Itt is, valamint másutt, tsak kimondják a' dolgot, a' nélkűl, hogy arra bizonyságot mutatnának: a' mi valóságos jele a' merő képzelődésnek. Ugyan is *II Szilveszterről*, a' ki Tanítója vala *III Ottónak*, kinek Attya második *Ottó* jól tudta a' görög nyelvet, (a' mit megláthatni a' Római Imperátorok' Tűkörében is, mellynek szerzője tudós *Wáli István*) az Annya pedig *Theophania*, született görög Aszszony vólt; azt elhinni, hogy a' görög nyelvben gyakorlott ne lett vólna, nehéz dolognak látszik. Tegyük mindazáltal: hogy *Szilveszter* Pápa nem vólt tudósa a' görög nyelvnek; azt vakmerőség nélkűl tsak ugyan nem lehet vítatni, hogy az ő Udvara, a' honnét valamint a' Deák, úgy a' Görög Anyaszentegyházba is küldődtek Ő Szentségének, mint a' közönséges Anyaszentegyház' Fejének, Végezései, Görög Tudósok nélkűl szűkölködött vólna. Másutt se' vólt az a' nagy tudatlanság a' görög nyelvre nézve, mint a' millyenről átaljában vádolják az ellenkezők a' Napnyúgoti Tartományoknak akkori lakosait: nyilván megtzáfolja ezen vádat Sz. *István* Királyunknak példája is, ki a' *Veszprimi* Görög Apátzáknak *fundationális* Levelét görögűl adta vólt ki: mellyet ama' nevezetes Magyar Tudós, 's a' Jésuitáknak jeles tagja, *Szegedi János* azon könyvetskéjében, mellyet *Assertor libertatis Hungaricae* név alatt írt, szép jegyzésekkel megvilágosított.

Továbbá: elõnkbe gördítik azon képnek formáját, melly Sz. *István*' palástjának alsó részén vagyon hímvarrással kivarrva, mond-

ván: hogy ottan Sz. *István'* fején egy tetétlen három liliomos Korona vagyon; hasonló Korona vagyon az *Esztergomi* Káptalan' petsétnyomóján, mellyet elő ád ama' nagy tudományú Hazánkfia, *Péterfi Károly* a' Magyar Egyházi Gyülekezetekről írt Históriás könyve' első levelén: tehát illyent küldött második *Szilveszter* Sz. *Istvánnak*, következendőképpen e' mostani tetés szent *Koronánk* mástól való légyen. Erre röviden tsak azt feleljük: hogy ottan inkább az erköltsi méltóság, mint-sem a' Királyi Felség példáztatik. A' mit megbizonyít az, hogy Sz. *István* Király Sz. *István* Mártirral szemközt fordúlván, mind koronájokra, mind lántsájokra, mind pedig öltözetjekre nézve megegyeznek. A' mi pedig az *Esztergomi* Káptalan' petsétjét illeti; arról azt jegyezzük meg: hogy az által tsak azon just akarták jelenteni, a' melly tartozik az *Esztergomi* Érsekhez, hogy tudnillik a' Magyar Királyokat ő koronázza. A' mellyre nem vólt egyéb szükséges; hanem hogy az Érsek' képének kezébe egy korona metszettessék, mellyet a' Fejedelmi képnek fejére emeljen. Ha pedig azon Fejedelmi képet megvisgáljuk, észre veszszük, hogy annak kezében is nem a' Magyar Királyi páltza légyen: azért tsudálni lehet, hogy innét az ellen is szententziát nem mondott az ellenkező Fél; valamint Sz. Koronánk ellen. Azután ez illyen okoskodásoknak szertelenségét megesmérteti az, hogy ezek szerént ezernyi ezer Magyar Koronákat kellene elvallani: mert majd valahány képeit látjuk Királyainknak, annyi féle Koronákat szemlélünk azoknak fejeiken, mindenikében lévén valami külömbség: a' mit tapasztalni lehet tsak a' Törvénykönyvünkben lévő képeken is. Val-

lyon honnan történt ez? Mert tudniillik a' Rajzolóknak nem a' vólt a' tzélja, hogy szent Koronánknak tökélletes formáját ejtsék; hanem egyedűl az, hogy a' Magyar Királyokat szem eleibe függeszszék.

Valamint a' vízbe esett embér maga' szabadúlása végett még a' habhoz is kapkod: úgy tselekesznek a' mi ellenkezőink: még azzal is akarják ők támogatni állatássokat, a' mi leginkább elnyomja azt. Mindnyájunk előtt — úgy mondják tudva vagyon, hogy *Albert* Király' rövid uralkodása, és 1439. E. történtt halála utánn, az özvegy Királynénak *Ersébetnek* megegyezésével, *Uladislaus*, avagy Lengyel *Lászlo* választatott, és hivattatott a' Magyar Birodalom' kormányozására. Azonban férjfi magzatot, t. i. kis *Lászlót* szűlvén az özvegy Királyné e' világra, megváltoztatta szándékát, három hónapos fiát megkoronáztatta, és szent Koronánkat a' *Wisegrádi* Várból ellopván, zálogba vetette *III Fridrik* Tsászárnál. — Kevés idővel azutánn Hazánkba érkezvén Lengyel *László*, minden jó Hazafiak által örömmel fogadtatott, általadattatott néki a' Birodalom, és minden készűlet megtétetett törvényes megkoronázására. Minthogy pedig már akkor Sz. Koronánk ellopattatott, és kivitettetett Hazánk' kebeléből, Sz. *István'* ereklyéi mellett tartatott koronával, mellyet hajdan *Szilveszter* küldött ő nékie, koronáztatott meg *Uladislaus* Sz. Jakab Havának 21. napján 1440 esztendőben. — Illy bátran kimondja ezt egy az ellenkezők közzűl: de azt ugyan soha meg nem mutatja, hogy ezen Koronát küldötte légyen *Szilveszter* Pápa Sz. *Istvánnak*, mellyel *Ulászló* megkoronáztatott.

Oh! könnyen — úgy mond ez — megmutathatjuk azt, hogy az a' Korona, mel-

lyel *Uladislaus* megkoronáztatott a' Rendek által, valósággal az a' Korona lett légyen, mellyet *Szilveszter* ajándékozott Sz. *Istvánnak. Kallimakus Filep*, egy azon időben élt, és *Uladislaus'* testvér Ötstse *Kazmir* Lengyel Királynak Udvarában lakozó nagy Tudós, illyeténképpen festi le *Uladislaus'* koronáztatását. — g.) Minden késedelem nélkül — úgy mond — tanátskozni kezdettek a' Királynak megkoronáztatásáról. De egy régen bévett, és mind eddig szentűl megtartatott szokás miatt nagy nehézség támadott közöttök, t. i. hogy azon végre való Szent Korona az özvegy Királyné *Ersébet'* hatalmában vólt. Nem akarták azt mivelni, hogy azon nemes végre nézve minden más Koronában annyi erő lenni láttattasson. Annakokáért mivel sem reménységek nem vólt arra, hogy a' Királynét vagy szép szóval reá vehessék, vagy egy hamar kénszeríthessék a' Koronának viszszaadására, sem pedig nem akarták a' Királyok' Koronázásának tzeremoniáját újabb Koronák által megkissebbíteni: azt a' Koronát vették elő, melly leginkább közelített a' Sz. Koronához, és az idő, 's környűlállásokhoz képest azt végezték, hogy azon végre *az a' Korona alkalmaztasson, mellyel Szent István első Magyar Király' felékesíttetett Feje szentűl tartatik, mint igaz virtus' példája, és ösztöne az utánna Uralkodóknak.* — — Annakutánna mindnyájan *Székes-Fejérvárra* mentek *Uladislaus'* megkoronázására, a' hová immár az a' ládátska is elvitettetett vala, a' mellyben a' koronázásra tartozó ékességek tartatnak. Ezek elővétetvén, a' mint már annakelőtte egyenlő akarattal elvégeztetett, hozzájok adattatott Sz. *István* Koronája is. Emlékezetben hagyatott, hogy mihelyest a' Magyar Birodalom Ország

nevet nyert, *mindjárt egy szent Koronát és a' Királyok béiktatására szenteltetett öltözeteket küldött légyen a' Római Pápa Sz. István első Királynak Isten' parantsolatjából.* Mellyek azutánn különös őrizet alatt tartattak az ő utánna következendő, és azon bóldog Országlással uralkodandó Királyoknak koronáztatásokra. — — Mind ezeket, minekutánna a' szokás szerént megkoronázta vólna *Uladislaust* az Érsek, renddel, és rendesen megtartván, mindnyájan elvégezték a' kik jelen vóltak, hogy Sz. *István'* Koronája, szent öltözeteivel egyetemben a' ládába viszszatétettessen, és tartattasson a' következendő Királyoknak béiktatására, *hogy ha viszsza nem lehetne a' szent Koronát nyerni.* — — Ímé! világosan — úgy mond az ellenkező Fél — megkülömbözteti *Kallimakus* szent Koronánkat a' Sz. *István'* Koronájától, és világosan azt mondja erről, hogy a' *Római Pápa Isten' parantsolatjára küldötte ezt Szent Istvánnak.*

Hogy *Kallimakus* két külömböző Koronáról szólljon itten, a' bizonyos: de hogy azt, a' mellyet ő *Istvánénak* nevez, állítaná annak lenni, mellyet a' Római Pápa küldött nékie, az éppen ezen Tudósnak értelme ellen mondatik. Mert azon Koronáról, a' mellyet ő Szentnek nevez, valamint az Ország szokta azt nevezni mái napig, nyilván kijelenti, hogy azt küldötte *Szilveszter* Pápa Sz. *István'*, és a' következendő Királyok' koronáztatására; midőn mondja: hogy a' Rendek *azt a' Koronát vették elő, melly leginkább közelített a' szent Koronához.* Ezen leginkább való közelgetést pedig más nem okozhatta, hanem az: hogy valamint a' szent Koronával a' Királyi méltóságra felékesíttetett Szent *István*; úgy amazzal felékesíttetett annak feje a' koporsóban, *mint*

igaz virtusnak példája, és ösztöne az ő utánna Uralkodóknak. Azért nevezi tehát *Kallimakus* ezen Koronát Sz. *Istvánénak;* mivel ezt egyedűl az ő fejének ékesítésére rendelte vólt az Ország: amazt pedig az ő közönséges nevezetével adja elő; mivel az minden Magyar Királyoknak koronáztatására rendeltetett légyen. Hogy pedig ezen szent Korona légyen *Szilveszter* Pápának ajándéka: szépen kinyilatkoztatja azt az említett Tudós, mondván: *Emlékezetben hagyatott, hogy mihelyt a' Magyar Birodalom Ország nevet, nyert mindjárt egy szent Koronát, és a' Királyok' béiktatására szenteltetett öltözeteket küldött légyen a' Római Pápa Sz. István első Királynak Isten' parantsolatjából.* Tehát nem azt, a' mellyet Sz. *István'* Koronájának nevez *Kallimakus*, hanem ezt, a' mellyet állandóúl Szentnek nevez, küldötte a' Római Pápa: és *Ulászlónak* amazzal lett megkoronáztatása utánn is, tsak úgy rendelték azt a' Rendek a' következendő Királyoknak béiktatására, *hogy ha viszsza nem lehetne a' szent Koronát nyerni.*

De lássuk azon végezést, mellyet ezen alkalmatossággal tettek Magyar Ország' Rendjei, a' miben leginkább látszatnak az ellenkezők az ő győzedelmeket helyheztetni, és azzal, mint egy *Achillessel* ellenünk állani; melly *Dlugiossus'* előadása szerént így vagyon:

h.) Minthogy azon idő közben említett *Ersébet* Királyné Aszszony bízván az Ország' vetélkedő társainak, vagy igazábban szóllván, az Hazafiak között támadható hadakozásra inkább útat nyitni, mint azt bézárni akaró idegen embereknek tanátsadásában megakarta igyekezetünket akadályoztatni, és mind Országunkat, mind minket *Albert* Király' halá-

la utánn született tsetsemő fiának, a' ki sem rajtunk, sem Országunkon semmit sem segíthet, birtokába vetni, 's e' végre eleve tett végezésünk', és koronázásunk' hasznos munkáját tellyes tehetsége szerént semmivé tenni kívánván; „a' Visegrádi Várból titkon elvitt Koronával, mellyel ekkoráig minden Magyar Királyok megkoronáztattak", mindnyájunknak, kiknek abban megkellett vólna egyezni, akaratja, és az eddig gyakorlott szokás ellen, jelen nem lévén a' több szent készületek, ú. m. Sz. *István* első Királyunknak kardja, Királyi páltzája, arany almája, és az Apostolságnak tzímere, a' kettős kereszt, nem hasznunkra, hanem veszedelmünkre, három hónapos tsetsemő fiát megkoronáztatta, és azonnal azon Koronát viszszatévén, óh fájdalom! esméretlen helyre, mindnyájunknak kegyetlen gyalázatjára általküldötte, vagy általvitte. Mi annakokáért most másodízben, és olly nagy számmal, a' melly soha ennek előtte való Királyoknak koronázásokkor nem történt, egybegyűlvén, sok napig tartó tanátskozásunk utánn, minthogy a' fellyebb említett Koronát, úgy, a' miképpen illett vólna, viszsza nem szerezhettük, akarván, és kívánván, a' mi magunk', és Országunk' javáról (mellynek határait intselkedő ellenségeink, t. i. a' pogányok, és mások is szüntelen tépik, és szaggatják) jó eleve gondolkodni; egyszersmind azt is meggondolván, hogy a' Királyoknak koronázása mindenkor az Ország' lakosainak akaratjától függ, és a' Koronának ereje, és virtusa is az ő jóváhagyásokban áll, látván mindazonáltal azt is, hogy az Ország alkalmatos Király nélkül szűkölködik: egyenlő akarattal, és kívánsággal elvégeztük, elrendeltük, 's rendeléseket is

tettünk, hogy Felséges Királyunk „Uladislaus egy más régi, arany mívű Koronával, úgymint megbóldogúltt Sz. István Királyunk', Apostolunk', és Pártfogónk' Koronájával, melly mind eddig szent Ereklyéinek tartó tokjában nagy tisztelettel tartatott, koronáztasson meg," melly koronázást, a' Szent Lélek' kegyelmét kérvén, és a' mint kegyesen hiszszük, annak igazgatásából megtartván mind azokat a' Tzeremóniákat, mellyek arra, annak hathatóságára, és díszére megkívántatnak, 's felöltöztetvén említett Királyunkat, és Urunkat első Sz. Királyunknak minden készűleteibe, 's köntöseibe, és nékie anjálván, 's kezébe adván a' kardot, Királyi páltzát, arany almát, és nevezett Sz. Királyunk' Apostoli keresztjét, 's minden egyéb szükséges dolgokat, minden hiba nélkűl, „az ellopott Koronán kivűl," mái napon szerentsésen elvégeztük, és Isteni segedelem által tökélletességre is vittük. Egyszersmind jelen való írásunk által elvégeztük, kimondottuk, és kihirdettük azt, hogy ezen mostani koronázásnak mindenben éppen annyi ereje, haszna, hathatósága vagyon, és lészen egészen, mintha az említett Korona tétetett vólna nevezett Urunk' 's Királyunk' fejére, és ez a' mostani koronázás is ugyan azzal vitetett vólna végbe; úgy, hogy ha az a' Korona többé jelen nem lehetne, és semmi úton módon viszsza nem szereztethetne, így osztán veszszen el minden hathatósága, és „minden jelentése, titka, és ereje ezen mostani Koronába mennyen által," és így, mivel a' Koronának érdemét megvisgálni, és jóvá, 's nem jóvá hagyni mi tudjuk, közönséges megegyezésünk szerént, úgy tartasson, mintha amannak „minden ereje, és hathatósága ebbe ön-

tetett vólna által." — — Így lévén mindazáltal a' dolog, azt is feltettük magunkban, hogy előbb Koronánkat Királyunkkal egyetemben, egy szívvel lélekkel, és egész tehetségünkkel keresni fogjuk, és Isten' segedelme által viszszaszerezni igyekezünk, ezt is hozzá tévén egyenlő akarattal, hogy ha azon előbbi Koronánkat semmi szorgalmatosság által viszsza nem szerezhetnénk, mellyet a' jó Isten távoztasson, akkor osztán mostantól fogva minden következendő időkben, minden ennekutánna következendő Magyar Királyoknak koronáztatása, fellyebb említett, tudniillik, „mostani Sz. István Király' Koronájával" szokott pompával, minden változtatás nélkül vitetődjön végbe. Következésképpen úgy akartuk, és rendeltük, hogy „ezen mostani Korona, ditsősséges Királyunknak ékessége, ezutánn szorgalmatos őrizet alatt tartasson, és tiszteltessen, és hogy ha az előbbi Koronát viszsza nem lehetne szerezni, a' fellyebb említett készületekkel, és hozzátartozókkal együtt, az előbbihez hasonlónak, és elegendőnek lenni tartasson minden következendő Királyoknak koronázására." Azt mindazáltal különösen jelentjük, hogy, ha előbbi Koronánkat az Isten' segedelme által viszszanyerhetjük, meg ne fosztasson előbbi díszétől, erejétől, 's hathatóságától. Söt inkább elvégeztük, hogy előbbi tisztelete viszszaadattasson, és régi helyére viszszatétettessen. Azon esetre pedig olly rendelés fog tétetődni a' jelen való Koronáról a' minémű leghasznosabbnak lenni láttatik nevezett Urunknak, Királyunknak a' mi tanátskozásunkban. Hogy pedig az említett Királyné által végbevivődött, közönségessé lett, de reánk nézve minden haszon nélkül való, kisded fiának koro-

názása miatt valamelly viszszavonás ne támadjon Országunkban, minthogy az mindnyájunknak akaratja ellen ment véghez, azt ezen végezésünk által semmivé teszszük, elrontjuk, és minden erő, és hathatóság nélkül valónak lenni jelentjük. 's a' t. —

Ezen végezésből is úgy eszeskednek az ellenkezők, mint *Kallimakus*' írásából, melly ugyan erről szóll: azért ezzel is annyit nyernek, a' mennyit amazzal, söt még itten jobban megbuknak. Azt mondják ök, hogy ezen kifejezésekkel: — „egyenlő akarattal, és kivánsággal elvégeztük, elrendeltük, 's rendeléseket is tettünk, hogy Felséges Királyunk Uladislaus egy más régi, arany mívű Koronával, úgy mint bóldogúltt Sz. István Királyunk', Apostolunk', és Pártfogónk' Koronájával, melly eddig szent Ereklyéinek tokjában nagy tisztelettel tartatott, koronáztasson meg." — Nyilván bizonyítják az Ország' Rendjei, hogy *Ulászló* Sz. *István*' koronájával koronáztatott meg; tehát az a' Korona, mellyet ellopott *Ersébet* Királyné, 's a' mellyet az Ország mái napig különös őrizet alatt tart Királyainknak megkoronázására, nem Szent *Istváné*, következésképpen *Rómából* nem küldetett az.

Örömest megengedjük mi azt, hogy szent Koronánk nem az a' Koronája Szent *Istvánnak*, melly az ö Ereklyéinek tokjában tartatott, mellyről ezen végezésnek kifejezése nyilvánságos; de hogy Sz. *István* ezzel, nem pedig ama' szent Koronával koronáztatott vólna Királyságra, az éppen nem következik ezen végezésből: söt hogy az ö Királyi koronázása ugyan ezen szent Koronával, mellyet *Ersébet* ellopott vala, mene véghez; 's azért ez küldetett nékie második *Szilveszter* Pápá-

tól, világosan kitetszik ezen végezésnek eme' szavaiból : a' *Visegrádi* Várból titkon elvitt Koronával, mellyel eddig minden Magyar Királyok megkoronáztattak — — három hónapos tsetsemő fiát megkoronáztatta. — Tehát Sz. *István* is, a' kit ugyan e' végezésekben a' Magyar Rendek első Királyjoknak neveznek, ezen koronával koronáztatott meg. „A' hol a' Törvény nem külömböztet, mi nékünk sem kell ott külömböztetni." Következendőképpen ez az a' Sz. Korona, melly eránt különösen kinyilatkoztatta magát az Isteni Gondviselés, méltóztatván azzal Magyar Országot *II Szilveszter* Római Pápa által. Ugyan e' ditső Magyaroktól is, kiknek idejében ellopatott az, azért tiszteltetett annyira, hogy még azon Koronát is, melly Sz. *István*' Ereklyéinél nagy tisztelettel tartatott, nem egyébként ítélték a' Király' koronáztatására, hanem annak ereje által: mondván: „Közönséges megegyezésünk szerént úgy tartasson, mintha amannak minden ereje, és hathatósága ebbe öntetett vólna által." Ezen tiszteletből vóltak eránta olly nagy szorgalmatossággal; hogy, minekutánna már amazt a' Királyok' koronáztatására, 's ékességére rendelték vólna is, ennek viszszaszerzésére magokat tellyes buzgósággal kötelezték, mondván: „Azt is feltettük magunkban, hogy előbbi Koronánkat, Királyunkkal egyetemben, egy szívvel lélekkel, és egész tehetségünkkel keresni fogjuk, és Isten' segedelme által viszszaszerezni igyekezzük." Megbizonyodik tehát ezen Végezésnek minden kifejezéséből: hogy az légyen az Apostoli szent Korona, mellyel minden Magyar Királyok megkoronáztattak, a' mellyet *Ersébet* ellopott vala: amaz pedig, melly Sz. *István*' Ereklyéinél tartatott, tsak az ő

szent Tetemeinek tiszteletére készíttetett légyen. A' miről világos bizonyságot tészen ugyan azon idő tájban élt tudós Magyar, *Turótzi János*, mondván: — *i.*) Minekutánna *Uldszló'* birtokába esett vólna a' *Visegrádi* Vár, mindjárt a' szent Korona' őrizethelye megvisgáltatott. A' hol nem találtatván a' mi kerestetett (t. i. a' Korona) nagy háborodás lett az *Ulászló* Király' részén valók között: minthogy nem akarták, hogy a' Király Korona nélkűl lenne, egész Gyűlése az Ország' lakósainak, kik a' Király' részére hajlottak, nagyon boszszonkodván, a' Királlyal együtt *Fejérvárra* mentek: és ottan a' Papi Rend felszóval elvégezvén az Isteni tiszteletet, ugyan azon Királyt Sz. *István* Király' feje' Ereklyéinek ékességére régenten tsudálatos mesterséggel készíttetett Koronával nagy tombolás között megkoronázta. — —

k.) Ugyan ezen okból *Ulászlónak* minden Levelei, 's adományjai semmivé tétettek az Ország Törvényje által, melly így szóll ez eránt: Ismét minden ajándékozásai — Lengyel *László* Királynak (a' ki nem az igaz, és Országunk' szent Koronájával, hanem Sz. *István* Király' feje' Ereklyéinek ékességével koronáztatott meg) akárki' részére, akár kinek, akár mitsoda módon, és akármi némű nevezet alatt intéztettek, egyátallyában semmivé tétetnek, viszszavonattatnak, és semmi erejek nintsen, —

Előáll az ellenkező Fél még itten *Aeneas Sylviussal*, mondván: hogy ezen Kárdinál felől is fel lehet tenni, hogy ő, ki a' Vatikánában lévő Könyv, és Leveles tárokat jól esmérte, bizonyosan tudta, ha mostani szent Koronánk a' *Szilveszter* által küldetett Korona légyen é, avagy nem? Ez a' tudós Fő-Pap

azt mondja fellyebb leírtt Levelében: Ezt a' Koronát, mellyel *Kis László* megkoronáztatott, „Sz. István' Koronájanak, és szentnek lenni gondolják a' Magyarok." Hogy ha tsak gondolták lenni, bizonyosan nem tudták, a' légyen é, avagy nem, és így tudatlanságból tartották annak lenni.

Megvallom, hogy én ezen eszmélkedésére az Ellenfélnek fülelni sem akartam; minthogy magából kitűnik annak temérdek híbája. De mivel az ellenkezők minden kitsinységben nagyot látnak; én se' múlatom el azon hibájokat még jobban kifitítani; annál inkább, mivel kinekkinek természeti kötelessége az, hogy tévelygő embertársát útba igazítsa. Egyedül ezen szón: *puto*, a' mellyel él az ő bizonyságtételében *Aeneas Sylvius*, építenek itten az ellenkezők, mintha tsupán tsak azt tenné az: *vélem*, vagy *gondolom*: holott a' Deákoknál azon íge többféle értelemmel bővelkedik. A' többek eránt, hogy hoszszas ne legyek, a' Deák Tudósokhoz, vagy Szótárokhoz igazítván az ellenkezőket, az előttünk forgó tárgyhoz képest tsak azt említem: hogy *puto* a' Deákoknál bizonyos esméretet is tészen, úgymint *Cicerónál*: *putatur prudens*, eszesnek tartatik. Ismét annál: *aliquo in numero putare aliquem*, valakit valami betsben tartani. Ugyan e' szerént élt ezen deák ígével *Sylvius* is az említett mondásában. Ezt eléggé megbizonyítja az, hogy ugyan azon ígével egyaránt jelenti a' Magyaroknak az ő Koronájokról való értelmét mind annak *szent* vóltára nézve, mind Sz. *Istvánra* nézve: amarra nézve pedig megengedik az ellenkezők is a' bizonyosságot; tehát emerre nézve is meg kell engedniek. Minekokáért ezen Koronát valamint *Szentnek*, úgy Sz. *Istvánénak* is lenni, nem a' tudatlanságból, ha-

nem a' bizonyosságból tartották az akkori Magyarok, a' kiket tsak előbb magasztaltak az ellenkezők is, mint bölts Hazafiakat.

Még ezek utánn se' szűnik meg ezen patvarkodó kis tsoport az egész Magyar Nemzet ellen villongani. Szent Koronánkon lévő azon képnek, melly a' kettős Keresztet tartja jobb kezében, környűlírásából böltselkedik ő utóljára, e' szerént szóllván: Ezen kép azt jelenti, a' kinek küldetett szent Koronánk; de e' körűl lévő írás szerént nem *Istvánt*, Magyar Ország' Királyját, hanem *Geobitzot*, *Turkia*, vagy Török Ország' Királyját jelenti az: tehát ennek, nem pedig amannak küldetett Sz. Koronánk. *Turkiának* pedig, úgy mond, avagy Török Országnak *Erdélyt* nevezték a' Görög Irók kilentzedik, tizedik, 's tizenegyedik században, és így ennek Fejedelmét Törökök' Királyjának: tehát az Erdélyi Magyarok' Fejedelmének, kiket a' Görögök Törököknek neveztek, küldetett ezen Sz. Korona, úgymint *Géjzának*, a' ki osztán Magyar Országban is uralkodott, 's első *Géjzának* neveztetett vala. — Igy okoskodik az ellenkező Fél a' maga' képzelődése, nem pedig az Iróknak bizonysága szerént. Kiki tudja azt, valaki figyelmetesen tsak egyszer által olvasta a' Magyar Nemzetnek Történetes Könyvét, hogy *Árpádtól* fogva, egész *János* Királyig, *Erdély* mindenkor a' Magyar Birodalomhoz tartozott; és semmiféle Iró meg nem külömböztette az *Erdélyi* Magyarokat, a' Magyar Országi Magyaroktól: 's a' Görög Irók pedig majd *Ongroiknak*, majd *Mazaroknak* — nem tudván ezen szót: *Magyar*, kimondani és írni — nevezték: *Konstantinus Porfirogenitus* pedig az ő írásaiban mindenkor *Turkok*, avagy Törököknek nevezi, a' ki is egészlen leforrázza az ellenkezőket, mond-

ván: Egynehány esztendők utánn megtámadván a' Törököket a' Pátzinákok, azokat *Árpád* Fejedelmekkel együtt, üldözték. A' Törökök tehát megfutamtatván, és lakásokra földet keresvén, Nagy *Moráviát* — mostani Magyar Országot — elfoglalván, kiűzték annak lakosait, és ottan megtelepedtek, 's azt mái napig bírják. — —

l.) Tehát azon Magyarokat nevezi ezen tudós Fejedelem *Turkoknak*, vagy Törököknek, a' kiknek Fejedelme vólt *Árpád*, 's a' kik ezzel a' mostani Magyar Országot hatalmok alá vetették, *Erdéllyel* együtt: következésképpen hibásan mondatik: hogy tsak az *Erdélyi* Magyarokat nevezték légyen a' Görögök *Turkoknak*, vagy Töröknek. Ugyan ezen Magyar Országnak határait írja le az említett felséges Író, *Turkiának* nevezvén azt, azon munkájának 40-dik fejezetében. Annakokáért bizonyos az, hogy szent Koronánkon is Magyar Ország' Királlya neveztetik *Turkia'* Királyjának: holott *Geobitz* nevezet alatt Sz. *István* adatik elő, a' kire mutatnak minden környűlállások, mellyek egyenesen ellenkeznek *Géjzával*, Sz. *László* testvér Báttyával, a' kiről legkevesebb bizonyságot se' tudnak mutatni az ellenkezők: hogy ő valaha *Erdély* Országnak független Fejedelme lett vólna; annál inkább nem: hogy ő mint *Erdélyi* Fejedelem Királyi Koronával ajándékoztatott vólna meg valamelly Görög Tsászártól. Haszontalan tsafarják ők *Bonfiniusnak* ezen idomos szavait: — *ut ipse tertiam Regni partem cum suscepta corona retineat, quae ducalis quondam juris erat, Salomon duas cum diademate possideat, quae juris Regii esse solent.* — Mert nem egyebet jelent az ezek által; hanem hogy ő tudniillik *Géjza*, mint koronázott Fejedelem

megelégedne az Országnak harmad részével, melly az előtt is a Hertzegi jushoz tartozott, *Salamon* pedig a' Királyi Koronával együtt bírná annak két részét, melly a' Királyé szokott lenni. Ugyan így értette *Bonfiniust Heltai Gáspár* is, ki azt részszerént magyarra fordította, e' szerént magyarázván annak említett kifejezését: Annakutánna mindeneknek hallattára fel fogadá, hogy igaz töredelmességből azt akarná mivelni: hogy *Salamonnak* az Országnak két részét mind Koronástól, és minden Királyi igazsággal engedni akarná, hogy bírná azt, mint annak előtte: ő pedig meg akarna elégedni a' harmadik részével, az Hertzegséggel. — Nem is emlékezik *Bonfinius* sehol *Géjza'* görög Koronájáról. Ide járúl az is, hogy ezen Királyunk' idejében, már esméretesek vóltak a' mostani Törökök a' Római Birodalomban; 's azért kétszeresen hibáznak az ellenkezők mondván: hogy még a' tizenegyedik században is tsak az Erdélyi Magyarokat nevezték Törököknek a' Görögök; holott már annak közepén a' mostani Törökök a' Napkeleti Római Birodalmat keményen megtámadták légyen. A' mit *Cedrénus* utánn, e' szerént bizonyít *Du Mesnil*: — *m.*) A' Törökök Honniai népes Nemzet, a' *Kaukazus'* hegyeinek Eszaki óldalán lakván, azon időben kijővén az ő határaiból, *Persiát* magáévá tette, és *Szultán* nevet adott Fejedelmének; melly név annyit tészen, mint Fő-Parantsoló, 's Királyok' Királyja. *Ábrahám* Vezért száz ezer emberrel Örmény Országba küldötte, a' ki a' Rómaiakon vett jeles győzedelem utánn elfoglalta azt. Tehát ezer negyvenkilentzedik esztendőtől fogva kell számba venni a' Törökök' hatalmát, és a' Napkeleti Birodalomnak első megtámadását. — —

De azt mondják az ellenkezők: *István* sehol se' neveztetik másutt *Geobitznak*, sem ehez hasonlónak; tehát itten *Geobitzot* nem lehet *Istvánra* magyarázni. Vallyon mit szóllanak azok ezen okoskodásra? *Vajknak* sohol se' mondatik másutt *István*; tehát *Dethmárnál* se' lehet *Vajkot Istvánra* magyarázni. Nemde nem esetlen okoskodás ez? hasonló pedig ez amahoz. Mikor tehát valami bizonyos környűlállás valakit úgy kijelent, hogy arról nem lehet kételkedni: ámbár más név alatt adassék elő, nem lehet onnan semmi ellenkezőt kihozni; hanem inkább azt kell mondani: hogy azon személynek neve vólt az is. Valamint *Dethmár* lerajzolván *Istvánnak* tselekedetét, és a' Bavariai Hertzeghez való rokonságát, ámbár azt *Vajknak* nevezi, nem lehet kételkedni, hogy nem Sz. *István* vólna; hanem inkább azt kell vallani, hogy őtet *Vajknak* is hivták légyen. Szinte úgy kell a' *Geobitz* név eránt is gondolkodnunk. Hogy az, Sz. *Istvánra* mutat, megbizonyítja a' jobb kezében lévő kettős Kereszt, a' mellyet nyert ő valósággal *Rómából* az ő Apostoli munkálkodásai miatt — Pátriárkai tzimerűl; megbizonyítja az, hogy *Turkia'*, avagy Magyar Ország' Királyjának íratik: a' mit a' másikkal egybevévén, egyedűl Sz. *Istvánt* jelentheti; megbizonyítja az, hogy azt *Rómából* való kihozásától fogva mindenkor legnagyobb vígyázással őrizte az Ország, mint legdrágább kintsét: nints is semmi a' Magyar Nemzet' történeteiben figyelmetesebben megjegyezve, mint-sem a' Sz. Koronának viszontagságai: tehát bizonyos az, hogy *István* nem tsak *Vajknak*, hanem *Geobitznak* is neveztetett vala, az-az, *Géjzának*. *Verinus* is így adja elő *Turótzi Jánosból Dethmár* Püspöknek bizonyságát azon

könyvetskéjében, mellyet *Commentatio Juridica Critica* nevezet alatt írt vala: *Imperatoris*
p. 18. (*Ottonis III*) *gratia*, *et hortatu*, *gener Henrici Bavariorum*, *Vaic* (*Gays*, *vel Gaisa* *) *potius*) *in regno suo episcopales cathedras faciens*, *coronam*, *et benedictionem accepit*. M. Joann. Thurocz in Chroni. P. II. cap. 29. Látjuk itten, hogy *Vajk*, Gays, vagy Gajza mind egynek állíttatnak; *Géjzával* pedig egyeznek. Ugyan ezt jelentette már ez előtt négyszáz nyóltzvan esztendőkkel első *Károly* Királyunk, azon Adománylevelében, mellyel *Tamás* Esztergomi Érseknek ajándékozta *Komáromot* azon hűséges szolgálatjáért, mellyel ő viszszaszerzette Sz. Koronánkat *László* Erdélyi Vajdától. Melly így vagyon;

n.) Mivel a' mi Ősünknek *Géjza István* Királynak Koronája, mellyel a' Magyar Nemzet' szokása szerént Magyar Országnak Királyjai megszoktak koronáztatni, hitetlen, és törvénytelen emberektől elragadtatván, letartóztatik vala, és e' miatt Mi, egy mi érettünk különösen késztíttetett, és a' Római Udvarnak Követje (t. i. *Gentilis* Kardinál) által meg is áldattatott, és törvényessé tétetett új Koronával — említett Esztergomi Érsek *Tamás* által, a' mi Országunknak szokása szerént megkoronáztattunk. Es noha ez illyen koronázásnak módja elegendő lett vólna; még is, hogy a' Magyar Nemzet' állításának elég tétetődjön, és a' Nép közzűl a' botránkozás elháríttasson, minekutánna az említett

*) Juttassa eszébe az Ellenfél a' Magyaroknak bővelkedését a' névnek változtatásában, úgymint: Gergely, Gere, Gerő, Geitz, Geitza, Getzi; Getző, 's a' t.

Érsek ama' Sz. Koronát az ö szorgalmatos gondoskodása által a' törvénytelen kezekből viszszaszerzette, 's hozta vólna, ismét a' szokott helyen, tudniillik *Székes-Fejérváratt*, a' mint régtől fogva szokták koronáztatni a' Magyar Királyok, megkoronáztatván, a' mi Országunk' minden hív Prelátusainak 's Báróinak szokott szertartásával, mellyet a' mi Öseink rendeltek, béültünk a' mi Királyi Székünkbe, 's ugyan az említett *Tamás* Érsek által a' Királyi Koronával, tudniillik azon Sz. Koronával újonnan megkoronáztattunk. — Költ *Lipván* Vasas Sz. Péter' innepén, az Úrnak MCCCXV. Esztendejében. —

Azt móndja ugyan erre az Ellenfél: hogy ezen mondásban: *Quia corona Geyzae Regis Stephani Progenitoris nostri* — ez a' szó: *Stephani* — szükségtelen légyen. Már ezt ugyan a' *Hermeneutikából* meg nem mutatja. Hogy *Regis* középett vagyon a' két név között, onnan más következést nem lehet tenni; hanem hogy a' szóknak helyheztetése helytelen. Ugyan ki meri azt mondani, hogy ezen mondásban: *Alexander Palatinus Leopoldus* — ezen útólsó szó szükségtelen légyen, 's nem igazán mondássék? Tehát ama' mondásról se' lehet így szóllani. Azutánn: előadtuk mi oda fenn a' *Budai* Gyülésnek, a' melly azon új Koronának készítéséről tanátskozott vala, mellyel hogy megkoronáztatott *Károly*, ugyan itten említi, a' Sz. Koronánkról való értelmét; holott nyilván kifejezi: hogy azon Korona légyen az, mellyet Sz. *Istvánnak* küldött a' Római Pápa; bizonyos tehát az, hogy itten is a' szerént szóll azon Sz. Korona ezánt *Károly* Királyunk. Bizonyos ezen Diplomájából *Károly* Királynak az is, hogy *Géjzának* is neveztetett légyen Sz. *István* Királyunk. Nem

lehet nem tsudálni az ellenkező Félben azt, hogy ő magának annyira tessen az ő képzelt feltalálásában, a' mit görögűl illy értelemben olvas Sz. Koronánkon: *Michael Christi fidelis Rex Romanorum Ducas*; Károly' Diplomájának nyilvánságos mondását pedig hamisítja a' szóknak az illyetén szerkeztetése miatt: holott még kissebb a' zavarodás, mint abban.

Hát ezen egymástól elkülönözött két görög Betűket — Δ — C. mi okból magyarázza *Despotes*-re az ellenkező Fél? a' valóságos, hogy a' *Király* nevezet már magában foglalja azt. Mível tehát ez nyilván kitétetett; nintsen amannak helye azon titkos jegyzésben. Ha pedig jól megeszméljük a' környűlállásokat azon rajzolaton, azt kell vallanunk; hogy ama' két Betűk olly magasztalást jelentnek, melly Sz. *Istvánnak* Hitét tzimerezi.

Ezek így lévén, mi bírhatta arra némelly Hazafiakat, hogy Apostoli Koronánknak szentséges régisége ellen tusakodnának? Kitetszik az, a' nélkűl, hogy én arról szólljak; ha azon gúnyolásokat, mellyekkel motskoskodnak ők írásaikban, megtekintjük. — Azt tsak ugyan el nem hallgathatjuk, hogy azon *Budai* végezést, mellyben az Ország' Gyűlése, *Gentilis* Kárdinállal, nyilván kinyilatkoztatja, hogy e' mostani Sz Koronánk légyen az, melly az Úr Istennek különös intézéséből a' Római Pápa által Sz. *István* első Királyunknak küldetett, elő nem adják; ámbár nagy hangon elbeszéllik a' Nemességnek megháborodását az eránt: hogy a' Gyűlés a' Sz. Koronának jelen nem létele miatt más Koronának készíttetéséről végezett vólna. Így szóllanak ők 223-dik lapján Sz. Koronánkról írtt Históriájoknak, melly *Bétsben* nyomtatott 1792. esztendőben: — Sz. Koronánknak illyen mó-

don történtt megszentségtelenítése nem kevés nyughatatlanságot okozott a' Nemzetnek. A' Nemesek, és Tisztviselők egy darabig tsak dúltak fúltak *Gentilis* Kárdinál, és a' Papság ellen, annakutánna pedig világosan kezdették őket kárhoztatni, hogy azon szent Zálogot, mellyel előbbi Királyaink megkoronáztattak, minden szentségtől megfosztották. Ennek felette elvégezték azt magok között, hogy valameddig *Robert Károly* a' régi Sz. Koronával magát meg nem koronáztatja, mind addig valóságos, és törvényes Királynak nem fogják ötet esmérni. — Ugyan kérlek a' ti Magyar szívetekre, miként üthettétek tehát azon motskos bélyeget az ezen tárgyról írtt minden Tudósoknak homlokára: hogy vak Vezérjekkel — Gróf *Révai Péterrel* — egyetemben fényes nappal is botorkáztak?

Mi tehát azon régi Tudósoknak bizonyítások utánn, az Országnak szent Végezései szerént, és Sz. Koronánknak mind jelenségéből; mind birásából, mellynek szorgos őrizetében, vagy, ha elidegenítése történt, viszszaszerzésében mindenkor legfőbb ditsősségét helyheztette a' Magyar Nemesség, szentül valljuk, hogy ezen Angyali, 's szent szövetségnek záloga, melly által Sz. *Istvántól* fogva, egész e' most kegyesen uralkodó FERENTZ Királyunkig, minden Apostoli Királyainkat szentséges Törvényünk' intézése szerént méltóztatta a' Felséges hatalomra Vitézlő Nemzetünk.

Valamint Sz. Koronánknak régisége, 's eredete különös tiszteletet érdemel; úgy annak belső és külső vólta bámúlásra vonsza a' szemlélőket. Finom aranyból készült az, 's kerekded formájú: két abronts keresztül nyúlik fel annak alsó karikájáról, 's azoknak

tetején egy kereszt áll, melly az ő félre hajlásával jelenti a' szent Koronának sok kiállott viszontagságait: ugyan azon alsó karikán vagyon egy drága homlok kő, 's e' felett az Idvezítőnek képe, jobb kezét feltartván áldásadólag; bal kezében pedig egy bézártt könyv vagyon; alól jobb kéz felől Sz. *Mihály*, balról pedig *Gábriel* Archangyal van kimetszve, kik öszvefordúlván, az Idvezítőre néznek: ismét *Mihály* felől Sz. *György*; *Gábriel* felől Sz. *Demeter*' képei vannak. Hátulsó részén a' Sz. Koronának szembe ötlenek két bóldogúltt Római Fejedelmek' képei, és a' kettős kereszttel, *Geobitz* név alatt, Sz. *István* Királyunké — a' mint fellyebb megmutatódott — a' mellynek felmetszését a' Magyar Követeknek *Rómába* érkezése utánn történttnek kell esmérni; 's még ezeken kivűl, Sz. *Demén*, és *Kozma* Mártírok látszatnak ottan. Mind ezeknek nevei pedig görög betűkkel, 's többnyire titkosan vannak a' képek körűl metszve. A' felnyúló abrontsokon nyóltz Apostoloknak képei szemléltetnek, 's deák betűkkel jelentetnek neveik: elől Sz. *János*, és *Bertalan*; hátúl Sz. *Jakab* és *Tamás*; jobb óldalról Sz. *Péter* és *András*; balról Sz. *Pál* és *Filep* Apostolok. A' képek körűl pedig drága napkeleti kövek, és gyöngyök ragyognak, arany boglárokba foglalva. Ismét két óldalról négy négy, és hátúl egy, mind öszve kilentz arany lántzok függenek; mellyeknek végein liliom formára drága kövek tsillognak. Mind ezekkel ékesűltt Sz. Koronánkat megtekintvén, mindjárt látja kiki, hogy nem egyébre serkentnek ezek; hanem az igaz Keresztyén katholika Hitnek esméretére, 's védelmezésére: hogy ezen Koronával megkoronáztatott Király az Apostoli buzgóságra, az egész Ma-

gyar Nemzet pedig, melly az által az Apostoli Hitre hozatott, ugyan ennek tellyes esméretére, tiszteletére, 's gyakorlására, sőt fegyverrel való óltalmazására is állandóúl ébresztetik. A' többi Királyi ékességek is az azokkal diszeskedő Királyt az ő Királyi kötelességének megtartására különös jelentésekkel vezérlik, és intik.

A' *Királyi Palást*, mellyet készített *Gizla* Királyné, Sz. *István* Király' Hitvese, az ő Magyar Udvarában lévő Magyar Kisaszszonyokkal; ég színű, és drága himvarrással ékes kerek Köpönyeg, 's négy rendre vagyon felosztva annak arany varrása külömb-különtbféle ábrázolásokkal; tanúbizonysága ez valóban annak, miként jeleskedett Sz. *István'* Udvara a' Szentek' tudományjával. Az alsó rendben vagyon Sz. *István* az ő Hitvesével, *Gizla* Királynével; mellettek két felől sorjában: Sz. *István*, *Kelemen*, *Sziksztus*, *Kornélius*, *Lőrintz*, *Vintze*, *György*, *Kozma*, és *Pántáleon* Mártirok. A' második rendben szemléltetik az Apostoli sereg, 's középett az Idvezítő ülve, ezen körűlírással: *Sessio regnantem notat, et Christum dominantem.* azaz:

A' midőn a' Kristust itten ülni látod;
Gondold, hogy ő Urad, és legfőbb Királyod.

A' harmadik rendben vannak kivarrva az Ó Testamentombeli Próféták, kiknek lábai alatt lévő varrásban olvastatik ezen jegyzés: *Egina Casula haec operata, et data Ecclesiae Sanctae Mariae sitae in Civitate Alba: Anno Incarnationis Christi MXXXI. Indictione XIII. A Stephano Rege, et Gisla R.* azaz: Égi Palást készíttetett, és ajándékoztatott *István* Királytól, és *Gizla* Királynétól a' Szentséges Szűz *Mária'* Templomának Fejérváratt ezer harmintzegyedik esztendőben. A' negyedik rend-

ben ismét a' *Kristus*' képe vagyon állva, 's jobb lába alatt az Oroszlány, bal alatt a' Sárkány, ezen körülírással: *Hostibus en Christus prostratis emicat alte.* azaz:

Letapodván Kristus dühös ellenségét,
Ég felett helyheti fényes ditsősségét.

Az Idvezítőnek jobbjára vagyon a' Bóldogságos Szűznek a' képe, két Angyallal, 's körülötte ezen jegyzés vagyon: *Emicat in Coelo Sanctae Genitricis imago.* azaz:

Mint a' Nap az égen legtisztábban fénylik:
Úgy a' Szentek felett Szűz Anya tündöklik.

Bal felől Sz. *János* Evangyélista látszatik, két Angyalokkal, tanítólag felemelvén jobb kezét, 's körülötte ez olvastatik: *Dat summo Regi famulatum Concio Coeli.* azaz:

Királyok' Királyát seregi az Égnek
Tisztelik, 's mindnyájan szeretettel égnek.

Mi függesztheti ezeknél igazábban szem eleibe a' jó Királynak tulajdonságát? Semmi a' Királyi méltósághoz nem lehet illendőbb, minthogy ő az Istent, kinek képét viseli a' földön, megesmérje, és tisztelje; a' szent erköltsöt, az igazságot, az Isteni tisztelettel együtt fedhetetlenül megtartsa; és a' Keresztyén Hitet óltalmazván, kívántt győzedelmet vegyen annak ellenségein; végre jó tetteinek jutalmát nem a' földön, hanem mennyekben várja.

A' Magyar Királyi *Páltza* továbbá, mellyet az Esztergomi Érsek a' megkoronázott Királynak kezébe adván, azt az *igazság*', és *bizonyosság*' veszszejének nevezi, nagyon külömböz egyéb Királyok' Páltzájától, és hasonlít a' Magyar buzogányhoz, melly hadi eszközzel más Nemzetek' szokásán kivűl különösen éleskedtek mindenkor a' Magyar Vezérek: belsőképpen ezüst, felső része egy

golyóbis forma kerek gomb, melly is alól és felyűl aranyba vagyon foglalva: óldalait nyóltz arany abrontsok veszik körűl, mellyekről tizennyóltz arany lántzotskák függenek le, ezeknek végein tojás forma arany gombok ragyognak; alsó része egy szív forma gombotskával végeződik. Arra inti ez a' Királyt, hogy a' *Törvényért*, és a' Népért, valahányszor a' szükség kívánja, hartzoljon.

Az *arany Alma*, mellyet egy kettős Kereszt ékesít, a' szerentse' forgandóságának titkos jele. Valamint tudniillik gördűl az alma; úgy a' Királyok' szerentséje állhatatlan, és sok veszélyeknek vagyon kitéve; igen könnyen az ő Méltóságoknak legfőbb póltza egyikről a' másikra tsuszamodik: de a' Kristus' szeretetiért, ki a' Világnak kerekségét tartja, 's az abban lakó embereket szentséges Vérével megváltotta, köteles a' Király az Istentől reá bizatott népet minden veszélyek', és viszontagságok' megvetésével vezérleni; az ítéletet, és igazságot úgy szolgáltatni, hogy az élők', és hólttak' legfőbb Birájának igaz számot adhasson.

Szent *István' Kardja* azon formában vagyon, a' millyent *Áttila* forgatott vala kezében a' Világ' rettentésére, a' mint ennek képein láthatni: egyenes, 's a' bódájánál széles, végeződik pedig mint egy hegyes tőr; ezzel Sz. *István* a' Keresztyén Hitnek ellenségein győzedelmeskedvén, azt az utánna következendő Királyoknak hasonló győzedelmeskedésére szentelte: mellyet is különös Magyar szokás szerént a' megkoronáztatott Király az e' végre felékesíttetett dombra sebes nyargalást fellovagolván, ottan a' Világnak négy részeire vitézűl forgatni szokott,

jelentvén azzal; hogy kész mindenfelé az Országot óltalmazni, 's attól az ellenséget eltávoztatni.

Végre, Sz. *István'* *Kesztyűi*, és sárga *Topányjai* ékesítik a' Magyar Királyt koronáztatásának innepén, mellyek őtet maga viseletének tisztaságára, 's ártatlanságára ébresztik. Mind ezen Királyi ékességeket olly szorgalmatosan őrizte mindenkor az Ország, hogy azokat nem egyébkor, hanem tsak a' Királyoknak pompás koronáztatásakor lehetett szemlélni. Ezen Drágaságoknak őrizethelye háromszáz egynehány esztendeig *Székes-Fejérváratt* vólt, ugyan az oda való Prépostnak vígyázása alatt: melly tisztes Hivatal miatt az említett Prépost, Káptalanjával együtt, kivétetett a' Püspöki hatalom alól, és az Egyházi dolgokra nézve egyedűl Ő Szentségétől a' Római Pápától függött vala. Azutánn nagy idő közben *Visegrádon* tartattak; utóbb a' *Posonyi* Várban: ezer hétszáz kilentzvenedikben pedig *Bétsből*, hol az Udvari Kintstár majd hat esztendeig ékeskede azokkal, viszszahozattatván az egész Országnak kimondhatatlan örömével a' Magyar Birodalomnak Fővárosában *Budában* helyheztettek; 's ottan törvényes őrizet alatt tártatnak.

a) Imperatoris praedicti gratia, et hortatu gener Henrici Ducis Bavariorum Waik in regno suo episcopales cathedras faciens, coronam, et benedictionem accepit. *Dithmar. Merseburg. Annal.* L. IV.

b) Per idem tempus Miesca Polonorum Dux Christianam complexus fidem, Legatos suos Romam miserat, ut Pontificis benedictionem, et regium ipsi titulum impetrent. Assenserat quidem

Pontifex, et iam coronam egregio opere confici curarat, quam ei mitteret, sua benedictione adiuncta. Sed quia novit Dominus, qui sint eius, qui etiam duobus ab Apostolis propositis, Mathiam socio suo praetulit, et eum Apostolis annumerandum curavit, illa corona Stephanum ornari voluit, postea felicius gloria sempiterna coronandum. Nocte enim eius diei, quo statuerat Pontifex coronam Polonorum Principi dare perferendam, apparuit ei Angelus Domini, aitque ad eum: noveris, cras hora diei prima ignotae gentis nuncios ad te venturos, suo Duci coronam regiam, et apostolicae benedictionis munus abs te expetituros. Eam ergo coronam, quam parari iussisti, illis incunctanter tribue, ad ipsorum Ducem eam absportaturis, nec dubites eam, cum regni gloria, pro vitae eius meritis deberi. Itaque crastina luce, ea hora, qua praedictum erat, Praesul Astricus ad Pontificem venit, demandatumque sibi officium prudenter exequens, sanctique Ducis res gestas ordine referens, a Sede apostolica regni coronam petiit, ostendens, dignum esse Ducem eo honore, et dignitate, quippe qui divina fretus ope, multos sibi populos subiugasset, multosque infideles sua potentia ad Christum convertisset. *Chartuitius in vita S. Steph. Hung. Regis.*

c) Hunc regem, inquit Andreas II. Rex, intelligimus Beatissimum Stephanum, gentis Hungaricae primum Regem, qui ad Regni solium auctoritate propria noluit sublimari, et ideo non a quolibet, sed a Vicario Iesu Christi, et Petri Beatissimi successore per revelationem divinam summo Pontifici factam, assumsit regni diadema. *Raynaldus Annal. Eccl.* ad an. 1233. num. 51.

d) Ladislaus Dei gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariae Rex. Omnibus Christi fidelibus praesentes inspecturis, salutem in

auctore salutis. Divinae visitationis effectum, quo nos Dominus verus oriens visitavit ex alto, quo sanctae Matris Ecclesiae visceribus aduniamur, lumine Catholicae fidei illustrati, in Progenitore nostro, sancto Rege Stephano, Sacrosanctam Romanam Ecclesiam recognoscimus, ut debemus. In ipso enim Orthodoxae fidei, divina afflante clementia, sacrum redolevit ungventum; in ipso alluvione coelestis gratiae pullulante, una cum reliquis Serenissimis Regibus Ungariae, claro germine descendentibus, ab eodem Regni gubernaculum suscipimus, et coronam. Et ut Principatum fidei in Sacrosancta Romana Ecclesia consistere eandem Christi thalamum, et Trinitatis hospitium luculentius demonstrarit, non a se, vel ab alio, sed ab eadem Romana Ecclesia Matre omnium, et Magistra, Regni diadema revelatione Divina meruit obtinere: ut ab ea quasi quodam capite principali, dona sua in omne corpus diffunderet Lux Divina, et exortem ministerii se intelligeret esse Divini, qui a Petri soliditate recederet deviando. — — — Datum Budae per manus Magistri Nicolai, aulae nostrae Vice-Cancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno Domini 1279. Calend. Iulii. Regni autem anno 7. Vide apud *Péterfi* in Conc. Hung. parte 1. pag. 93.

e) Antiquorum habet relatio, declarat quoque historia incliti Confessoris B. Stephani Regis Hungariae, qui in ipso felici primordio, quos Dominus noster Iesus Christus per ministerium praefati Regis Regnum ipsum ad fidem Christianitatis adduxit, ipsius in terris Vicarius Romanus Pontifex Regi praefato, suisque in personam eiusdem Catholicis successoribus universis, sacram destinavit coronam, ut dicti Regis, et Regni eo evidentius appareret et nobilitas, cresceretque devotio, quo ipsius caput nobilior, atque devo-

tione decoraret ornatus. — — Apud eund. in Conc. H. parte 1. pag. 151.

f) Ladislaus posthumus, apud Albam Regalem ex Dionysii Strigoniensis Archiepiscopi manibus coronam, quam Hungari beati Stephani fuisse, sacramque putant, inunctus recepit. *Aeneas Sylvius* Epist. L. XXXI.

g) Nec mora, caepta est eius coronandi consultatio, sed occurrebat difficultas vetustae consuetudinis, et ad id tempus religiose observatae, quod sacra ad eam rem corona in potestate Reginae erat. Nec placebat committere, ut videretur ad eiusmodi solenne, in qualibet corona tantundem momenti inesse. Itaque, cum neque spes foret, persvaderi, aut cogi subito Reginam posse, nec vellent ceremoniam coronandorum Regum vulgari per novas coronas: ad illam, quae maxime propria sacrae apparebat, confugere, constitueruntque pro temporis, ac rerum necessitate, *uti ad eam rem corona, qua Sancti Stephani primi Hungariae Regis caput exornatum religiosissime servatur, adhiberetur, ceu verae virtutis exemplar, atque incitamentum post ipsum regnaturis.* — — Itum deinde Albam Regalem, ut Uladislaus coronaretur, quo perlata iam erat ex Vissegrado arcula, in qua custodiuntur ornamenta, ad ceremonias coronationis religiosa. Quibus in medium prolatis, adiecta est, prout conventum, statutumque erat, sancti Stephani corona. Proditum memoriae est, quam primum Hungaria regni nomen accepit, *sacram Coronam*, induviasque initiandis regibus religiosas S. Stephano primo Regi, a Romano Pontifice caelitus monito destinatas, servatasque deinde solenni custodia, veluti faustum auspicium futuris regibus, eadem, qua ille, regni felicitate coronandis. — — Quibus omnibus, ubi Archiepiscopus Uladislaum de more coronavit, rite atque ordine servatis, postridie ex universorum, qui con-

venerant, sententia constitutum, ut corona Sancti Stephani cum sacris induviis reconderetur, asservareturque ad futuros reges initiandos, si non contingeret recuperari *sacram.* — Vide Philippi Callimachi Hist. de rebus Uladislai I. Regis Hung. L. I. inter Scriptores rerum Hung. T. I. p. 63.

h) Quia tempore intermedio, praefata Domina Elisabeth regina, ex adverso aemulorum, et verius externorum hominum intestini belli viam potius aperire, quam praecludere cupientium, freta consilio, et praesumtam interitionem removens, satagensque, et volens hoc regnum, et nos regimini infantuli dicti quondam Alberti Regis, nati posthumi, hoc est post eius obitum in lucem editi, parum nostri, et regni eiusdem necessitati succurrere potentis, subiicere, ad impediendumque praeattactae electionis, et coronationis utile opus toto nisu anhelans, sublata clandestine de castris Vissegrad *corona illa*, *qua hactenus Reges Hungariae coronari soliti fuere*, pridem ante dictum infantem, vix adhuc trimestrem praeter nostrum omnium voluntatem ad hoc sponte concurrere debentium, atque contra consuetudinem hucusque in simili retentam casu, absentibus etiam omnibus apparamentis sacris, nec non gladio, sceptro, pomo, et cruce legationis sanctissimi *Stephani primi Regis nostri*, multo amplius in perniciem, quam utilitatem nostram, cum eadem corona sublata coronari, si sic dignum est, fecit, et procuravit, atque ipsam continuo coronam, proh dolor! vice versa recludens, ad locum nobis hactenus incognitum, in crudele omnium nostrum derogamen transmisit, seu asportavit. — — Ob hoc nos nunc altera vice, in multitudine tam copiosa, quantam memoria omnium praecedentium Regum coronationis tempore non comprehendit, congregati, mutua plurium dierum deliberatione habita, ex

quo corona illa supra tacta, praevia ratione: ut opus erat, tam facile ex nunc haberi non potuit, volentes, et consultius cupientes necessitati nostrae, et Regni huius, cuius pro nunc confinia per insultantium inimicorum, paganorum videlicet, et aliorum morsus asperos continuo lacerantur, opportune providere, considerantes etiam potissime, quod semper Regum coronatio a regnicolarum voluntate dependet, ac efficacia, et virtus coronae in ipsorum approbatione consistit, videntes nihilominus regnum hoc idonei regis festinatione carere non posse: Eundem Serenissimum Dominum Wladislaum Regem pari voto, ac communi desiderio, *alia corona aurea operis vetusti, beatissimi Stephani Regis, Apostoli, et Patroni nostri, in theca capitis reliquiarum eiusdem multa veneratione conservata, instituimus, disposuimus, et decrevimus debere coronari*, quam coronationem die hodierna, invocata suppliciter Spiritus Sancti gratia, et eiusdem, ut pie credimus, instinctu, cum peractione publica, et manifesta omnium illarum ceremoniarum, quae ad eandem, et eius efficaciam, et solennitatem concurrere debuerunt, induto praefato Domino Rege nostro, illis omnibus paramentis, et indumentis, Sanctissimi primi Regis nostri, atque oblatis eidem, ac manibus suis traditis, gladio, sceptro, pomo, ac cruce legationis eiusdem sancti Regis, nec non omnibus aliis necessariis, absque omni defectu, *praeter solam sublatam coronam praetactam*, feliciter consummavimus, et praeconceptum, auspice Deo, conduximus ad effectum. Decernentes, pronunciantes, et declarantes per haec scripta, ipsam modernam coronam, et coronationem omnem illam virtutem, et efficaciam, illudque robur per omnia habere, et habituram, *ac si praetacta prior corona capiti dicti Regis Domini nostri fuisset imposita, et per eandem loco modernae haec ipsa coronatio fuisset expedita*, ita quod

ipsa priori corona absente, et si eadem recuperari non potuerit, omnis deesset efficacia, ac quodlibet signaculum, mysterium, et robur eiusdem in hanc modernam intelligantur, et harum serie de omnium nostrum, quorum coronae merita discutere, probareque, et improbare interest, voluntate cognoscantur esse transfusa. — Proposuimus tamen, istis sic stantibus, eandem priorem coronam, cum ipso Domino Rege nostro, unanimiter, toto posse, et omni diligentia, loco cognito conservationis eiusdem exquirere, atque dante Deo recuperare, adiicientes communi voluntate, quod in casu, quod eadem corona prior huiusmodi diligentia nostra, quod Deus avertat, recuperari non possit, ex tunc amodo inposterum futuris semper temporibus, universorum Regum Hungariae huic succedentium coronatio, cum praetacta, alia puta, *moderna sancti Regis corona*, in ea solemnitate, prout solitum est, absque omni immutatione peragatur. Voluimus consequenter, et disposuimus, *ut haec ipsa corona moderna, inclytum nostrorum Regum insigne*, sub diligentissima custodia deinceps teneatur, et honorifice relinquatur, reputeturque haec eadem corona, illa priori absente, et si eadem recuperari non poterit, sufficiens, et cum apparamentis, et aliis attinentiis supratactis per omnia competens, ad omnium futurorum Regum coronationem faciendam. Hoc tamen specialiter declarato, quod, si Domino cooperante, ista prior corona recuperari vice versa potuerit, eadem suis, decore, virtuteque, et efficacia minime frustrata habeatur. Quoniam decrevimus, *eandem pristino honori restitui, atque in locum priorem reponi.* De hac autem moderna corona supratacta tandem in isto statu disponetur, prout antedicto Domino nostro Regi, cum consilio nostro utilius videbitur expedire. Ne autem respectu, et divulgatione praetactae

aliae coronationis, si sic dicendum est, nuper per praefatam Dominam Reginam, quoad antelatum infantem, nobis ex tunc, ut diximus, inutilem factae et habitae alicuius discordiae hoc in regno materia generetur, eandem pari decreto, tanquam quae praeter omnium nostrum voluntatem spontaneam peracta est, irritamus, et cassamus, ac nullius volumus esse, et dici efficaciae, et virtutis. Vide *Dlugloss.* Histor. Polonic. L. XII. ad an. 1440. edit. Lipsien. pag. 742.

i) Postquam Rex Uladislaus castro Vissegradiensi potitus est, mox sacrae tentata sunt conservatoria coronae. In quibus res quaesita dum non inveniretur, magna in Regis Uladislai parte turbatio orta est. Non ergo Regem ipsum, absque corona fieri voluerunt. Commotus enim est omnis coetus regni colarum, quos benevolentiae animus regi iunxerat; et simul cum ipso Rege venerunt in Albam: ibique ordine sacerdotali, laudum in concionem, altis vocibus dissoluto, regem eundem, corona, pro ornamento reliquiarum capitis Sancti Regis Stephani, olim miro operis artificio praeparata, magno cum tripudio coronavit. — M. Turoczi Chronic. P. IV. C. XXXI.

k) Item omnes donationes — Domini Uladislai Poloni (qui non vera; sacraque Regni huius corona, sed reliquiarum capitis Sancti Stephani Regis ornamento insignitus fuerat) — — pro quorumque parte, et quibuscunque, ac quavis ratione, vel titulo factae; per omnia cassatae, revocatae, et viribus destitutae sunt. ——— Vid. Corp. Iur. Hung. P. II. Tit. 14. §. 34.

l) Post aliquot annos, Turcas invadentes Pacinacitae, eos cum Principe Arpade persecuti sunt. Turcae itaque profligati fugientes, et terram ad sedes collocandas quaerentes, magnam Moraviam (h. e. Hungariam) ingressi, incolas

eius expulerunt, ibique sedes suas posuerunt, tenentque in hodiernum usque diem. — *Const. Porphyrogenitus* Lib. de administr. imperio, C. XXXVIII.

m) Turcae, gens Hunnica, et populosissima, Caucasiorum montium septentrione latus accolens, iisdem temporibus e finibus suis egressa, suam fecit Persidem, et suo Duci nomen Sultani imposuit; qua voce summus Imperator, ac Rex Regum notatur. Ille Ducem Abrahamum cum centum millibus hominum misit in Armeniam, qui post insignem de Romanis reportatam victoriam, eam occupavit. Ab anno igitur millesimo quadragesimo nono Turcarum potentia repetenda est, et prima imperii orientalis invasio. — *Ludvic. du Mesnil* Doctrin. et Discipl. Ecclesiast. Lib. XLIV. num. XXIX.

n) Nos Carolus Dei gratia Rex Hungariae etc. Quia corona Geyzae Regis Stephani progenitoris nostri, qua de more gentis Hungaricae, Reges Hungariae solent coronari, per infideles illicitos detentores rapta detinebetur, nova corona pro nobis specialiter fabricata, per eundem Dominum Legatum benedicta, et autorizata, per ipsum Dominum Thomam Archiepiscopum, iuxta consuetudinem regni nostri approbatam, ipso novo diademate exstitimus coronati. Et licet huiusmodi coronationis modus sufficiens exstitisset; tamen ut opinioni gentis Hungaricae satisfieret, et ut scandalum de medio vulgi tolleretur, recuperata, et rehabita per sollicitam curam eiusdem Domini Archiepiscopi ipsa sancta corona ab illicitis detentoribus, rursum in loco debito, videlicet in Alba Regali, uti solitum est ab antiquo Reges Hungariae coronari, facta coronatione, universorum Praelatorum, Baronum fidelium Regni nostri, observataque solennitate consueta, et a Progenitoribus nostris constituta, solium nostri regiminis con-

scendimus, et de manibus eiusdem Thomae Archiepiscopi, diademate regio, videlicet eadem sancta corona, de novo exstitimus coronati. Datum in Lipva in festo ad vincula S. Petri, anno Domini MCCCXV. — *Ignatius e. de Batthyán in Legib. Ecclesiast. Regni Hungar. T. I. p. 464.*

MÁSODIK RÉSZ.

A' Magyar Nemzetnek háromszáz esztendők' forgása alatt lévő állapotjáról, a' melly idő közben huszonhárom Királyjait felségesítette szent Koronájával, még pedig, kettőt kivévén, mindnyájokat Árpád' ditső Nemzetségéből, mellynek vége szakadott harmadik András Király' halálával, a' férjfi Ágra nézve.

ELSŐ SZAKASZ.

Sz. István Királynak megkoronáztatásától fogva Sz. László Király' haláláig; nyóltz Királyok alatt, úgymint: Sz. István, Péter, Aba, I. András, I. Béla; Salamon, I. Géjza; és Szent László Királyok alatt történtt dolgairól a' Magyaroknak.

Asztrik több társaival együtt a' Római Követséget jelesen elvégezvén, ugyan ezeredikben Pünköst Havának kezdetén Magyar Or- 1000. E.

szágba viszszaérkezett, 's a' kétszeres ékességet: egyiket ugyan a' Királyi Méltóságnak jelét, a' szent *Koronát*; másikat az Apostoli Követségnek tzímerét, a' kettős *Keresztet*, második *Szilveszter* Pápának Levelével együtt, Sz. *Istvánnak* általadta: melly vígassággal, 's örömmel vétettek ezen drága ajándékok mind a' szent életű Fejedelemtől, mind az Ország' Rendjeitől; el lehet gondolni. — Hogy tehát mindenek idején el készülnének a' koronázásnak pompás végbevitelére; Kisaszszony Havának tizenötödik napja, mellyen az Anyaszentegyház Szűz *Máriának* menybe vételét innepli, rendeltetett annak végezésére; azon napon meg is koronáztatott Sz. *István*, a' Magyarok' első Királyja a' Rómából hozott szent Koronával *Esztergomban*. Noha ugyan bizonyos légyen az, hogy a' Királyi Kenetet, a' Korona' feltevését, a' Királyi Páltzának, és Kardnak általadását az Anyaszentegyháznak szertartása, 's a' Keresztyén Fejedelmeknek szokása szerént az *Esztergomi* Érsek, vagy más a' Püspökök közzűl eszközlötte légyen; de ezeken kívül mitsoda pompát, és tzeremóniákat tettek, az Ország' Rendjei, senki fel nem jegyzette: mindazáltal mivel tudjuk, melly szentűl megtartották a' Magyarok az ő első szent Királyjok' intézését, okosan lehet azt hinni, hogy mind azok, mellyeket osztán a' többi Királyjaiknak koronáztatásával *Fejérvdratt* szoktak tartani, ezen első koronázásból vették légyen eredeteket. Ugyan ezen időben, *Kartuitzius*' bizonysága szerént, *Gizla* Királyné is nem tsak megkoronáztatott, hanem az ő Férjétől Sz. *Istvántól* a' Királyi Hatalomnak részesévé is tétetett. E' kétszeres koronázásnak végeződésével mind a' Királyi *Korona*, *Páltza*, *Kereszt*, és a' Pápának Leve-

le; mind pedig a' *Kard*, *Kesztyük*, és *Topánnyok* a' többi ékességekkel együtt, a' mellyekkel ékeskedett ekkor Sz. *István*, ezen napnak örök emlékezetére eltétettek: melly kints a' *Fejérvári* Bóldogaszszony' Szentegyházának, mellyet Sz. *István* Királyi fényességgel felépíttetett, Karjába záratott, és az ott együtt lakó Káptalan' *Kúsztossának* hiteles gondviselésére bizatott; hol osztán a' következendő Királyoknak koronáztatása az Ország' végezése szerént végbevitetődnék. Továbba: miként betsülte légyen *István* azon napot, mellyen Apostoli Királyságra felkenetett, 's koronáztatott, jeles példát hagyott annak bizonyságára: mert ámbár mindjárt Attyának halála utánn kilentzszáz kilentzvenhetedikben tellyes hatalommal parantsolt ő az Országban; mindazáltal Országlásának esztendeit nem ennek kezdetétől, hanem megkoronáztatásának napjától, úgymint ezeredik' Kisaszszony' Havának tizenötödik napjától számlálta közönséges Királyi Leveleiben: melly szokás osztán a' következendő Királyoktól több századokban szentűl megtartatott.

Apostoli Királyi névvel felségeskedvén Sz. *István*, mindenek előtt azon Püspökségeket, mellyeket az előtt kijegyzett vólt, elrendelni, 's azoknak határait kiszabni szent kötelességének esmérte. *Esztergomban* felállítván az Érseki Széket, annak kormányozása alá kilentz Pöspökségeket rendelt, úgymint: *Kalotsait*, *Egrit*, *Pétsit*, *Veszprimit*, *Győrit*, *Bátsit*, *Erdélyit*, *Vátzit*, és *Nagy-Váradit*; ezekhez pedig azutánn ezer harmintzadik esztendőben adatott a' *Tsanádi* Püspökség, mivel azt előbb, mint - sem a' Bolgárok' Királyja *Oktum* meggyőzetett vólna, ki azon Tartományban uralkodott, fel nem állíthatta; ugyan

ezen Megyéknek Egyházi kormányozására alkalmatos Püspököket nevezett, és rendelt: *Esztergominak Sebestyént* a' Sz. *Mártonyi* Apáturságból; *Kalotsainak Asztrikot* a' *Pétsváradi* Apáturságból; *Egrinek Katapránt*; *Pétsinek Bonipertet*; *Veszpriminek Istvánt*; *Győrinek Modesztet*, *Bátsinak*, *Erdélyinek*, *Vátzinak*, és *Váradinak* neveik mind eddig ki nem tudódták; a' *Tsanádi* Püspökségre pedig Sz. *Gellértet* rendelte. Mivel még akkor Egyháziak nélkűl szűkölködne az Ország' a' nevendék Papságnak se' vólna nevelő Háza; tehát minden Püspökségbe Benediktinusok számosan helyheztettek, kik a' Kanonokok', és Plébánosok' kötelességeiben eljárnának; oktatnák az ifjúságot a' Deák tudományban; különösen pedig azokat, kik az Egyházi hivatalra kívánkoznának, az Egyházi éneklésre is tanítanák. Innét történt osztán, hogy nálunk a' Kanonokok' lakásai sokáig Monostoroknak neveztetnének. Minden Püspöknek az ő Megyéjében lévő dézma, avagy tized, melly az előtt a' Fejedelemnek jövedelméhez tartozott, általadatott: ezen kívűl más fekvő jószágokat is tulajdonított nékiek a' szent Király, olly véggel, hogy a' jövendőkről gondoskodó Fejedelem tapasztalva látná: mennyi vólna elegendő a' Püspököknek, az ő méltóságoknak, és nagy hivataljoknak tökélletes elviselésére. Több esztendőknek elfolyása utánn tehát mind azt, valamit külömböző időkben ajándékozott vólt a' Püspökök' szükségére, írásba foglaltatván, nyilvánságos Királyi Levelével megerősítette. Ezen Uradalmak pedig, és jószágok részszerént a' Fejedelmi Háznak örökségéből, részszerént a' Királyi főldekből, részszerént végre a' Királyi Váraknak birtokából szegettek ki az Egyházaknak, és azok'

szolgáinak szükségére: a' mellyeket ugyan az Isteni tiszteletnek elömozdítására szentelvén, olly állandókká kívánta ez okból tenni Sz. *István*; hogy azokat semmi kifogással, avagy színezéssel elidegeníteni, vagy más egyéb végre fordítani ne lehetne. Meg kell ugyan vallanunk, hogy igen nagyok vóltak ezen Püspöki jószágok; de egyszersmind azt is észre kell vennünk, hogy nem egyedül a' Püspökök' számára intéztettek azok: ezekből kellett a' Kanonokoknak is élni, a' kiknek különösen nem adatott Sz. *Istvántól* semmi jószág; innét tellett ki a' Szentegyházaknak építése, a' Tanítóknak fizetése, kik az ifjúságot nevelték, és oktatták; végre a' szegények, özvegyek, árvák innét segíttettek: jóllehet az Isteni Hivatalnak méltóságára is, és hasznára szükségesnek lenni esmérte Szent *István*, hogy az Egyházi szolgák bőv jövedelmekkel bírnának, hogy semmiben sem szűkölködvén, 's minden világi reménység, és félelem nélkűl lévén, annál bizvástabban megfelelnének kötelességeiknek, 's bátrabban gyakorolnák hivataljoknak szent Felsőbbségét, mind a' nagyokra, mind a' kitsinyekre nézve. Ugyan ezen nagy jövedelmek szükségesek vóltak arra, hogy a' Püspökök az ő fényes méltóságokhoz illendő tisztességeket óltalmazhatnák; a' mi valóban, ha az életnek szentségével, és a' tudománynak ditsősségével egybekaptsoltatott, mind egyikét tsudálatosan vonsza a' szent rendnek tiszteletére; a' mit főképpen óhajtott a' jó Fejedelem, a' ki is, hogy annál nagyobb tekintetet szerezne a' Fő-Papoknak az Országban; első helyet tulajdonított azoknak az Ország' Rendjei között, és hogy mindnyájoknál különös tiszteletben legyenek, nyilvánságos törvényje által is megparantsolta. L. I. c.3.

Magy. Tzím. I. K. G

Bayerische Staatsbibliothek München

Az említett tíz Püspökségeken és a' *Fejérvári* Kollégyiátán kívűl, mellyet sok szép ajándékokkal, és szabadsággal nevezetessé tett; ismét a' *Budai* Sz. *Péter*, és *Pál* Apostoloknak emlékezetére épített Prépostságon kívűl, Sz. *Benedek'* Szerzeteseinek számos Klastromokat állított, sok jószágokkal megajándékozván azokat a' végett, hogy ezen szerzetes Férjfiak ottan a' Királynak, 's az Országnak bóldogságáért a' minden jóknak Adóját imádságaik által kérnék; azokon kívűl pedig segítenék a' Püspököket az Isten' igéjének hirdetésében, és a' Plébánosoknak, kiknek száma még ekkor igen kevésre ment, Egyházi munkáját végeznék: melly szent intézetnek hogy igazán megfeleltek ezen Szerzetes Atyák, eléggé bizonyítja azt az akkori Magyaroknak az igaz Római Katholika Hitre való megtérése. Hasonló szorgalommal terjesztette Apostoli gondját szent Királyunk a' Plébániáknak elintézésére. Hogy pedig a' Nép ne terheltetnék, azon végezés tétetett: hogy tíz Helység egy Plébánia Szentegyházat építene; az Isteni szolgálatra szükséges ruháról, edényről és egyébről a' Király gondoskodna; azokba pedig Papokat iktatni, 's nékiek Egyházi könyveket szerezni, a' Püspöknek kötelességében állana; és hogy azon Plébánosok Egyházi állapotjoknak méltósága szerént élhetnének, 's a' reájok bízott Népnek lelki gondviselésében szentűl foglalatoskodnának, két egész *Szessio*, avagy hely rendeltetett nékiek, és azoknak munkálására ugyan annyi Jobbágyok; e' felett mind egyikének adatott hat ökör, két tehén, harmintznégy apró marha, egy szekeres ló, 's egy paripa a' végre, hogy az ő tíz Helységekből álló Megyéjét, valamikor tetszene a' Plébánosnak,

[library stamp]

avagy szükséges vólna, az ő embereinek terhe nélkűl béjárhatná. A' mi a' Püspöki, Káptalani, és Prépostsági Egyházakat illeti: sokakat nagy kőltséggel, és több esztendei fáradtsággal egész tökélletességre vitt Sz. *István* Király; némellyeknek pedig elvégezését az utánna következő Fejedelmekre hagyta. Így ment tehát a' Magyar Anyaszentegyháznak zsengéje, melly osztán nagyra nevekedett, 's mái napig hirdeti az ő ditső Fundálójának szent buzgóságát, és valóban Királyi bőkezűségét.

Illy formán elintézvén azt, a' mi az igaz Katholika Hitnek terjedését, 's fenntartását eszközlené az ő népében, kinek szivét az igaz tökélletességre vezérleni, és annak valódi bóldogságot szerezni, első gondja vólt; azokhoz fogott Sz. *István*, mellyek a' Birodalomnak formáját illetik: a' Római Birodalom' Rendeléseinek bőlts, és szorgalmatos általvisgálása utánn, azokat, mellyeket ottan az ő Nemzetének, 's Országának állandóságához alkalmatosnak lenni látott, felséges okosságával Magyar Birodalmának javára rendelte; melly rendelések ugyan azon időben nagyon szükségesek vóltak. *Árpád* Fejedelemnek a' Magyar Birodalom' első Attyának halála utánn — a' mint az emberek' dolgai szoktak forgani — sok részben megromladozott az Országnak ő általa bőltsen elintézett alkotványja. A' Fejedelemnek Felsége valamennyire megalatsoníttatott a' Vezérkapitányoknak, kik a' tizennégy Magyar, és Kun Vezéreknek helyébe következtek, nagy tekintete, 's hatalma által. Midőn *Árpád* bizonyos részekre osztotta az Országot, minden Vezérnek tágas Tartomány jutott vala, mellyben a' Fejedelemnek Helytartói hatalmával

bírt; utóbb pedig annak Urává lett. Ezen Vezérkapitányoktól függött többnyire, hogy valaki az ő jeles hadi érdemei miatt a' Vitézek', és Nemesek' számába iktatnék: ők földeket, és tisztségeket szabadon osztogattak az ö Embereiknek; 's a' midőn nékik tetszett, azoktól őket megfosztották: végtére azoknak parantsolatjára a' Vitézek fegyvert fogni, vagy azt letenni kénteleníttettek. Azokáért, mivel mindnyájoknak, még a' Nemeseknek szerentséje is, a' Vezérkapitányoknak kedvén, 's akaratján állana, jobban tartottak ezektől, mint-sem a' Fejedelemtől. Érzette valóban Sz. *István* már kilentzszáz kilentzvennyóltzadik esztendőben *Kupának*, a' Somogyi Vezérkapitánynak hatalmasságát, mellynek lenyomására, mivel maga erejéhez nem bizott, olly buzgóan esdeklett vólt az Isteni segedelem miatt. Szinte illy veszély környékezte
1002.E. őtet ezer kettődikben az ifjabbik *Gyulának*, az Erdélyi Vezérkapitánynak részéről, ki azon nagy tartománynak erejéhez bízván, törvényes Fejedelmének hatalma alól magát kivonta, és annak Felséges Tekintetét nyilván megvetette: mert azon kívül, hogy a' pogány babonához felette igen szított vala, a' Király által intézett Evangyéliomi Tanításnak, 's a' töle oda küldött Apostoli Férjfiak' munkálkodásának, és az ottani Püspökség' felállításának állhatatos vakmerőséggel ellentállott, 's a' Királyi rendelésekkel ellenkező dolgoknak elkövetésére szüntelen törekedett. Minekokáért megintettetvén, még annál inkább dühösködött, ugy hogy ellenséges zászlóit is Magyar Országban lobogtatni, 's boszszúságokat tenni bátorkodott légyen; végtére tehát a' pártütő ellen fegyvert fogni szükséges vólt. Bizonyára kedvezett is a' törvényes Fejede-

lemnek a' szerentse: mert *Gyula* meggyőzettetvén, elfogattatott, 's ősi Tisztességétől — az *Erdélyi* Vezérségtől — pártütése miatt megfosztatott: hogy pedig ottan valaha zenebonát ne indíthatna, feleségestől, gyermekestől együtt Magyar Országba hozattatván, hóltig fogságban tartatott. E' két hatalmas pártosokon vett győzedelme a' jó Fejedelemnek, tsudálatosan megtörte a' többieknek is szívét; hogy már sokkal szabadabban nem tsak a' szent dolgokat, hanem a' világiakat is elintézhetné. Minekokáért kívánván ez alkalmatossággal az Országot bóldogítani, annak alkotványját egészlen új formába vette. Hogy a' Vezérkapitányoknak hatalmát illendő határok közzé szorítaná, *Magyar*, és *Erdély* Országot, 's azon Tartományt, melly a' *Dráván* túl *Szeremmel*, és *Horváth* Országgal határosodott vala, mintegy hatvan részekre, mellyeket Vármegyéknek nevezett, böltsen felosztotta, 's *Árpád'* Fejedelem' példája szerént a' Királyi jövedelmekhez ragasztotta. Minden Vármegyében egy fényes méltóságú Igazgatót rendelt *Fő-Ispányi* nevezettel; kik közzűl azokat, kikre bízta vólt a' szélső Tartományoknak gondviselését, *Bán* névvel ékesítette. Ezen Fő-Ispányoknak a' Királyi Várak jövedelmeinek harmad része tulajdoníttatott Tisztesség' jutalomúl olly feltétel mellett; hogy a' többi Királyi jövedelmekből kettős büntetés alatt semmit magok' számára ne fordítanának. Noha pedig a' Vármegye' lakosait mindnyájokat arra kötelezte Sz. *István*, hogy Fő-Ispányjoknak mind azokban, valamik az ő Felsőbbségek alá tartoznak, engedelmeskednének; mindazáltal, hogy közzűlök valaki az Alattvalóknak ártalmára viszsza ne élhetne hatalmával, törvényesen meghatározta ezen

méltóságos Hivatalnak tehetségét. E' végre szabadság adódott kinekkinek, hogy az ő Fő-Ispánya ellen lévő igaz panaszszát a' Király eleibe terjeszthesse: keményen megtiltatott, hogy senki a' Fő-Ispányok közzűl valami *Szabadost*, annál inkább *Nemest* nyomorgatni, avagy jószágától megfosztani ne méréWszelne. Egyedűl a' Királynak tulajdoníttatott azon hatalom, melly által a' Nemtelen a' Nemesek, avagy Vitézek közzé számláltathatik, 's jószágokkal megajándékoztathatik: melly Nemes Rendet, hogy még jobban magga' szeretetére bírja Sz. *István*, nevezetesen azon tisztességgel méltóztatta a t, hogy nem másnak, hanem egyedűl a' Királyi Felségnek zászlója alatt vitézkedne. Azon időben végeztetett az is; hogy a' Királytól tételett ajándékozások örökösök lennének, 's azon jószágok, és birtokok a' késő maradékokra is általszállanának; nem is másért, hanem tsak a' Királyi Felségnek megbántódásáért fosztattathatnának meg azoktól: e' felett szabadság adatott mindnyájoknak, hogy a' szerzett javaik ernt Testamentomot tehetnek, 's a' Szentegyházakra, Rokonaikra, és egyebekre hagyhatják azokat: egyedűl azt kívánta fenntartani a' Bóldog Törvényadó, hogy, ha a' Királyi ajándéknak Birtokosa, 's annak maradékai magzat nélkűl elhalnának, az ősi jószágok ismét Királyi kézre jutnának; és e' szerént a' ki hóltt Familiáknak nem más, hanem a' Király vólna örököse. Ezen Királyi Végezéseknek ereje szerént a' Magyar Nemesség, melly előbb a' Vezérkapitányoktól elnyomattatott vólt, újonnan lábra kapott; jószágainak, 's földjeinek örökös Birtokosává lett: ellenben a' Magyar Királyok is a' magvaszakadttaknak jószágai' örökösévé lévén,

azt nyerték, hogy mindenkor vólna kezeknél olly jószág, mellyekkel a' Királyi földeknek, és jövedelmeknek kissebbedése nélkül, nékiek, és a' Hazának érdemesen szolgáltt Hazafiakat megjutalmazhatnák, 's e' szerént gerjeszthetnének másokat is a' jeles példáknak követésére.

A' többi jussairól a' Királyi Felségnek nem szükséges bővebben szóllanunk, mellyeket valóban a' Római Tsászárok' példája szerént mind magának, mind a' következendő Királyoknak tökélletesen kívánt fenntartani Sz. *István*, úgymint: hadat indítani; frigyet kötni; a' tisztségeket, 's méltóságos hivatalokat mind az Egyházi, mind a' Világi közönségben érdemes Férjfiaknak adni; Törvényt maga neve alatt hírdetni; végtére az Alattvalóknak jószágokról, és Fejekről végezést tenni. Mint Magyarok' első Királyja, ezen Felségnek fényességéről gondoskodván, a' Római Birodalomnak pompás Hivataljai szerént némelly fő-hivatalokat állított, a' mellyekkel ékeskedő Méltóságokat Ország' Báróinak, avagy Zászlós Uraknak szoktuk nevezni. Hasonlóképpen Egyházi, és Világi személyekből rendelte a' Királyi Tanátsot, mellyeknek tanátskozásával, és segedelmével kormányozná az ő meszsze terjedett Magyar Birodalmát. Végre Kantzelláriust, Vitze-Kantzelláriust, 's Titoknokokat vett maga mellé az Egyházi Rendből a' szomszéd Tsászári Birodalomnak példája szerént. Továbbá: midőn látná *István* nagy részét az Országnak sivatag pusztaságban sínleni; a' Népnek szaporaságáról, melly a' Birodalmat leginkább erősíti, kezdett gondoskodni. Hogy tehát a' Külföldieket magához édesítené; minden jövevényeket, kiket a' Magyarok *új Lakosoknak* neveztek, szabadosokká, 's minden szolgálat

nélkûl valókká tette, Királyi ótalmát ígérvén nékiek minden háborgatások ellen. Hasonló szívűséggel viseltetett ama' Keresztyén Foglyokhoz, kiket a' Magyarok külömbféle háborúkban elfogván, béhoztak az Országba, 's rabi szolgálat alá vettettek: hogy tehát ezeket szabadon botsátanák az ö Uraik, nyilván megparantsoltatott; észre vévén pedig, hogy némellyek nem akarnának Foglyaiktól olly könnyen megválni, ezektől árron váltotta meg azokat, 's úgy hozta szabadságra a' kegyes Fejedelem: kik közzűl némellyek, valamint a' többi új Lakosok, földeket bérlettek magoknak a' Nemességtől, 's fáradtságok utánn, azoknak gyümöltseiből élősködtek; mások az Egyházak' szolgálatjára adván magokat, Egyházi Nemesekké lettek; mások ismét a' Királynak polgári szolgálatjába szegődvén, a' Királyi Várakra osztattak, 's innét *Udvarnokoknak* neveztettek. Már könnyen láthatja kiki; mennyire szaporodott az Országban e' szerént a' Népség. Es ezek a' legfőbb Rendelései Sz. *Istvánnak*, mellyekkel Magyar Országot jobb rendbe, 's ékesebb formába helyheztette; és útat nyitott, mellyen az Ország a' hatalomnak, 's ditsősségnek legfelsőbb pontjára juthatna.

Megvetvén az új, és Keresztyén Országlásnak fundamentomát, 's a' mint a' dolognak, és az időnek környűlállásai engedték, külömbféle parantsolatokat majd szóval, majd írással az Országban hirdetvén, néhány esztendők' forgása alatt várakozott Sz. *István*, hogy tettében tapasztalná: mitsoda vétkek uralkodnának az ö Nemzetében, mellyek főképpen megakadályoztatnák az Országnak közbóldogságát, 's bátorságos állapotját; hogy így minden gonoszt kigyomlálhatna,

és a' külömbb időkben hozott Törvényeket a' környűlállásokhoz alkalmaztatná, 's világosabban kifejezné. Minekutánna tehát több esztendőknek elforgásával Alattvalóinak indúlatját; 's maga viselését jobban kitanúlta vólna; végre ezer tizenhatodikban a' Fő-Papokkal, Zászlós Urakkal, 's Fő-Rendekkel Ország' Gyűlését tartott *Esztergomban*: holott azokat, mellyeket más Keresztyén Fejedelmeknek rendeléseiből kiválogatott, avagy maga' bőlts elmélkedése által kigondolt, törvénnyé tette; azoknak is nagy részét, mellyeket eleibe mutattak az Ország' Rendjei, megerősítette. Ezen Ország' Gyűlésnek Végezései — némellyek az Egyházi; mások pedig a' Polgári Kormányozásra tartoznak az Országnak: azt akarta tudniillik a' szent Fejedelem, hogy az Egyházi hatalom a' Polgárinak, ez ismét amannak segedelmére lenne, és így költsönösen egymást gyámolítván, a' Birodalomnak tellyes bóldogságát munkálkodnák. 1016.E.

Azon Törvények közzűl, mellyek az Egyházi Felsőbbséget illetik, ezek különösebbek: — A' birtokokat, földeket, 's jövedelmeket, mellyek fundátziók által a' Szentegyházak' részére szenteltettek, úgy óltalmazza a' Király, mint sajátját; ha valaki az Udvariak közzűl azoknak elfoglalására, vagy elvételére valaha tanátsot adna, az tüstént elmozdíttassék az Udvarból, ámbar az ő elmebeli tulajdonságaira nézve hasznosnak látszana a' Királynak, 's az Országnak; az ollyan Egyházi jószágoknak megtámadói pedig ne tsak a' Királynak boszszúját érezzék, hanem kirekesztessenek a' Hívek közzűl is. — A' ki a' Püspöktől megtagadja a' Dézmát, kilentz részszel büntetődjék; — A' Püspökök az ő szent gondjokra bizatott népet az Egyházi Törvény

szerént vezéreljék: ugyan azoknak mind azokban, mellyek az Egyházi Felsőbbséghez tartoznak, mindnyájan engedelmeskedjenek; az engedetlenek' megzabolázására serények, és hívek legyenek; hogy ha pedig valaki nem akarná elfogadni a' Püspöktől nékie kiszabott büntetést, jelentessék bé a' Királynak, mint a' Keresztyénség' védelmezőjének. — Minden Egyháziakhoz azon okból, hogy reájok azon lelki bóldogságnak, mellynek legelsőnek kell lenni minden embernél, gondja bízatott, tartozott tisztelettel, és engedelmességgel légyen kiki; 's azoknak híre, és neve, melly az ő szentséges szolgálatjokhoz felette szükséges, hogy meg ne sértődjék, bé ne vétessen ellenek semmi világi embernek tanúbizonysága; ne is másutt, hanem a' szent Széken ítéltessék meg azoknak hibájok. — Hogy pedig a' Keresztyén Nép az Anyaszentegyház' parantsolatjainak megtartására annál hathatósabban indíttatnék, nem tsak a' Papok, hanem a' Fő-Ispányok is tartoztak azokát kihirdetni, 's a' népnek szívére kötni; hogy Vasárnapokon, 's Innepeken mindnyájan az Isteni szolgálatra megjelenjenek, kivévén egyedűl azokat, kik a' ház őrzésére szükségesek. — Az ottan tsevegők, ha nagyobb rendűek, a' Szentegyházból kiűzettessenek; az alábbvalók pedig a' kiűzetés utánn, a' Szentegyház' ajtaja előtt megostoroztassanak. — Azon napokon a' szolgai munkát gyakorló, ha lóval, vagy ökörrel dolgozánd, fosztasson meg azoktól, 's az ökör vágattassék le a' község' élelmére: ha más eszközökkel tejendi dolgát; ezek, ruhájával együtt, től elvétetődjenek. — A' tiltott napokon parantsoltt böjtöket megszegők nyóltzad napi sanyargatással büntetődjenek. — Önnön hibájokból az utólsó Szentsé-

gek nélkűl kihólttak, az Egyházi temetésből kirekesztessenek.

A' Polgári Törvényekből pedig különösek ezek: — Valamint a' Magyar Nemességnek tulajdona, 's jószágainak örökössége ezen Végezés által megerőssíttetett; úgy egyszersmind rendeltetett az: hogy a' jószágok, birtokok, földek lakosaikkal együtt, mellyek akár az elhúntt Fejedelmeknek bitolásából, akár Sz. *István*' akaratjából a' Magyar Királynak hasznavehető bírásához tartoztak, örökre úgy maradnának, és soha el ne idegeníttethetnének; söt bünhödésnek tartatnék már az is, ha valaki magának onnét nyerni igyekezne a' Királytól: — a' melly rendeléstől veszi eredetét a' *szent Korona*' jószágainak örökössége, 's *elidegeníthetetlensége*. — A' Püspökökről, és Fő-Ispányokról gondosan hozatott azon Törvény: hogy azok az ő Szentegyházaiknak; ezek pedig az ő vígyázások alatt lévő Királyi Váraknak jószágait szabadon használhassák ugyan; de azokat ne vesztegessék, se' testamentom által el ne hagyják valakinek. — A' ki a' Királynak halálára igyekezett, vagy a' Hazát elárúlta vólna az ellenségnek; vagy végtére az Országból — holott ennek szükséges a' Nép' sokasága — máshová költözött vólna, halálra, 's jószágainak el vesztésére ítéltetne; hanem ha a' fiak éppen menttek vólnának az ő Attyoknak vétkétől, úgy végeztetett, hogy azokra szállanának az ősi jószágok. — Hasonló büntetések hozatták azok ellen, kik a' Királynak, vagy Országnak veszedelmére öszveesküdtek: ezek kitiltattak a' Hívek közzűl, és semmi menedékhelyek nem engedődött. — A' Király, és az Alattvalók között megkivántató egyességnek, és bizodalomnak fenntartá-

sára, melly nélkűl a' leghatalmasabb Birodalmak is elenyésznek, halálos büntetés, avagy fejvesztés rendeltetett a' Királyi Udvar' rágalmazói ellen: ezen vétek abban állott, midőn valaki a' hazug beszédek által hintegette azt: hogy a' Király egy valaki ellen gonosz szándékkal vólna; 's e' szerént az Ország' Nagyjait, és Nemesseit a' Királyi Felségnek gyűlölésére gerjeszteni iparkodott, mondván: *hallottam a' Királyt a' te elvesztésedre szóllani*. Sőt ha két Fő-Emberek között visszavonást okozott az illyen gonosz Fondorló; megfosztatott hazug nyelvétől, 's úgy büntetődött. Melly végezés által a' szükséges egyesség az Ország' Rendjei között erős lábra állíttatott vala. — A' tolvajokat harmadszori fogságok utánn halálra ítélték. — Ha valaki a' Nemesek közzűl valami Leányt ennek Szülői akaratja ellen elvett vólna, köteleztetett büntetés gyanánt tíz ökröt adni azon megbántódott Szülőknek. — A' békességnek a' Hazában tellyes fenntartására gondosan rendeltetett az is, hogy senki magához el ne mérészelje tsalni a' másiknak szolgáját. Ezek, hogy többekről ne szólljak, a' szent Törvényadónak, első Apostoli Királyunknak különös figyelemre méltó Rendelései, 's Hazánk' alkotványjának sarkalatos Törvényjei, mellyeknél a' Magyar Királyi Birodalomnak kezdetén, 's a' Nemzetnek megtérése' idején se' hasznosabb, se' bőltsebb nem lehetett semmi.

Sz. Imre. Azonban az Ország' reménységére nevelkedik vala *Imre* Hertzeg; Sz. *István*' kedves Fia, kit nékie szerentsésen ezer hetedikben szűlt *Gizla* Hitvese; tanította pedig Sz. *Gellért* mind a' Keresztyéni, mind egyéb Tudományokban: azon kivűl édes Attya is, mint egyetlen egy fiát azokban, mellyek a' Népek'

kormányozására tartoznak, nagy szorgalommal oktatta. Mái napig nagy betsben tartjuk azon Atyai intéseit, mellyeket írásba szedett vólt maga Sz. *István;* a' mellyek valóban nem tsak az ő ritka Keresztyéni buzgóságát, hanem egyszersmind országló okossagát is hirdetik. Méltó bizonyára, hogy itten valamennyire megemlékezzünk azokról. Első intésében a' Királyi ékességek között a' Magyaroknál legelsőnek teszi a' szentséges Hitnek kedvellését, mondván: Legelőször parantsolom, tanátslom, javallom, édes Fiam! ha tisztességet akarsz a' Királyi Koronának szerezni; hogy a' Katholika, és Apostoli Hitet olly gondossággal, és őrizettel tartsad, hogy az Istentől néked adott minden Alattvalóidnak példát adjál, 's minden Egyháziak méltán nevezzenek téged' a' Keresztyén Vallás' igaz Férjfiának, melly nélkűl, bizonyos légy abban, hogy Keresztyénnek, vagy Anyaszentegyház' Fiának nem mondatol: mert a' kik hamisan hisznek, vagy a' Hitet nem tellyesítik, 's nem ékesítik jóságos tselekedetekkel — mivel a' Hit tselekedet nélkűl hóltt — sem itt tisztességesen nem országolnak, sem az örök Országban, vagy Koronában részt nem vesznek. A' következendőkben inti: hogy az Egyháziaknak, az Ország Nagyjainak, 's Nemesseinek szeretetét, hívségét, és bizodalmát hozzájok mutatott szeretetével igyekezzék mindenkor fenntartani a' Birodalomnak bóldogságára: és az igazságot kegyességgel mérsékelje. Tíltja nékie, hogy vaktában semmihez ne fogna, 's maga' elméjében, és ítéletében ne bizakodna; hanem az ollyanok' tanátsával élne, kik mások felett böltsességgel, 's mély ítélettel bírnának: azért, úgy mond, Fiam! az ifjakkal, és keveset tapasz-

taltt Emberekkel ne tanátskozzál; hanem az öregebbekkel, kik az ő idejek, és böltsességek szerént értenek a' dologhoz: nem kell ugyan az ifjakat a' Tanátsból kirekeszteni, de valahányszor velek tanátsot tartasz, ámbár alkalmatos légyen az, mindazáltal megjelentsd az öregeknek is. Inti továbbá: hogy az előbbenieknek példáját kövesse; hogy mind magának, mint Alattvalóinak bóldogságáért az Istent kérje, kinek mennyei segedelme által bóldogúl kormányozzák az Országot a' jó Fejedelmek. Végtére inti: hogy minden jóságos erköltsökkel bővelkedjék az ő Királyi Koronájának ékességére. Mind ezek, úgymond, magasztalják a' Királyi Koronát, és ezek nélkűl senki sem országolhat itten, sem az örökké tartandó Országba bé nem juthat. Ezekkel, 's több illyen szent intésekkel, mellyekből áll az ő Végezéseinek első Könyve, készítette Sz. *István* az ő szent Fiát *Imrét* az Ország' kormányjára.

Mivel azonban nem annyira ugyan ideje, mint gondjai, 's nyavalyái miatt elgyengűlvén a' szent Fejedelem, egésségtelenkednék; még életében a' Koronát, 's az Országnak gondviselését kedves Fiának általadni, magában eltökéllette: sőt hogy bajos öregségének nagyobb vigasztalására lenne, *Dalmatziából* Feleséget kért nékie, második *Kreximir* Királynak leányját *Chichet*, vagy is *Czitzellét*. Melly házasságból midőn óhajtva várná maradékának egy reményjét, tetszett az Isteni Gondviselésnek másképpen rendelni *Imre* Hertzegről. Mert ez, először Sz. *Henrik* Tsászárnak az ő Annya' Báttyának példájára egész házassági életét Feleségével szűzen folytatta; osztán pedig huszonnégy esztendős korában
1031.E. ezer harmintzegyedikben kora halál által az

élők közzűl kiragadtatván, szüléinek fáradtságos gondját, 's az Országnak legszebb reményjét egyszerre elenyésztette. Hóltt teste az ártatlan Hertzegnek *Fejérvárra* vitettetvén, a' Szűz Anyának roppant Szentegyházába temettetett. A' szűz Hertzegné is nem sokára utánna költözött szűz Hitvesének. Es így *Géjza* Fejedelemnek férjfiú maradéka Unokájában *Imrében* elfogyott.

Főképpen megilletődött ezen Sz. *Istvánnak* Atyai szíve, mellynek keserűsége lassanlassan annyira megemésztette őtet, hogy ez időtől fogva ellankadván tagjai, lábain nem járhatott. Leginkább pedig gyötrődött, nem hogy kedves Fiától meg kellett válnia, kinek mennyei ditsősségéről semmit nem kételkedhetett; hanem hogy szomorú fellegek fognák elborítani az Országot. Látta tudniillik előre, hogy ő utánna nem vólna alkalmatos örököse a' szent Koronának, a' kinek jó erköltsére, hitére, 's okosságára bátorságosan hagyhatná Királyi Birodalmát, és az abba tőle plántáltt Keresztyén Katholika Hitnek óltalmát. Valóban jó, és erős szívű Férjfiúra vólt itten szükség, 's éppen ollyanra, a' millyent az ő Fiának adott intéseiben lerajzoltt vala *István*; a' ki tudniillik, nem tsak védelmezni azokat, mellyek szentűl, és idvességesen rendeltettek, hanem szerentsésen végrehajtani is tudná. Azon szeretet tehát, mellyel viseltetett ő Nemzetéhez, 's ennek javára törekedett, legnagyobb sebet ejtett az ő szívén, midőn látta, hogy Rokonjai közzűl nem következénd utánna, ki a' Magyar Hazában képes vólna tökélletesen fenntartani a' Kristus' Hitét. Éltek ugyan akkor a' Királyi Háznak Nemzetségéből: *Vazul*, avagy *Bazilius*, *Mihálynak*, *Géjza* Fejedelem' testvérjének fia; 's ugyan

annak testvérjének kopasz *Lászlónak* fiai: *András*, *Béla;* és *Leventa;* kiket Sz. *István* nagyon szeretett, 's őket Atyai módon ajánlott Fiának szent *Imrének*: ennek halálával törvényesen azokat illette a' Fejedelmi jus ama' szövetség szerént, melly *Árpád*, és a' Magyarok közt tétetett; hanem azon nevelés nélkül, mellyel neveltetett vólt *Imre* Hertzeg a' Fejedelmi méltóságra, mindnyájan szűkölködtek azok. Úgy látszik, hogy értetlenek vóltak ők a' *Deák* nyelvben is, melly akkor leginkább uralkodott a' Keresztyén Királyok' Udvarában, 's azon folytatták mind belső, mind külső ügyöket. *Béla* Hertzegről ugyan nyilván emlékezik Krónikánk, hogy azon igéket, mellyek *Salamon* Király koronázásakor mondattak, mások által magyaráztatta vólt magának. Innét alkalmatosságot vévén a' Hizelkedők, kiknek szívét megvette immár a' Magyar *Gizela* — Sz. *István*' Húga — az ő fiának *Velentzei Péternek* részére, ama' Hertzegeknek lealázására minden mesterségeket megvetették, úgy hogy a' szelíd Fejedelem *Vazul* Hertzeget, ki első vólt a' Fejedelmi jusra, a' *Nyitrai* tömlötzbe záratná: dítsérték ellenben *Pétert*, a' ki Keresztyén Atyáktól születtetvén, valamint a' Katholika Hitben, úgy más tudományokban is szorgalmatosan neveltetett; azért mindnyájan azt állították, hogy ennek Királyságával sértetlen maradna a' Hit a' Magyar Nemzetben, 's vele az egész Ország bóldogúlna. Nem lehetett ugyan ezeknél az Apostoli Király szívének megnyerésére nagyobb okokat kigondolni: de a' nyilvánságos szövetséget megtapodni, a' törvényes örökösöket, a' kiket ő igen kedvellett vala, ősi Országjoktól kirekeszteni, és oda idegen Atyától származottat béiktatni, szörnyű vétkeknek,

's igazságtalanságnak látszott nékie; a' mit meg nem szívelne a' Nemes Magyarság is, a' ki annyira ragaszkodik az ő régi szokásaihoz, 's Törvényjeihez. Mivel tehát az illyen képtelen dolgoktól irtózna az igazság' szerető Fejedelem, semmit nem hajtván az ő Húgának *Gizelának*, 's a' többi szószóllóknak szavaira, kik *Péter* mellett ügyészkedtek vala, tsak ugyan *Vazult*, az Attya' testvérjének *Mihály* Hertzegnek fiát maga utánn a' Magyar Királyi méltóságra rendelte. Minekokáért egy *Buda* nevezetű Fő-Emberét nagy sietséggel küldötte *Nyitrára* azzal a' parantsolattal: hogy a' Királyi Hertzeget a' tömlötzből kivévén, az Udvarba hozná; holott őtet különös pompával nevezné Magyarok' Királyjának, 's mentől előbb megkoronáztatná.

Sz. *Istvánnak* ezen szándékát, 's már a' lejendő koronázásra tett készűleteit megértvén az ő Húga *Gizela*, mindeneket elkövetett Fia mellett, hogy a' beteges Királynak intézetét semmivé tenné, 's a' mit rokkájára szerentsésen felkötött, le is fonná. Az Ország' Nagyjai közzűl sokakat megszédített a' ravasz Aszszony, 's még *Budát* is, a' kire, mint leghívebb Emberére bízta vólt a' Király *Vazul* Hertzegnek dolgát, magához tsábította. Ezzel tehát, és más alatsony lelkű emberekkel tanátskozván, olly szörnyű, 's kegyetlen tselekedetekhez fogott, a' mit, ha mindnyájan egyezőleg nem bizonyítanának Hazánk' történtt dolgainak írói, el nem hihetnénk. Mert, hogy senki a' Királyi Hertzegek közzűl ne akadályoztathatná az ő fiát *Pétert* a' Királyi Koronának megnyerésében, azt végezte: hogy először *Vazult*, a' ki már kijegyeztetett vólt a' Királyságra, azutánn pedig a' többieket, úgymint: *Andrást*, *Bélát*, és *Leventát* vagy megölettetné, vagy úgy megtsonkíttatná, hogy

tellyességgel alkalmatlanok lennének az Országlásra. E' végett, hogy a' Király' parantsolatját megelőzné, az említett hitetlen *Budának* gonosz lelkű fiát — *Seböt* sietve küldötte Nyitrára; a' ki engedelmeskedvén az ármányos Aszszonynak, a' mint a' fogházba bébotsáttatott, *Vazul* Hertzegnek, a' ki nem hogy valami gonoszról gyanakodott vólna, hanem inkább örömmel várta szabadúlását, szörnyű vadsággal mind a' két szemét kivájta; osztán forró ónat eresztett füleibe: 's így mind látásától, mind hallásától megfosztván a' Királyi Hertzeget, Tseh Országba elillantott. Minekutánna illy tsúffá, és az Országlásra alkalmatlanná tétetett *Vazul*, akkor érkeztek hozzája a' Királyi Követek, kik által a' tömlötzből a' Királyi Udvarba vitetett. A' midőn őtet meglátta Sz. *István*, értekezvén az elkövetett gonoszságról, felette sajnálkodott a' szerentsétlen Hertzegen, 's keserves könnyhúllatásra fakadott. Noha pedig a' gonosztévőket mind *Vazultól*, mind más egyebektől kitanúlhatta; mivel mindazáltal a' súlyos nyavalya miatt magát se' tudta mozdítani az ágyban, nem vólt már tehetségében, érdemlett büntetéssel illetni azokat. Ugyan azon idő tájban nyilatkozott ki Sz. *István* előtt a' kopasz *László* Fiai ellen lett egybeesküvés: kiken mivelhogy itthon nem tudna segíteni betegsége, 's az időnek környűlállásai miatt, azt javaslotta nékiek; hogy életek', 's épségek' megtartása végett az Országból mentől előbb kimennének, holott immár minden felől forralnák ellenek a' mérget. Ők tehát ezen szent tanáts szerént magokról gondoskodván, nehogy *Gizela'* tzimborásainak kezekbe kerűlnének, Tseh Országon keresztűl *Lengyel* Országba, a' honnét való vólt az ő

Nagy-Annyok, *Adelhais*, szerentsésen általköltöztek. Itten minekutánna *Béla*, *Pomerániának* Hertzegét, a' ki a' Lengyelek ellen pártot ütött vala, különös bajvivásban vitézül kivégezte vólna e' világból; *Riksza*, Lengyel Ország' Hertzegének *Miskónak* Özvegye ottan uralkodván, leányját *Rikszát* Feleségül nékie adta, 's jegyruha képpen több Tartományokat, ugyan *Pomerániának* szokott adójával együtt. *András* pedig, és *Leventa* magoknak másutt jobb szerentsét keresvén, *Orosz* Országba az Annyok' rokonsága közzé vándorlottak. A' hol őket mint számkivetetteket Magyar Országnak több Fő-Emberei segítették alattomban, 's táplálták: főképpen pedig valamelly *Viska* nevezetű; ismét *Bua*, és *Bukna*, az Erdélyi Vezérkapitánynak *Gyulának* Fiai, a' ki pártosságáért, a' mint fellyebb említettük, birtokától megfosztatott vala; ezen Fiait pedig, kik az Attyok' vétkében nem részesültek, Magyar Országban sok jószágokkal megajándékozta Sz. *István*: kik osztán *Péter*' Királykodásában leginkább vóltak azonn, hogy *András* Hertzeg viszszahivattatnék ősi Országába. Hogy pedig ezen szomorú történetnek oka nem más lett légyen, hanem *Gizela*, *Velentzei Péternek* Annya, nyilván kimutatják a' környűlállások; holott tellyes igyekezettel azonn vólt ő, hogy fiát *Pétert* a' Magyar Királyságra juttathassa: sőt kitetszik, hogy még azon szörnyűségnek is, melly által az Udvariak Sz. *István*' élete ellen törekedtek, legfőbb eszköze ezen *Gizela* Hertzegné vólt. Egy, tudniillik a' ki azon Udvari Emberek között vakmerőbb vala, setét estve azon szobába, hol a' Király betegen feküdtt vólt, bélopódzott, hogy őtet megölje; de az Isteni Gondviselés megakadályoztatta: mert elejtvén fegyverét, mellyet ruhája alá

rejtett a' gyilkos, annak zördűlésével magát elárúlta, mellyre megszóllalt a' Király: mi dolog ez? a' gonosz ember tüstént megbánván vétkes tselekedetét, térdre esik, és az öszveesküdtteknek kinyilatkoztatása mellett botsánatot kér a' Királytól. Ez, azon kegyelmessége szerént, mellyel mindenkor jeleskedett vala, megbotsátott a' megalázódott bűnösnek; a' többi pártosok pedig érdemek szerént büntetődtek.

Illy szomorú környűlállások között, midőn egy kevély Aszszonynak ingerlésére az egész Ország zavarodásban vólna, erejében napról napra fogyatkozván Sz. *István*, 's érezvén a' közelítő halálnak idejét, a' Püspököket, 's az Ország' Nagyjainak buzgóbb részét magához hivatta, kikkel mindenek előtt a' következendő Királyról kezde tanátskozni. Bizonyára bajos vólt illy környűlállásokban ezen tanátskozás: tudta azt a' bölts Király, hogy a' Magyaroknál a' Fejedelemség *Árpád'* Familiáját örökösen illeti, és így, néki maradéka nem lévén, az ő Attya' testvérjének *Mihálynak* maradékára nézne az: de *Vazul* alkalmatlanná tétetett arra; a' többi Hertzegek pedig, kik ezutánn következtek, hogy az utánnok leselkedőknek gyilkos kezeiktől magokat megmentenék, ugyan az ő tanátsából ide hagyták az Országot, 's olly hamar viszsza nem hivattathatnának. Ellenben sokan vólnának, kivált az Olaszból, Németből, és Tsehből lett Magyarok között, kik *Velentzei Pétert*, ama' felfuvalkodott *Gizela* Hertzeg Aszszonynak, Sz. *István'* Húgának Fiát kívánnak a' Királyságra, a' ki eddig a' a' zsóldos katonaságnak Vezére vólt. Ezek vóltak, mellyek inkább gyötrötték a' szent Fejedelemnek buzgó szívét, mint-sem az emésztő halálnak majd

reá szállandó mérges nyilai. Mit tselekeszik tehát? tsudálatos tanátstsal nyilatkoztatta ki utólsó akaratját árván maradandó Országáról a' Püspökök, 's az Ország' Nagyjai seregében: midőn azt testamentomban különös móddal hagyta az Isten' Szentséges Szűz Annyának;. és ezt a' Magyarok' *Örökösének*, 's *Királynéjának* rendelte. Innét szent szokásba jött a' Magyaroknál, hogy a' Bóldogságos Szűz *Máriát* Magyarok' Aszszonyának, 's Királynéjának nevezzék. Ezen testamentom azon zavaros időnek állapatjához vólt mérsékelve, mellyben Sz. *István* az ő halálához közelitett; 's egészen megegyez az ő buzgóságával, mellyel mindenkor viseltetett Bóldogaszszonynak mennyei Méltóságához. Szépen előadja ezt *Kartuitzius* ugyan azon századnak tudós Magyar Püspökje: a' ki minekutánna megjegyzette vólna, melly Atyai módon intette légyen a' haldokló Király a' jelenlévőket: hogy a' Katholika Hitet szentűl megtartanák; szeretnék az igazságot; egymás' szeretetében mutatnák kedveket; az alázatosságot, melly a' nagyravágyódást, 's a' kevélységet meszsze távoztatja, szívekbe foglalnák. Ezek utánn kezeit, és szemeit az Egekre függesztvén, így sohajtott: *Menynek Királynéja! Világnak felséges Gyámola! a' Te óltalmadra bízom a' Magyar Anyaszentegyházat a' Püspökökkel, 's a' többi Egyháziakkal együtt; az Országot a' Fő-Emberekkel, 's a' Néppel együtt: a' kiktől utóljára bútsút vévén, lelkemet kezeidbe ajánlom.* Elérkezett már a' Szűz Anyának Menybe vételének innepe, a' melly napon hogy ő is feljutna halandó életéből, sokat könyörgött az Úr Istennek, a' kinek kegyességétől meg is nyerte azt. Ezen napon tehát *Esztergom* Városában az Egyháziakkal a' Püspöki Rend;

az Udvari szolgákkal az Úri Kar körűlállván a' középett feküvő tiszteltt Királyt, a' ki a' lelki Szentségnek kenete utánn, a' mi Urunk Jésus' Testének, 's Vérének magához vételével megerősödvén, fedhetetlen Lelkét az örök nyugodalom' bóldogságába való vételre a' mindenkoron szeplőtelen Szűznek, és a' szent Angyaloknak általadta, életének ötvenkilentzedik; Koronás Országlásának harmintznyól-
1038.F. tzadik, Urunk' megtestesűlésének ezer harmintznyóltzadik esztendejében; minekutánna a' Keresztyén Katholika Hitnek gyarapodásában, 's az új Országlásnak tökélletesítésében negyvenegy esztendeig halhatatlan ditsősséggel szakadatlanúl fáradozott vólna.

Azon napon tehát, és ottan végezte Sz. *István* ditső életét, a' hol harmintznyóltz esztendők előtt az Apostoli szent Koronával felékesíttetvén, Királyi névvel kezdett országolni; a' honnét az ő hólt teste, *Kartuitzius'* bizonyítása szerént, *Fejérvárra* vitetett. Eltemettetésének napja hoszszabb időre halasztódott, hogy azon jó Királynak, ki mind a' Keresztyén Katholika Hitről, mind a' Hazáról olly érdemes vólt, utólsó tiszteletére az egész Ország annál nagyobb számmal egybegyűlne: ide seregelvén a' Püspökök, először is ama' roppant Szentegyházat, mellyet Bóldogaszszony' tiszteletére épittetett a' szent Király, 's nem régiben végezett, és temetkezésére intézett, az Anyaszentegyháznak szertartása szerént felszentelték; azutánn pedig bévitték abba a' szent Ereklyét, 's fejér márvány koporsóba helyheztették. A' hol negyvenöt esztendeig nyúgodott az, míglen Sz. *László* Király' buzgósága által hetedik *Gergely* szentséges Pápa' rendelése szerént ezer nyóltzvanharmadikban felemeltetnék: a' melly időben Sz. *Istvánnak*

ditsősséges jobb Keze a' szegényekhez, és a' Szentegyházakhoz mutatott különös adakozóságának jutalmáúl minden rothadás nélkül találtatván, tiszteletben kezdett lenni; a' mellyel mái napig viseltetik ehez édes Hazánk a' *Budai* Királyi Szentegyházban, a' hová bóldog emlékezetű Királynénk *Mária Theresia'* buzgósága helyheztette. Ezen első szent Királyját három egész esztendeig siratta a' Magyarság; és gyászos ruhájával, 's egyéb külsőségekkel szívepesztő szomorúságát jelengette. Méltán is bizonyára: mert ezt választotta az Isteni Gondviselés eszközűl, melly által a' Magyarok a' pogány babonának setétségéből a' Kristus' Hitére, 's az örök bóldogságnak útjára vezettetnének. Ez, a' Keresztyén Katholika Hitet tizenegy Püspökségekkel, Sz. *Benedek'* Szerzeteseinek Klastromaival, 's végtére szépen elrendeltt Oskolákkal megerősítette. Ennek szent életével egybekaptsoltatott ama' jeles okosság, melly őtet mind háborúban, mind békességben a' kormányozásra termett Férjfiúnak jelentette: hogy ditsősségesen viseltt ő több hadakat, Fiához Sz. *Imréhez* adott intéseiből megtetszik, ámbár azok közzűl keveset jegyzettek fel a' Történetírók. *Kupa* Vezérnek kivégezése utánn megtörte a' pártosoknak szívét, 's engedelmességre hozta. Minekutánna *Gyulát* az ő rokonát, 's *Erdélynek* Vezérkapitányját, ki magát szűntelen ellene szegezte mind az Evangyéliom' hirdetésének, mind a' Királyi parantsolatoknak; sőt törvényes Fejedelme ellen is fegyvert fogott, szerentsésen meggyőzte vólna; fogságba vetvén őtet, minden méltóságától, 's jószágától megfosztotta. *Erdélyt* pedig Vármegyékre osztván, egyéb Magyar Tartományokéval egyező kormányozásra vet-

te. A' Tsanádi Tartományt mind azon Vidékkel együtt, a' mit a' *Maros*, *Tisza*, és *Duna* körülvesznek, Magyar Országnak régi határaihoz viszszaszerezte; minekutánna *Tsanád* nevezetű Vezérje által *Oktumot*, a' Bolgárok' Fejedelmét ezer harmintzadikban életétől megfosztotta. A' békességben pedig melly nagy okossággal viselte légyen a' Koronát; az Országnak általa lett ama' jeles elintézése, melly mái napig tart, és a' töle hozatott szent Törvények eléggé bizonyítják. Valójában Sz. *Istvánnak* igazságáról, 's okosságáról olly tisztelettel ítéltek minden időben a' Magyarok, hogy valahányszor az Ország a' belső viszszálkodások által megsértődvén, orvosságot kívánt; mindenkor ennek törvényjei, és szokásai által munkálódták annak orvoslását. Az ő Királyi adakozóságának jeleit pedig nem tsak itthon, hanem külső Országokban is fennhagyta. Mivel azon időben szokásban vólt az; hogy majd *Rómába*, az Apostolok' tetemei' köszöntésére; majd *Jerusálembe* az Idvezítő Keresztjének tiszteletére vándorlanának a' Keresztyének: *Ravennában*, *Rómában*, és *Konstántzinápolyban* Ispotályokat állított örökös jövedelemmel, a' Magyar Szarándokoknak alkalmatos szállásokra. Az ellenségeken mindenfelől győzedelmeskedvén, és a' szomszéd Fejedelmekkel, 's Népekkel békességet kötvén, halálakor minden külső Háború nélkül hagyta az Országot: hanem hogy annak kebelében már akkor a' háborgásoknak magva elvólt hintve, mellyek valamint a' Birodalmat, úgy a' Keresztyén Hitet is rongálnák. A' mit a' mindenek' Gondviselője talán a' végre engedett az Országra szállani, hogy megértenék a' Magyarok; hogy valamint kezdete az idvezítő Hitnek, úgy annak folyamatja

is egyedűl az ő kegyelméből áradna. A' mi-től tartott Sz. *István*, bé-tellyesedett. Mert az ő halála utánn *Gizela*, Gróf *Buda*, és ennek fia *Sebő*, a' többi öszveesküdtekkel együtt, oda függesztették minden gondjokat, hogy a' mihez szerentsésen fogtak, mentől előbb véghezvinnék, és *Pétert* a' Királyságra választván, megkoronáztatnák, minekelőtte Sz. *István'* halálának híre a' számkivetett Királyi Hertzegeknek fülébe hatna. Féltek tudniillik, 's nem ok nélkűl; nehogy azok Király' nem létekor az Országba jővén, nagy részét magokhoz vonnák, és az ő dolgokat jelenlétekkel félbeszakasztanák. Kedvezett is a' szerentse *Gizela* Hertzegnének: az Ország' Örökösei meszsze vóltak; a' Királyi Katonaság *Pétertől* függött; az Udvari Tanátsosok, a' jövevény Fő-Emberek a' Hitnek féltése miatt a' Püspökökkel megegyeztek: a' Magyarok közzűl is sokan *Gizela* Hertzegné' fortélyossága által *Péter'* részére tsábíttattak; úgy hogy azok, kik a' Királyi Hertzegek mellett vóltak, semmit se' merészlettek azok' jussáért nyilván tselekedni.

Péter tehát Sz. *István'* pompás temetése utánn, még azon a' nyáron ezer harmintz-nyóltzban az Anyaszentegyház' szertartása szerént felkenettetvén, a' szent Koronával Magyar Királyságra megkoronáztatott, 's néki az Ország' Rendjei esküvéssel kötelezték hívségeket. Mivel pedig *Gizela* Hertzegné, az ő Annya, gondosan előre látta, hogy a' számkivetett Királyi Hertzegek ezenn meg nem nyugodnának, hanem azonn törekednének, hogy ősi jussokat viszszaszereznék; de még a' Magyarok közzűl is sokan vólnának, kik segiteni kívánnák azokat; úgy tanátskozott, főképpen az Udvariakkal, hogy Magyar Or-

Péter II. Kir. 1038. E.

szág, mindenhai szabadsága ellen, a' Római Német Birodalomhoz ragasztassék: melly ha megtörténne, tellyes bizodalom lehetne az eránt, hogy *Konrád* Tsászár, és az utánna következő Tsászárok *Pétert*, és az ő maradékait *Árpád'* nemzetségének minden törekedései ellen fognák védelmezni, 's a' Királyi Székben megtartani. Mert osztán a' Magyar Királyoknak megerősítése, 's béiktatása ezektől függene. Ugyan ezen tanátsával *Gizela* Hertzegné arra igyekezett, hogy szabadságavesztett légyen Magyar Ország a' Német Birodalomtól való függése által; a' mint bizonyítja ezt *Kéza Simon*.

Péter szerentsésíttetvén szándékában, valamint mindnyájokkal, kiket az álnokság, 's ravaszság inkább, mint-sem az érdem kapat a' fő Méltóságokra, szokott történni, kételkedni kezdett a' Magyaroknak hozzá való hívségéről; és a' midőn ezt szeretettel, 's kegyességgel megnyerhette vólna magának, éppen oktalanúl: fenyegetések, 's ijesztések által akarta ki tsafarni. Mert a' gyanúság gyűlölséget szült az ő szívében, melly szerént kegyetlenséggel kezdé a' Magyar Nemzetet zaklatni, megvetvén a' Fő-Embereket, és Nemeseket, velek még szóba se' méltóztatott állani; 's mind azon tisztségektől, és Méltóságoktól, mellyekkel őket Sz. *István* érdemek szerént megtisztelte, minden ok nélkül megfosztotta: ellenben az ő Nemzetebelieket, az Olaszokat, 's Németeket felette kedvellette, ezekkel barátságosan társalkodván, és tanátskozván, birtokokat, földeket, helységeket a' tékozlásig osztogatott nékiek: ezeket emelte mind a' Polgári, mind a' Katonai hivatalokra: végre, ezekre bízta minden Királyi Váraknak, 's Erősségeknek őrizetét. Ezen

nyilvánságos tárgyai a' megvetésnek, és gyűlölségnek miként sebhették a' Sz. *István'* Atyai, 's kegyes Királyságához szokott Magyar Nemzetnek szívét, kiki láthatja, valaki esméri ezen Nemes Nemzetnek felséges indúlatját. Ezen törvénytelenségeken kivűl elszenvedhetetlen vólt *Péter* Királynak az ő otsmány bujasága, mellyben vele együtt úgy annyira elmerűlt az ő Udvara, hogy majd miattok mindenfelé félelemben vólnának a' szemérmetes Magyar Aszszonyságok, és Leányzók. Melly epesztő fájdalom háramlott innét a' Férjeknek, és Szüléknek szívére; vagy onnan kitetszik, hogy a' Magyarok még a' Pogányságban is irtóztak azon tisztátalanságtól. *Péter* Királynak ezen rút élete, 's kénye szerént való uralkodása leginkább fájt *Gizla* Királynénak, Sz. *István* Özvegyének, a' ki olly buzgósággal, ártatlansággal, kegyességgel, könyörűletességgel jeleskedett vólt, hogy mássa nem találtatnék sehol. Egyedűl ez vólt akkor, a' ki az ő méltósága szerént ezen erkőltstelen Fejedelmet meginthetné, 's jobbíthatná: mivel ő is Koronás Fejedelemaszszony vólna, és az Országban *öregebb Királyné* névvel tiszteltetnék: kétség kívűl *Péter* Királynak is a' Koronázás' idején országló társúl adatott. Minekokáért a' Püspökök, és az Ország' Nagyjai gondoskodván a' Hitről, és az Országról, *Gizla* Királynéval tanátskoztak, 's alkalmatos módot kerestek, a' Királyt kezdett útjától viszszavonni. Köz akarattal tehát Követeket küldenek hozzá, könyörögvén nékie, hogy szűnne meg a' Magyar Nemzet ellen való kegyetlenkedésétől; az Udvari Tanátsosokat pedig tiltaná el a' kártékonyságtól. Nehéz szívvel vette *Péter* ezen igazságos kérését az Országnak, 's még na-

gyobb dühösségre vetemedvén, fenyegetődzött, hogy ezutánn még keservesebben fogná a' Magyarokat sanyargatni, mondván: — ha egésségem szolgál, minden Fő-Tisztségeket, Kapitányokat, és Bírákat Németekből, 's Olaszokból rendelek; és a' Magyar Földet megtöltöm jövevényekkel, 's a' Németek' birtokába adom. — Melly szavaival kinyilatkoztatta valójában: minő gyűlölséggel vólna a' Magyarsághoz, kinek Királyjává rendeltetett vala. Még itt se' nyugodott meg az ő dühe, 's boszszúálló kívánsága. Mert hogy *Gizla* Királynét az ő magaviseletével, 's tetteivel ellenkezni tapasztalná; nem szenvedhette, hogy néki szava lenne az Ország' dolgaihoz, tsak hogy osztán maga uralkodván, mindeneket tetszése szerént tehetne: azért megfosztván az öreg Királynét minden méltóságától, fogságba vetette. Illy méltatlanságra jutván *Gizla* Királyné, miként szakadt vége nyomorúságának, 's miket tett azutánn az Országban? nem tudatik: az egyedűl bizonyos az akkori Íróknak bizonyságából; hogy *Gizla* Sz. *István'* Özvegye szentűl folytatván életét; érdemes öregségben múlt ki e' Világból, és a' *Veszprimi* Sz. *Mihály'* Templomába, mellyet Királyi költséggel épített vólt, tisztességesen eltemettetett.

Azon említett fenyegetődzése, 's kegyetlen felelete *Péter* Királynak, minekutánna a' Népnek tudtára esett, nagyon megháborodott szívvel vette azt; de a' Püspökök, és az Ország' Nagyjai, még az Idegenek is, kik eddig *Péterhez* szentűl megtartották hívségeket, sokkal inkább neheztellették háladatlanságát, mellyel viseltetett ő *Gizla* Királynéhoz, Sz. *István'* Hitveséhez: féltették már magokat is, az Országgal együtt, a' zabolátlan indúlatú

Királytól, nem ok nélkül tartván attól, hogy senki se' vólna bátorságos maga felől ő miatta, a' ki a' kegyes Királyné ellen dühösködni semmit nem szégyenlett. Nyilván kárhoztatták immár azon igyekezeteket, mellyel *Gizela* Hertzegaszszonynak gonosz szándékát elősegítették az *Árpád'* Nemzetségéből lévő Hertzegeknek kirekesztésére a' Fejedelemségből, 's az ő Fiának *Péternek* a' Királyságra való felemelésére: és magok' megtsalattatásán felette siránkoztak.

Mivel tehát éppen nem vólna reménységek, hogy *Péter* Király, a' ki egyedűl az ő felfuvalkodott Annyának, és a' gonosz lelkű Gróf *Buddának* tanátsán járt, jobbra változzon; némelly Püspökök' tanátsából, az Ország' Nagyjai, a' Katonaság, és Nemesség tőle elpártolván, egybeszővetkeztek, hogy *Pétert* letennék a' Királyságról, 's annak helyébe mást választanának. Mindenek előtt azt rendelték, 's végezték, hogy az Országnak köz hasznára és állandóságára legszükségesebb vólna, azt a' törvényes örökösöknek — a' Királyi Hertzegeknek — viszszaadni; osztán szorgalmatosan nyomozták: ha nem vólna é valamellyik közzűlök alattomban valahol az Országban? a' kit Királlyá tévén, annak vezérlése alatt *Pétert* az Országból kiküszöbölnék. De minekutánna minden szorgalmatoskodás utánn, azoknak egyikére sem akadtak; nem látszott pedig tanátsosnak addig késni, míg valamellyik viszszahivattatnék: egyes akarattal Ország' Vezérjének választották *Sámuelt*, Sz. *István* Király' Húgának, *Sároltának* Férjét, *Kun* Vezérkapitánynak *Ethének* Unokáját, *Ujvárnak* Grófját, 's az Ország' Nádor-Ispányját, ezer negyvenedik esztendőben: a' melly 1040. E.
időben mivel az egész Nép ötet *Abának* kiál-

totta az ő atyáskodó kegyessége miatt, ezen neve osztán meg is maradott. Tüstént számtalan Magyarság sereglett *Abának* zászlója alá a' magát mindenektől meggyűlöltetett *Péter* Kiraly ellen: a' mellyel *Aba* egyenesen *Fejérvárnak* tartott, hogy ottan *Pétert* hevenyében elnyomná. Megértvén ezeket *Péter*, nagyon megdöbbene, 's minden késedelem nélkül *Ausztriába* az ő Sógorához *Alberthez* szalada; hogy annak közbenjárásával harmadik *Henrik* Tsászártól segedelmet venne a' Magyarok ellen. Hogy *Péter* elillantott, a' Magyarok megfutották az egész Országot, 's elfogdosták azon Udvari Tanátsosokat, a' kiknek tanátsával *Péter* a' Nemzet ellen olly kegyetlenül dühösködött vólt: ezek között egy Gróf diribről darabra vagdaltatott; két Fiainak szemei kitolattak: mások *Péternek* Tanátsosai, 's Udvarnokjai közzül öszvetagoltatván, mások megköveztetvén, úgy vesztették gyalázatos életeket. *Sebő* pedig *Buda* Grófnak fia, a' ki *Gizela* Hertzegné' parantsolatjából *Nyitrán Vazul* Hertzegnek szemeit kivájta, 's füleit forró ónnal béöntötte, lábai, és kezei keréken megtörettetvén, érdemlett büntetését vette vad tselekedetének. Ugyan ekkor *Gizela*, *Péternek* Annya, a' ki mind ezen gonoszoknak kútfeje vólt, a' Magyaroktól elfogattatván, életét vesztette. *Aba* minekutánna roppant seregével *Fejérvárra* érkezett, 's hatalmába vette a' szent Koronát; mar oda függesztette vólt gondolatjait, hogy azzal magát megkoronáztatván, tellyes hatalommal uralkodhatna Magyar Országban. Ellent állottak ezen igyekezetének néhány Püspökök, 's Ország' Nagyjai, kik azt erősítették, hogy *Péter* Királyt, kinek hűségére esküvéssel kötelezték magokat koronáztatásakor, ki nem lehetne

rekeszteni a' Királyságból, 's Országától megfosztani éktelenség vólna; de még az öszveesküdtek sem állották erre mindnyájan, a' kik felette óhajtották a' Királyi Hertzegeknek haza jövését, hogy őket ősi Birodalmokba viszszahelyheztetnék. Illy kettős szakadásnak, melly Magyar Országot két részre vonta, ellenkező törekedéseiben látván *Aba*, hogy nem egy könnyen bóldogúlna szándékában; a' mit jóval nem tehetett, rettentéssel akarta véghezvinni. Enyegetvén tehát egy darabig szívének gerjedező tűzét, ezer negyvenegyben, midőn a' Nagy Bőjtöt szentelné az Anyaszentegyház, egybehívatja a' Püspököket, Fő-Rendeket, 's a' Nemességnek sokaságát, mintha velek az Ország' dolgairól akarna tanátskozni, azonban közzűlök ötven Méltóságos Urakat, kik ellene vóltak akaratjának, reménytelen megfogatván, és semmi időt a' feleletre nékiek nem engedvén, karóba vonatott. Ezen kegyetlen öldöklés utánn, midőn a' többieknek mindnyájoknak elrémülését látná; élt az alkalmatossággal, 's velek *Tsanádra* ment a' végett, hogy ottan magát Sz. *Gellért* Püspök által Húsvét napján a' szent Koronával megkoronáztassa. Melly nap reggel a' Püspökök, 's néhány Fő-Emberek *Aba'* nevével Követeket küldöttek Sz. *Gellérthez*, arra kérvén őtet, hogy jönne a' Sz. *György'* Templomába, az új Királyt megkoronázni: de a' szent Püspök emlékezetben tartván hitét, mellyel magát *Péter'* hűségére kötelezte vólt, éppen nem tselekedte azt. A' többi Püspökök tehát nagy pompával béseregelettek a' Templomba, 's általok felkenettetett, és megkoronáztatott *Aba* a' Magyar Királyságra.

1041. E.

Elvégeződvén a' koronázás' pompája, Sz. *Gellért* felment a' prédikáló Székbe, 's *Abát*

Aba III. Kir.

keményen megdorgálta ama' méltóságos Személyeken elkövetett szörnyű gyilkossága miatt; és nyilván kijelentette néki, hogy ezen szörnyűködéséért, 's az Országnak törvénytelen elfoglalásáért három esztendő múlva szerentsétlen halálával fogná tapasztalni az Úr Istennek boszszúálló haragját. Illy fortéllyal jutván *Aba* a' Királyságra, hogy valami kegyességnek jelével magához édesítené a' Népnek szivét, a' *Péter* Királytól béhozott Országlás' formáját, 's rendeléseket eltörlötte, és azon adót, mellyel a' régi szokás ellen satzolta az a' Magyarokat, elengedte; végre mindeneket a' szerént, a' mint *Géjza*, és Sz. *István* intézte, viszszaállított: melly kedvezésével sokaknak szívét, kivált a' köznépből, a' ki főképpen szokta betsűlni régi szokásait, magához vonta vala.

Ezek köztt *Péter*, a' mint említettük vólt, nagy nehezen *Ausztriába* lopódzván, onnét harmadik *Henrik* Tsászárhoz vette magát, 's annak lábaihoz borúlván, először is azon törvénytelenségéről kért botsánatot, mellyel illette őtet, midőn Német Ország' határaiba bérontván, a' Tseh Hertzeget *Bretiszlót*, a' Tsászár' ellenségét, hadi népével segítette; azutánn pedig nagy megalázódással az eránt esdeklett, hogy Királyi Székébe, a' honnét igazságtalanúl kiűzettetett, tenné viszsza. *Henrik* keményen mútatta magát *Péterhez* eleinten; hanem *Albert Ausztriai* Hertzeg' esedezésére tsak ugyan megengesztelődvén, 's a' mint nagy, és kegyes szívű vólt, a' szerént minden boszszúságot elengedvén, megígérte néki, hogy minden erejével azonn fogna lenni, hogy őtet előbbeni Királyi Székébe viszszahelyheztesse; melly ígéretét esküvéssel is megerősítette. Ugyan ezen alkalmatossággal lett meg

azon alku, melly szerént *Péter* magát, és az egész Országot a' Tsászárnak, 's a' Római Birodalomnak jótéteményessévé kötelezte: a' mi leginkább megindította *Henrik* Tsászárt, hogy *Péter* miatt azon nehéz, és költséges hadhoz fogna. Megértvén ezeket *Aba* Király, Követeket küldött *Henrik* Tsászárhoz ezer 1042. E.
negyvenkettődikben, kik meghajtanák ennek szívét, és ha lehetne, illendő ürügy alatt bérlenék őtet a' békességkötésre: a' kiknek ez, midőn eltökéllett szándékát *Péter*' viszszahelyheztetése eránt kijelentette vólna; *Aba* megelőzvén őtet, *Ausztriába*, 's *Bavàriába* vitte hadi seregét, és azokban nagy pusztításokat tett; hanem viszszatérttében lest vetett néki *Albert* Ausztriai Hertzeg, és seregének nagyobb részét eltörlé. Ezen ellenségeskedés miatt nagyon felháborodván a' Tsászár, ugyan azon esztendőben bérontott Magyar Országba, 's *Hamburgot*, melly akkor ide tartozott vala, és *Posonyt* elfoglalván, egész a' *Garan* vizéig mindenütt pusztított. Ezenn megütközvén a' Magyarok, a' nagyobb gonosznak elhárítása végett Követeket küldöttek a' Tsászárhoz békesség eránt: a' kiknek kereken kimondotta ő, hogy másképpen el nem állana a' hadtól, hanem ha *Abát* a' Királyságból letennék a' Magyarok, 's *Pétert* viszszavennék. De mivel ezek éppen nem akarnák azt, 's inkább minden egyébre, valami tetszene a' Tsászárnak, magokat köteleznék: arra vette őket *Henrik*, hogy *Abát* letévén, a' Királyi Háznak rokonságából egy más Hertzeget vennének fel az Ország' Kormányjára Vezérlőűl. Ezen Hertzeget tehát, kit külömbféleképpen neveznek az írók, elfogadták a' Magyarok; *Henrik* pedig viszszatért Német Országba, jobb alkalmatosságot várván *Péternek* a' Királyi Székbe

való viszszahelyheztetésére: de az ő elmenetele utánn *Aba* Király tsak hamar kiküszöbölte azon nevezetlen Hertzeget az országból.

Aba e'képpen magát ismét a' Kiralyi Székbe helyheztetvén, Követeket küldött *Gozlár* Városába, a' hol Karátson innepét tartotta a' Tsászár, kik ez előtt nem tsak tselekedetét mentenék, hanem békességet is szereznének vele, a' mint nékie tetszene. Es ugyan *Henrik* Tsászár a' hadnak sullyától tartván, éppen nem idegenkedett a' békességtől; hanem *Péter* magát féltvén, azon békességnek meggátolására mindeneket elkövetett, 's ismét a' Tsászár' lábaihoz borúlván, meg nem szűnt addig könyörögni, míg az a' Magyarok ellen háborút nem hirdetett vólna. Tehát ezer
1043.E. negyvenharmadikban megént reá ütött a' Magyarokra *Henrik* Tsászár az ő hadi seregével; mindazáltal tartóztatta magát a' hartzolástól, inkább akarván hadi erejének mutogatásával, mint-sem vérengező tsatával a' Magyarokat akaratjára bírni. Ezek újra Követeket küldenek hozzá, azt ígérvén, hogy tsak *Péter'* viszszavételére ne kénszerítse őket, minden parantsolatjára készek vólnának. Látván *Henrik* a' Magyaroknak ezen megátalkodásokat *Péter* ellen, hogy a' Római Birodalom' erejét ne vesztegetné egy számkivetett Király mellett; hasznosabbnak ítélte elfogadni a' tisztességes békességet ezen pontomok alatt: *Aba* temérdek aranyat, sok egyéb ajándékokkal együtt fizetne a' Tsászárnak; minden foglyokat ingyen viszszaadna; végre azon Tartományt, melly a' *Lajta* vize körűl fekszik, Német Országhoz engedné: és mind ezeket zálogba adott Emberekkel, és esküvéssel megerősítené. A' miket minekutánna *Aba* Király, és a' Magyar Nemzet helybehagyott vólna;

Henrik Tsászár hadi seregét épen viszszavezette Német Országba.

Ezen váratlan békesség által noha *Péter* az ő reménységét elnyomattatva látná; még is nem hogy kétségbe esett vólna dolga felől, hanem inkább nagyobb törekedéssel sürgette azt. Mindenek előtt, mivel tudná, hogy Sz. *István'* idejétől fogva nagy tiszteletben, 's tekintetben vólnának a' Római Pápák a' Magyaroknál, kilentzedik *Benedek* Pápához folyamodott: könnyen is megnyerte ettől, hogy Magyar Országban átok alá vetné mind azokat, valakik ő tőle elpártoltak vala. Az Anyaszentegyháznak ezen szokott büntetése, minekutánna az Országban kihirdettetett, kétség kivűl nem kevés változást okozott a' Magyarok' szívén. Melly midőn *Péternek* tudtára vólna; kezdé alattombani Követjei által a' Püspökök', és Fő - Emberek' kedvét magához vonni: nyertes is vólt sokaknak szívén úgy annyira, hogy *Abától* elpártolván nyilván, az ő részére állottak. Megsejtvén ezt *Aba* Király, hogy akadályt vetne ebben; valakit tsak gondolt *Péterhez* hajlani, kegyetlenűl kínoztatta azt. Melly kegyetlensége által még annál inkább elidegenítette magától az Ország' Nagyjait. A' mit észre vévén, őket, 's az egész Nemességet gyűlölte, 's megvetette; ellenben azonn iparkodott, hogy a' köznépet maga pártjára húzná: azért ezekkel beszéllgetni, társalkodni, vendégeskedni; és még tanátskozni is a' Nemességnek elnyomására, nem átallott vala. Ezen disztelen magaviselése a' Királynak olly vakmerőségre hozta az alatson Népet, hogy az egészlen megvetné a' Nemességet, és az ő Uraira semmit se' hajtana többé. Könnyen általláthatni, melly zűrzavar származott ebből.

Illy rendeletlenségen fel háborodván az Ország' Nagyjai, hogy életeket, és szabadságokat védelmeznék, pártot ütvén, Német Országba *Henrik* Tsászárhoz folyamodtak, 's a' mit ennekelőtte tőlök semmiképpen meg nem nyerhetett, most önként könyörögnek eránta: hogy *Aba'* kegyetlenkedésétől őket megmentvén, *Pétert* a' Királyságra viszszatenné. Örömest kész vólt erre a' Tsászár; mind azért, hogy esküvéssel is kötelezte magát ez eránt *Péternek*, mind pedig azért, hogy *Aba* a' nyilvánságos szövetséget megszegte vólna. A' Tsászárnak ezen készségét gyorsította kilentzedik *Benedek* Pápa, a' ki kötelességének lenni esmérte, hogy *Péter* az Apostoli Koronával megkoronáztatván, Országát, mellytől törvénytelenűl megfosztatott, viszszanyerné. Tehát *Henrik* Tsászár az alkalmatosságot használni kívánván, hogy mind a' Pápa intésének, mind maga szándékának eleget tenne; tavasz-
1044.E. szal ezer negyvennégyben a' Magyarok ellen felkészítette hadi seregét. *Aba* Király észre vévén a' Tsászárnak szándékát, és készűletét, számtalan sokaságot tsődített a' köznépből zászlói alá, a' kinek hívségében, 's erejében bízott egyedűl: azért Követeket küldött a' Tsászárhoz, hogy azon Fő-Embereket, a' kik hozzája általmentek a' Magyarok közzűl, néki a' fogságra viszszaadná. A' Tsászár ezen vakmerő kérését *Abának* megvetvén, 's Magyar Országra való rohanását titkolván, őtet viszontag megintette, hogy a' foglyokat, a' mint végeztetett vólt a' békességkötésben, viszszabotsátaná; és a' múlt háborúban a' Német földeken okozott károk miatt kirendeltt summa pénzt lefizetné. Azonban megindítván táborát, *Soprony* Vármegyén keresztűl a' Magyar Vezetők utánn akkor nagyon meg-

áradott *Rábán* szerentsésen általkelvén, nem meszsze *Győrhöz*, *Aba* Király' szeme' láttára megeresztette Tsászári zászlóit. Itten megütközvén, nagy megátalkodással hartzolt mind a' két rész: és valóban *Abáé* lett vólna a' győzedelem, ha a' Nemesek, kik ő hozzá titkoltt gyűlölséggel vóltak, midőn legjobban folyt a' tsata, az ő hiv embereikkel együtt, által nem mentek vólna a' Tsászár' táborába: mert ezeknek elpártolása utánn ama' zordon sokaság alkalmatos Vezérek nélkül szűkölködvén, szívét, 's fegyverét elejtvén, futásnak eredett, és a' kész győzedelmet *Henrik* Tsászárnak hagyta, a' ki ugyan nem kevés embereinek veszttével jutott ahoz. *Aba* Feleségével *Sároltával* elfogattatván, 's nem sokára *Péter*' parantsolatjára feje vétetvén, a' koronával együtt életét is elvesztette. Hóltt teste *Sármonostorba* temettetett, mellyet maga épittetett vala.

Henrik Tsászár az ellenségnek sokaságából, és sok Katonáinak elestéből itélvén a' győzedelemnek nagyságát, mindjárt ott a' tsata' helyén az Ur Istennek, a' ki osztogatja a' győzedelmeket, különös buzgósággal hálákat adott. Hozzá járúltak osztán a' Magyarságnak Elei, 's mély alázatossággal követték, hogy olly soká hátráltatták vala *Péternek* viszszaállítását: továbbá a' Győzedelmesnek kegyességére bízván magokat, *Péter* Királynak viszszafogadására készségeket jelentették. A' Tsászár jóakaratjának különös jeleit mutatván hozzájok, 's kegyelembe vévén, nyájasan vígasztalta őket, 's a' Német táborral egyenesen Fejérvárra útazott. A' hol Tsászári öltözetben ékeskedvén, *Pétert* a' Szűz Szent Anyának Templomába maga kezén vezette, és Sz. *István*' öltözetével, tzímereivel,

's koronájával felékesítvén, Királyi Székébe viszszahelyheztette. Kikérdezvén azutánn azon okokat, mellyek a' Magyarokat elidegenítették vólt *Pétertöl*; a' Király, és Alattvalók között lévő pert eligazította, 's a' gyűlölségnek kútfejét elzárta. Mert midőn megértette, hogy *Péter'* letevésének oka főképpen a' vala, hogy a' régi Törvények, és szokások helyett maga kénye szerént újakat rendelt, 's az egész Nemzetet szokatlan adóval terhelte légyen: ezeket mind eltörlötte, 's az előbbenieket helyreállítván, megparantsolta, hogy a' régi bévett szokás szerént kormányoztatnék az Ország. Illy módon az egyenetlenséget kiirtván, és *Pétert* a' Magyarokkal megbékéltetvén, örvendett a' Tsászár, 's Német Katonáinak egy részét *Péter* Királynak őrizetére hagyván, viszszament Német Országba. *Péter* azonban megemlékezvén hitéről, mellyel kötelezte magát a' Tsászárnak, és azon jótéteményekről, mellyeket vele tselekedett az, minden igyekezetét arra fordította, hogy a' Magyar Fő-Emberekkel elfogadtatná a' Tsászár', és a' Római Birodalom' pártfogóságát; annál örömestebb iparkodott pedig ezen, mivel onnét magának legnagyobb hasznot reménylett, tudván, hogy azutánn ötet, mint jótéteményessét, minden törekedéseik ellen a' Magyaroknak fogná védelmezni a' Tsászár. De még aztis elhitette magával, hogy e'képpen a' Királyi Hertzegeknek egészen bé vólna vágva minden útjok, mellyen a' Koronához való jutásokat reménylhették. Minekutánna tehát többeket a' Fő-Emberek közzűl, a' kik *Henrik* Tsászárnak boszszúállásától tartottak vala, maga' pártjára vett vólna *Péter*; következendő esztendőn magához szóllította a'

Tsászárt, hogy Magyar Országot nékie, 's 'a Római Birodalomnak elkötelezze.

Tavaszszal tehát, ezer negyvenötben, 1045. számos Fő-Méltóságoknak, 's katonaságnak késérésében harmadik *Henrik* Magyar Országra érkezvén, nagy pompával fogadtatott a' Királytól, 's az Ország' Nagyjaitól, és *Fejérvárra* késértetett. Tetszett ezen tiszteletadásra Pünköst napját rendelni, melly akkor Pünköst Havának huszonhatodikán esett vala; a' melly napon *Péter* Király arany lántsát adván a' Tsászár' kezébe, Magyar Országot néki, és a' Római Birodalomnak ajánlotta. A' Nemzetnek *Fejérváratt* egybegyülekezett Elei is ugyan akkor harmadik *Henriknek*, és a' Német Birodalomban utánna következendő Tsászároknak örökös hűségére esküdtek. A' Tsászár viszontag a' néki ajánlott Országot *Péter* Királynak általadta olly móddal, hogy azt, míg élne, az ő képében bírná. Ugyan ezen alkalmatossággal hogy jótéteményességétől, a' ki mellett annyi költségeket tett vólna a' hadra, valami hasznot venne; bizonyos adót rendelt, mellyet *Péter* Király tartozna nékie minden esztendőn ajándék' fejébe lefizetni: a' melly terhes ajándékot osztán első *András* Királytól is megkívánta. E' szerént illy roppant Országgal nagyobbúlván a' Római Birodalomnak hatalma, és határa, azon lántsát, mellyet adott vólt néki *Péter* Király, nagy örömmel küldötte *Henrik* Sz. *Péterhez Romába* a' végett, hogy lenne jeléül azon tettének, mellyel Magyar Országot a' Német Birodalomhoz kaptsolta.

Minekutánna *Henrik* Tsászár viszszatért Német Országba, tsak hamar ismét megbomlott a' Magyar Országi tsendesség: a' többieknek megvetésével, nagy kegyelemben, 's tekintet-

ben vóltak *Péternél* azok, kik hozzája hívek maradván, minden szorgalmatossággal igyekeztek annak viszszahelyheztetésén, ezek közt elsők vóltak Gr. *Buda*, a' ki a' Királyi Hertzegeknek elnyomásában, 's *Péter*' felemelésében leginkább iparkodott: osztán Gr. *Deuecker*; továbbá pedig *Guthkeled*, a' ki tsak ekkor szakadott vala Sváb Országból Magyar Országba. Ezeknek tanátsából tehát *Péter* az okosságnak minden törvénnye ellen a' Magyar Fő-Rendet, 's Nemességet, a' ki *Abával* tartott vala annak idejében, *Henrik* Tsászártól pedig kegyelembe vétetett, ismét gyűlölni, és nyilván zaklatni kezdé. A' Király' példáját követték az ő hív Emberei, 's megeresztvén a' boszszúságnak zászlóját, a' Magyarok ellen mindenképpen dühösködtek. Midőn tehát látnák ezek viszszatérni az előbbeni időket; söt e' féle tselekedeteiből a' Királynak, és az Udvarbelieknek még nagyobb gonoszt jövendőltek magoknak; elszánván magokat, azonn tanakodának: hogy *Pétert* le kell a' Királyi Székből taszítani; 's helyébe ültetni a' számkivetett Hertzegeknek egyikét; és a' szerént a' gonosznak véget vetni. Főképpen sürgették pedig ezt: Gr. *Viska*, és *Gyulának*, ama' hajdani Erdélyi Kapitánynak két Fiai: *Bua*, és *Bukna*: a' kiknek ugyan segedelméből éltek *András*, és *Leventa* Hertzegek a' Ruszsziai számkivetésben. Ezen alattomban való tanátskozások minekutánna hírül mentek a' Király' Embereinek *Budának*, és *Deueckernek*; ezektől tudósíttatván a' Király a' dolognak miben létéről, hogy a' nevekedő tüzet egyszerre elfojtaná, azon megnevezett három Fő-Személyeket, 's azoknak rokonait alattomban elfogatta: kik közzül némellyeket felakasztatott; másoknak szemeit kivájat-

ván, fejeket vétette. De még ezen igazságos keménységben se' mérsékelte magát *Péter*; mert egynehánynak vétke miatt az egész Magyar Nemzetre megboszszonkodván, olly kegyetlenül bánt mindnyájokkal, hogy ezek kétségbe esvén, inkább kívántak meghalni, mint sem illyen ínségben élni. Annakokáért mindjárt kezdetén a' tavasznak, ezer negy- 1046.E. venhatban, *Tsanádon* Gyűlést tartottak; mellyben egy akarattal elvégezték azt: hogy *Pétert* az Apostoli Koronától megfosztván, *Andrást*, a' kopasz *Lászlónak* első Fiát koronáznák az Apostoli Királyságra. Melly végezések hogy annál erősebb lenne, mindnyájan megesküdtek arra: hogy mihelyest *András* az Ország' határaiba érkezik, mindjárt ő hozzá, mint Fejedelmekhez seregelnének. Tüstént tehát Követeket küldenek *Orosz*, avagy a' szomszéd *Kun* Országba, a' kik *Andrást* bizonyossá tévén hozzája való hívségekről, — hívnák a' Királyi széknek mentől hamarább való elfoglalására.

András megértvén a' Követektől a' Magyar Nemzetnek akaratját, 's hozzája hajlottságát, hogy annál bátorságosabban menne dolga; néhány kémeket, kiknek hívségekhez bízott, elküldött Magyar Országba; a' kik néki osztán hírül vitték: hogy valósággal úgy vólna minden, valamint az Ország' Követjei jelentették, 's már temérdek sokaság várná az Ország' szélén, a' melly őtet Királyi tisztességgel elfogadja: az említett esztendőben tehát Sz. Mihály Havában általköltözött Magyar Országba Nagy *Kumániából Leventával* együtt. Minekutánna *Abaujvárra* érkezett, taméntalan fegyveres sokasággal *Vatha*, a' ki megtagadta vólt a' Keresztyén Hitet, eleibe megy ottan a' Hertzegeknek, és az egész Nem-

zet' nevében szörnyű feltételeket, 's még hallani is iszonyú, a' miket kívánt *Andrástól;* hogy tudniillik: azon Törvényeket, mellyeket hozott Sz. *István* a' Keresztyén Hitre nézve, mindjárt Országlásának kezdetén eltörlené; szabadságot adna mindnyájoknak pogány szertartással élni; a' Püspököket, Papokat, és az Evangyéliomnak minden Egyházi szolgait megölni; a' Szentegyházakat lerontani, 's végtére minden jövevényeket, Németeket, és Olaszokat mindenütt szabadon öldösni. A' midőn ezen kérésekre irtózna, 's rettegne *András;* hogy annál inkább reá venné *Vatha,* nyilván kimondotta: ha ezeket, mellyeket kért tőle, helybe nem hagyná, senki sem állana hozzája. Ezen környűlállásokban *András* elégtelen lévén azon szakadásoknak elnyomására, nem ellenkezett a' gonosz szándékkal, reménylvén, hogy a' támadott fergeteget szelídségével letsendesíti; azutánn pedig, midőn a' Királyi Székben ülénd, okosságával, 's Királyi tekintetével egészlen elenyészteti. Alig hatott azonban a' Nép közzé ezen tűredelme; tüstént egybe tódúlt mindenütt, és fegyverét már nem tsak *Péter* ellen, hanem a' Keresztyén Hit ellen is köszörűlte. Mindenek előtt *Vatha'* prédikálására a' köznép megátkozván a' Keresztyénséget, a' pogány babonaságot űzte, 's visított mindenféle kába áldozatokban. A' honnét néki dühödvén, az idegeneket, főképpen a' Németeket, és Olaszokat, kiket *Péter* Király fő Hivatalokra emelt vala, mint a' vad oroszlány egyre kontzolta: porrá rontott sok Templomokat; öldöste osztán a' Püspököket, Plébánosokat, és egyéb Papokat. Emlékezetes főképpen Sz. Mihály Havának huszonnegyedike, mellyen számtalan Keresztyéneknek vérét

ontotta a' pogány népnek dühössége: a' kik között vólt Sz. *Gellért Tsanádi* Püspök; ismét *Buld*, és *Besztert* Püspökök a' *Zolnoki* Gróffal, kik *Fejérvárról* megindúlván, hogy *Pestnél András* Hertzeget megtisztelnék, a' *Kelenfeld* hegy' óldalán mellyet most Sz. *Gellért* hegyének neveznek, a' Keresztyén Hitért szörnyűképpen megölettettek. Es e' vólt gyümöltse azon tűredelemnek, mellyet a' rendetlen község' esztelen kérésére kéntelenűl engedett *András*: a' ki ezen iszontató látványság között végre testvér Ötstsével *Leventával* szerentsésen *Pestre* érkezett, hogy *Pétert*, kit ottan lappangani mondottak, egyszerre elnyomná.

Péter bízván a' *Lodoméria*i Fejedelemben, kivel szövetséget vetett vala, hogy elállaná a' Királyi Hertzegek' útját, *Pestnél* bátorságosan tartózkodott; azonban hirtelenséggel setét éjtszakán tudtára esik, hogy az egész Magyarság a' Királyi Hertzegekhez adta magát, és már közel vólna *Pesthez*. Ezen híren semmit meg nem háborodván ő, sem pedig félelemnek jelét nem mutatván, az ellentállásra készített mindeneket; *Fejérvárt* különösen megerősítteti; maga pedig általkelvén a' *Dunán*, *Mosonynak* vette útját, mind azért, hogy seregét nagyobbítsa; mind pedig azért, hogy, ha veszedelmes vólna a' dolog, *Ausztriába* bátorságos helyre mehetne. De a' történet nem egyezett meg reménységével. Mert a' számkivetett Hertzegek' viszszajövetelének híre elfutamodván mindenütt az Országban, nem tsak a' Nemesség, hanem a' köznép is azon Nemzeti indúlatjából, mellyel Honnyai Fejedelmeihez viseltetett, *András* mellett fegyverbe öltözött *Péter* ellen. Midőn tehát mindenfelé a' nagy sibongást tapasztalta ez, és semmi bátorságos útat, mellyen Ausztriába

szökhetne, nem talált magának; abban állapodott meg, hogy *Fejérvárra*, a' hol még hív embereit lenni gondolta, viszszatérne. Szinte ekkor érkezett hozzája *András* Fejedelemnek Követje, a' ki által ugyan tsak *Fejérvárra* hivattatott vala, hogy ottan közöttök tisztességes békesség szereztetnék. Reá állott akkor *András*' akaratjára *Péter*; hanem viszszatérttében azon gyanakodás ütközött vólt elméjébe: hogy talán ezen Követ megakarná ötet fogni, és kötözve vinni *András* Fejedelemhez. Ezen gyalázattól félvén, a' Követtől ellopódzott, és *Zamur* nevezetű Helységben egy Nemes Házba zárkozván, kevés társait néki biztatta; hogy életre, vagy halálra, ellene állanának az ellenkező Félnek. Hartzra kelvén tehát a' dolog, három napig tartott a' viadal; midőn végre minden társait elvesztvén *Péter*, a' győzedelmesek' kezébe esett. Akkor a' zabolátlan község a' szerentsétlen Fejedelemre rohanván, szörnyűképpen dühösködött ellene: azon tiszteletről, mellyet még a' vad Nemzetek is mutatnak Fejedelmeikhez, megfelejtkezvén, minekutánna számtalan gyalázattal, 's boszszúsággal illették, sivatag kegyetlenkedéssel mind a' két szemét kivájták; osztán *Fejérváratt*, a' hová hurtzoltatott vala fogságra, feleségestől együtt, keserves fájdalmak között szakadt vége életének. *András* minden emberséget mutatott a' Hólthoz, a' kit valamint tisztességesen eltemettetett *Pétsett* a' Sz. Péter' Templomába, mellyet ő építtetett vala; úgy annak hóhérait keményen megbüntette. Ezen szomorú esetét elkerülhette vólna *Péter*, ha Sz. *István*' példájára az Alattvalókat igazán, 's kegyesen kormányozni, és az egész Nemzetet nem gyűlölni, hanem kedvelleni akarta vólna. Bizonyára nintsen bátorságosabb, 's erőssebb

gyámola a' Fejedelmeknek Istén utánn, mint az Alattvalóknak szeretete: e' nélkűl pedig tsak hamar veszedelémre jutnak azok.

András a' Pogányok' dühösködése között, melly által a' Keresztyéneket öldösték, 's égették a' Szentegyházakat, *Fejérvárra* vezettetvén, egy darab ideig a' koronázással várakozott; míglen azon zenebona, melly az egész Országot fellázzásztotta, megszűnne: hogy a' Püspökök, és az Ország' Nagyjai szokás szerént bátorságosan egybegyűlhessenek. Minekutánna tehát a' Pogányok' dühe eltelvén, *Péter'* halálának hallására valamennyire megszűnt, 's a' télnek keménysége is a' gyűlevész népet kalibáiba kénszerítette vólna; a' Haza' tsendessége megtérvén, ezer negyvenhétben azon három Püspököktől, kik nagy nehezen a' bótor pogányságnak fegyverétől megmenekedtek, *András* szokott szertartással felkenettetett, 's megkoronáztatott. Ezen alkalmatossággal a' Pogányok' eloszlásá utánn, mivel az Ország' Nagyjain és Nemessein kivűl a' Keresztyéneknek számtalan sokasága sereglett vólna *Fejérvárra*, *András* Király már bátrabban parántsolt; és ezen nyilvánságos végezését hirdettette ki az egész Országban: — hogy mindnyáján fejvesztés alatt lemondjanak a' Pogányságról; és a' Kristus' igaz Hitére térjenek; 's mindenekben azon Törvény szerént éljenek, mellyre tanította őket Sz. *István* Király. — Ezen kemény parantsolatja *András* Királynak nagyon megtörte a' Pogányoknak szívét mindnyájoknak; kiváltképpen mivel ezen idő tájban *Leventa* Hertzeg kimúlt az élők közzűl, a' ki a' Pogányokkal tartott vala. Ezekutánn *András* meggondolván, hogy olly sok ártatlanoknak elvesztével, annyi Templomoknak lerontásával, és a' szent eszközöknek tiszteletlenítésével;

András IV. Kir.

1047. E.

végre az ő tűredelmével az Isten nagyon meg bántódott légyen: hogy ezen vétkek nyilvánságos, és az egész Nemzetnek köz penitentziájával eltöröltetnének, három napi ájtatosságot, és böjtöt parantsolt Sz. *Péter'* és *Pál'* innepe előtt, 's azoknak örökös megtartására magát a' néppel együtt, különös fogadással nyilván lekötelezte. E' szerént megzaboláztatván a' Keresztyén Hittől való szakadás, a' Püspökök, és Plébánosok a' többi Egyháziakkal együtt bátran viszszatértek előbbeni Helyeikre. Hanem annyi megöletett Egyházi szolgák helyett nem lehetett mindjárt másokat állítani. Mert, minekutánna a' belső háborúk által elpusztúltak az Oskolák, a' Tanítómesterek az Országból kiűzettettek; nem vólt alkalmatos ifjúság az Egyházi szolgálatra: hogy tehát a' Nép ne lenne tovább Vezérlő nélkül az idvesség' dolgában; szükséges vólt jövevény Egyháziakat, avagy szent Tudomány nélkül szűkölködő embereket, 's még feleségeseket is a' Papi Rendre felvenni, és a' Plébániákra kirendelni. Sőt az is megtörtént: hogy némelly feleséges Emberek, előbb Feleségeinek valamelly Klastromban, vagy más bátorságos helyen lakást szerezvén, Püspökökké lettek. A' honnan kitetszik, hogy hajdan Magyar Országban a' feleséges Papoknak vólta nem Görög szertartásból, hanem az Egyházi szolgálatra alkalmatos nőtelen Férjfiaknak szűkéből származott légyen. Egyébaránt *András* Király semmit el nem mulatott ezutánn azon Apostoli kötelességében, melly által a'Magyarokat, kik vaktában inkább, mint tanátskozással a' pogányságra vetemedtek, a' Keresztyén Hitre viszszatérítse: a' honnét azon tisztességes név adódott nékie, hogy mindnyájoktól *Katholikusnak* neveztetnék,

Már megerősödvén, 's néki bátorodván a' Keresztyének, *András* Király is bátorságos lévén Királyi Székében, *Dávid* Király' példája szerént mindnyájokat, valakik kegyetlenkedésekkel olly rettenetes halált okoztak *Péternek*, érdemlett büntetésre ítélte: jól, 's böltsen tartván, hogy soha semmiképpen nem lehetne azokat menteni, kik a' Koronás Fejek ellen gyilkos kezeiket felemelték vala. Továbbá: mivel nem kételkedne abban, hogy *Henrik* Tsászár *Péternek*, az ő jótéteményességének leszállítása, és következett halála, 's ugyan Magyar Országhoz való jussa' fenntartása végett hadat fogna indítani a' Magyarok ellen; mindjárt koronáztatása utánn Követeket küldött ahoz, a' kik békességet kérnének, és előadnák néki: hogy ő semmit erőszakkal, vagy álnokúl nem tselekedett légyen; őtet reménysége ellen szóllították a' Magyarok, és majd erővel kénszerítették ősi Országának bírására, hogy az, a' viszszálkodások által szörnyűképpen megbomládozván, egészen el ne pusztúlna; *Péter* ellen nem tett ő semmi gonoszt, sőt mind azokat, valakiknek tudtával esett annak gyilkolása, kérdőre vonván, többnyire halálra ítélte vala; másokat pedig őrizet alá vetvén, ha úgy tetszene, nékie általadná: nagyon könyörög tehát, hogy a' Tsászár az ő nagy szívűsége szerént engedné őtet békességben országlani, kit az egész Nemzet Királyjává választott, 's megkoronázott. Hogy pedig semmi oka ne lehetne a' Tsászárnak a' hadakozásra, fogadta azt is, hogy a' mint ez előtt két esztendővel *Péter* magát a' Római Birodalomnak jótéteményessévé kötelezte az Ország' Rendjeinek megegyezésével, és e' felett esztendei adófizetést ajánlott; úgy azokat ő is híven tellyesítendi.

Andrásnak ezen különös embersége megenyhítette valamennyire *Henriket*, és ámbár ötet Királynak meg nem esmérte; mindazáltal egész két esztendeig tartóztatta magát a' vele való háborúságtól.

Sokat használt ezen rövid békesség a' Magyaroknak; mert *András* Király annak alkalmatosságával Sz. *István*' példája szerént, a' Magyar Nemzetet kegyességgel, és emberséggel magához kaptsolta úgy annyira, hogy osztán a' Tsászárral folytatott négy esztendőbeli háborúban állandóúl tapasztalta annak hívségét: ezen kivűl, mivel több ízbeli Követsége által tellyességgel meg nem nyerhette a' Tsászárnak szívét; előre látván a' következendő háborút, annak vitézűl való viselésére mindeneket idején elkészített. A' Várakat tehát, és Erősségeket szorgalmatosan megújíttatta; a' nagyobb folyóvizeknek partjain, a' merre a' költözések vóltak, ellenállásokat tsináltatott; a' Katonaság eránt is olly rendelés tétetett, hogy a' had' támadáskor könnyen öszvesereglene az: mivel maga *András* nem olly gyakorlott vólt a' hadi mesterségben, Ötstsét *Bélát*, a' ki abban nagy nevet kapott vala a' Lengyeleknél, ezer
1049.E. negyvenkilentzben magához hívta, hogy a' Vitézlő Magyarságnak Fő Hadi-Vezére lenne. Ez úgy viselte osztán a' hadat, hogy a' rendes ütközettől mindenkor tartózkodna, 's az ellenséget egyedűl lesben ostromlaná és fogyasztaná. Ezen felyűl minden barmokat, és marhákat, hogy az ellenség azokban semmi prédát ne tehetne, az Országnak távolabb részeire hajtatta; ismét a' vetéseket, és a' legelőt tűzzel megemésztette: a' honnan történt, hogy a' Tsászár' tábora az éhség miatt kénteleníttetnék hátrálni, 's Magyar Ország' ha-

táraiból kinyomúlni. Ezen hadi fortélynak foganatja vólt az: hogy ezer negyvenkilentz- 1049. E. ben *Albert* Ausztriai Hertzeg, kit a' Tsászár *András* Király ellen küldött vala, mindjárt Magyar Ország' szélén megakadályoztatván, kéntelen vólt viszszatérni. Hasonlóképpen járt vala következendő esztendőben a' Tsászárnak rokona *Gebhárd*, *Ratisbonai* Püspök. De még a' Tsászár maga se' ment ám többre, ezer öt- 1051. E. venegyben: sőt következendő esztendőben, ámbár temérdek táborral rohant vólt Magyar Országra, a' kissebb Magyar tábortól meggyőzettetvén, kénszeríttetett a'képpen békességre állani, a' miképpen kívánták azt a' Magyarok.

Ezen békességnek eszközlése sok nehézségeket szenvedett: mert noha a' háborúnak kezdetén éppen nem ellenkeznék *Andrással* a' szerentse; mivel mindazáltal *Péter*, és *Aba* Királyok alatt olly sok belső, és külső háborúk által megemésztődvén a' Magyarságnak ereje, *Henrik'* hatalmától nem keveset tartott, hogy szerentsétlen kimenetele ne lenne a' hadnak: azért több ízben küldött a' Tsászárhoz Követeket, a' kik az ő, és az egész Nemzet' nevében meghódolást, esztendei adót, és mindent, valamit *Péter* Király igért vala, ajánlanának, tsak néki tsendes bírását engedné Magyar Országnak. De a' Tsászár nem másképpen fogadta el a' békességet; hanem hogy *András* mondana le a' Magyar Koronáról, és az Országot a' Német Birodalom' hatalmába adná: a' mit ő Királyi Felségének sértése nélkül nem tselekedhetett: de még a' Magyarok se' szenvedték vólna azt soha, hogy az, a' kit ők magoknak szabadon választottak Királynak, a' Tsászár' parantsolatjára letétetnék. Semmi reménysége nem lévén tehát *Andrásnak*

Henrik' Udvarára nézve, Sz. *Leo* Pápához, a' ki e' néven kilentzedik vólt, 's az ő szent élete, és bőltsessége miatt mindnyájoktól kedveltetett, *Henrik* Tsászárral pedig még Pápasága előtt barátkozott, vette folyamodását, megígérvén, hogy mind azon pontomokra mellyeket már Követjei által ajánlott vala a' Tsászárnak, reá fogna állani. *Leo* Pápa te-
1052.E. hát tavaszszal ezer ötvenkettőben, Német Országba jövén, annál örömestebb járt kedvére a' Magyar Királynak, mennél nagyobb vígasztalással értette: hogy annak példájára, 's parantsolatjára az Országban a' Katholika Hit kimenekedett vala a' veszélyből; azért tellyes igyekezettel vólt rajta, hogy *Henrik* Tsászárt olly hasznos, és tisztességes békesség' potomainak elfogadására birja. De ez, mivel már három ízbeli táborozását haszontalanná tették a' Magyarok, megboszszonkodván, és negyedik táborozását tellyes erővel készítvén, sőt Tanátsossainak, 's Udvari Embereinek hízelkedése által is megvesztegetődvén, éppen nem ügyelt semmit a' Pápának szavaira; nem is kételkedvén a' győzedelemről, roppant hadi seregével berontott Magyar Országba, és *Posonyt* körűlvévén, nagyon szorongatta vólt: hogy pedig a' Német tábor utóbb éhségre ne jutna mint ez előtt; temérdek eleséget szállított le a' *Dunán*. A' *Posonyi* őrizet illy nagy veszedelemben lévén, noha semmit el nem mulatott azokból, mellyek a' vitéz Férjfiakat illetik; mindazáltal mint Keresztyén Vitézek leginkább az Isteni segedelemben helyheztették reménységeket, a' mellyért naponként könyörögni meg nem szűntek. Maga *András* Király is a' *Posonyi* Várnak megtartásával az egész Országot veszedelmen kivül lenni ért-

véri, azon felyűl, hogy mindenekről, mellyek a' megszállott Várnak óltalmazására, 's az ellenség' törekedéseinek haszontalanítására vólnának, serényen, és szorgalmatosan gondoskodott; nyilván kötelezte magát azon fogadásra, hogy *Tihónyban* a' Szűz Anyának, és Sz. *Aniánus* Püspöknek emlékezetére Klástromot építénd; ha az Isten' segedelmével e' nagy veszélyből, melly tőle Koronáját, 's Országát elragadná, kimenekedne. A' Várat tovább két hónapnál nagy megátalkodással ostromlotta a' Tsászár: de minekutánna a' Magyar Buvárok által szerentsésen kifurattatván hajói, elsüllyedtek vólna; látván hadi seregét szűkölködni, megszelídült ő; 's már szívesen figyelmezett *Leo* Pápa' beszédjére; és általa ugyan azon békesség' pontomait, mellyeket a' had' kezdetével több ízben ajánlott néki *András*; ő pedig bizván a' győzedelemhez, akkor megvetett, a' Magyarok eleibe tétette. De *András* Király tapasztalván már möst néki kedvezni, a' Tsászárnak pedig ellent fordúlni a' szerentsét; az ő eddig sopánkodó szíve tellyes bátorságra tágúlt, 's tanátskozván Fő-Embereivel, azt végezte: hogy semmi egyéb békességet el nem fogadna, hanem tsak azt, melly által vele együtt egyszersmind az egész Nemzet a' Tsászárnak, és a' Német Birodalomnak szolgaságából kimenekedvén, régi szabadságára jutna. Azt felelte tehát a' Pápának, hogy ő örömest elfogadná a' tisztességes békességet; de ezentúl semmi jótéteményességet, függést, avagy szolgaságot nem esmérne, 's nem is mutatna a' Német Birodalomhoz. Ezen reménytelen felelet mindenek előtt leginkább érdeklette *Leo* Pápának szívét, a' ki egész fáradozásának idején azt is alig nyerhette meg *Henrik* Tsá-

szártól, hogy a' miért annakelőtte könyörgött vólt *András*, őtet, mint a' Német Birodalomnak jótéteményessét, a' Magyar Királyságban megerősitené: most tehát látván *Andrásnak* más akaratját, úgy gondolkozott, hogy ez őtet megjátszotta légyen. Mivel azért értésére esett, hogy a' békesség' előbbeni pontomaira nem lehetne beszélleni *Andrást*; annyira megindúlt az egyébként tellyes szelídségű Pápa, hogy átokkal fenyegetné azt, ha előbbeni fogadására ismét nem állana. De ezt sem okoskodással, sem kéréssel, sem fenyegetéssel arra venni nem lehetett, hogy jobb szerentséje lévén, midőn már majd diadalmaskodna, olly tsúf, és mind magának, mind utánna következendő Magyar Királyoknak olly terhes békességet vásárolna a' meggyőzött ellenségtől. *Henrik* is előbbeni keménységét a' békesség' elfogadásában kárhoztatván, szégyenében, és boszszonkodásában újra nagy megátalkodással fogott a' Várnak ostromához; de tsak hamar kénteleníttetett elállani kegyetlenségétől: mert táborának élése már mind elfogyott vólt; nem is lehetett reményleni, hogy az, vagy a' szomszédságból, vagy Német Országból hozattassék: sokan elhóltak katonái közzűl az éhség miatt: a' Magyarok éjtszaka leshelyeikből reájok rohanván, a' nyilak' záporával számtalanokat közzűlök leöldöstek; azonban pedig útjokat is úgy elállották, hogy egy tapodást se' mehettek. Látván tehát *Henrik* Tsászár illy roszsz karban lenni dolgait, hogy maga Személlye' Felségét még nagyobb veszélybe, vagy gyalázatba ne keverje; letévén döllösségét, egy kevessé nagyobb emberséggel, és szelídséggel kezde a' Magyarokkal alkudozni. Minekokáért Követeket küldvén

András Királyhoz, és *Béla* Hertzeghez, először is botsánatot kért maga hoszszas megátalkodásáról, és az Országnak okozott károkról; osztán pedig felette rimánkodott, hogy az éhséggel küszködő katonaságának valami élelmet küldenének, mellyel megszakatkozásából ismét feltenyészedne az; annakutánna pedig mind magának, mind hadi seregének útat engednének a' viszszamenetelre: ellenben pedig megígérte *Henrik*, hogy magát alája fogná írni mind azon pontomoknak, valamiket *András* Király kívánna.

Ezek midőn a' Magyar Tanátsban előadattak vala, találkoztak némellyek, kik azt itélték: hogy az ellenséget vagy tellyességgel el kell törleni; vagy bizony nehezebb kötelesség alá vonni. Hanem *András* Király, és *Béla* Hertzeg azt erősítették, hogy a' győzedelemben is meg kell tartani a' módot, és a' győzött ellenséget inkább jóakarattal szelídíteni, mint-sem embertelenséggel vadítani; 's a' békességet a' Tsászár' kérése szerént elfogadták, és minden késedelem nélkül az óhajtott élelmet a' Tsászári táborba általküldötték. Osztán egymást megbiztatván, öszvejöttek a' Nagy Fejedelmek: *Henrik* Tsászár, 's *András* Király a' békesség' kitsinálására, szent *Leo* Pápát köz Biróúl választván. Ezen békességkötésben tehát mind azon jusoknak ellene mondott a' Tsászár, valamiket nyert vala *Péter* Király' ajánlásából ezer negyvenötben *Fejérváratt*; és mind a' Magyar Nemzetet, mind *András* Királyt, 's utánna következendő Magyar Királyokat szabadoknak, és a' Római Birodalomtól tellyességgel függetleneknek nyilatkoztatta; e' felett megesküdött arra: — hogy sem ő, sem az utánna következendő Tsászárok nem fogják *Andrást*, és után-

na következendő Magyar Királyokat szóval, vagy tselekedettel, avagy tanátstsal soha sérteni; annál inkább nem fognak Magyar Ország ellen ellenségeskedni: ha pedig vagy maga, vagy a' többi utánna következendő Tsászárok megszegnék ez eránt hiteket, átok alá vettetvén, a' Hívek' társaságából kirekesztetnének. — Szokás vólt tudniillik azon időben a' Keresztyéneknél, hogy a' fogadásnak nagyobb erősségére, nem tsak a' magános Embereknek, hanem a' Fejedelmeknek egyezései is átok' fenyítése alatt erősíttetnének. *András* Király ellenben igaz hitére fogadta: hogy mind szükséges élelmet, mind Német Országba szabad menetelt engedne a' Tsászári seregnek, és minden előbbeni boszszúságról elfelejtkezvén, soha semmi ellenséges dolgot nem fogna tenni a' Németek ellen. Ezeket pedig mind a' két részről esküvéssel megerősítvén, annak nagyobb bizonyságára *Henrik* Tsászár az ő Leányát *Judithot*, *András* Király fiatskájának *Salamonnak* eljegyzette, olly feltétellel: hogy ez, Magyar Ország' Örököséül rendeltetvén; mentől előbb a' szent Koronával' megkoronáztatnék. Azonban míg a' békesség' pontomairól tanakodnának a' Fejedelmek, *András* Király jó szívűségét megmutatván az éhező Német táborhoz, a' kenyérnek, és bornak temérdek bövségén kívül, a' nagyobb halakból is, úgymint: Vizákból ötvent; a' vastag szalonnákból két ezeret; a' nagy hízott ökrökből ezeret; a' tehenekből, juhokból, és egyéb fagygyas marhákból számtalanokat vitetett a' Tsászári táborba: mellyekkel midőn az étlen Katonák mohon lakoztak vólna, az éhség helyett zabálással végezték sokan életeket. A' honnan némelly tudatlanok azt állították, hogy az adott élel-

met méreggel vesztegették vólna meg a' Magyarok: nem értvén tudniillik ezen Rágalmazók ahoz, hogy a' nagy éhség utánn hamar halált okozzon a' mértékletlen evés. *Leo* Pápa, 's *Henrik* Tsászár végét szakasztván dolgaiknak Magyar Országban, örömmel tértek viszsza Német Országba.

Minekutánna olly nagy ditsősséggel végezte vólna *András* Király, Ötstsével *Béla* Hertzeggel a' külső háborút, az Udvari hizelkedőknek gonosz lelküsége a' két Atyafiak közzé hintette az egyenetlenségnek magvát, 's egymás ellen vérengező villongásokra bojtotta őket. *András* ugyan azon reménységgel ketsegtette vólt *Bélát*, midőn Lengyel Országból kihívta, hogy utánna ő reá fogna a' Magyar Korona szállani: azonban hogy Fia *Salámon* született, mindjárt azon vólt — a' mint *Henrik* Tsászárral is megegyezett az eránt — hogy az lenne a' Korona' Örököse. Minekokáért öszvehivatta az Ország' Rendjeit ezer ötvennyóltzban, 's könnyen megnyerte azt *Béla'* egyezésével, hogy *Salamon* szokott szertartás szerént megkoronáztatnék. Ezen koronázásnak alkalmatosságával neheztellésének valami jelét mutatta az eránt *Béla*: hogy ő egy gyermeket Uránák esmérne. A' mit osztán annyira vittek az Udvariak, hogy a' könnyen hivő Királyt *Béla* Hertzeg ellen gyanússá tennék a' felől, mintha tellyességgel azonn intselkednék az: miként állhatna boszszút a' Királyságból való kiszoríttatásért, és a' Báttyát Fiastól együtt kivégezné e' világból. A' melly képtelen gyanúságot napról napra nevelvén a' Király' szívében az alatsony lelkű Udvari Emberek, annyira elidegenítették ötet szerette Ötstsétől, hogy azt, mivel az ő éltében *Salamonnak* bóldogúlásáról kétségeskedne,

1058. Eszt.

valamelly szín alatt halálra adni magában eltökéllette. A' keleptzét tehát így intézte Ötstse ellen: *Várkonyban* az Ország' szent Koronáját kitétetvén egy karddal együtt, azon parantsolattal: hogy az Udvariak, midőn ő a' választást ajánlaná *Bélának* e' kettő közzûl, ha az a' Koronához nyúlna, tüstént nyakon ragadnák; de *Béla* tudósíttatván barátjai által e' gonosz tanáts eránt, minden gondolkozás nélkül a' kardot választotta, nyilván kijelentvén, hogy ő megelégedné a' Hertzegséggel. *András* Király a' Hertzegnek ezen különös maga mérséklését tsudálván, atyafiságos hajlandóságát megköszönte. Hanem ismét nem sokára a' gonosz Fondorlók kegyetlen gyanúságba hozták *Béla* Hertzeget a' Királynál: a' honnét az Atyafiak között az egymáshoz való bizodalmatlanság, 's az egyenetlenség annyira ment, hogy *Béla* látván már mindenfelől ellene tódúlni a' veszedelmet, hirtelen általszökött Feleségestől, gyermekestől Lengyel
1059.E. Országba az ő Sógorához *Bolezlóhoz*, hogy tőle segítséget venne Báttyának erőszakos törekedései ellen.

Ezen véletlen megszökésből könnyen általlátta *András*, hogy az ő vért szomjúhozó tanátsai mind kitudódván, az Ötstse bizonyosan hadat fogna ellene támasztani: azért tsekély hadi mesterségéhez, 's erejéhez nem bizván, negyedik *Henrikhez*, a' ki az ő Attyának harmadik *Henriknek* halála utánn gyermek korban jutott a' Német Birodalom' kormányjához, és az ő gondviselőihez folyamodott se-
1060.E. gitség eránt. Meg is jelent ez, ezer hatvanadik esztendőnek nyári napjaiban *Turingiai* Hertzeg *Vilhelm* és *Eppo* Czitizi Püspök Vezérekkel. Azonban *András* mintegy előre érezvén a' veszedelmet, Hitvesét *Anasztáziát*, Fiá-

val *Salamonnal* együtt, *Henrikhez* általküldötte, hogy addig, miglen letsendesednék a' hadi fergeteg, nála maradnának; ha pedig ő elveszne a' hadban, ugyan annak segítsége, 's ereje által viszszajuthatnának az Országhoz. Ezen bajnak végét szakasztván a' gondos Atya, a' frigyes Német sereggel egyenesen a' *Tisza* felé nyomúl *Béla* ellen, a' ki ottan táboroz vala az ő Magyar, és Lengyel katonaseregével. Kedvezett eleinten *Andrásnak* a' szerentse; hanem megújítván a' viadalt *Béla*, nem annyira erejével, mint hadi mesterségével meggyőzte a' Báttyát, 's megfutamtatta. Midőn Ausztriába akarna oroszkodni, *Mosonynál* elfogattatott a' szegény Király; hanem az őrizet alól ismét elillantott, és még azon esztendőben az ő kedves helyén *Szirtzen* a' *Bakony'* közepében szomorú állapotjában meghalálozott, 's a' tőle építtetett Tihonyi Klastromban eltemettetett. Nevelték ezen győzedelemnek nagy vóltát ama' Fő-Méltóságú Foglyok a' Német tábornak Vezérei: *Vilhelm* Hertzeg, és *Eppó* Püspök: a' kik *Béla* Hertzeget az ő jószívűsége miatt annyira megkedvellték, hogy ellenségeiből hamar barátjaivá váltak légyen, és ugyan *Vilhelm* Hertzeg addig ki nem ment Magyar Országból míg *Bélának* leányját, *Jojadát*, magának el nem jegyzette, a' kivel mindazáltal öszveparosodását az irigy halál meggátolta. Egyébaránt ezen barátság, mellyet azon nagy Személyekkel szerzett vólt *Béla* Hertzeg ez úttal, felette használt osztán nékie. Mert minekutánna azok viszszatértek Német Országba, égig magasztalván őtet, olly nevet szereztek néki *Henrik* Tsászárnál, 's a' Német Hertzegeknél, hogy, ámbár *Anasztázia*, az özvegy Királyné magával együtt Fiának *Salamonnak* Magyar

Országba viszszahelyheztetését gyakran sürgetné, még is arra nem vetetődhettek soha, hogy *Béla* ellen hadat indítani merészlenének.

Illy jeles győzedelem utánn tartózkodván Báttyának űzésétől; a' kit, minekutánna elfogattatott is, a' végett akart gondatlanúl őriztetni, hogy annál előbb megszökhetne. Midőn pedig értésére esett, hogy *Szirtzen* meghalt vólna az, a' mint jeles maga mérséklettséggel bírt, minden rendetlenségnek eltávoztatására Gyűlést hirdetett *Fejérvárra*; a' hol az új Királynak választásáról tanátskoznának. Két részre hajlott akkor az Ország' Rendjeinek tanátsa: egy része vitatta azt, hogy *Salamont* viszsza kell hívni Német Országból, a' kinek már két esztendő előtt megesküdtek, mint Koronás Királyjoknak; azért tőle igaz lelki esmérettel el nem lehetne állani: a' kik erre nézve *Béla*' választása utánn készebbek is vóltak Német Országba önként számkivetésbe menni, mint-sem *Salamonnak* adott hiteket megszegni. Mások *Salamon*' viszszahívásától nagyon idegenkedtek azért; hogy illy roppant Országnak kormányozására elégtelen vólna egy nyóltz esztendős gyermek, kiváltképpen, midőn ismét nevekedněk azon szörnyű pogány szakadás, melly hajdan *Vatha*' vezérlése alatt keletkezett, és *András* Királytól igen nehezen tsilapíttatott le inkább, mint-sem kiírtatott: melly ha — a' mint osztán meg is történt — nyilván kimutatná magát; hatalmas, és értelmes Király kívántatnék annak elnyomására. Ámbár attól is — és nem ok nélkűl — tartottak némellyek; hogy ne talántán, ha e' nyóltz esztendős gyermeket a' Királyi Székre méltóztatnák, *Henrik*, és a' Német Birodalomnak Rendjei, kiknek gondviselésére bizatott ő az Attyától,

idegeneket, avagy bizonyára az ő részekre hajló Gondviselőket rendelnének melléje, a' kik által azutánn más útra vezettetvén, a' Magyar Nemzetet idegen Törvényekkel, és szokásokkal kormányozná; 's így *Péternek* ama' siralmas ideje feltenyészne. Végre: *Bélának* olly szép érdemei, mellyekkel mind hadban, mind békességben jeleskede, többnyire elfoglalták a' Magyarok' szívét; reménylették tudniillik, hogy a' Magyar Birodalom, melly már Sz. *István'* halálától fogva szüntelen zavartatott, és sok részben meg is tsonkíttatott, senkitől mástól könnyebben, 's okosabban hajdani állapotjára, és állandóságára viszsza nem hozattathatnék.

Mellyre nézve nem tekintvén azoknak ellentállásokra, kik *Salamonhoz* húztak, az Országnak nagyobb része, kiknek szíveken feküdt vala a' szent Hitnek állandósága, 's az Országnak közjava, *Bélát* egyes akarattal Királyságra választották, és szokott szertartással az Apostoli szent Koronával megkoronázták. E' szerént az Országnak minden háborodása nélkül *Béla* elnyervén a' Koronát, ugyan annak megtartásában nem erőszakkal, vagy keménységgel; hanem valóban jeles okossággal, 's emberséggel élt. Mert mivel tapasztalásból tanúlta vólt; miként a' Magyar Nemzet annyi belső támadások, a' Német Birodalommal olly hoszszú háborúk, és számtalan öldöklések, ragadományok, 's pusztítások által utólsó inségre jutott, és majd egészen kifogyott vólna, hogy időt, és módot nyújtana néki a' feltenyészésre, gazdaságának megújítására, és hajdani erejének viszszaállítására, nem tsak a' *Péter* Királytól újonnan béhozott adózásokat eltörlötte; hanem a' régi satzolásokat is, mellyeket a' hoszszú

I. Béla
V. Kir.

szokás törvényessé tett vala, nagyobb részént megkissebbítette. A' melly felséges hajlandóságát, 's kegyelmességét midőn tapasztaltatta Országának minden Jobbágyaival; hogyan viszont magához vonszotta mindnyájoknak szeretetét, könnyű megitélni. Még azokhoz is szeretettel viseltetett ő, kik *Salamon* miatt kiköltöztek a' Hazából Német Országba. Mert midőn ezek *Salamonhoz* megtartott hívségekért *Béla* Királytól kemény büntetéseket, birtokoknak, 's jószágoknak kótyavetyélését, Barátjaiknak, 's Rokonaiknak öldöklését, vagy számkivetését várnák; Ő, maga mérséklettsége szerént, minden boszszúállástól megtartózkodott; megengedte, hogy azoknak feleségeik, 's gyermekeik, jószágaiknak szabad birásában maradjanak; söt Királyi parolájára megígérte mindnyájoknak, kik *Salamont* követték, hogy, ha viszszatérnének Hazájokba, jószágaikat 's méltóságjokat, a' mellyben vóltak, minden fogyatkozás nélkül viszszanyerendik; és azon pártolás senkinek se' lejend ártalmára, vagy kárára. Meg is indúltak többnyire a' számkivetettek *Béla* Királynak ezen reménytelen kegyelmességére, 's elállván *Salamon* részéről, viszszatértek Magyar Országba; hogy olly nagy szívű, és Alattvalóit olly kedvellő Fejedelemnek szárnyai alatt bátorságosan élnének. Illy formán magához hódítván a' pártolásnak Fejeit, itthon a' tüzet elóltotta *Béla*; és hogy a' Német Fejedelmek ellene háborút ne indítanának, idején meggátolta: az emberségnek tudniillik, és kegyelmességnek az az ereje, hogy a' legkeményebb szívet is meglágyítja, és az ellenséget baráttá változtatja.

A' közönségre terjesztvén azutánn gondoskodását *Béla*, valóban sok szép intézése-

ket tett vala, mellyek által Magyar Országot bóldogította. Igen nehéz vólt az előtt mind azokat, valamellyek az emberi életre kívántatnak, megszerezni: semmi bizonyos Vásáros napok nem vólt a' híg, és kemény eladandó terméseknek; végre semmi szabott árra nem vólt a' portékáknak: és azért a' Kereskedők, és Pénzváltók tetszések szerént adván azokat, a' gazdagokat ugyan usoráikkal derekasan megfejték vólt; a' szegényebbeket pedig, főképpen a' nyomorúlt köznépet utólsó inségre hozták. Magyar Országban ezen közönséges, és tartós nyavalyát hathatósan megorvosolta *Béla*: minden héten a' Királyi, és Mező Városokban szombaton vásárokat tartatott: bőltsen, és igazságosan kiszabta mindennek az ő mértékét, 's árrát. Mind eddig nem vólt Magyar Országnak arany pénze; hanem valamint másutt egész Európában, úgy itt is egyedűl a' *Bizántziumi* görög aranyak vóltak kelendők; az ezüst pénz is tsak apró vólt, a' mint a' Kintstárakban lehet látni Sz. *István'*, *Péter*, és *Sámuel'* pénzeiket, és így nehezen esett a' külső portékáknak, 's a' görög aranyaknak a' Magyar pénzzel való feltserélése. Ezt észre vévén *Béla* Király, megváltoztatta: a' ki tiszta ezüstből, tudniillik olly nagyságúakat veretett, mellyek tíz annyit értenek, mint amazok: és negyven ért egy *Bizántziumi* aranyat. Közönségesen pedig *Béla'* Királysága alatt olly jó pénz veretett, hogy, ha valaha az utóbbi Királyok' vigyázatlanságából, vagy a' pénzverők' ravaszságából, alábbvaló értzből készíttetett, annak jobbítása nyilvánságos Törvény' ereje által első *Béla* Király' ezüstje szerént eszközöltetett.

Béla Királynak ezen közjóra törekedő gondoskodásait félbeszakasztotta a' köznépnek ismét a' pogányságra vágyódó zenebonáskodása. A' meghóltt gonosz *Vathának* hasonló gonoszságú fia *Ján*, azonn iparkodott tellyes igyekezettel, hogy a' pogány baboňát, mellyet *András* Király az ő kemény parantsolatjával elnyomott vala, ismét felállítsa. A' Bűbájosoknak tehát, Boszorkányoknak, és Jövendőlőknek temérdek sokaságát egybegyűjtötte, a' kik bájoló pepetselésekkel, és éneklésekkel megvakítanák a' tudatlan népet; a' minthogy annyira is megszédítették azt, hogy újonnan a' Keresztyén Hitnek számtalanonn ellene mondanának, és immár semmi Isteni Hitet nem vallanának. Ezen dögleletes nyavalyát, melly már esztendő által vesztegeti vala a' Magyaroknak szívét, és bizonyos veszéllyel fenyegeté a' szentséges Vallást, 's az Országot, *Béla* elakarván távoztatni, a' Püspököket, és az Ország' Rendjeit *Fejérvárra* idézte ez ezánt való tanátskozásra: megparantsolta egyszersmind, hogy minden Helységekből ketten az öregebbek közzűl ottan megjelennének, a' kik osztán haza menvén, az ott kiadatott Királyi parantsolatot a' többieknek kinyilatkoztatnák, és annak megtartását sürgetnék. De ezen valóban bőlts tanáts, tsak alig múlt el, hogy a' Királynak, az Országnak, és a' szent Hitnek vesztére nem esett: mert Királynak parantsolatja ellen nem ketten egy egy Helységből, hanem temérdek sokasága azoknak, kik immár lemondottak a' Hitről, sereglett a' rendeltt napra, melly szapora számával néki bátorodván, azt kivánta, hogy nyilvánságos Törvény által töröltetnék el a' Keresztyén Vallás, és szabad lene mindnyájoknak a' po-

gányságban élni. Ezen veszett elméjű emberek magok közzűl azokat, kik természet szerént szóssak, és vakmerők vóltak, Elöljáróknak választották, kik a' népet szüntelen beszédekkel, kiáltásokkal feltett szándékjában erősítenék, 's ingerlenék a' zendűlésre. *Béla* Király látván a' veszedelmet, mellyben forgott vala, az Ország' Rendjeivel együtt, igen hasznos tanátstsal bizonyára, *Fejérvárnak* minden kapuit bétsukatta, 's megerősítette, hogy annál bátorságossabban lehetne végezni a' zenebonának letsendesítéséről. A' balgatag nép tapasztalván kirekesztését a' Városból, Követeket küldött a' Gyűléshez, kik az ő szörnyű kívánságait az eleibe adnák. Megegyeztek ezek azokkal, mellyeket hajdan *András* Király' eleibe terjesztett *Vatha*: — hogy tudniillik szabad vólna Attyaik' szokása szerént a' pogányságban élni; a' Püspököket megkövezni, kiírtani a' Papokat, 's minden Egyháziakat megfojtani, a' Dézmásokat felakasztani, lerontani a' Szentegyházakat, és a' harangokat öszvetörni. —

Ezen kívánságoknak kegyetlensége fájdalmas keserűségbe borította mind az Ország' Rendjeinek, mind a' buzgóságos Fejedelemnek szívét: mivel mindazáltal vitézlő Férjfiú vólt a' Király, és a' veszedelemben bátor, itt is semmi félelmet nem mutatván, harmadnapi várakozást parantsolt a' zenebonásoknak, 's jelentette, hogy azon időközben fogna végezni a' dologról, és osztán nyilván feleletet adni. A' zenebonások' elei ezen Királyi halasztást azon végre lenni gyanították, hogy azonban a' népnek dühe valamennyire meglágyúlna, és így osztán könnyebben tsendességre hozódna: szertelen furtsa álnoksággal azt rendelték, hogy az Elöljárók egymást tel-

váltva mennének fel a' lármázó helyre, 's a' nép előtt gyalázatos versekkel gúnyolnák a' Hitet, és a' Keresztyéni szokást; 's e' szerént majd énekkel, majd beszéddel szüntelén új olajt öntegetnének a' lángoló tűzre. A' Király azonban tanátsot tartván, nagy okossággal lerajzolta a' zenebona' elnyomásának módját, 's az ehez alkalmaztatott parantsolatokat a' Katonaság' Vezéreinek alattomban kiadta. Harmad napon tehát, midőn a' hitetlen népség a' zabolátlan kiáltások között sürgeti a' néki megígért feleletet, a' Királyi Vitézek az adott jelre mindenfelöl kivontt kárddal egyszerre nagy erővel rohannak a' zenebonások ellen, legelőször is Elöljáróikat lerántván a' lázzasztó állásokról, szemláthomást öszvekontzolják; a' dühössebbeket a' nép közzül részént levágják, részént bilintsre hányják; végre: mindenütt személyválogatás nélkűl öldösik őket: úgy annyira; hogy a' sok öldöklésekre elrémülvén a' többi, lehegve futottak, valamerre szemekkel láttak. E' szerént elszéllesztvén *Béla* a' rettenetes fellegét, *András* Királynak ama' nevezetes Törvényét a' Sz. *István*' tanítása szerént való Hitnek megtartásáról megújította. Keményen büntetődtek osztán azon távollévők is, kik ezen éktelen támadásnak szerzői vóltak. Ezeknek számában vólt *Jánnak* amaz ördöngös Aszszonya, a' kit *Rasdinak* neveztek, ezt tömlötzre vetvén, addig éheztették, míg végre a' nagy éhség miatt lábairól a' húst lerágván, gonosz lelkét kiadta vólna. Továbbá: mivel már két izbeli hittől szakadást okozott a' Magyarok között *Vatha*, és ennek fia *Ján*; hogy ezen háznak ezutánn örökös gyalázatja lenne, 's egészen kiveszne: kemény törvény által megtiltatott, hogy senki a' Keresztyé-

nek közzűl annak nemzetségéből feleséget venni ne merészeljen. Ugyan is ezen időben a' Magyarok *Béla* Király' szorgalmatossága által ismét a' Kristus' Hitére térvén, olly állandósággal megmaradtak abban, hogy soha többé a' pogányságra nem vetemedtek; hanem hogy néhányan — azok is tsak alattomban — a' ligetekben lévő forrás kútaknál — babonás szertartással áldoztak: a' melly gonosz szokást Sz. *László* osztán tellyességgel kiírtotta.

Ezek többnyire azok, mellyeket Történetíróink *Béla* Király' halhatatlan ditsősségére megjegyzettek. Majd három esztendeig folyvást békességben lévén a' szomszéd Fejedelmekkel, kivált a' Németek' Királyjával negyedik *Henrikkel*, olly böltsen, és szerentsésen kormányozta a' Magyar Birodalmat, hogy az, valamint a' Hazafiaknak ritka egyességében, úgy bővségben, gazdagságban, és ditsősségben a' szomszéd Birodalmak közzűl egyiknek sem engedett: a' mellyből kitetszik az Úr Istennek gondviselése, melly szerént *Béla* Magyarok' Királyjává rendeltetvén, a' Hitet, és az Országot helyreállította. Országlásának rövid idején tanúságot hagyott ő, hogy nem a' hoszszú idő, hanem az okosság, és szorgalmatosság szükséges arra, hogy a' megromlott Országok is, és Birodalmak a' szerentsének, 's ditsősségnek tetejére vitessenek Fejedelmeik által. Nagyon fájt az valóban a' Magyaroknak, a' mi megbetsülhetetlen károkra is vólt, hogy az ő javokra termett Királyokat olly hirtelen elragadta tőlök az irígy halál. Mert midőn *Dömösön* az ő kedves Királyi Majorjában figyelmetesen intézgetné gazdálkodását, alatta egyszerre lerogygyanván széke, halálra ütközött vala: a' hon-

nét minekutánna nagy nehezen a' szomszédságba vitetett vólna, holott valamelly dolognak kívánt végére járni; Fejedelmi jóságokkal jeleskedő Lelkét az örök ditsősségre általadta: kinek élet nélkűl való teste az *Idvezítőnek* Monostorába, mellyet maga *szek* színű képéről, 's *zár* fejéről *Szekszárdnak* nevezett vólt, nagy tisztelettel takaríttatott. *Riksa* Feleségétől három Fejedelmi fiakat hagyott maga utánn, úgymint: *Géjzát*, *Lászlót*, és *Lampértet*, kiknek ketteje ditsősségesen országlott osztán a' Magyar Birodalomban.

Salamon VI. Kir. 1063. E. *Salamon*' édes Annya, *András*' Király' özvegye *Anasztázia* meghallván *Béla* Királynak halálát, negyedik *Henriket*, és annak Gondviselőit megszóllította, hogy fiának segítségűl lennének az ország' viszszanyerésére, mellyből mintegy három esztendő előtt kirekesztetett vala. Nem is késtek ezek: a' Német Katonaságot Magyar Országba indítván; *Henrik* maga is, ámbár nem vala idősbb tizenhárom esztendősnél, jelen kívánt lenni a' táborban; hogy osztán ditsekedhetne Sógorának viszszahelyheztetéséről. Eppen nem lett szükséges azonban ezen hadi készület: mert *Géjza* Hertzeg, *Béla* Királynak elsőszülötte, az idegen Íróknak bizonyítása szerént, jobbnak itélvén mérséklett gazdagsággal bírni békességben, mint mérséktelen utánn vágyódván, nyomorúságot, és romlást okozni szerette Nemzetének; meg izente *Henriknek*: ha néki *Salamontól* az ő születéséhez képpest méltó tisztelet mellett az Országnak harmadrésze általadatik, valamint *András* Király idétt birta azt az ő Attya; alattvalói hívséggel fogna ő lenni ahoz, és inkább jótéteménnyel, mintsem vele vetekedni: ugyan ezeket kívánták azon Követek, kik az egész Magyar Nemzet'

nevében küldettek Német Országba; mellyekre ha reá állana *Salamon*, megígérték, hogy minden késedelem nélkűl őtet Királyi Székébe ültetnék. Ezen kívántt követségre tsudálatosan megvídámúlt negyedik *Henrik*, 's deréc nyárban, ezer hatvanharmadikban, válogatott katonasággal vígan jött Magyar Országba; holott semmi ellenségeskedést nem tapasztalván, Nénnyét *Judithot*; és *Salamont* szerentsésen levitte *Fejérvárra*, a' hol a' Püspököktől, és az Ország' Eleitől a' Népnek temérdek sokasága között minden tisztességgel fogadtatott. A' koronázásra napot rendelvén, 's előbb beszédet tartván az Ország' Rendjeihez *Henrik*, tökélletesen eligazította azt, valami a' Király, és a' Nemzet között szükséges vólt a' költsönös egyességre, 's békességre. Megesküdött arra legelőször *Salamon*, hogy az Országnak harmadrészét *Géjza* Hertzegnek, 's az ő testvéreinek fogja engedni; a' Magyar Nemzetet pedig az ő szabadságában tartani, a' Hazai Törvényekkel, és szokásokkal kormányozni: ugyan ezzel a' Király, és a' Hertzegek, vagy Nemzet között támadható minden viszszálkodásnak magva elfojtatott. Ellenben *Géjza*, *László*, és *Lampért* Hertzegek, 's az Ország' Rendjei engedelmességre, 's hívségre kötelezték magokat nyilvánságos esküvések által: mellyel viszontag a' Királyi Felség bátorságossá tétetett. És így negyedik *Henrik* Tsászárnak, vagy inkább az ő Tanátsosainak okosságával mindenek elháríttatván, valamik a' Királyt félelembe hozhatták, vagy az Ország' állapotját megronthatták vólna; *Salamon* egyező akarattal a' népnek örvendetes egybekiáltása között a' szent Koronával újra megkoronáztatott, 's Királyi Székébe helyheztetett. Nagyobbítót-

ta ezen Inneplésnek örömét *Salamonnak Judithtal*, *Henrik* Tsászár' Nénnyével ugyan ottan tartatott vigságos menyegzője. Ezeknek kellemetes végezése utánn, *Henrik* semmi just nem tartván Magyar Országhoz, fényes ajándékokkal viszszatért Német Országba.

Alig húzta ki lábát *Henrik* Magyar Országból, már kezdett bomladozni azon egygyesség, melly a' Király, és az atyafi Hertzegek között olly nagy készséggel, 's örömmel szerződött: a' minek, és egyéb gonoszoknak, mellyek innét származtak, Gróf *Videt*, *Báts* Vármegyének Fő - Ispányját, *Gutkeled'* fiát, *Salamonnak* Fő - Tanátsosát állítja okáúl Honnyai Krónikánk. Ez, együtt lévén a' Német Országi számkivetésben *Salamonnal*, annyira magához vonta a' gyermek Királynak szeretetét, 's bizodalmát, hogy valamerre néki tetszett, arra fordította azt: és valamint a' Királyi Udvarban, úgy az Országban is tsak ő maga végezett mindeneket. *Salamon* tehát senkinek sem hitt, hanem ha Gróf *Vid* által dítsértetett néki: és a' kit nem szenvedett ez; gyűlölte azt a' Király is. Továbbá arra vette minden elméjét, hogy *Salamont* elvonja *Géjza* Hertzegnek barátságától, és mind mind újabb gyanúságokkal nevelné azok között a' bizodalmatlanságot: jól tudván azt, hogy mihelyest a' Király, és a' Hertzeg között az igaz szívesség gyökeret verne, mindjárt vége szakadna az ő Tanátsosi hivataljának, 's uralkodásának. És valóban végre is hajtotta tsalárdságát a' ravasz ember: mert az ő mézes beszédei, 's hízelkedései által annyira megvesztegetődött a' gyenge Király, hogy már nyilvánságos jeleit adná *Géjza* Hertzeghez való bizodalmatlanságának, és semmi atyafiságos hajlandóságát nem mutatná a',

Hertzeghez. Sőt végre úgy megszédíttetett *Vidnek* fondorlásai által, hogy még a' mire magát esküvéssel kötelezte vólt, a' Hertzegi Birodalmat sem akarná általadni *Géjzának*. Ezeket látván ő, hogy nagyobb veszély ne érné, ugyan az említett esztendőben testvérjeivel együtt általköltözött Lengyel Országba; hogy második *Bolezló* Királytól, a' kivel rokonságban vólt, segítséget kérne, melly által kénszerítené *Salamont* nékie általadni a' Hertzegséget legkissebb fogyatkozás nélkül.

Bolezló Fejedelmi Rokonainak esetét szívére vévén, ezer hatvannégyben nem kevés 1064.E.
sereget vezetett Magyar Országba, mellyhez midőn sokan a' Magyarok közzül, kik *Géjzának* kedveztek, magokat kaptsolták vólna, felette megdöbbenvén *Salamon*, mintha már az Országot meg nem tarthatná, *Fejérvárról Mosonyra* vette magát, mind azért; hogy ottan várná a' Németek' segedelmét, mind pedig azért, hogy hamarább Ausztriába illantana, ha szorítaná a' veszedelem. A' Püspökök, és az Ország' Elei, kik leginkább esmérték a' viszszálkodásoknak okait, vagy a' borongó felleget, minekelőtte dörgésre verődnék, eltávoztatnák, minden késedelem nélkül a' Királyhoz mennek, kérvén őtet, hogy az Országnak harmadrészét, valamint *Henrik* Tsászárnak jelenlétében, 's közbiróságában elvégeztetett vólt, *Géjza* Hertzegnek általadni, 's így a' veszedelmes hadat eltávoztatni, és tovább minden bizodalmatlanságról letévén, az atyafi Hertzegekkel igaz barátságot tartani méltóztassék. A' Királynak gyenge, és természet szerént félénk szíve hajlott ugyan a' békességre; de Gróf *Vid*, hogy feltett szándékát elérje, az Ország' Rendjeinek idvességes tanátsait elforgatta, és *Salamonnak* kedvét az

egyezésről elvonván, hadakozásra indította olly hitegetéssel: hogy kevés vólna az ellenségnek száma, és azért bizonyosan győzedelmeskedne azonn. *Géjza* azonban barátaitól kitanúlván, hogy semmi reménység nem vólna a' békességhez, hadi seregét előbbre mozdította, és Hertzegi birtokát elfoglalván, a' Királyi Tartományokba bérohant, addig le nem akarván tenni fegyverét, míg azokat, mellyek néki ígértettek vala, meg nem nyerné. Az Ország' Rendjei sajnálván az Országot olly hadba keveredni egy Tanátsosnak gonoszsága által, mellynek kimenetele akármelly résznek kedvezne, mindenkor a' Hazafiaknak, és a' Hazának siralmas emésztésére szolgálna: ismét *Salamonhoz* mentek, szeme eleibe tévén *Géjza* Hertzegnek jeles hadi erköltsét, és azért a' hadnak bizonytalan kimenetelét, 's továbbá az onnan következendő károkat; reá bírták őtet végre, hogy készségét mutatná az egyességre, tsak *Géjza* hasonlóképpen a' hadakozástól elállana. Általment tehát a' Hertzeghez *Deső*, a' *Kalotsai* Püspök, hogy annak hajlandóságát kitanúlná, a' ki az ő jószívűsége szerént mindjárt megígérte; hogy ő széllyel fogná botsátani hadi seregét, és Királyjának, valamint az előtt, mindenekben engedelmeskedni, ha néki igazságosan viszszaadódna Hertzegi Birodalma. Melly feleletre megengesztelődvén *Salamon*, elsőben ugyan fegyvernyugvásra alkudott az Ország' Rendjeinek kezességére; osztán pedig Bóldogaszszony Havának huszadik napjára ezer hatvanötödikben *Győrre* idézte *Géj-*
1065. E. *zát*, hogy ottan a' Püspököknek, és az Ország' Eleinek jelenlétében megújítaná vele az egyességet, 's atyafiságos barátságot. Itten Magyar Országnak harmadrésze általada-

tott *Géjza* Hertzegnek, és a' háborgás mind a' két részről megszűnvén, az Ország' Rendjeinek munkálkodására olly igaz egyesség szerződött a' Király, és a' Hertzeg között, hogy *Géjza* állandóúl osztán *Salamon*' Udvarában lakna: melly jelenlétével gátot vetett Gróf *Vid*' fondorlásainak, és minden bal ítéletet kiirtott *Salamonnak* elméjéből igaz tettei által. Ezen kívántt egyességen az Ország' Rendjei, sőt még a' köz Magyarság is kimondhatatlan örömét, 's vígasságát jelentgette: melly leginkább kitetszett *Péts* Városában, a' hová ugyan azon esztendőben a' Húsvéti Inneplésre öszvegyűltek a' Király, és a' Hertzeg, 's a' Magyarságnak színe, mellynek láttára *Géjza* maga az Országnak szent Koronáját *Salamon*' fejére tette: azzal kívánván megbizonyítani, hogy ő Urának esméri *Salamon* Királyt. Hanem mivel azon alkalmatossággal történetből tűz támadván, Szent *Péter*' Apostolnak roppant Temploma, és a' mellette lévő Paloták szörnyűképpen elégtek, sokan roszsz jelnek magyarázták azt.

A' *Győr* Városában szerzett békesség közel nyóltz esztendeig tartott a' Királynak, és az Országnak nagy javára: mert azon idő' folyásában külömbkülömb hadi mozdúlásokban jeles hasznokat tett *Géjza*. A' midőn még *Pétsett* múlatozna *Salamon* ezer hatvanötben, *Zvonimir* Horváth Országi Bán segítséget kért tőle Követjei által a' Karentánok ellen; tüstént el is küldetvén a' Magyar hadi sereggel *Géjza*, és *László* Hertzegek, a' kik az ellenségen győzedelmeskedvén, sok szép ajándékokkal tértek viszsza *Salamon* Királyhoz. A' Kunok *Bihar* Vármegyébe, melly a' Hertzegséghez tartozott, beütvén, *Salamon*' jelenlétében fogytig öldöstettek. De mindenek kö-

zött leginkább szembe tüntette *Géjza* Hertzeg
1072.E. az ő hadi Vitézségét ezer hetvenkettődikben a' Görögökkel tartott háborúban, melly a' vitézlő Magyarságnak halhatatlan ditsősségével végeződött vala. A' Beszszusok, vagy Bosnyákok, Tót eredetű, 's nyelvű nép Bolgár Országban lakoskodván, 's a' Görög Birodalomtól függvén, *Belgrádnál* a' *Szávan* által gyakorta bérontottak vólt a' Magyar Tartományokba, és azokat tűzzel vassal pusztították: melly ellenségeskedést mivel a' Görögök, kik eddig frigyesei vóltak a' Magyaroknak, nem tiltanák; *Salamon* boszszút kívánván állani a' törvénytelenségekért, általkelvén a' *Dunán*, *Szerembe* szállította hadi seregét, és *Szalankemennél* hadi tanátsot tartván a' Hertzegekkel, *Nándor-Fejérvárát* ostrom alá vette: a' Vár, mellyet mind a' természet, mind a' mesterség megerősített, két egész hónapig játszotta az ostromlókat; míg végre, midőn egy Magyar leány fogoly meggyújtotta azt, 's az őrizö Katonaság a' tűz óltásra futott vólna; *Géjza* válogatott Katonáival a' bástyán keresztűl rontván, nem kevés vérontással megvette a' Várost. *Nitzétás*, a' Városnak Kormányozója ki a' vagdalkozó Magyarság elől több Polgárokkal, és Görög Katonákkal együtt béosontott a' Várba; midőn látná, hogy nem tűrhetné tovább az ostromot, reménysége se' vólna a' *Dukás Mihály'* Tsászártól küldetendő segítséghez, másod nap', a' Városnak megvétele utánn, minden hadi eszközét, és kintsét a' győzedelmesek' birtokába ajánlván, magának, 's Katonáinak szabad kimenetelt kért onnan a' Királytól, és a' Hertzegtől. A' midőn ezek mind a' ketten azon időnek szokása szerént kiterjesztett karral jelt adtak vólna az ő kérésének elfogadására; *Nitzétás* Vezér

a' Várból kiköltöző számos Görögöknek serege előtt a' Szűz Anyának ezüst képét vivén, egyenesen *Géjza* Hertzeghez ment,' s az ő hívségére bízta magát, embereivel együtt; mivel *Salamonnak*, és az ő Tanátsosának *Vidnek* hitéről, 's kegyelmességéről kételkedne: ugyan azért a' Görögök közzűl igen kevesen járúltak a' Királyhoz. E' vólt osztán, melly a' gyűlölködéseknek új magvát termesztette.

Ezen jeles győzedelem, mellynek *Salamont*, ha igaz betsűlője lett vólna az érdemeknek, hajlandóbbá kellett vólna tenni *Géjza* Hertzeghez, úgy elszakasztott minden egyességet, hogy osztán semmiképpen helyre nem állíttathatott az. A' gyűlölségnek első kinyilatkoztatása tsak hamar megtörtént a' *Nándor-Fejérvári* kintsnek felosztásával, melly *Vid* Grófnak *Buziás* nevű jószágában ment véghez; a' hol *Salamon*, *Vidnek* tanátsa utánn, négy részre osztotta azt: két részt ugyan azon Grófnak, 's az ő Vejének: ámbár egyik sem adta semmi jelenségét is hadi erköltsének ezen hadakozásban; harmadik részt magának, és Katonaságának tartotta; a' negyedik részt pedig *Géjza* Hertzegnek engedte. Ezen derék Hertzeg, a' ki, valamint az ellenségen, úgy a' maga indúlatain is tudott győzedelmeskedni, elszívelte azon igazságtalan felosztást. Hanem osztán más vólt, mellyet ő maga méltóságának, és az igazságnak megsértése nélkűl semmiképpen meg nem engedhetett. Gróf *Vidnek*, és ezzel egy húron pendűlt Embereknek tanátsára azt is parantsolta vólt *Salamon*, hogy *Géjza Nitzétást* is a' többi Görögökkel együtt, kik az ő hívségére bízták magokat szabadságok' megnyerése végett, általadná a' felosztásra. *Géjza* erre azt erősíti, hogy a' hitet, mellyel a' Király, és ő megbiztatta

vólt az ellenséget, ámbár meggyőzetett az, szentűl meg kell tartani, és azért őtet fogságba vetni éppen nem lehet: hogy pedig nyilván kimutassa, hogy semmi nyereséget nem akarna ő ezeknek váltságából, minekutánna a' táborban tapasztaltatta velek az ő emberségét; szabadon eresztette őket, és szükséges úti költséggel viszszaküldötte Görög Országba. Megértvén ezt Gróf *Vid*, igen boszszonkodott azonn, hogy szép nyereségtől megfosztatott, mellyet ezen Foglyok' váltságából reménylett vala; azért boszszúját akarván tölteni *Géjzán*, ennek engedetlenségét sokféleképpen rajzolta le a' Király előtt: melly embertelen vádhoz hamarjában ismét új rágalmazásnak tárgya érkezett. Minekutánna a' hadnak szerentsés végezése utánn haza tértek vólna a' Fejedelmek; megjelennek a' Napkeleti Tsászárnak *Dukás Mihálynak* Követjei *Géjza* Hertzegnél, a' kik a' Görögökhöz mutatott hívségéért, 's emberségéért hálákat adnának nékie, és mindenkori barátságot ajánlanának. *Salamon* tudósíttatván ezen követségről, noha jól emlékezett embertelenségéről, mellyel kívánt viseltetni a' Görög Foglyokhoz, 's azért tudta, hogy őtet semmiképpen nem illethetné az ollyan Követség; még is az irígységnek tüze benne újra fellobbanván, nehezen esett néki, hogy *Géjza* Hertzeget érdeme szerént olly nagyon megtisztelte a' Tsászár, és azt maga Felségének sértésére magyarázta. Gróf *Vid* a' Királynak ezen szívbeli sebjét mérgesíteni meg nem szűnt: és immár arról árúlkodott a' gonosz ember, hogy mind a' Lengyeleknek régi barátsága, mind a' Görögökkel tett új szövetsége mellett a' Magyar Koronának elnyerésére törekedne *Géjza*. Azt javaslotta tehát *Salamonnak*, hogy venné el

attól Hertzegi Birodalmát, 's vetekedőtársát fosztaná meg erejétől; azt vitatván, hogy könnyű vólna a' Hertzeget megyőzni, és rántzba szedni: mivel a' Királyt két annyi erővel birna. Hogy pedig a' Király a' Hertzeggel tejendő minden egyességtől, és békességtől elvonná; azzal a' hasonlatossággal élt a' tsalárdság' mestere: — valamint, úgymond, két hegyes tőr egy hüvelyben meg nem férhet; úgy ti egy Országban nem uralkodhattok. — Illyen, és több egyéb álnok fortélyokkal felingereltetvén *Salamon*, olly gyűlölséget forralt *Géjza* ellen, hogy már minden jótetteiről megfelejtkezvén, minden gondolatait, 's tanátskozásait annak elvesztésére fordította. Ime! egy hitetlen Tanátsosnak fösvénysége, kevélysége, 's tsempessége miként megvesztegetheti a' legjobb indúlatú Fejedelmeket is, 's a' legnagyobb Birodalmaknak épségét, és tsendességét felforgathatja.

Hoszszas, és unalmas vólna, mind azon keleptzéket, mellyeket már ezer hetvenkettődiktől fogva külömbféle helyeken, és időkben a' Király, 's annak Tanátsosai *Géjzának* megvetettek, előszámlálni; a' mellyeket ő mindazáltal különös Isteni gondviselésből szerentsésen elkerült vala. Ezen dühös gyűlölségeket a' Király' Annya, *Anasztázia*; és Hitvese *Judith* Királyné, a' Püspökök, 's az Ország' Elei látván, a' Haza' szeretetének ösztönéből minden szorgalmatossággal azonn igyekeztek, hogy elszéllesztvén az oktalan gyanúságoknak fellegét, a' Királyt józanabb gondolatra hoznák. De haszontalan vólt minden fáradozások: mivel tsupán Gróf *Vidnek* szavai vóltak hitelesek a' Király előtt. Frígyet kötött ugyan ő *Géjzával* ezer hetvenharmadikban Sz. *Márton* naptól fogva következendő Sz. *György*' napjáig; de azt is gonosz ál- 1073. E.

noksággal: hogy tudniillik *Géjzát*, midőn meg se' gondolná, hálójába kerítse. Mert azon frígy' alkalmatosságával több ízben lappangó fegyvereseket fogadott, kik a' Hertzegeket vagy szemeiktől, vagy életektől is megfosztanák. Tapasztalván tehát *Géjza*, hogy minden egyességnek, és bóldogúlásnak reménységén kívűl vólna ide haza; mindenek előtt levelet küldött *Rómába*, mellyben hetedik *Gergely* Pápának pártfogását, és segedelmét kérte *Salamon'* törekedései ellen, reménylvén, hogy annak Atyai intéseire *Salamon* magába szállván, az ő üldözésétől már egyszer megszűnne. Azon kívűl elküldötte *László* Ötsisét Morvába az *Olmutzi* Hertzeghez *Ottóhoz*; *Lampértet* pedig Lengyel Országba, segedelem' szerzése végett. Megérzette Gróf *Vid*, hogy minden tanátskozásai, és intselkedési kitudódtak légyen; úgy gondolkozott, hogy *Géjzát* meg kellene támadni, 's előbb elnyomni, mint-sem elérkezne az ő segítsége: annál nagyobb tűzzel készűlt pedig már most a' hadhoz, mivel néki ígérte vólt *Salamon* a' Hertzegi Birodalmat; ha *Géjzát* meggyőzte vólna. Gróf *Vidnek* ösztönözésére tehát felbontván a' frígyet
1074.E. *Salamon*, ezer hetvennegyedikben a' fagyos télnek idején a' *Tisza'* hátán általvivén hadi seregét, *Géjzát*, a' ki készület nélkül vólt, megtámadta, és viadalra kelvén, Böjt-elő Havának huszonhatodikán meggyőzte, 's annak gyér táborát széllyelverte. A' Hertzeg alig menekedvén ki a' veszedelemből, nagy hamarsággal mind a' két testvérjéhez Követeket küldött, noszolván azokat, hogy azon segítségekkel, mellyeket eddig egybeszedtek vala, mentől előbb *Vátzra* sietnének.

Testvérjeinek, és Sógorának *Ottónak*, *Olmutzi* Hertzegnek közelítésekről tudósíttat-

ván *Géjza*, azon Katonaságával, mellyet hirteleniben egybeszedhetett, *Vátzra* sebes lépésekkel iparkodott. *Salamon* is a' minapi győzedelem miatt felfuvalkodván, ugyan oda sietett vala; hogy a' fáradott ellenséget, minekelőtte kinyúgodná magát, elnyomja. Gróf *Ernyei*, valamint egyébkor, úgy e' viadalt megelőző napokban is fontos okokkal, mint egy jó szívű Házafi szokott, intette *Salamont*, hogy ne bízná szerentséjét egy bizonytalan kimenetelű viadalra, 's ne engedné, hogy annyi ártatlan Hazafiaknak vére kiontasson; hanem elállván a' hadtól, válaszsza a' bóldog békességet. De Gróf *Vid*, a' ki a' nékie ígértt Hertzegi Birodalmat reménységében már elfalta vólt, a' maga Házát az Országnak nyilvánságos romlásával is igyekezvén a' szerentse' pupjára felemelni, semmit elnem mulatott, mellyel a' Királyt a' hartzra eltökéllett szándékában megerősítené: sőt midőn látná, hogy búslakodnék az; vakmerőn azzal bátorította, hogy *Géjzának* serege tsak szántóvető emberekből, a' kik a' fegyverforgatásban tudatlanok vólnának, állana, és azért az első nyomakozásra hátat fordítana az; *Ottó* Hertzegnek segítő seregét pedig maga a' *Báts* Vármegyeiekkel — kiknek Fő-Ispányja vólt — lekaszabolná. Ezek utánn néki bátorodván *Salamon*, tüstént viadalra fúvatja a' hadi kürtöt. *Géjza*, és *László* előbb a' seregek' Urát segitségül híván, noha kevesebb számmal vóltak, hoszszú sorba állítván Vitézeiket, a' nagy sebességgel rohanó Királyi sereg ellen hasonló erősséggel szegezik magokat: midőn nagy megátalkodással hartzolnának mind a' két részről, Gróf *Vid* homlokba ökleltetvén, elesett; azutánn tsak hamar Gróf *Ernyei*, és a' Királyi seregnek jelesebb Vezé-

rei: kiknek elesttén megrémülvén a' többiek mindnyájan hátat fordítottak, 's futásnak eredtek. Holott *Salamon* nem tartóztathatván embereit; végre kétségbe esvén a' győzedelemről, maga is elugrott, és *Szigetfő* helységnél általkelvén a' *Dunán*, *Mosonyra* az Annyához, és Feleségéhez szaladott. Ottan midőn a' bal szerentséről panaszolkodna, 's új haddal fenyegetődzne; *Anasztázia*, az ő Annya, keményen, és sírva dorgálta, hogy megvetvén az ő Anyai intéseit, a' Püspököknek, és az Ország' Eleinek tanátsait, egy kevély, kivántsi, 's tsempes embertől engedte magát annyi esztendeig vezéreltetni; és egyedül ennek kedvéért nem átallotta az ártatlan *Géjzát* üldözni, örökségétől megfosztani, 's halálra keresni: továbbá; hogy illy oktalan háborúba keveredvén, magát, Feleségét, 's Annyát örökös szerentsétlenségbe ejtette. Ezen igazságos szemrehányás annyira felharagította *Salamont*, hogy haragjában neki dühödvén, már jobb kezét felemelte vólt az Annya ellen, és, ha az ő Hitvese, *Judith* Királyné meg nem kapta vólna azt, reá is ütött vólna. Ezen tsúnya, és valóban embertelen tselekedetét *Salamonnak* sokféle nyomorúságokkal boszszúllotta meg osztán az Isteni Hatalom. Azonban *Géjza, László*, és *Lampért* atyafiságos Hertzegek mindjárt azon napon a' jeles győzedelemért a' tsata' piatzán háromszori háláadó tiszteletet tettek a' Mindenek' Urának. Midőn eltemettettek a' hólttak, látván Gróf *Ernyeinek* testét *László*, felemelvén, a' barátságnak tsókjával tisztelte meg azt, és *Vátzon* illendő tisztelettel eltemettette. A' többi levágattak között Gróf *Vidnek* testét is feltalálván, megparantsolta az embereinek, hogy illendően temetnék el; hanem a' Katonák

még ekkor is ellene felháborodván, előbb tsúfot űztek abból; minthogy egyedül ő vólt az oka a' Király, és a' Hertzegek között támadott minden villongásoknak, 's a' Haza' veszedelmének.

Ezen eltökéllett ütközet annál siralmasabb vólt *Salamonnak*, hogy ez által elvesztett Országát többé semmi úttal móddal viszsza nem nyerhette. *Géjza* győzedelmi szerentséjével általmenvén a' *Dunán* túl lévő részébe Magyar Országnak, *Fejérvárt*, *Babotsát*, *Kapotsvárt*, és egyéb sok Várakat hatalmába vette, 's alkalmatos katonai őrizettel megerősítette; azon kívül a' Bosnyákokat *Győr*, *Mosony*, és *Soprony* Vármegyékben az adófizetéstől, és minden szolgálattól felszabadította olly törvény alatt, hogy az ellenségnek minden mozdúlásaira vigyázván, az ellen az Ország' széleit védelmeznék: a' miben ők osztán emberűl eljártak. Ezek között *Salamon*, a' mint már magát a' futás utánn *Mosonyt* helyre hozta, kérte *Ernesztet* az *Ausztriai* Hertzeget, hogy mentől előbb segítségére lenne: melly segítséget hogy annál hamarább megnyerne, megígérte, hogy ő fogná fizetni a' katonaságot. *Erneszt* semmit sem késvén, a' nagy Böjtben, Sz. György Havának elein *Mosonyra* érkezett hadi seregével együtt; de midőn tapasztalta, hogy *Salamon* vonogatná magát a' katonai zsóldnak kifizetésében; úgy okoskodott ő is, hogy a' böjti szent napok nem engednék őtet hadakozni, 's a' mint jött, a' szerént viszsza is tért Hazájába. Ezen reménység megtsalván *Salamont*, Követeket küldött Német Országba negyedik *Henrik* Tsászárhoz, a' kitől segítséget kérnének; és mivel a' Királyi nagy kintsek hatalmában vólnának, azt ígérte, hogy az egész Német tábornak zsóld-

ját ő fogná fizetni. *Henrik* tehetsége szerént kivánván Sógorán segíteni, ugyan azon esztendőben mindjárt tavaszszal megindúlt Magyar Országba; hanem hírűl vitetődvén nékie, hogy *Ángliának* Királyja *Vilhelm* berontott vólna Német Országba; másénál nagyobbra betsűlvén magáét, félbe szakasztotta Magyar Országi útját 's a' Rajna felé sietett, mellynek partján *Moguntzia* Városában inneplette vólt Pünköst napját, melly akkor Sz. Iván-Havának nyóltzadikára esett. *Salamon*, ki a' Tsászár' jöveteléről előre tudósíttatott vala, midőn a' rendeltt időre semmi segítséget se' láttna érkezni, 's azt se' tudná: mi légyen ennek oka? nagyon töprönködvén, a' mint illy szigorú környűlállásokban szokott történni, ismét új Követeket küldött a' Tsászárhoz Sz. Jakab Havának közepe' tájján, a' kik által *Péter* Királynak nyomdoka szerént esztendőnként adozó függedelmét, 's meghódolását ajánlotta a' Német Birodalomnak; és ezen új szolgaságnak örökös zálogáúl Magyar Országnak hat legerőssebb Városait tukmálta a' Tsászárnak, tsak hogy *Géjzának* meggyőzettetése, 's elkergettetése utánn őtet Királyi Székébe viszszahelyheztesse: hogy pedig ezek eránt tellyes hiedelemmel vólna hozzája a' Tsászár, tizenkét Fő - Embereket vittek magokkal a' Követek, hogy azokat nála zálogba hagynák. Nagyon kapott ezen ígéreten *Henrik*, a' melly szerént a' Német Birodalomnak határai nagyobbra terjednének; és mivel a' Német Fejedelmeket, kiket külömbféle dolgok otthon tartóztattak, a' táborozásra nem vehetné; hogy Jótéteményessének mentől előbb segítségére lenne, maga seregét, és a' népből zsóldra szedett katonáit magával vévén, már derék nyárban Magyar Országba érkezett. Itt

midőn a' Dunán túl való részét az Országnak sok folyóvizekkel különöztetve, sok Városokkal megerősítve, és főképpen a' széleket a' Beszszusok hatalmas őrizetével rakva lenni megtudta vólna a' Tsászár, általkelvén a' *Dunán*, 's felső Magyar Országnak vévén útját, *Szempthe*' megvétele utánn, egész *Vág*, és *Garan*' közét megfutotta, és éppen *Vátzig* nyomúlt vala; a' hol *Géjzát* hadi seregének erejével Sz. *Endre*' szigetében táborozni szemlélte. Egy darabig egymás' szemlélésében állottak a' két ellenséges seregek, általellenben a' *Duna*' partjain, és egyebet tovább semmit se' tett *Henrik Salamon* Királyért. Mert először, tartott *Géjzának* erejétől, és szerentséjétől: azutánn pedig, mivel a' Tsászár' jövetelének első hírére minden marhák félrehajtattak, 's a' veteményeke a' legelővel együtt tűzzel megemésztettek vólna; rövid idő alatt olly nagy éhség kínzotta a' Tsászár' táborát, hogy abban, a' barmokkal együtt az emberek is vesznének. Végre: *Géjza* nagy ajándékokkal, 's ígéretekkel megvévén az *Akvileai* Pátriárkának szívét, arra bérlette azt, hogy azon tekintete szerént, mellyben a' Tsászárnál vala, lebeszéllené ezt a' had' folytatásról. Innét történt tehát, hogy a' Tsászár hadi seregét viszszamenni parantsolta, haszontalan úntatván őtet könyörgésével, 's ígeretével *Salamon*: látta tudniillik a' Tsászár, hogy nem vólna annak hatalmában Magyar Országot, mellytől *Posonyt*, és *Mosonyt* kivévén, majd egészlen megfosztatott vala, a' Német Birodalomnak szolgálatjára ajánlani; és még azon hat erős Városokat is, mellyeket általadandó vólna, hogy hatalma alá jönnének, maga serege által kellene előbb megvenni: de hogy Sógorát tőle való megvá-

lásával kétségbe ne ejtené; minekelőtte eltávozott vólna Magyar Országból, fogadást tett nékie, hogy jövendőre esztendőre nagyobb erővel fogna segítségére viszszatérni. E' szerént ismét elhagyattatván frigyeseitől a' siralmas állapotú Fejedelem, hogy semmit el nem mulatna sorsa eránt; hetedik *Gergely* Pápához folyamodott Követei, és Levele által, reménylvén, hogy a' mit *Henrik* fegyverrel véghez nem vihetétt, azt a' Pápa maga tekintetével tellyesítené a' Magyaroknál; de itt is késön járt a' megnyomorúltt Király. Mert *Gergely*, ki már akkor a' Tsászárral egyenetlenségben vala, *Salamont*, hogy a' Német Tsászárhoz folyamodott, a' kinek semmi köze se' vólna a' Magyar Koronához, keményen megdorgálván, kereken kimondotta: hogy nem tsak az Országot viszsza nem nyerné, hanem kevés vártatva minden uralkodásától megválna; ha a' Német Tsászártól el nem állván, meg nem esmérné, hogy az Apostoli Székhez tartozna a' Magyar Koronáról ítélést tenni. Kedveze tudniillik *Gergely Géjza* Hertzegnek, kinek is jó hitűségét, és hozzája való fiúi vonszódását annak Követeitől, 's Leveléből megesmérte; a' mint nyilván kitetszik ez annak *Géjzához* következendő esztendőben adott kettős feleletéből. Dolgozott *Judith* Királyné is, *Salamon'* Hitvese, az ő Annya *Agnes* Tsászárné által, a' ki ez időben *Rómában* tartózkoda: hogy ez néki, és Férjének nyerne a' Pápától segedelmet; de ennek is azon Atyai intésén kivűl, mellyel ötet a' jó erköltsnek, és buzgóságnak követésére serkentette, majd semmi reménységet sem adott az Ország' viszszanyerésére. Illy formán *Salamon*, a' ki, midőn még dolgai jól folynának, az egy Gróf *Vidnek* eszére bizta magát, Annyának, Hitvesének, és az

Ország' Rendjeinek tanátsait megvetette; az ártatlan Hertzegeket örökségektől, mellynek megerősítésére annyiszor megesküdött vólt, hamis törekedései által megfosztani igyekezett, hogy egy szörnyű gonoszságú Tanátsossát gazdagítaná, az emberi dolgoknak tsudálatos viszontagsága szerént a' Méltóságnak legfőbb gráditsáról levettetvén, a' szerentsének tsúfjává lett vala, nyilvánságos tanúságot hagyván a' Világnak: hogy az ártatlanoknak nyomorgatása soha büntetés nélkűl nem maradna.

Minekutánna *Henrik* Tsászár kiköltözött vólna Magyar Országból; *Salamon* is erő nélkűl lévén, és minden frigyeseitől elhagyattatván, semmi félelmet nem okozhatott; *Géjza* haza botsátván katonáit, kiket eddig nagy számmal tartott vala, hogy távollétében valamit ne kezdhetne *Salamon*, az ő lakását már nem a' Hertzegi, hanem a' Királyi Tartományba vette. Készen vólt akkor néki az út a' Királyi Székre, mivel az Ország' Rendjei egy akarattal őtet választván, néki ajánlanák a' Királyi Koronát; a' mellyet mindazáltal ő nagy maga mérsékletsége szerént se' nem kívánta, se' pedig az Ország' Rendjeitől mindjárt elnem fogadta. Elsőben ugyan hetedik *Gergely* Pápát kettős Követsége, és Levelek által egyenes szívvel, 's híven tudósította az Atyafiak köztt támadott háborúnak okairól; az ellenségen szerentsésen vett győzedelmeiről; azon rút, és Magyar Ország' szabadságával ellenkező mesterkedésekről, mellyekkel *Salamon* megvásárlotta vólt magának *Henrik* Tsászárnak segedelmét; 's azon módról, mellyel ő az egész Országot minden kénszerítés nélkűl hatalmába vette; és végre az Ország' Rendjeinek egyezéséről, melly szerént őtet Királynak választották, 's egyszersmind

tudakozódott az eránt: mi tévő lenne? ha a' néki ajánlott Ország' Koronáját elfogadhatná é? Hogy pedig ezekről valóban írt légyen *Géjza* Hertzeg hetedik *Gergely* Pápához, ennek ő hozzá adott feleletéből világosan kitetszik. A' Pápa a' dolognak egész folyamatját szorgalmatosan kitanúlván, sok dítséretekkel tisztelte meg *Géjza* Hertzeget, 's maga részéről bátorságossá tévén, intette vala, hogy mivel már hatalmában vólna az egész Ország, a' Szentegyházakról azonban, és a' Hitről jól gondoskodna. Hogy a' Koronát is, mellyet az Ország' Rendjei néki ajánlottak vólt, bizvást elfogadhatná, homály nélkül jelentette, világos szókkal mondván: hogy valóban az Isteni ítélet által a' Királyi méltóság *Salamonról* ő reá szállíttatott légyen.

Géjza VII. Kir. *Géjza* a' Pápának ezen végső kinyilatkoztatása útánn lelki esméretében megnyugodván, engedett az Ország' Rendjei buzgó kívánsá-
1075. E. gának; 's tavaszszal ezer hetvenötödikben a' Magyar Nemzetnek nagy öröme között megkoronáztatott. Annakokáért igazán jegyzették meg Krónikáink: hogy *Nagy Géjza* a' Magyarok' sürgetésére vette fel az Ország' Koronáját. Sok akadályok vóltak valójában, mellyek miatt előbb végbe nem mehetett a' koronázás. Ugyan is *Henrik* Tsászárnak, a' kiről bizonyosan tudta *Géjza*, hogy Sógorának segítségűl fogna lenni, haragjától, 's erejétől tartott vala; ez ellen tehát nagyobb számú sereget szedni, és a' hadhoz minden módon késziteni szükséges vólt: nem is szűnt meg előbb a' hadtól való félelem, mint-sem a' Tsászár kiköltözött vólna Magyar Országból. Annak felette *Géjza* mint jó Keresztyén Fejedelem igazságtalanságnak esmérte azt, hogy az élő Fejedelem' koronáját magának

tulajdonítsa; minekokáért hetedik *Gergely* Pápának, a' ki azon időben nagyon meg szokta rostálni az illyen dolgokat, ítéletét kívánta előbb ez eránt megérteni. A' mint mondottuk tehát, *Géjza* azon esztendőben megkoronáztatván, mindenek előtt arra forditotta Királyi gondját, hogy *Vátzra* menvén testvér Ötstsével *Lászlóval*, Bóldogaszszony' Szentegyházának alapját a' tsata előtt tett fogadásának tellyesítésére elkészíttette. Megemlékezvén osztán azon különös jótéteményről, mellyet veve *Willermtől*, a' *Szekszárdi* Olasz Apátúrtól, a' ki *Vidnek* gonosz tanátsát, mellyet azon Apáturságban koholt vala *Géjza* ellen, hamar Követek által ennek kinyilatkoztatta; mellyért hogy ezen Apáturnak, 's az egész Szerzetnek kimutatná háláadatosságát, a' *Garan'* partján nevezetes Monostort építtetett Sz. *Benedek'* emlékezetére, és azt mindjárt megkoronáztatása utánn azon esztendőben Királyi Levelével megerősítette; mellynek ez a' kezdete: — A' Szent Háromságnak, és megoszolhatatlan Egységnek, Atyának, Fiúnak, Szent Léleknek nevében, én *Nagy*, a' ki *Géjza* is, Magyaroknak Fő-Hertzege, osztán pedig az Isten' kegyelméből szenteltt Királyja, *Béla* Királynak Fia. — A' honnét megbizonyodik az, hogy *Salamon'* meggyőzése utánn koronáztatásáig tsak Fő-Hertzegi nevezettel élt légyen ezen nagy szívű Fejedelem.

Midőn az Országnak elintézésében foglalatoskodnék *Géjza*, a' hadnak folytatását *László* Ötstsére bizta, kinek győzedelmes fegyverével kiszoríttatván *Salamon* mindenünnen, végre a' *Posonyi* Várba vette vólt magát, és ottan jó hoszszú ideig szenvedte a' Várnak megszállását. Szerentsétlen *Salamonnak* ugyan ezen nyomorúsága hatotta meg so-

kaknak, kivált az Egyháziaknak szívét. Tudniillik, a' Magyar név ellen, 's igazságtalannak látszatott az, hogy a' kit a' szent Koronával hajdan önként felékesítettek, 's annyi esztendőkig mint Királyjokat, és Urokat tisztteltek vala; most az, megfosztatván Királyságától, magános Embernek sorsán, 's alattvalóinak láttára nyomorúságos életben sínlődne: némellyeket magok' jószívűsége, másokat a' jótéteményeknek emlékezete, mellyeket tőle vettek, serkentette arra, hogy róla gondoskodnának. Külömbféle tanátsok tartattak tehát, és sok beszédek vóltak az Országban, mellyek, midőn *Géjza* Király' értésére jöttek, legalább azt eszközlötték, hogy *László* Hertzeg *Posonynak* ostromlását félbe szakasztván, szelídebben folytatta osztán a' hadat, és *Salamonnak* időt engedett a' pihenésre; sőt még ide 's tova járkálásra is. Kétség kivűl *Géjzával* is gyakrabban beszéllgetett ez időben *Salamon* a' megegyezésről, és békes-
1076.E. ségről; de haszontalan: hanem ezer hetvenhatban jobban kezdett néki kedvezni a' szerentse. A' Királyoknak azon időbeli szokása szerént, kik a' sátoros innepeket a' Püspököknél, vagy Apáturoknál szokták eltölteni, *Géjza* hasonlóképpen a' Püspököknek, és a' Fő-Uraknak kísérésével a' *Szekszárdi* Apáturságba ment vala, hogy ottan a' mi *Idvezítőnknek* születése' napját szentelné. Melly időben *Desö Kalotsai* Püspök a' szent Misének áldozatja utánn azon Innepi naphoz, melly az emberi Nemzetnek békességet hozott, alkalmaztatván beszédjét, olly hathatósan szóllott a' békességről, hogy *Géjza* Király' lelki esméretében nagy furdalásokat okozott légyen. Elvégeződvén tehát a' prédikátzió, 's a' Szentegyházból mindnyájan kiparantsoltatván a'

Világiak, *Géjza* térdre esik a' Püspökök előtt, és könyhúllatásai között nyilván megvallja; hogy ő nagyon vétkezett, midőn törvényes Királyját *Salamont*, Királyi Székéből kiszoríttván, 's Országától megfosztván, annyi ideig engedte őtet sanyarkodni a' nyomorúságok, és inségek között; jelentette készségét, annak viszszaadni az Országot, tsak néki, mint Koronás Királynak engedtetnék tőle a' Királyi nevezet, a' Hertzegi Birodalommal együtt. *Géjzának* ezen szívűségén vátig örvendeztek a' jelenlévő Püspökök, és Apáturok; 's nyilvánságos hálákat adtak a' békesség' Urának, kinek Isteni gondviselése által a' Hazát a' polgári vérontástól, és az Atyafiak' háborújától majdan megszabadúlni reménylették. Hogy *Géjzának* nagyszívűsége nem tsupa szóban állott vala, megtetszik abból, hogy ő Követeket küldött *Salamonhoz Posonyba*, kik néki az Országnak két harmadrészét ajánlanák, és egyebet tőle semmit ne kérnének, hanem annak megengedését: hogy *Géjza* az ő Hertzegi birtokában Királyi nevét megtartaná. Kétség kivül ezen reménytelen Követségen tsudálatos örömre gerjedvén *Salamon*, az egyezésnek illy kellemetes feltételét, melly által ő az utólsó szerentsétlenségből előbbeni fényességére jutna *Géjzának* kedvezéséből, nagy szívvel elfogadta vólt. Hanem ellent állottak ezen egyezésnek a' Világi Fő-Emberek; némellyek ezek közzűl meg nem főzhették magokban azt, hogy *Salamon* ez előtt két esztendővel az Országot *Henrik* Tsászárnak adózójává tette, és legerősebb hat Városokat néki ajánlott vala: mások tartottak annak állhatatlanságától, 's boszúállásától, netalántán, ha ismét az Ország' kormányára jutna, keményen büntetné mind azokat, kik hajdan *Géjza'*

részére hajlottak. Tehát mind a' köz, mind a' magános gonosznak eltávoztatására azt ítélte az egész Országnak nagyobb része: hogy *Salamon* lemondván a' Királyi Koronáról, magános életet választana magának, és az Ország' kintstárjából illendően fizetődne. Melly feltételnek elfogadásában midőn magát vonogatná *Salamon*, függőben maradott a' békességnek dolga egészen *Géjza* Királynak haláláig; melly megtörtént ezer hetvenhétben,
1077.E. Sz. György Havának huszonötödik napján; és azon roppant Szentegyházban temettetett el *Vátzon*, mellyet Királyi fényességgel kezdett vólt építeni; *László* pedig tökélletesített.

Eppen semmit se' fordúlt jobbra *Salamonnak* szerentséje *Géjza* Királynak halála utánn. Nagyobb része az Ország' Rendjeinek irtózott az ő viszszahelyheztetésétől, és az Országnak azon felosztásától, mellyet ő, maga és *László* között kívánt tétetni; azt jövendőlvén *Salamonnak* állhatatlan, és hebehurgya természetéből, hogy nem soká tartana közöttök a' békesség, és egyesség; 's minden bizonnyal viszszatérnének az előbbeni gyűlölségek, és viszszálkodások. Tehát most is, valamint az előtt, mindnyájoknak azon egy értelme vólt, melly a' Haza' bóldogságára, és tsendességére szükségesnek állította azt: hogy *Salamon* örökre lemondjon a' Királyi Birodalomról, 's megelégedvén a' Királyi nevezettel, a' néki adatandó jószágoknak jövedelméből, és fizetésből élne békével magánosan *Posonyban*. Melly feltételekre midőn *Salamon* nem akarna állani; *László* az Ország' kormányjának általvételére mintegy kénszeríttetett. Engedett ugyan ő akkor a' Rendek' akaratjának, hogy az Ország Fej nélkűl lévén, kárt ne valljon; mindazáltal *Géjzának*, az ő Báttyának nagy

szívűségét követvén, arra nem vevődhetett, hogy magát megkoronáztatná, és a' még életben lévő törvényes Királynak Koronáját viselné, hanem ha az megegyezne abban, és így törvényesen jutna ahoz. Mert erősen feltette magában, hogy az egyességnek megszerzésére mindenképpen igyekezne; melly ha megkészűlne, azt vallotta, hogy ő kész vólna az Országot viszszaadni *Salamonnak*, tsak ő ennek helybehagyásával birhassa Hertzegi Birodalmát. Három esztendeig országlott tehát *László* a' nélkűl, hogy magát megkoronáztatta vólna; melly időszakaszban minden ellenségeskedéstől tartózkodván, gyakorta szorgalmatosan tanakodott *Salamonnal* a' békesség eránt: a' Püspökök se' mulattak el semmit, mélly által az Ország' Nagyjait, és Nemesseit *Salamon*' részére édesítenék, 's az Országot néki viszszaadnák azon feltételek alatt, mellyeket szabott *Géjza*; *László* pedig helybenhagyott vólt. De azok *Salamonnak* viszszavételét az Ország' ártalmára lenni állítván, szűntelen ellenzették azt; és mivel nagyobb számmal lévén, semmi okkal móddal feltett szándékjoktól el nem mozdíttathatnának; már maga *Salamon* is tapasztalta mind ez eránt való törekedéseinek haszontalanságát; nehogy nagy megátalkodásával ügyét még inkább megvesztegesse, végre megbékélt *Géjza*' halála utánn negyedik esztendőben, 's az Ország' Koronájához való jussáról tellyességgel lemondván, magános életre szánta magát *Posonyban*: kinek *László* az ő egyenessége, és nagy lelkűsége szerént méltóságához képpest rendelte jövedelmét.

László Király tehát Országlásának negyedik esztendejében, *Salamonnak* egyezésével ezer nyóltzvanegyben az Ország' szent Koro- Sz. László VIII. Kir. 1081. E.

nájával megkoronáztatott, és azutánn is *Salamonhoz* minden emberséggel, 's szeretettel viseltetett. De *Salamonnak* állhatatlansága, mellytől tartottak vólt az Ország' Rendjei, tsak hamar felbontotta az egyességet, megbánván, hogy lemondott a' Királyi Koronáról; és azért ismét magának akarván tulajdonítani azt, nem átallott *László* Királynak élete utánn áskálódni: a' mellyért, mihelyest kitudódott az, megfogattatván, a' *Visegrádi* tömlötzbe záratott. A' honnét nem előbb, mint ezer nyóltzvanharmadik' Kisaszszony Havában szabadúlt ki, hogy megjelenne Sz. *István'*, *Imre'*, és *Gellért'* ereklyéinek felemelésén, kiket hetedik *Gergely* Pápa *Rómában* tartott Gyülekezetében a' Szentek' Lajstromába iktatott vala. Ezen innepnek végezése utánn *László* Királynak engedelméből *Ratisbonába* ment *Salamon*, hogy Hitvesét *Judith* Királynét, a' ki Báttyának negyedik *Henrik* Tsászárnak költségén élődött ottan, meglátogatná; hanem ez, tiltott szerelembe merűlvén, Királyi méltóságától megfosztatott Férjét szemtelenűl megvetette. *Salamon* ezen szégyent nagyon neheztelvén, hamar elkutallott onnan, 's egyenesen *Admonsba Anasztázia* Királynéhoz, az ő édes Annyához ment, a' ki azon Városban magános, és Istenes életet élt: itt néhány napokig tartózkodván, mivel az Annyától a' ki már a' Világtól egészen bútsút vett vala, semmiképpen nem segíttetett az Országnak viszszanyerésére, ismét új fortélyhoz fogott, 's titkos igyekezetének elpalástolására, mint valamelly ájtatoskodó, 's penitentziatartó Szarándok ottan Barát ruhába öltözött; mellyben viszszatérvén Magyar Országba ezer
1085.E. nyóltzvanötben, hogy megtsalhatná a' Királyt, *Fejérváratt* a' Bóldogaszszony' Templomá-

nak tornátzában a' többi jövevény koldusok közzé egyeledvén, *Lászlótól* alamisnát kért, és nyert is: ugyan ezen öltözetével tsalt vetvén mindyájoknak, Magyar Országon keresztűl a' fekete tenger felé a' Kunokhoz költözött. Itt legelőször is ezen Nemzet' Fejedelmének *Kuteskinek* elbeszéllette maga' származását, viszontagságait, és titkos törekedéseit, segítséget kérvén tőle a' Magyar Koronának viszszanyerésére: viszontag megígérvén néki ezen segítségnek jutalmáúl, hogy őtet, mihelyest birtokában lenne Országának, *Erdélynek* örökös Urává tenné; az ő Férjhez menendő Leányát pedig Feleségűl venné, lemondván előbbeni Házasságáról. *Kuteski* olly gazdag Tartománynak néki örűlvén, 's ezen Felséges Sógorságnak fényessége eszét vesztvén, nagy szorgalommal öszveszedett hadi seregével ezer nyóltzvanhatodikban *Salamonnal* 1086. E.
bérontott Magyar Országba, és elborítván annak széleit, egész *Ungvárig* minden vidéket eltöltött félelemmel. Hanem *László* Király idején tudósíttatván a' határ' őrizetnek Vezéreitől a' Kunok' minden törekedéseiről, egyszerre nyakokon termett, 's egy ütközettel diadalmaskodván rajtok, *Kuteskit Salamonnal* együtt viszszalódította a' fekete tenger' tájjékára. Ezen szerentsétlen eset annyira megtörte *Kuteskinek* szívét, hogy többé osztán ne merészlene próbát tenni. *Salamon* pedig haragjában, 's bánatjában néki dőrűlvén, hogy szerentséjét, melly tőle Magyar Országban elpártolt vala, másutt keresné, a' tavasz' kezdetén ezer nyóltzvanhetedikben a' Kun seregnek Vezérével általkelvén a' *Dunán*, megtámadta Bolgár Országot: de itt se' talált kedvezőbb szerentsére; sőt a' Kunok' tábora a' Görögök által eltöröltetvén, maga is a' hada-

kozás közben elesett; és Magyar Ország az ő nyughatatlanságától örökre megmenekedett.

Illy únalmas, és a' Nemzetnek gyűlöletes vetekedőtársától megszabadúlván *László* Király, azutánn semmi zenebonát nem tapasztalt Honnyai között; és azért már szabadabban védelmezhette az Ország' határait a' külső ellenségek ellen, 's a' Magyar Birodalmat, melly olly tartós belső háborúk által sok részben megromladozott vala, jobb rendbe vehette. Elsőben is Horváth Országba vitte diadalmas táborát az ő Húgának *Ilonának* kérésére. Minekutánna *Zvonimir*, a' Horváthok' Királyja meghalt, a' kit hamarjában követett *István* is, és semmi magzatot nem hagyott vólna; mivel senki se' vólna már az élők között a' Horváth Királyi Házból, az egész Országnak kormányozása *Ilona* Királynéra, *Zvonimir* Királynak Özvegyére szállott, kinek gyengeségével nem gondolván némellyek a' Fő - Emberek közzűl, 's Királyságra vágyódván, az egész Országot zavarodásba hozták. A' Királyné idején elakarván a' belső háborút, 's a' Haza' veszedelmét háritani, az ő hív Fő-Embereivel tartott tanátskozása utánn, *László* Királynak az ő Báttyának segedelmét kérte. Ez, hadi seregével bémen-
1091.E. vén Horváth Országba ezer kilentzvenegyedikben, az ellenkező résznek meggyőzésével az Országnak kivántt békességet szerzett. Melly alkalmatossággal *Ilona* Királyné a' Horváthok' örökös bóldogságáról gondoskodván, arra beszéllette az Országnak Fő-Embereit, hogy *Lászlót*, kinek vitézségét, igazságát, és kegyességét elegendőképpen tapasztalták vala, Királyjoknak neveznék. A' ki a' néki ajánlott Horváth Koronát a' szerént fogadta el akkor, hogy egyszersmind *Lampértnek*, az

ő Ötstsének Fiát *Álmost* nyilván rendelte légyen azon Királyságra, ki az ő halála utánn Horváth Országban mindjárt ezen Felséges Hatalomra jutna. Továbbá: mivel *László* Király nem tsak e' világi, hanem örökkévaló bóldogságát is kívánta alattvalóinak, megértvén, hogy Horváth Országnak némelly részeiben uralkodna még a' pogányságnak babonája; ugyan ezer kilentzvenegyben annak kiírtására a' Zágrábi Püspökségnek felállításához fogott. Ugyan ezen idő tájban osztódott két Érsekségre a' Magyar Anyaszentegyház, úgymint: *Esztergomi*, és *Bátsi* Érsekségre, ennek újonnan felállításával, a' mellynek méltóságában legelső olvastatik *Fábián* Bátsi Érsek, az előtt Vitze-Kantzellárius, és Fejérvári Prépost.

Ezen véletlen egybefoglalását Horváth Országnak Magyar Országgal nagyon orrolták a' Velentzeiek, kik, mivel Tartományjaiknak határait bellyebb nem vihették Olasz Országba, már régen azonn igyekeztek vólt, hogy Dalmátziát, és Horváth Országot magokévá tennék: a' honnan számtalan egyéb hasznokon, és nyereségeken kivűl, látták azt, hogy soha se' fogyatkoznának meg hadakozó Férjfiakból, kiknek vitézsége által a' közönséges Társaságot minden ellenségek ellen óltalmaznák. Mivel tehát tartottak attól a' Velentzeiek, hogy netalántán a' Király nélkűl lévő Dalmaták is a' Horváthok' példáját követvén, a' Magyarokhoz állanának; néhány Horváth, és Dalmata Uraságokat, 's Városokat a' közönséges Társasághoz hódítván, *Mihály Andort*, *Dandalus Domokost*, és *Altri Jakabot* Követségűl küldötték *Konstántzinápolyba Komnen Elekhez*, azt kérvén tőle, hogy, mivel azon Országnak lakosai önként magokat a' kö-

zönséges Társasághoz adták vólt, ő is Tsá- szári tekintetével azon régi jusokat, mellyek szerént Horváth Ország, és Dalmátzia a' Görög Birodalomhoz tartoztak, írná által a' Velentzei Társaságnak; viszont ők is szentül ígérvén, hogy a' Görögöknek a' hatalmaskodó Szeretsenek ellen, valahányszor kívántatnék, mind vizen, mind szárazon segítségül lennének. Reá állott a' Velentzeiek' kérésére *Komnen Elek*, nevezetes frigyet kötvén vé-
1092.E. lek ezer kilentzvenkettődikben. Így vetett akadályt ekkor ezen Nemes Velentzei Társaság a' Magyaroknak, hogy valaha *Dalmátziának*, és a' Tengernek Uraivá ne lehetnének; rá is mene arra, hogy a' Magyar Királyok soha se' vólnának állandó birtokában *Dalmátziának*.

A' midőn Horváth Országban vólna *László* a' Magyar seregnek erejével, a' Kunok' Királya *Kopulchi* előbb Erdély Országot, osztán *Bihar* Vármegyét feldúlván, mivel senkit sem látott akadályjára lenni, általkelvén a' *Tiszán*, annak szép vidékeit mindenütt pusztította; azutánn pedig a' gazdag prédával, a' barmok' nagy seregével, és a' mi legfájdalmasabb vólt, a' gyenge Nemnek, 's gyermekeknek rabszijjra fűzött sok ezerével *Tömös* Vármegyének szándékozott útját venni Hazájába. Hanem ugyan ezen prédának sokasága veszedelmet okozott nékie, melly miatt midőn lassan mendegélne; *László* azonban Horváth Országból viszszatérvén, megkettőztetvén útját, a' *Tömös* vizénél találja a' kegyetlenkedő ellenséget lézzegni. Holott látván alattvalóinak temérdek sokaságát raboskodni, mint Atyához illett, könyhúllásra fakadott: osztán Katonáit röviden intvén, feleségeiknek, gyermekeiknek, 's rokonaik-

nak megszabadítására magasan felemelvén a' veres bársony zászlót, olly erösen rohant az ellenségre, hogy a' Királyt *Kopulchit*, a' nevezetesebb Vezéreket, és a' legerösebb Férjfiakat lekaszabolván, a' többi sokaságot békerítette; a' midőn jelt adván, Vitézeit a' további öldöklésről eltiltotta, 's meghirdettette, hogy mindnyájoknak nem tsak életét meghagyná, hanem termékeny földeket is ajándékozna, ha Magyar Országban megakarnának maradni, és a' Keresztyén Hitre állani; melly feltételt midőn a' Kunok örömest fogadták vólna, tüstént az ellenségekből jobbágyokká válván, Királyi földeket nyertek vólt a' *Tisza*, és *Duna* között, 's ezek vóltak az első megszállók Magyar Országban a' Kunok közzűl, a' kik által azon pusztaság jó formán megnépesedett; kivált minekutánna ezen jó szívű Királynak híre elfutamodván a' Kunok' Hazájokba, azoknak feleségeik, gyermekeik, és rokonaik azutánn Magyar Országba jöttek vala. Azonban *Eszkembü*, a' ki a' minapi vérontásból egyedül maga ugorhatott el, viszszatérvén a' Kunok' Országába, midőn *Kopulchi* Királynak elestét, és a' többi vitéz társainak szerentsétlenségét elbeszéllette vólna Hazájában; *Akus* akkori Fejedelmek a' Kunoknak mindjárt Követeket küldött Magyar Országba, 's az ottan letartóztatott Hazafiait nagy gőggel kívánta viszsza; megvettetvén azonban kérésében, ezer kilentzven kettődik 1092.E. esztendőben számtalan sokasággal nyomakodott Magyar Országba. *László* Király az ellenségnek útját idején kitanúlván, előbb kiszállott Oláh Országba, és ottan a' *Duna'* menttében táborát elintézte; ugyan azon időben oda érkezett *Akus* is az ő seregével, a' kit, nem engedvén semmit megpihenni, heve-

nyében megtámadott, 's az ütközetre kénszerített vala; és tsak hamar végét szakasztotta a' vérengező pernek: mert minekutánna nem gondolván életével, magának az ellenségen keresztűl útat nyitott, 's *Akus* Fejedelmet a' főldre terítette vólna; az egész Kun tábor elrémülven, futásnak eredett. Nem is mérészlett többé soha *László'* Birodalmában kotonozni.

Ezen szerentsés diadalma utánn viszszatérvén *László*, a' szomszéd Oroszok ellen készítette győzedelmes seregét, hogy boszszút állana rajtok; mivel már két ízben általeresztették vólt Tartományjaikon a' Kunokat Magyar Országba. Ezeknek letsepülésére indúlt tehát tavaszszal ezer kilentzvenharmadikban a' Magyar tábor: hanem az Oroszok félvén a' ditsősségesen királykodó *Lászlónak* szerentséjétől, annyira megrettentek annak jövetele' hírére, hogy minden késedelem nélkűl a' Közönség' nevével Követséget küldvén hozzája, nem tsak előbbeni vétkeikről botsánatot kértek; hanem egyszersmind örökös hívségeket, 's engedelmességeket ajánlották a' Magyar Királynak. *László*, a' mint könnyen engedni szokott vala a' könyörgőknek, ezen vérontás nélkűl való győzedelmen nagyon megörűlvén, az Orosz Nemzetnek Fő-Embereit maga' eleibe botsátani méltóztatott, a' kik midőn a' Jobbágyi kötelességre magokat esküvéssel kötelezték vólna; Orosz Ország a' Magyar Koronának függedelmessévé lett. Melly függedelem osztán harmadik *Béla* Királynak idejében megújíttatott, 's erősíttetett vala.

Annyira el nem foglalták *László* Királynak bőlts elméjét a' hadi dolgok, hogy az Országnak mind Egyházi, mind Polgári álla-

potjáról is ne gondoskodna. Már *Péter* Királynak idéjétől fogva az Ország sok viszontagságoknak szeleitől rázogattatván, nem kevés romladozást szenvedett; Szent *Istvánnak* sok törvényjei feledékenységbe mentek; nem sokra betsűltetett néha a' Felső Biráknak tekintete is: sem azok, kik a' törvénybe idéztettek, a' kirendeltt napra meg nem jelentek, sem a' hozott ítéletek foganatosok nem vóltak; sőt néha még a' Királytól kiadott parantsolatok is el mulasztattak. Azon kivűl a' Polgári társasággal ellenkező némelly vétkek, úgymint: a' gyilkosságok, ragadományok, tolvajságok, paráznaságok, és egyéb illyesek napról napra szaporodtak; mivel a' vétkesek törvény szerént nem büntetődnének, és majd mindenikének pártfogója találkoznék a' Fő-Emberek közzűl. Az Egyháziak és Szerzetesek között az Istenes életnek első buzgósága meghűlt vala: a' Magyar Papságnak felette nagy szűke, az Oskoláknak kivesztte, 's azok' helyreállításának elmulasztása miatt kénszeríttettek a' Püspökök feleséges embereket felszentelni az Egyházi Rendre, a' Deák Anyaszentegyháznak Törvénye ellen. Ez még ugyan szenvedhető lett vólna; hanem fájdalmasabb vólt az, hogy némelly Papoknak, a' szomszéd Német Országiak' példája szerént, magatartóztatlansága annyira ment, hogy a' közönséges Anyaszentegyháznak végezései ellen az Egyházi Rendnek felvétele utánn is megházasodni; vagy első Feleségeknek halála utánn második Feleséget venni nem irtóznának. E' végre mivel mind az Egyházi, mind a' Polgári Rendnek szükséges vólna az orvoslás, kettős Gyűlést tartott Szent *László* Király: egyiket *Szaboltson* ezer kilentzvenharmadikban Pünköst Havának harmintzadik 1093.E.

napján; másodikat pedig a' *Pannonia'* hegyén, mellynek sem napjáról, sem esztendejéről bizonyost nem tudhatni. A' *Szaboltsi* Gyülésnek Végezései közzűl emlékezetesek ezek: — A' ki paráznaságban kapván feleségét, nagy maga' meghábo odásából, 's boszszúállásból megölte vólna azt, nem vonatott kérdésre mind addig, míg a' megöletettnek Attyafiai őtet törvénybe nem idéznék; akkor pedig a' Törvényszék előtt megkellett néki mutatni, hogy a' megölés valóban a' paráznaság miatt esett. — Ha a' Férj vádolta vólna Feleségét a' paráznaságról, és ez, az Egyházi törvény szerént való büntetését kiállotta, ha többé magához nem akarná venni az ő Férje, megengedődött, hogy mind a' ketten magánosan élnének. — A' ki a' Vasárnapokat, vagy Innepeket meg nem tartotta vólna; avagy az Anyaszentegyháztól tiltott napokon húst evett vólna, az Egyházi Törvénynek megsértése miatt kalodába tétettetvén, tizenkét napig kénszeríttetett kenyéren, és vizen penitentziát tartani. — Megújíttatott Sz. *Istvánnak* Törvényje a' dézmálás eránt, és hogy onnét minden hamisság, 's álnokság távol lenne; annak módjáról rendelés tétetett. — A' háborúknak viszontagságaiban elpusztúltt, vagy megromlott Szentegyházakat köteleztettek a' Plébániabeliek magok' költségével, 's munkájával felépíteni; ruhát mindazáltal, Kelheket, és az Isteni szolgálatra szükséges egyéb eszközöket megszerezni, a' Király' kötelessége vólt. Azon Szentegyházakat pedig, mellyeket a' régiség emésztett vala meg, tartoztak felépíteni a' Megyés Püspökök. — Továbbá: hogy a' Szerzetesek szent Reguláiktól el ne távoznának, megparantsoltatott a' Püspököknek; hogy azoknak Klastromaikat esztendőn által gyakrab-

ban megvisgálnák, és a' Szerzetesek' magok' viselete eránt szorgalmatosan értekeznének.

Azon Végezések, mellyek Nemes Győr Vármegyében *Pannonia'* hegyén hirdettettek ki, Sz. *László'* Törvényjeinek második, és harmadik Könyvét teszik, 's többnyire a' közbátorságnak a' Hazában való megszerzésére tartoznak. Hogy azon megrögzött tolvajkodásnak, és ragadozásnak gát vettetnék valahára, különös esküvéssel köteleztettek az Ország' Rendjei arra: hogy soha semmi tolvajt el nem fognának rejteni, sem ezen vétket senkinek elengedni. — 'S úgy rendeltetett, hogy a' ki hat garasig valót lopna, metszettetnék el annak az orra, és szeme kivájattatnék; a' ki pedig tíz garasig valót lopott, akasztófára ítéltetett. — Hogy az elveszett marhák annál könnyebben viszszajuthatnának igaz Urokhoz, elvégeztetett, hogy Szent *György'* naptól fogva Sz. *Mihály'* napig a' nagyobb Városokban bizonyos napokon a' piatzra kihajtatnának mindenféle marhák, és ha valaki ottan magáéra esmérne, 's azt meg is bizonyítaná; lefizetvén előbb az arra tett költséget, kezéhez vehetne azt. — Mind ezek pedik a' több Végezésekkel együtt hogy szentűl magtartatnának, azoknak megsértői ellen különös büntetések rendeltettek.

Egy vólt, a' mi a' Magyarok' ditsősségében valami kevés tsorbát ejtett, *László* Királynak idejében; tudniillik *Kálmánnak*, *László* Király' Fiának, az Oroszok ellen való táborozása. Magyar Országba jött vala *Járosló* az Oroszok' Fejedelmének *Svetopolknak*, a' Magyarok' frígyesének fia, hogy segítséget kérne *Volodor* Premizlai Fejedelem ellen: ennek segítségére tehát *László* Király az ő már megkoronáztatott fiát *Kálmánt* a' Püspököknek,

és Fő - Embereknek kísérésében nyóltz ezer fegyveresekkel elküldötte Orosz Országba: vagy azért, mivel maga a' sok fáradozások által megtörődvén, gyenge egésséggel vólna; vagy azért, hogy Fiának hadi vitézségét, és szerentséjét még éltében tapasztalná. Azonban midőn *Kálmán Premizliát*, a' hová vette vólt magát *Volodor*, erősen körűlszállaná; *Lanka* Fejedelemaszszony, *Volodor*' Hitvese, az ő Férjének sulyos veszedelmén megilletődvén, a' Magyarok' parolájára általméne azoknak táborába, 's *Kálmán*' lábaihoz borúlván, botsánatot, 's kegyelmet kért az ő Férjének. Az pedig az ifjúságnak szelétől elragadtatván, a' könyörgő, és siránkozó Fejedelemaszszonyt, semmit nem tekintvén annak nemére, vagy állapotjára, lábával megrugván, maga elől tüstént elparantsolta. *Lanka* nagyon fájlalván ezen gyalázatot, dühös haraggal hirdette megsértődését, 's a' szomszéd Orosz Fejedelmeket, a' Kunokkal együtt, maga' segedelmére fellázította a' Magyarok ellen: mindeneket jól elrendelvén, midőn *Kálmán* az ostromlásban foglalatoskodnék, és semmitől se' tartana; elő álomkor mindenfelől nagy erővel rohantak ellene az ellenségek, és szörnyű vérontást okoztak; mert, mivel a' helynek szűk vólta, 's a' tábori Keteputák miatt a' Magyar sereg rendbe nem állhatna, a' legerősebb Bajnokok minden vivás nélkűl elejtettek. Ezen szoros környűlállásokban egyedűl a' Magyar Nemesség' hívségének, 's vitézségének köszönhette életét *Kálmán*. Mert az, kötelességének lenni tartotta, a' Király' Fiát, és Örökösét maga élete' vesztével is óltalmazni; azt paisainak sűrűségével mindenfelől béfedezte, 's a' nyilaknak omló zápora között fegyverrel útat nyitván, sokak-

nak elesttével, 's vérontásával az ellenség' torkából kiragadta, és a' völgyeknek szorosságából tsak ugyan bátorságos helyre szerentsésen kivitte: a' melly viadalban négy ezer Magyarok estek el, ezek köztt *Lörintz*, és *Kupán* Püspökök; *Gula*, és *Euzem* Grófok az *Almási* Nemzetségből, és több más Fő-Emberek. A' tábor minden kintsével, és készületével az Oroszok' prédájává lett. Illy szerentsétlen kimenetele ezen hadnak vigyázóbbá tette osztán *Kálmánt* a' hadakozásban: valóban ritkábban szerentséltette ő magát azutánn a' kétséges viadallal; 's inkább kivánta Országának határait okossággal, mint fegyvérrel nagyobbítani.

Ezen véres veszedelmet keservesebb kár tetézte következendő esztendőben. Midőn *László* Király az ő Unokája *Konrád*, Morvai Fejedelem miatt hadat intézne a' Tsehek ellen, súlyos nyavalyába esik az Ország' határain lévő táborában; mellyet mivel magának halálosnak lenni jövendőlne, az Ország' Elei előtt, a' mit immár előbb rendelt vala, azt ismét megerősítette: *Kálmánt* legelőször is gyors Követek által magához hivatván, általadta néki Magyar Országot; *Álmos* Unokájának pedig Horváth Országot; így minekutánna mind a' két Országnak Fejedelmet adott vólna, az Oltári Szentséget nagy buzgósággal magához vévén, általköltözött a' Szentek' Országába, Sz. Jakab Havának huszonkilentzedik napján, Pünköst utánn tizenegyedik Vasárnap, ezer kilentzvenötödikben. Hóltt teste a' szent életű Királynak az ő rendelése szerént *Váradra* 1095. E.
vitettetvén, *Bóldog Asszszony'* Templomában, mellyet ő építtetett vólt, nagy tisztességgel eltemettetett vala. Ezen szent Vitéz', és szerentsés Fejedelémnek halálát minden Rend-

nek, Nemnek, 's Kornak siránkozása, 's jajgatása követte; és eltiltván minden vígságos mulatságokat, 's musikálásokat, három egész esztendeig gyászolta a' Magyar Birodalom. Az alattvalóknak illyes könyhúllatásai, utólsó, 's legigazabb adója a' szeretetnek 's háladatosságnak a' meghólt Fejedelemhez, mellyet sem a' félelem, sem a' hízelkedés meg nem vesztegethet. Hanem a' Magyaroknak ezen közönséges siralma nem sokára örömre változott; minekutánna Sz. *Lászlő'* koporsójánál sokféle tsudajelekkel nyilatkoztatta ki az Isteni Felség, hogy a' Magyaroknak szószóllójává lett az Menyégben, ki őket olly ditsősségesen vezérlette e' földön: mellyeket az Anyaszentegyháznak szokása szerént harmadik *Béla* Királynak kérésére megvisgálván harmadik *Celesztinus* szentséges Római Pápa, Szent *Lászlót* a' Szent Konfeszszorok' közibe írta ezer száz kilentzvenkettődikben.

Szent *Lászlónak* olly ékes termete vólt, melly mindnyájokat az ő Felségének tiszteletére ébresztette: mert vállától fogva, és azon felyűl, meghaladá az egész Magyar Népet. Továbbá az ő elméjét olly tulajdonságok diszesítették, mellyeket inkább lehet tsudálnunk, mint lerajzolnunk. Sz. *Lászlónak* Isteni buzgósága, 's Keresztyén életének tökélletessége érdemlették azon szerentsés diadalmakat, mellyekkel a' minden jóknak osztogatója, az Isten őtet ditsőítette. A' szívnek különös erőssége az Istenhez való Keresztyén bizodalommal egybekaptsoltattak ő benne; hogy, midőn súlyosodnék a' veszedelem, az ellenség közzé rohanni minden félelem nélkűl, és a' legerőssebb bajnokokkal minden irtózás nélkűl különös viadalra szállani bátorkodna. Az Isten utánn különös tisztelettel viseltetett az

Istennek *Szűz Annyához*, a' kit Magyar Ország' Pártfogójának nevezett: buzgóan tisztelte ismét Magyar Ország' Szenteit, úgymint: Sz. *Istvánt*, *Imrét*, és *Gellértet*, kik eránt véghezvitte azt, hogy azoknak szentséges életét 's e' miatt tiszteletre való méltóságokat hetedik *Gergely* Pápa az Anyaszentegyházban kihirdette légyen: melly időben, mivelhogy Sz. *István* Királynak jobb keze minden rothadás nélkűl épen találtatott, annak emlékezetére Apáturságot építtetett, mellyet a' Magyarok Sz. *Jobbnak* neveztek; ezen szent Zálog a' *Mohátsi* veszedelem utánn Magyar Országból *Raguzába* vitetett; Felséges *Mária Therésia* Királynénk' buzgósága által pedig ismét haza hozattatván, a' *Budai* Királyi Várnak Templomába helyheztetődött. Miként betsűlték még az idegen Fejedelmek is Sz. *László* Királynak böltsességét, jóságát, 's vitézségét, kitetszik onnan, hogy a' Német Római Birodalomnak Rendjei negyedik *Henriknek* letétele, és *Rudolfnak* a' hadban eleste utánn a' Tsászári koronát néki ajánlották légyen; mellyet mindazáltal ő, látván a' Magyaroknak ebben ellenkező akaratját, el nem fogadott. Sőt minekutánna ama' híres *Péter* Remete Napkeletről viszszatérvén ezer kilentzvenharmadikban, egész *Európát* felgerjesztette vólna *Jérusálemnek* a' Szeretsenektől való kiszabadítására; *Európának* legfőbb Fejedelmei követséget küldvén Sz. *Lászlóhoz*, őtet választották a' Keresztes hadnak felséges Vezérjévé. *Bodrogon* tartotta akkor Húsvét innepét a' Király, midőn a' Keresztyén Fejedelmeknek Követjei hozzá jöttek vala. Ezen ditsősséges hivatalt örömest elfogadta ugyan Sz. *László*, és nem tsak itthon szorgalmatosan készítette hadi seregét; hanem a' Német Fejedelmek közzűl is

többeket ébresztett ezen szent hadnak viselésére. Kétség kivűl ő leginkább eszközlötte vólna a' Szeretseneknek meggyőzettetését, hanem ha az Isteni Felségnek tetszett vólna e' buzgóságos Fejedelmet ezen új hadnak viszontagságaitól megmenteni, és az ő szentséges érdemeinek megjutalmazására Mennyeknek Országába költöztetni. Felesége, *Adelhais*, előtte öt esztendővel múlt ki e' világból, és *Veszprimben Gizla* Királyné, Sz. *István*' Hitvese mellé temettetett. Magzatjai vóltak: *Kálmán* Király, a' ki még Attyának éltében megkoronáztatott vólt; *Piroska*, a' ki *Komnen János* Görög Tsászárnak Hitvese lett, és *Irene* névvel tisztelték a' Görögök; *Sófia*, a' ki először *Udalriknak*, a' *Karinthiai* Fejedelemnek, osztán pedig *Magnónak*, a' *Szászok*' Fejedelmének Felesége vala. Sz. *Lászlóval* ugyan azon esztendőben költözött az örökkévalóságra *Lampért* is az ő testvér ötstse.

MÁSODIK SZAKASZ.

A' Magyar Birodalomnak nagyobbúlásáról, és annak megújúlt igazgatásáról, 's ezer kilentzvenötödik esztendőtől fogva ezer száz hetvennegyedikig lévő állapotjáról, a' melly darab időben hét Királyjait ékesítette szent Koronájával, úgymint: Kálmánt, II Istvánt, II Bélát, II Géjzát; III Istvánt, II Lászlót, és IV Istvánt.

Kálmán IX. Kir. KÁLMÁN, mint koronázott Király, mindjárást Sz. *Lászlónak* az ő édes Attyának halála

1095. E. utánn, ezer kilentzvenötödikben hozzá fogott az Országláshoz; a' honnan számlálta osztán Királyságának esztendeit: noha ugyan még Attyának éltében megkoronáztatott, mindazáltal elvégeződvén *Nagy-Váradon* Sz. *László*-

nak halotti tisztelete, szokott pompával magát újonnan megkoronáztatta *Fejérváratt*. Ezen alkalmatossággal, mivel igen hasznosnak ítélte azt Magyar Ország' részére, ha azzal Horváth Ország' örökös szövetség' erejével ugyan azon egy Király alatt egybekaptsolva lenne; *Álmos* a' közjót maga java eleibe tévén, *Kálmánnak* igen örömest engedett, és Horváth Ország' kormányáról, mellyet Sz. *László* Királytól vett vala által, lemondott. *Kálmán* Király is viszontag ezen különös engedelmességét *Álmosnak* kívánván megjutalmazni, ötet Hertzegi méltósággal tisztelte meg, 's Magyar Országnak harmadrészével megajándékozta. Ezen emberségéből *Kálmán* Királynak, mellyel viseltetett itten *Álmos* Hertzeghez, megtetszik az, hogy ő nem vólt olly vad természetű, mint a' millyennek íratik a' Krónikákban. Tudni való az, hogy a' midőn ezek írattak, *Álmos* Hertzegnek maradékai ültek a' Királyi székben; a' kiknek hízelkedvén az írók, nem szégyenlették *Kálmánt* olly rútúl lefesteni. Valóban, ha *Álmos* a' Királynak, kivel unoka vólt, jó akaratjával okosan tudott vólna élni; mind maga bóldogabb lett vólna, mind az Országot sok nyomorúságoktól, mellyekbe osztán buktatta az ő állhatatlansága, megmenthette vólna.

A' legfőbb szidalmak közzűl, mellyekkel *Kálmán* Királynak nevét igazságtalanúl betstelenítették, vólt az: hogy a' napkeletre menő Keresztesek ellen kegyetlenkedett légyen. Ezen vádnak elhárítására elég lészen, a' dolgot rövideden előbeszélleni. *Péter* Remete', ki *Palestinát* megjárta vólt, késztetésére második *Orbán* Pápa ezer kilentzvenötödikben, nyóltzadik napon Sz. *Márton*' innepe utánn Gyülekezetet rendelt vala *Klermontban*, a' hol

majd minden Európai Fejedelmek felbuzdúlván azon nagy hírű Keresztes hadat elintézték: ennek a' Szeretsenek ellen végezett hadnak híre kiterjedvén mindenfelé *Európában*, olly temérdek sokaság tódúlt ezen Keresztnek felvételére, 's az alatt való katonáskodásra, hogy tsak az Aszszonyok, gyermekek, 's ügyefogyottak maradnának otthon. Ezen egész Keresztes sokaság, hogy annál könnyebben mehetne Napkeletre, három részre osztódott, Az első sereget *Péter* Remete' vezérlése alatt
1096.E. kikeletkor ezer kilentzvenhatodikban szabadon általbotsátotta Magyar Országon *Kálmán* Király; de mivel olly sok ezer embernek nehezebb vólna némellykor az élésre valóknak megszerzése, az éhségtől kénszeríttetvén, valamerre mentek, a' lakosokat mint a' sáskák mindenekből kiélték: ezt meghallván a' Zimoniak, idején bétsukták Várossoknak kapuit, 's a' kelletlen vendégeket kirekesztették. Ezen megboszszonkodván a' Keresztesek, a' Várósnak erőszakos megvétele utánn, a' Polgárokat fene dühösséggel öszvekontzolták; és azoknak javait felosztván, tovább folytatták útjokat. Illy dühös boszszúságon méltán felháborodván *Kálmán* Király, hogy Országára ezeknél még súlyosabbak ne érkeznének, előre Ausztriába küldött Követek által megtiltotta a' Keresztesek' második Tsapatjának, mellyet *Godeskálk* vezérlett vala, a' Magyar Országon való általmenetelt. De ezek, mivel Kereszttel vóltak jelelve, már magoknak mindent szabadnak lenni állítván, a' Királynak tilalmát semmibe hajtották; azon katonaságot, melly a' széleken vigyázott, szanaszétt vervén, fegyveres kézzel rontottak bé Magyar Országba, és a' mint osztán maga *Kálmán* Király panaszolkodott, prédálással, buja erőszakos-

kodással, paráználkodással, gyilkoskodással, külömbféle sanyargatással, gyújtogatással 's pusztítással szertelen dühösködtek vólt: hogy nem szarándokoknak; hanem fenevadaknak látszatnának. Annakokáért a' Király, hogy Istentől az ő gondja alá bizatott népet olly szörnyű bántásoktól megszabadítaná, *Győr'* tájjékán lest vetvén a' Kereszteseknek, egyszerre megtámadta őket, és az Országból nem kevés vérontással kikergette. *Bullióni Godéfrid*, az utólsó Keresztes tsapatnak Vezére, hallván Társainak ezen siralmas esetét, nagyon megrettene, 's egy darab ideig *Ausztriában* megállapodék; de hogy megértette azon feneségeket, mellyekkel azok magok ellen gerjesztették a' Magyaroknak haragját, háromszáz Lovasoknak kiséréében *Kálmán* Királyhoz járúla, 's bötsánatot kérvén Társainak szörnyűködésekről, szentűl fogadá, hogy ő igaz katonai fenyítékben tartván seregét, semmi kárára, 's bántására nem lejéndene Magyar Országnak; mellynek nagyobb hitelére Fejedelmi Férjfiakat hagyott zálogúl, kik mind addig a' Király' hatalmában maradnának, valamíg ő által nem menend maga népével Magyar Országon. Ezen méltó Fő-Vezérnek illy nemes fogadására nem tsak a' szabad általmenetelt engedte meg néki *Kálmán* Király; hanem élésre, 's útra valót is mindent bővségesen szolgáltatott, és az Országból minden sérelem nélkűl való kiköltözése utánn ama' zálogba adott Fejedelmeket is híven elbotsátotta. Annyira kitetszik tudniillik a' katonai fenyítéknek megtartásából: ki légyen a' hadi seregnek parantsolója; ha tudós Hadivezér é? vagy Remete? Ezek így lévén, ki meri arról vádolni *Kálmán* Királyt, hogy ő a' Keresztesek ellen embertelenkedett légyen? Azt ugyan, ki a'

Hazának ellenségét, 's pusztítóját fegyveres kézzel meg ugratja, senki vad természetűnek nem nevezéndi.

Egy ideig nagy gondot 'adott *Kálmán* Királynak Horváth Ország. Mert kihíresedvén Sz. *László* Királynak halála, mindenek előtt pártot ütött egy *Péter* nevezetű Fő-Ember, kit némellyek Királynak kiáltottak vólt: de tsak hamar elnyomattatott ez, az oda küldött Magyar Vitézek által, 's életét vesztette. Ez időtől fogva híven megmaradott Horváth Ország *Kálmán*' Királysága alatt egy darabig: hanem továbbat osztán ismét viszszafordúltak itten a' dolgok, és a' legfőbb Emberek szabadságra kezdtek áhítani. Nehezen szenvedék talám: hogy nálok, mint Sz. *László* Királlyal megegyeztek vólt, különösen nem királykodnék *Álmos*: az Ország' Rendjeinek helybenhagyása nélkűl, *Kálmán* az ő kénye szerént Horváthok' Királyjának tartaná magát a' nélkűl, hogy a' régi szokás szerént választatott, 's megkoronáztatott vólna: ide járúltak az adófizetések, és vámok, mellyekkel a' Nemzet' szokása ellen terhelte a' Horváthokat *Kálmán* Király. Hogy ezek vóltak okai a' Horváthok' pártolásának, megbizonyosodik azon szövetségből, mellyet tettek *Kálmán* Királlyal, midőn annak engedelmességére ismét viszszatértek: mert az akkor feloldotta a' Nemességet minden adótól; és meg kellett magát *Belgrádban* koronáztatni, 's így Országlását kezdeni. A' pártütésnek a' hamu alatt pislogó tüze utóbb még is olly
1102.E. nagyon kipattana, hogy ezer százkettődikben derekas sereggel kellett Horváth Országba menni. Minekutánna pedig meghaladta a' *Drávát Kálmán* Király, és egyerszmind megértette, hogy a' Horváthok hasonlóképpen

minden erejeket egybevévén, készen vólnának a' hadakozásra ; egy kevessé *Körös* Városánál megállapodék hadi seregével, és, minekelőtte egy bizonytalan hartznak kimenetelére bizná illy szép Országnak sorsát, azt ítélte: hogy előbb szelídebb eszközökhöz kellene fogni. Követet küldvén tehát a' Nemzetnek Eleihez arra határozta magát, hogy ő minden illendő feltételek alatt gondviselésébe véjendi őket, 's eleibek adta, melly nagy haszon háramlana reájok, ha a' Magyarokkal egybefoglaltatnának. *Kálmán* Királynak ezen különös embersége olly annyira meghódította a' Horváthokat, hogy mindjárást magok köztt tanátsot tartván, a' legelső Familiákból tizenkét Fő - Embert, 's ugyan annyi Katonát küldöttek a' Királyhoz, kikkel az említett egybefoglalásról tanakodni méltóztatna. *Kálmán* a' hozzá jött Horváthokat nagy emberséggel fogadván, mind egyikét barátságos tsókkal méltóztatta, 's ezzel a' dolognak kimenetelét felette könnyítette. Ezen Tzikkelyekben pedig egyeztek meg: Egész Horváth Ország *Kálmánt* az ő Királyjának esmérné ; ez viszont az Országnak azon tizenkét Fejedelmi Familiáját, 's azoknak maradékait az ő javaikkal szabadon élni, és bánni engedné ; soha semmi időben, és semmi szín alatt tőlök adót nem venne, nékik tsupán azon terhek lenne, hogy a' hadnak idején a' Király' parantsolatjára kinekkinek közzűlök legalább tizenkét fegyveres lovas katonái lévén, a' Királyi zászló alatt Horváth Ország' határai között magok' költségén; ha pedig a' *Drávát* Magyar Ország felől meghaladták vólna, Királyi zsóldon vitézkednének. Ezek minekutánna szokás szerént írásba vevődtek vólna ; *Kálmán* *Belgrádba* vezettetvén, szokott szertartással

megkoronáztatott; és már nem tsak Horváth Ország', hanem *Dalmátzia'* Királyjának is neveztetett. Es méltán: mert mindjárt *Spalatró*, *Traguria*, és *Jádra* Dalmata Városok magokat a' Velentzeiek' akaratjok ellen *Kálmán* Király' hatalmába adták vala. Illy formán *Kálmán*, a' mit fegyverrel igen nehezen eszközölhetett vólna, azt eszességével, okosságával, 's emberségével olly szerentsésen véghezvitte, hogy Nemes Horváth Ország néki fejet hajtana, és a' Magyarokkal egy Király alatt örökösen egybeszövetkezne.

Nem olly könnyen ment a' dolog a' Dalmatákkal: mert kevés idő múlva, hogy onnét *Kálmán* kiköltözik vala, *Jádra*, és annak példájára a' több Dalmata Városok magokat előbbeni szabadságra emelvén, a' Velentzeiek' Társaságába szegődtek. El kellett egy ideig tűrni *Kálmánnak* ezen Városok' pártolását; hanem ezer száz ötödikben, a' midőn vitorláikat szent hadra intézték a' Velentzeiek, és társaikon nem segíthettek, *Kálmán* szép deli sereggel nyomúlt vala *Dalmátziába*, 's annak Anyavárosát *Jádrát* megszállotta; melly az ostromlóknak törekedéseit midőn tovább játszottatná, Követek küldettek a' Városba, kik a' Király' nevében megígérnék: hogy, ha ismét annak hatalma alá hódolnának a' lakosok, régi törvényeik, és szokásaik szerént élhetnének; 's ezutánn ezen Várost főképpen betsűlné a' Király, mellynek lakosait nem mint alattvalókat, hanem mint társait, és barátjait tartaná. Ezen feltételek midőn a' Városban mindenütt beszélltetnének, 's e' felett *János Tragúriai* Püspök is, a' ki az ő szent élete miatt nagyon tiszteltetett a' *Jádrai* néptől, intené őket, hogy törvényes Királyjoknak, kit ez előtt három esztendővel *Belográdban* meg-

koronáztak vólt, engedelmességére viszszatérnének, és annak Fő-Uraságát megesmérnék; tüstént felnyitván a' kapukat, *Kálmánt*, a' ki Fejedelmi pompával méne bé a' Városba, Királyjoknak, 's Uroknak köszöntötték. Mellynek emlékezete sok jeleltetésekkel maraszta-tott fenn az örökségnek. *Jádra'* elfoglalásának, melly inkább kegyességgel, 's emberséggel, mint-sem fegyver' erejével esett meg, híre kifutamadván a' többi Dalmata Városokra, minden késedelem nélkűl azok is Követeket botsátottak *Kálmán* Királyhoz, 's hasonló szabadság' nyerése mellett majd mindnyájan megadták magokat nékie, és őtet mint Királyokat, 's Urokat tisztelték, némelly Velentzei szigeteken kivűl. A' melly időben Ország-Gyűlést tartván *Jádra* Városában a' szerentsés Király, nehány bőlts, és hasznos rendeléseket tett, mellyekkel a' Dalmata Városoknak szabadságát úgy erősítette meg, hogy egyszersmind a' közönséges Kintstárnak derekasan használt légyen.

Nem tsak az Ország' határjainak terjesztésében, hanem az alattvalóknak rendtartására a' Törvényhozásban is nagy Királynak mutatta magát *Kálmán*. Honnyai Íróink ugyan, a' kik ezen jeles Fejedelemnek nevét sok vétkekkel rútalmazzák, akaratjok ellen hirdetik annak bőltsességét, a' midőn őtet *Könyves Kálmánnak* nevezik. Es bizonyára, a' ki bétekint Országunk' Törvényes Könyvébe, 's abban ezen Királynak végezéseit szorgalmatosan megvisgálja, fogja tsudálni ennek mind világi, mind Isteni Tudományát, és bőltsességét. Mellynek bizonyságára lássunk egynehányat annak Végezései közzűl:

Hogy az Egyháziak annál nagyobb illendőséggel, és tisztelettel folytathassák szent

Hivataljokat, parantsolat adatott a' Püspököknek, hogy semmi feleséges személyt a' Papságra fel ne vennének; ha tsak az előbb meg nem egyez feleségével az eránt, és magát ez is magános tiszta életre nem kötelezi. — A' feleséges Papok pedig ha tovább is kívántak az Oltári szolgálatnál megmaradni; úgy végeztetett erántok: hogy feleségeik magán vévén magokat férjektől valamelly bátorságos helyre, fogadással kötelezzék magokat a' házasság nélkül való tisztaságra; ezeknek táplálásokról mindazáltal tartoznak a' férjek gondoskodni. — Megtiltatott, hogy jövevény Egyháziak menedék Levél nélkül bé ne vétessenek sehol; azok eránt pedig, a' kik eddig bévétettek, megparantsoltatott, hogy szorgalmatos visgálás alá vonattassanak az ő életek, és erköltsök eránt. — Minden Egyháziaknak a' világi Törvénybe való idézhetetlensége megerősíttetett; de egyszersmind keményen megtiltatott, hogy a' Világiakkal hasonló ruhákban ne járnának. — Hogy a' Plébánosok méltó hivataljokhoz illendőképpen élhetnének, azon felyül, a' mit Sz. *István* Király rendelt vólt ezek' élelmére, minden Plébániabeli lakostól esztendőnként három pénz rendeltetett: a' minő pénz azon időben negyven, egy aranyat tett vala. — Hogy némellyek' fösvénysége miatt a' Keresztyének, a' Pogányoknak szokása szerént, kinn a' mezőn ne temettetnének, megújíttatván Sz. *László* Király' Törvénye, megtiltatott, hogy senki másutt el ne temettessék, hanem a' Plébánia' Szentegyháznak környékében. — A' Házasság' létéről való pernek elhárítására rendeltetett az, hogy a' házasodni kívánó személyek a' Szentegyházban a' Plébános, és Bizonyságok előtt szentül kötelezněk ma-

gokat a' Házasságra. — Megparantsoltatott továbbá: hogy, ha a' Feleség megszökik az ő Férjétől, viszszaadassék nékie, és valahányszor megszökik, viszszaadassék; mert írva vagyon: *A' mit az Isten egybeszerzett, azt ember el ne válaszsza.*

Az Országnak Polgári állapotjában is némelly új intézeteket tett vala *Kálmán* Király. Ámbár a' Királyi Tanátsnak, mellyet Sz. *István* Király állított fel, mindenkor megvólt az ő tekintete, 's hatalma; mivel mindazáltal a' közdolgokra vigyázván az, nehéz vólt a' magános Embernek perét eligazítani; azon felyűl súlyosnak, és költségesnek látszatott a' Pereseknek a' Szolga-Bíró', vagy Fő-Ispány' ítéletétől a' Felség' ítélete, vagy a' Királyi Tanáts' eleibe szállítani ügyöket; *Kálmán* Király minden Püspökségben Zsinatokat rendelt esztendőnként Pünköst, és Szent Mihály Havában: Ezekben osztán kötelesek vóltak megjelenni: A' Megyés Püspök, 's azon Püspökségben lévő Vármegyékből a' Fő, és Vitze-Ispányok, Szolga-Birák, 's a' Vármegyéknek Küldöttjei; és a' fennforgó ügyeket igazságosan elvégezni. Fő hatalma vólt ezen Zsinatnak: mert attól a' Püspökök, Fő-Ispányok, Álmos Hertzegnek, és magának a' Királynak Udvari Tanátsossai is függöttek: ha itten a' Peres háromszor egymás után elvesztette perét, nem lehetett azt fellyebb vinni. — Így a' tizenkét Püspökségek szerént az Ítélő-Székek megsokasodván, ugyan azon egy időben számtalan pereknek vége szakadott. — Ha mindazáltal történt az, hogy a' Király maga megjárná az Országot, két Szolga-Birák jelentek meg előtte: a' kik a' népnek egyenetlenségét, és panaszszait néki előadták, mellyeket osztán maga

elintézett: ha pedig azon Szolga-Birákat vádolta a' nép; a' Nádor-Ispánynak kellett ezekről ítéletet tenni. — Hogy pedig a' Birák annál bizonyosabbak lennének a' Tanúknak hitelességéről az ítéletben, minekelőtte a' bizonyságtételre botsáttatnának, szentséges Gyónás által kellett nékik Lelkekben megtisztúlni; ugyan ezt kellett tselekedni a' Biztosoknak is, a' kik a' Király' parantsolatját vagy a' Birák' ítéletét végrehajtották. — A' ki egyszer hamisan esküdni megtapasztaltatott, az osztán örökösen eltiltatott a' bizonyságtételtől. — Hogy a' szomszéd népeknek tetteiről annál hamarább esméretet venne a' Király, 's egyszersmind az ő parantsolatjai is mindnyájokkal annál könnyebben közöltetnének; azon lovakon kivűl, mellyek a' Királynak, *Álmos* Hertzegnek, és az Udvari Tanátsosoknak útazására szolgáltak, még más paripák is minden Vármegyében, alkalmatos helyre felosztva, a' közjövedelemből tartattak, hogy azokon az Országos Követek ide 's tova mehessenek; kiknek hasonlóképpen, a' Nádor Ispánynak intézése szerént, a' közönséges Kintstárból vólt fizetések. — Ezen valóban hasznos intézetből származott osztán a' *Postaállás.*

Hasonlóképpen ügyelt *Kálmán* Király a' gazdálkodásra, mellyel úgy kívánt mindnyájoknak használni, hogy egyszersmind a' közönséges Kintstárba nyereséget hajtana. Az új lakosok akármelly Nemzetbeliek, a' kiknek a' magános Uraságok földeket osztogattak, a' Királynak tsak a' szokott *tíz szabad pénzt* fizették; a' munkától pedig, vagy nyereségtől az ő részére semmit sem adtak: mivel innét kellett nékik a' Földes Uraságot kielégíteni. A' Királyi Várnak határában

lévő új lakosok pedig nem tsak azon *szabad tíz pénzeket*, hanem a' munkától is, vagy nyereségtől tartoztak a' Királynak fizetni, mint Földes Uraságnak. — Ezen nyereségtől való fizetés, mellyet a' Jövevények, vagy új lakosok a' Földes Uraságnak, és az adó, mellyet a' Királynak adtak, a' helyeknek, mellyekenn azok zsellérkedtek vala, számához alkalmaztattak. Hogy pedig mind ezen adók annál szorgalmatosabban bészedetnének, és a' Királyi Kintstárba annál hívebben szolgáltatnának; a' Fő-Ispányokra bízatott az, hogy minden száz helyeknek, vagy házbirtokoknak egy Századost rendelnének: a' kik az adót magok' Századossága' allyában minden hátramaradás nélkül bészednék, és Sz. Mihály napra általadnák *Esztergomba*, még pedig olly gondossággal, 's olly szoros vigyázással, hogy, ha valamit hibázna a' summa, azt a' Fő-Ispányok kétszeresen kötelezteténének lefizetni. Azon egész summa' bészolgáltatásának alkalmatosságával nyerték meg osztán magok' jutalmokat ugyan *Esztergomban* mind a' Fő-Ispányok, mind a' Századosok. — Mivel azon időben minden katonaság lovasságból állott; hogy valaha a' lovaknak szűkében ne lennének a' Magyarok, keményen megtiltatott a' Magyar lovakat külföldieknek eladni. — Sőt még más marha' nemét se' vólt szabad az idegen Tartományokba vásárra hajtani, az ökrökön kivűl. —

Noha ezen, és egyéb rendelései által, mellyeket Országunk' Törvényes Könyvében kiki megolvashat, az ő Nemzete' boldogságáról bőven gondoskodni látszatott *Kálmán* Király; hogy mindazáltal nyilván megmutassa azt, hogy főképpen az Isteni segítségben helyheztetné bizodalmát; nyilvánsá-

O 2

gos Törvény által rendelte azt-is: hogy minden Szentegyházban az ő, és az Országnak állandó bóldogságáért különös könyörgés által naponként imádtatnék az Úr Isten, kinek segedelme nélkül hiúság az embereknek tanátsai, és minden igyekezetjek haszontalan. Megtetszik az közönségesen *Kálmán* Királynak Törvényeiből, hogy ő Isten utánn legjobban bízott a' Püspököknek, és Plébánosoknak szent munkásságához: inkább akarta ő ezek által a' tudatlan népet mind az Isteni, mind a' világi Törvényben taníttatni, 's az igazság' ösvényétől eltévelyedett embereket atyai modon fenyíttetni, mint halálos büntetések által az élettől megfosztani: azért nem lehet tsudálni, hogy majd minden vétkeseket a' Papi ítélet alá vetett vala. Annakokáért *Kálmán* Király' idejében azon rendelés tétetett: hogy a' Püspökök az ő megyéjekben minden Városban két Házat állítanának fel; a' mellyekbe a' nagyobb vétkesek bérekesztetnének, kik ottan böjtöléssel, testi sanyargatással, és az ő bűnöknek nagyságához mérséklett büntetésekkel zaboláztatnának; egyszersmind pedig a' Papoknak atyai intéssek által jobb erkőltsre, 's Keresztyén Emberhez illendő életre hozattatnának.

Minekutánna *Kálmán* Király tíz esztendők' folyása alatt szép egyességben élt vólna *Álmos* Hertzeggel; a' mi az Országnak is kívántt békességére, 's tsendességére szolgált vólt; *Dálmátziának* a' Magyar Koronához való kaptsoltatása utánn egyszerre megbomlott az Atyafi Fejedelmeknek egyessége; a' miből a' Hazának nem kevés nyughatatlansága következett. Kétség kivűl megbánta *Álmos*, hogy olly könnyen elállott Horváth Országtól, a' mellyhez jutott mostanában *Dálmátzia*

is; 's hihető, hogy külsőképpen is jelentette ő ezen nehézségét. Ezt észre vévén az Udvari Hízelkedők, annyira bújtogatták fondorló beszédjeikkel a' két Atyafi Fejedelmet, hogy azokat egymás ellen való gyűlölködésbe kevernék: sőt annyira vitték a' dolgot, hogy azok egymásnak leselkedésétől félvén, majd egyszerre fegyverhez kaptak: midőn már szemközt nézne az ellenkező két tábor, általellenben a' *Tiszának* két partjain; az Ország' Nagyjai, hogy eltávoztássák az ártatlan Hazafiaknak vérontását, előbb magok köztt tanátsot tartván, *Grack* nevezetű szószóllójok által intették a' Királyt, hogy hiteket adván egymásnak a' Fejedelmek, atyafiságosan beszéllenének együtt, 's a' gyűlölségnek hijába való okait eligazítván, újítanák meg az előbbeni egyességet. A' melly tanátsát az Ország' Nagyjainak midőn a' Király az ő jó szívűsége szerént elfogadta vólna; egy beszéllgetéssel végét szakasztván a' viszszálkodásnak, 's a' barátságot megújítván, mind a' két tábor letette ellenséges fegyverét. Hanem a' gonosz lelkű Hízelkedők meg nem szűntek gyűlölséget okozó suttogásaiktól; ismét olly félelembe hozták a' Hertzeget, hogy az, tartván a roszsz következéstől, ezer száz hatodikban titkos útazással *Paszszauba* költözött, 's Német Országban keresett segítséget *Kálmán* Király ellen: hogy pedig ottan senkitől se' nyerhetett, megbánván dolgát, viszszatért Magyar Országba; holott ismét kegyelembe vette ötet *Kálmán*. Nem tellett el egy esztendő, hogy a' nyughatatlan Hertzeg gyanakodván a' Királyról, Lengyel Országba bújdosott, 's ottan magának segítséget nyervén, ezer száz hetedikben nyilvánságos haddal mérészlette megtámadni *Kálmán* Királyt, és os-

trommal *Abaujvárt* meg is vette. Itt, midőn őtet a' Király békerítette vólna; magát az ostromnak tovább való kiállására elégtelennek látván, annyira bízott *Kálmánnak* kegyelmességében, hogy a' Várból kimenvén, könyörögve annak lábaihoz borúlt, 's hitének annyi megszegéséről botsánatot kért légyen. Kegyesen fogadta a' könyörgő Hertzeget *Kálmán* Király: hogy mindazáltal ezutánn semmi új dolgokat ne feszegethetne az, mellyekkel Magyar Országot megháborítaná; úgy ítélte kegyességét mérsékleni a' Király, hogy *Álmos* megfosztatván a' Hertzegi Birtokától, ennekutánna azon fizetésből élne, melly az ő Hertzegi Méltóságához képpest, a' Királyi Kintstárból adódna nékie. De meg nem nyugodott ő ezen kegyességén is az annyiszor tőle megbántódott Királynak: mert nem szenvedhetvén ezen magános életet; bánatjában majd megtébolyodott, hogy már nem tsak Horváth Országtól, hanem Hertzegi Birodalmától is meg kellett nékie válni; minden úton módon szorgalmatoskodott, barátjaival tanátskozván, hogy legalább Hertzegi Tartományját ismét megnyerhetné. Ezen alattomban való törekedések mivel a' Királynak vigyázóságát el nem kerűlhették; szűkebb határok közzé szorította ő a' Hertzeget, elvévén tőle azon jószágait is, mellyekkel még eddig birt vala. Ez vólt osztán oka, hogy
1108. E. *Álmos* ezer száz nyólczadikban *Dömösről* elillantott *Ausztriába*, 's onnét Német Országba ötödik *Henrik* Tsászárhoz ment légyen: holott elbeszéllvén szomorú állapotját, mellybe őtet ejtette vólt *Kálmán* Király, hogy abból kisegíttetnék, siránkozva esdeklett: és nem tsak a' Tsászárt, hanem az egész Német Birodalomnak Fejedelmeit olly szánakodásra inditot-

ta, hogy az ő segítségére készek vólnának. Ezen háborúnak alkalmatosságán annál inkább kapott *Henrik*, mivel már régólta boszszonkodnék *Kálmán* ellen, Dalmátzia' azon részének elfoglalása miatt, melly akkor a' Római Birodaloménak tartatott. De még a' háborúnak szerentsés kimeneteléről se' kételkedett ő, mivel magával elhitette, hogy mihelyest Magyar Ország' határait fogja érni, mindjárt a' Magyaroknak nagyobb része *Álmos* Hertzeghez kaptsolná magát. A' Tsászár tehát maga vezette bé Magyar Országba a' Német sereget Sz. Mihály Havának utólján: hanem minden vérontás nélkül tsak hamar vége szakadott ezen háborúnak. Mert *Kálmán*, hogy alattvalóit ezen igazságtalan hadnak következéseitől megmentse, a' Tsászárral való beszéllgetését kikérte: mellyre annál könnyebben hajlott az, mivel a' Magyarok eránt vólt reménységében megtsalattatván, *Kálmánt* derék táborral lenni látta vala. Ezen beszéllgetésben tehát, minekutánna a' Király előadta azon boszszúságokat, mellyekkel őtet *Álmos* Hertzeg annyiszor illette az ő nyughatatlansága által, 's egyszersmind jelentette vólna, hogy ő kész vólna mostanában is nékie megbotsátani; olly világosan megmutatta ügyének igazságát a' Tsászár előtt, hogy ez megelégedvén azon békességgel, mellyel *Kálmán* Királyt *Álmos* Hertzeggel ismét öszvebékéltette, minden hadi villongás nélkül haza költözött.

E' szerént elvonattatván ötödik *Henrik Álmos* Hertzegnek védelmezésétől, hogy ez több-bé semmi izgágát ne tehetne; *Kálmán* még azon esztendőben a' Lengyelek' Fejedelmét, *Bolezlót Szepesbe* hivatá; holott mind a' két Nemzet között különös szövetség tétetett, ar-

ra kötelezvén magát mind a' két Fejedelem: hogy egyik a' másiknak barátjával barátságban, ellenségével ellenségeskedésben fogra lenni; a' melly szövetségnek erőssebb vóltára eljegyeztetett *Bolezló* Fejedelemnek Leánya *Judith*, *Kálmán* Király' Fiának *Istvánnak*; a' kik mindazáltal egymással házasságra soha se' léptek. Így midőn *Kálmán* Királynak okossága által mind a' Német, mind a' Lengyel segedelemtől megfosztatva látta magát *Álmos*; nehány esztendőkig akaratja ellen is békességben maradott. Hanem osztán *Kálmán'* életének utólsó esztendejében nagy gyanakodás lett róla, mintha abban törné a' fejét, hogy a' Királyfinak *Istvánnak* kirekesztésével maga Fiát, *Bélát* akarná a' Királyi Székbe helyheztetni. Hogy illy nagy dologhoz tsak foghatott vólna is *Álmos* a' Dömösi fogházban, nehezen lehet abban megállapodni. Hanem az mindazáltal bizonyos, hogy őtet némelly Udvári Tanátsosok, vagy inkább Hízelkedők a' Királyságra való vágyódásról vádolták légyen a' Királynak; még pedig leginkább akkor, a' midőn ez legnagyobb fejfájásban gyötrődne, és az által majdan halálra emésztődne. A' melly esetre reménylették az ártalmas emberek, hogy ők fognának a' gyermek Király mellett gondviselői hatalommal lenni, a' mellyel osztán kények szerént mindenekben élvén, magokat gazdagíthatnák. Attól tartottak tehát, hogy a' Királynál *Álmos* Hertzeg kedvességbe ne jönne, 's kezekről el ne ütné azon fényes hivatalt: azért is minden mesterségeket ennek romlására fordították. Ugyan tsak gonosz vádolásaik által véghez is vitték azt, hogy a' rettenetes nyavalyában kínlódó Király, *Álmos* Hertzeget fiastól együtt az ő ítéletjekre engedte; ámbár

— a' mint a' környűlállások mutatják — őket azoknak halálos büntetésétől eltiltotta. Nem kellett a' vérszopó Embereknek több; tsak hamar hozzá láttak a' hamis ítélethez, és *Álmost Béla* fiával együtt, szemeiktől megfosztották; 's ami nagyobb — az ártatlan *Béla* kis Hertzeget még férjfiságától való megfosztására is ítélték. Hanem az Isteni gondviselés által úgy történt, hogy az, a' kire bízatott ezen gyalázatos hivatal, megszánván az ártatlan Hertzegetskét, egy kimetszett tzenknek részetskéit mutatta a' Királyi Tanátsosoknak, mellyekkel parantsolatjoknak végbevitelét bizonyította.

Ezek között megnehezedvén *Kálmán* Királynak nyavalyája, mellyben már darab időtől fogva sínlődik vala, midőn *Otmár* Gróf látná az által közelíteni a' halált, a' Királyt híven megintette, hogy az haldoklóknak Szentségeit, különösen az Oltári Szentséget magához venné; mint jó Keresztyén Fejedelem az igaz penitentziának jeléűl nagyot fohászkodott, 's e' Világból kimúlt Böjt-elő Havának harmadik napján, ezer száz tizennegyedik 1114.E. esztendőben, Országlásának tizenkilentzedikében. Sz. *István* utánn ő temettetett először a' *Fejérvári* Bóldog Aszszony' Templomába.

Hogy *Kálmánnak* felséges esze vólt, és képes a' nagy dolgoknak nem tsak kezdetére, hanem végbevitelére is; az ő tselekedetei bőven megmutatják. Mind az Országot, mind a' Magyar Anyaszentegyházat bőlts törvényeivel szép rendbe hozta: és így egyszersmind az Egyházi, 's Világi dolgokról igazán tudott ő gondoskodni, hogy, ámbár semmit nem engedte kissebbedni a' Királyi Felségnek jussát, mindenkor megvólt az Egyházi Felsőbbség, és a' Birodalom között az egyesség:

a' Tudományokban nem tsak maga jeleskedett; hanem arra is törekedett tellyes igyekezettel, hogy az Országban megrögzött tudatlanságot, azt a' minden tévelygésnek kútfejét mindnyájoktól, de leginkább az Egyháziaktól eltávoztatná; a' melly dologban hathatós segédje vólt nékié *Lőrintz*, az *Esztergomi* Érsek, a' mint kitetszik ennek Egyházi Gyülekezeteiből. Ép hittel imádta *Kálmán* az ő Urát Istenét; különösen tisztelte Sz. *Istvánt*, és *Imrét*; kiknek szent életét *Kartuitzius* Püspök által megíratta, és a' jövendő maradéknak általadta. A' Magyar szent Koronának Birodalmát meszsze terjesztette, nem annyira fegyver' élivel, mint elméjével, 's okosságával; és noha itthon zenebonát indítván *Álmos* Hertzeg, ötödik *Henrik* Tsászártól, a' Tsehektől, és Lengyelektől haddal megtámadtatott; Magyar Országot még is mindenkor békességben tartotta, 's belőle semmit el nem vesztett. Egy szóval; olly nagy neve vólt *Kálmán* Királynak azon időben, hogy többnyire *galamb szelídségű*, *buzgóságos*, *legkeresztyénebb*, és *szentebb* Királynak neveztetnék; a' mint az akkori Íróknál lehet olvasni, a' kiknek bizonyságaik nyilván megtzáfolják az utóbbi Írókat, kik ötet egy kegyetlen Embernek rajzolják. Bátran el lehet tehát hinnünk, hogy *Álmosnak* az ő Fiának *Bélának* megvakíttatása tsupán a' gonosz Udvariaknak mesterkedése által történt légyen a' Királynak tudta nélkül, a' ki azon időben majd Világon vóltát se' tudta a' nagy fejfájás miatt, melly végét is szakasztotta életének.

Első Felesége vólt *Buzilla*; *Rogerius Szitziliai* Grófnak Leánya, a' ki ezer kilentzvenhetedikben vitetett *Belográdba*, osztán pedig nagy pompával adatott öszve *Kálmán* Král-

lyal: ettől tsupán két magzatok nevekedtek emberkorra: *István*, és *Sófia*, a' ki egy Magyar Fő-Emberhez menvén férjhez, szülte amaz emlékezetes *Sault*. *Buzilla*' kora halála utánn hogy több magzatok' Attya lenne *Kálmán*, ezer száz negyedik esztendőben Kisaszszony' Havának tizenegyedik napján öszvepárosodott *Predslavával*, *Szvatapolk Kiovi* Hertzeg' Leányával. Hanem ezen gyenge Királyné a' hitetlenségről vádoltatván, haza küldetett, már viselős lévén; 's otthon szülte osztán *Boritsot*, avagy *Bertalant*: ő ugyan szüntelen tagadta azon vétket, és *Boritsot Kálmántól* való magzatjának vallotta; a' Magyarok közzűl is nem kevesen ítélték őtet ártatlannak lenni. De még *Európának* több Fejedelmei is bizonyosnak állították, hogy *Borits* törvényes ágyból származott légyen. A' Görög Tsászár is, *Komnen János*, *Kálmánnak* Sógora, nem átallotta az ő rokonát annak feleségűl adni, a' kinek Fia az ő Nagy-Attyának emlékezetére *Kálmánnak* kereszteltetett.

Méltó, hogy itten *Álmos* Hertzegnek, *Lampért*' Fiának esetéről még valamennyire megemlékezzünk. Nehány *Dániai* Királyok' Krónikájából, mellynek szerzője magát meg nem nevezte, úgy látszik, hogy az ő Felesége *Ingelburges*, *Ingó Svétziai* Királynak Leánya lett légyen, a' kitől született néki *Béla* Fia, ki Attyával együtt gyenge gyermekségében megvakíttatott: hogy pedig *Kálmán* Királynak halála utánn az Udvari Tanátsosoknak veszedelmes álnokságától, 's második *István* Királynak boszszúságától megmenekedhessen, Gróf *Otmár*, és *Pál*' Dömösi Prépost' gondviselése alatt titkon nevelkedik vala; tsak akkor, midőn örököse kerestetnék a' Magyar Koronának, hozattatván világosságra. *Álmos* Her-

tzeg' Leányainak egyike, *Adelhaid*, *Szobiezló* Tseh Fejedelemhez; másika pedig *Hedvigis*, *Albert* Ausztriai Hertzeghez, Sz. *Leopold'* Fiához mene férjhez. Maga *Álmos*, *Kálmánnak* halála utánn, nyóltz esztendeig lappangott a' *Dömösi* Kanonoknál; osztán pedig második *Istvánnak* kegyetlenségét, és az Udvari Tanátsosoknak mesterkedéseit el akarván kerűlni, *Komnen János* Tsászárhoz, *Piroskának*, Sz. *László* Király' Leányának Hitveséhez vette magát *Konstántzinápolyba*: holott a' Görög Udvarnak szokása szerént megváltoztatott névvel *Konstantinusnak* neveztetett, és egész hóltig azon tiszteletben vólt, mellyben szoktak lenni a' Tsászárok' Rokonai. Az ő teste második *István* Király' parantsolatjából *Fulbert Kalotsai* Püspök által Magyar Országba hozattatván nyugodalómra, melly nélkűl éltében szűkölködött, *Fejérváratt* a' Királyok' sirjába tétetett. Osztán pedig tíz esztendő múlva az ő Fia, második *Béla* édes Attyának emlékezetét Királyi halottas pompával tisztelte meg. De térjünk a' Magyar Krónika idejének rendes folyására.

II István X. Kir. 1114. E. *István* az ő Attyának *Kálmánnak* halála utánn, ezer száz tizennegyedik esztendőben, tizenhárom esztendős korában szokott pompával megkoronáztatván, egy virágzó, 's meszsze terjedt Birodalomnak Királlya lett; kinek friss elméje ha jobb gondviselők alá jutott vólna, még virágzóbbá tette vólna Magyar Országot. Ennek Országlásának kezdetével a' *Velentzeiek* majd egész *Dalmátziát* elragadták vólt a' Magyar Birodalomtól: hanem midőn azok ezer száz tizenhatodikban azon Magyarságot, melly Dalmátziának megmaradott részét óltalmazni rendeltetett, *Jádránál* megtámadták; keményen megverettek

attól, és *Ordelaf*, az ő Hadi-Vezérjek is a' tsata' helyén maradott vala. Melly alkalmatossággal *Dalmátziát*, a' tengeri szigeteken kivűl, ismét elfoglalták a' Magyarok. Annakokáért, midőn a' Velentzei Követek békességet kérni ugyan azon esztendőben Magyar Országba 1116. E.
jöttek vólna, második *István* Dalmátzia' több részeinek viszszanyerését alkalmatosabb időre halasztván, öt esztendeig való békességet kötött vélek. Melly időnek eltelése utánn, ismét egész Dalmátziának birására jutottak a' Magyarok, azon szabadságát, mellyet *Kálmán* Királytól nyert vala', megerősítvén. E' szerént már tellyességgel meghódoltatván Dalmátziát, *István* Király, ezer száz huszonne- 1124. E.
gyedikben oda bément, és az egész Dalmata népségtől nagy tapsolással, 's örömmel fogadtatván, azon Országnak mintegy új Birtokosává lett.

István, a' mint felette haragos vólt, némellyekkel nem kevés kegyetlenséget vitt véghez; sőt a' gonosz nyelvűeknek szavára hallgatván, *Álmos* Hertzeget is, a' ki az ő vaksága miatt elégtelen vólt a' zenebona inditásra, üldözni kezdé. A' szerentsétlen Hertzeg ezen kegyetlen gyűlölségből utólsó veszedelmét jövendölvén, Fiát *Bélát* az Isteni gondviselésre bizván, Gróf *Ottmár*, és *Pál'* Dömösi Prépost' őrizetében hagyta; maga pedig ezer száz huszonhatodikban szökve *Konstántzinápolyba* költözött, hogy ottan *Komnen János* Tsászárnak kegyelméből hátra lévő keserves napjait legalább tsendességben töltené; a' kitől nagy emberséggel is fogadtatott, 's tisztességesen tartatott egész haláláig, melly történt ezer száz huszonhetedikben. Ezen különös emberségén a' Görög Tsászárnak felgerjedvén sokan a' Magyar Nemesség közzűl, hogy

István Királynak dühösségétől megmentenék magokat, ők is *Konstántzinápolyba* mentek. Ezen alkalmatossággal osztán, mivel mind *Álmos*, mind egyéb kiköltözött Magyarok keservesen panaszolkodtak vólna a' Királynak kegyetlenkedéséről a' Tsászárnak; ez természeti kegyessége szerént, annak szörnyű tetteit, mellyeket *Álmoson*, és több Magyarokon elkövetett vala, *Iréne* Tsászárné, 's Hitvese előtt elbeszéllette a' végett, hogy ő atyafiságos indúlattal Testvérjének, *Kálmánnak* Fiát ezen illetlen hajlandóságról megfeddené: a' mint hogy a' jó szívű Tsászárné meg is intette ez eránt levele által unokáját. A' Tsászárnénak ezen véletlen feddése nagyon megháborította *Istvánnak* haragos szívét; 's mivel nem kételkednék abban, hogy mind ezen feddésre *Álmos* Hertzegnek vádolása szolgáltatott légyen alkalmatosságot, azt kivánta a' Tsászártól: hogy azon ügyefogyott Hertzeget nem tsak Udvarából, hanem az egész Napkeleti Birodalomból kiűzze. *János* Tsászár mindazáltal kereken kimondotta, hogy ő azon dühös kívánságát *István* Királynak éppen nem fogja tellyesíteni. Ezenn mód nélkül fellobbanván *Istvánnak* kárhozatos haragja, minekutánna több ízbeli pántolódó követséggel úntatta a' Tsászárt, és attól ügyéhez illendő feleleteket kapott vólna; végre hadat indított a' Görögök ellen: mellyet azonban el kellett nékie halasztani az Oroszokkal kezdett hadakozása miatt ezer száz huszonhetedik esztendőben. Noha osztán *Álmos* Hertzeg, a' ki ellen leginkább agyarkodott *István*, megholt ezen esztendőben *Konstántzinápolyban*; hogy még is a' Tsászárnak, a' ki azt éltében óltalmazá, boszszút tegyen, a' hadtól el nem állott. Mellyet hogy maga részéről igazságos-

nak mutatna, sokkal más okát gondolta annak; tudniillik: hogy a' Magyar Kereskedők Görög Katonáktól, kik a' *Száva'* partján fekvő *Branizoba* Városának őrizetén vóltak, szabadon zsákmányoltatnának, mint ellenségek. Azért ezer száz huszonnyóltzban nyáron *Szerviába*, melly Görög hatalom alatt vólt, hadi seregével bényomúlván, *Belgrádot* megszállotta, 's tsak hamar meg is vette; és azt földig lerontván, bástyáinak, 's tornyainak köveiből *Zimon* Városát a' Görögök ellen megerősítette. Nem szakadt vége itten az ellenségeskedésnek: egész *Szervia*, és egyik része *Bolgár* Országnak tűzzel vassal pusztíttatott vala. Illy módon a' frígy felbontatván, a' Görög Tsászár is nagy sereggel sietett Magyar Ország ellen, és tsalt vetvén a' Magyaroknak, a' Dunán általköltözött a' Temesi Tartományba; 's olly vérontást tett a' Magyarságban, hogy *Krassó* vize megpirosodnék attól. Ezen emlékezetes győzedelme utánn nagy örömmel tért viszsza a' Tsászár *Konstántzinápolyba*. Azonban *István* Király nyavalyájából, melly őtet egy darab időtől fogva sanyargatá, kigyógyúlván, nem hogy megszeppent vólna a' Görögöknek minapi győzedelmén; hanem inkább felgyúladt a' hadnak egész erővel való folytatására. Minekutánna tehát seregét jobb lábra állította, és a' Tseh Fejedelemtől is segítséget vett vólna; maga kivánt szembe szállani a' Görögökkel ezer száz huszonkilentzedik esztendőben. Elejénten mindjárt kedvezett néki a' szerentse: mert általkelvén a' *Szávân*, *Branizoba* Városát fegyveres kézzel megvette, az őrizeten lévő Görögöket részszerént lekaszabolván, részszerént rabságra ejtvén; és tsak igen kevesed magával sudamlott vólt el a' Várnak Porkolábja, *Kurtich*:

1128.E.

1129.E.

bérontottak osztán a' Görög Tartományokba a' Magyarok, 's rettenetes pusztításokat tettek. Mind ezekenn nagyon megháborodván a' Tsászár, ismét táborba szállott a' Magyarok ellen; de semmi emlékezetre méltó dolgot nem tselekedett, egyéb hogy *Branizobát* megént hatalmába kerítette: sőt midőn az őszi nevekedő hideg miatt haza vezetné seregét: az utánna nyomakodó Magyarságtól derekasan fogyasztatott az. Hogy tehát vége szakadna ezen mind a' két részről ártalmas háborúnak; elsőben fegyvernyugovást adtak egymásnak egy időre; a' midőn a' *Dunának Borets* nevezetű szigetében egybetanátskozván, minekutánna egymás ellen panaszolkodtak, 's a' tett boszszúságokról megbotsátottak egymásnak, a' régi frigyet, és barátságot megújították magok közt a' Fejedelmek. Ezen alkalmatossággal történt légyen: hogy *István* valamiképpen azon boszszúságokat, mellyekkel hajdan illette vólt *Álmos* Hertzeget, eligazítaná; annak hóltt tetemeit viszszakérte *Komnen János* Tsászártól a tisztességes temetésre. Sőt azonn vólt, hogy annak Fiát *Bélát* maga utánn — mivel magzat nélkűl vólna — a' Magyar Királyi Székbe helyheztetné. Ezen Hertzeg, *Kálmán* Király' halála utánn alattomban valamelly Klastromban neveltetett mind addig: valamig *István* Király felserdűlvén, és a' Gondviselőknek, 's Udvari Tanátsosoknak kezek alól megszabadúlván, az Országot már maga kezdette kormányozni: melly időben mivel *Álmos* Hertzeg, és a' Király között igaz barátság vólna egy darabig; a' rejtekből kivétetvén *Béla*, *Dömösön* az ő Atyának általadatott. De minekutánna a' Hízelkedőknek gonoszsága által azon atyafiságos egyesség felbomlott, és *Istvánnak* izetlen-

kedését nem tűrhetvén *Álmos*, *Konstántzinápolyba* illantott; Gróf *Ottmár*, és *Pál Dömösi* Prépost *Bélát* a' Pétsváradi Benediktinusoknak gondviselésére bizták. Itten három esztendeig — a' mit az Országban kevesen tudtak — azon Szerzetes Atyáktól mind éléssel, mind ruházattal tisztességesen tartatott ő: melly idő közben hogy az Országban sehol se' látszatnék, többnyire azon gondolat vólt felőle: hogy vagy meghalálozott; vagy az Attyával együtt Görög Országba vitetett. Annakokáért midőn ezer száz huszon kilentzben 1129.E.
Gróf *Ottmár*, és *Pál Dömösi* Prépost látnák, hogy *István* Király jó szándékkal tudakozódnék eránta; az eddig szerentsétlen Hertzeget egészségesen a' Király, és az Ország' Nagyjai eleibe vezették: meg nem lehet mondani, melly valóságos öröm, és vigasság fogta el mindnyájokat ezen véletlen látásra. Tapasztalták mindnyáján, hogy ezen ártatlan Hertzeget az Istennek tsudálatos gondviselése szabadította meg légyen annyi veszedelemből, 's tartotta azon Királyi Széknek elfoglalására, a' mellytől hogy kirekesztetnék, annyi fortélyok, 's álnokságok koholtattak hajdan ellene: a' Király maga mind azokat, a' miket az előtt, az Udvariaktól megtántoríttatván, *Álmos* és *Béla* ellen tselekedett vala, szívéből megbánván, minden késedelem nélkül Korona' Örökösévé, 's az Országnak jövendő Királyjává nevezte *Bélát*, sőt hogy láthatná annak marádékát is — ha hogy tovább terjedne élete — Követeket küldött *Szerviába Urosihoz*, a' *Tarnoviai* Jupánhoz, kik annak *Ilona* Leányát — a' mint ez eránt már az előtt végeztetett vólt — *Béla* Hertzegnek feleségűl hoznák: ki minekutánna pompás szertartással vele egybeadatott; az új

Házasoknak a' *Tolnai* Királyi Vár rendeltetett lakásúl, a' hozzá tartozó Királyi jövedelmekkel együtt. Ezen szerentsés Házasságnak örömzsengéje *Géjza* Hertzeg vólt, a' ki ezer száz harmintzegyedik esztendőben az ő születésével valamint a' Fejedelmeket, úgy az egész Országot megörvendeztette. *Béla* Hertzeget örököséűl rendelvén *István* Király, azon nyavalyában, mellyet szabadabb életével okozott vala magának, napról napra roszszabbúl kezde lenni; azért *Bélát* ugyan ezen esztendőben Sz. György Havának huszonnyóltzadikán megkoronáztatván, lemondott a' Királyságról, és szerzetes ruhába öltözvén, hogy sok vétkeiért penitentziát tartana, magános életre adta magát; mellyből három hónap utánn az említett esztendőben Sz. Jakab Havának harmadik napján általköltözött az örökkévalóságba, életének harmintzadik, Országlásának pedig tizennyóltzadik esztendejében, 's *Nagy-Váradon Sz. László'* koporsója mellé temettetett.

II. Béla XI. Kir. 1131. E. *Béla'* Országlásának kezdetét nehezítette nehány Hazafiaknak tőle való idegenkedése; főképpen azoknak, kiket mardosott a' Lelkiesméret azon bűnhödtségek miatt, melly által ők *Álmost*, és *Bélát* elveszteni igyekeztek: félvén tehát *Bélának* boszszúállásától, megvetették minden mesterségeket, hogy őtet Királyi Székéből kiszorítanák: a' mellynek végbevitelére reménységek is, alkalmatosságok is vólt. Mert sokan a' Magyarok közzűl bizonyosnak tartották, hogy *Kálmán* Királynak második Felesége *Predslava* ártatlanúl űzettetett ki az Országból, kire egyedűl a' gonosz szívűek fogták vólt a' házasságtörésnek vétkét, és azért az ő szülötte, *Borits*, avagy *Bertalan* törvényes Fia vól-

na *Kálmán* Királynak; minekokáért második *István'* halála utánn őtet illetné a' Magyar Korona előbb, mint *Bélát.* Ugyan ebben dolgozott maga is *Borits*; 's e' végett először is *Konstántzinápolyban* keresett segítséget: hogy pedig ottan nem kapott; osztán az Oroszokhoz, és Lengyelekhez folyamodott, a' kiknek segítségével bérohanván Magyar Országba, a' *Szepességben* megállapodott vala, reménylvén, hogy a' Magyarok elhagyván *Bélát*, egymásra seregelnének az ő zászlója alá; és így könnyen erőt venne *Bélán.* Ez, *Boritsnak* megjelenéséről tudósíttatván, seregét egybeszedte; 's a' Püspököknek, és a' hozzá hajló Fő-Embereknek kíséretében ellene menvén, a' *Sajó* vizénél táborát megszállította. Itten először is kérdezte az Ország' Nagyjaitól: mit tartanának *Borits'* születése felől? Kiknek nagyobb része azt felelte: hogy zabgyermek az; és azért semmi jussa nints a' Magyar Koronához: mások kétes dolognak állították ezt lenni: vóltak ismét, a' kik bátran ki mondották, hogy az törvényes Fia *Kálmán* Királynak; és azért a' Magyar Korona őtet illeti. Minekutánna illy módon kitudódtak a' pártosok; jelt vévén a' katonák, egyszerre nyakokon termettek, 's némellyeket közzülök mindenek' láttára fel kontzolták: hanem, mivel a' Gyűlés a' mezőségen vólt, sokan eliramlottak az elsők közzűl *Borits'* táborába. Ezek utánn tetszett az Ország' nevével Követeket küldeni *Bolezlóhoz* a' Lengyelek' Fejedelméhez, és az Orosz Hertzegekhez, a' kiknek jelentést tennének azok, hogy *Boritsot* mindnyájan megvetnék, mint törvénytelen ágyból származottat; *Bélát* ellenben, a' kinek az Ország' Rendjei általadták a' Kormányt, igaz, és törvényes Király-

joknak, 's Uroknak esmérik: azért álljanak el ők is ama' paráznaság' fajtának részéről, és óltalmazásáról. A' melly kinyilatkoztatást hallván a' Lengyel, és Orosz Fejedelmek, viszszatértek Hazájokba. *Borits* hasonlóképpen, minekutánna Frigyeseitől elhagyatott, látván magának erőtelenségét, Lengyel Országba költözött. Hanem következendő ezer
1133.E. száz harmintzharmadik esztendőben tsak ugyan ismét megnyerte azt *Borits*, hogy segítségére lennének a' Lengyel, és Orosz Fejedelmek, még pedig nagyobb készülettel, mint az előtt. *Béla* is, hogy annál könnyebben győzedelmeskedjék, Sógorát, az *Ausztriai* Hertzeg *Albertet*, a' ki hadi vitézsége által nevezetessé tette magát, segítségűl hivta; 's bóldogúlt is vele Magyar tábora: mert Sz. Jakab Havának huszonkettődik napján megütközvén az ellenséggel, mind a' Lengyelek, mind a' pártos Magyarok közzűl sokat levágott; sokat pedig elfogott; *Boritsot* is Magyar Ország' határaiból kiugratta. Noha illy ditsősségesen diadalmaskodott légyen is *Béla* mostanában; mivel mindazáltal tartott attól, nehogy *Bolezló*, ezen veszteségén néki búsúlván, újra *Boritsnak* óltalmazására lenne, és nékie még több galibát szerezne; *Pétert*, a' *Fejérvári* Prépostot elküldötte drága ajándékokkal Német Országba ezer száz harmintznegyedik esztendőben *Lothárius* Tsászárhoz, arra kérvén őtet, hogy méltóztatnék maga Felséges közbevetése által a' Lengyel Fejedelmet elvonni *Borits*' pártjáról. Véghez is vitte a' Tsászár azt, hogy *Bolezló* elhagyván tellyességgel *Boritsot*, különös barátságra lépett a' Magyar Királlyal *Bélával*; és ezt amannak nyughatatlankodásától megszabadította.

Ezekutánn azt javaslotta *Ilona* Királyné Felséges Férjének, hogy hirdetne Ország-

Gyülést *Aradra*: a' hová egybe is gyűltek a' Magyar Rendek ezer száz harmintzötödik 1135.E. esztendőben. Itten a' Rendeknek temérdek sokasága eleibe vezetvén *Ilona* Királyné négy fiait: *Géjzát* tudniillik, *Lászlót*, *Istvánt*, és *Álmost*, leült a' Király mellé, 's a' Rendekhez, a' kiknek szemeit és szíveit elfogta már ezen gyönyörűséges látomány, hathatós beszédet tartott; mellyel midőn majd mindnyájokat a' Királynak, ki annyira megtsúfosíttatott szemeinek kivájatása által, megszánására indította vólna; arra kérte őket, hogy ezen nyomorúságnak okait kinyilatkoztatnák, és olly szörnyű tselekedetnek eszközlőit nyilván megbüntetnék. Hogy megszűnt a' Királyné szóllani: megzendült az egész Gyülekezet, és azon Ország' Báróit, és Nemesseit, kik részesek vóltak ezen szörnyűségben, megragadták: némellyeket közzűlök tüstént lenyestek; mások pedig bilintsbe vettetvén, minekutánna törvényesen megbizonyosodott azoknak vétke, még a' Gyülekezet' idején külömb-külömbféle halállal büntetődtek. Hatvannyóltzan vesztették életeket ezen alkalmatossággal azon szörnyűködésért, mellyel a' Királyi Hertzegek ellen dühösködtek; 's még maradékjok is örök gyalázattal bélyegeztetett. Hogy pedig *Béla* Király a' fösvénységnek minden gyanúságát magáról elhárítaná; a' megölettetteknek sok vagyonjait a' Püspöki Szentegyházakra felosztotta.

Ezen vétkeseknek büntetése utánn szüntelen békességben tartotta az Országot *Béla*, mind külső, mind belső ellenségektől megmentvén azt; és nem tsak nem vesztett semmit a' Magyar Birodalomból, hanem meg is bővítette azt ama' szép Tartománnyal, *Bosniával*: a' miben nagyon segítette őtet az ő

ditső Hitvese, *Ilona* Királyné, valóban egy Felséges elméjü Aszszonyság. Minekutánna ezen jó Hitvesétől megfosztotta ötet a' halál
1139.E. ezer száz harmintzkilentzedik esztendőben; mint a' párja vesztett gerlitze, úgy siránkozott attól lett megválásán: melly búnak elfelejtésére annyira belé ángyarodott a' borozásba, hogy némellykor a' mértéket is meghaladná. Ugyan ezen időben történhettek azok, a' mellyekről Krónikánk emlékezik: az Udvariak tudniillik az ittas Fejedelemnek könyörgő Leveleket nyújtván, mindeneket, valamiket tőle kértek, megnyertek vala: a' miket, minekutánna józan elmével vólt is, megerősitett: hogy szavának viszszahúzásában ittasságát meg ne kellene vallani. Így tehát az Udvariak nagy gazdagságot szereztek magoknak. Sokaknak mindazáltal a' Királynak ezen mértéktelensége örökös károkra szolgált: különösen két fő méltóságú, 's erköltsű Férjfiaknak *Saulnak*, és *Pochnak*, kiknek kivégezését ámbár akkor, midőn nem is tudná mit tselekedne, az Udvariaknak unszolására nevének aláirásával hagyta vólna helybe, tsak ugyan még is életeket vesztették azok. Ellenben fenntartja második *Bélának* ditső emlékezetét a' *Dömösi* Prépostság, mellyet az ő édes Attya, *Álmos* alapitott, ő pedig tökélletesen felépitett: fenntartja ismét a' *Nyitrai* Szentegyház, mellyet Préposti Egyházból Püspöki Anyaszentegyházzá tett, *Miklós* Prépostot Püspökké rendelvén ugyan ottan. Tizedfél esztendei emlékezetes Királyságát pedig tsendes halállal végezte Bőjtelő Havának tizenharmadik napján, ezer száz negyvenegyedik esztendőben; 's *Fejérváratt* a' Bóldogaszszony' Templomába temettetett.

Géjza, édes Attyának, második *Bélának* II. Géjza XII. Kir.
halála utánn harmadnapra, Böjt első Vasár-
napján ezer száz negyvenegyedikben tizenkét 1141. E.
esztendős korában megkoronáztatott. Ugyan ezen alkalmatossággal jól eszekbe vévén az Ország' Rendjei, hogy valahányszor több Királyi Hertzegek együtt éltek, mind annyiszor viszszavonások uralkodtak azok között, nagy sérelmével az egész Országnak; megerősítették azon gondos rendelését *Béla* Királynak, mellyel *Géjzán* kivűl más két Fiairól *Lászlóról*, és *Istvánról* gondoskodott vala, amannak *Bosniát*, emennek pedig *Szeremséget* tellyes hatalommal általadván; 's mind a' kettőnek gondviselésére *Belt*, *Ilona* Királynénak testvérjét rendelték.

Három esztendeig békességes Országlása vólt *Géjzának*; hanem ezer száz negyvenötödikben kiütötte magát ellene a' háborúnak tüze. Ama' nyughatatlan *Borits* ismét ahoz fogott, a' mit szerentsétlenűl próbált vólt második *Béla* Király ellen: ennek halála utánn megfutotta ő a' szomszéd Fejedelmeknek Udvarát; 's végre sok könyörgések, ajándékok, és ígéretek által az *Ausztriai* Hertzeget, *Henriket*; Tseh *Ulászlót*; 's *Konrád* Tsászárt maga részére vonta. Mind ezek — a' mit tsudálni lehet — vagy sógorságban, vagy atyafiságban vóltak *Géjza* Királlyal: mit tesz a' fösvénység, a' magános nyereségnek kívánsága? Öszvetépi ez az emberi szövetségnek legerőssebb kötelét is. *Géjza* mind ezen frígyesei közzűl *Boritsnak*, leginkább tartott *Konrád* Tsásznak hatalmától; hogy tehát ennek erejét megosztaná, *Guelfót*, *Henrik Bavariai* Hertzegnek Testvérjét, egy derék hadakozó Férjfiat magához édesítvén, Magyar Országba hivta, 's vele úgy végezett: hogy szedne

magának Német Országban Katonaságot, mellyel Bavárián, Sváb Országon, 's az egész *Rajna'* mellyékén ellenségeskedne, és így *Konrádot* magáénak óltalmazására otthon maradni kénszerítené; e' végre a' Magyar Kintstárból esztendei fizetést rendelt nékie mind addig, valameddig tartana a' haború. Melly szövetség szerént midőn *Guelfő* tellyesítené a' Magyar Királynak akaratját, *Konrád* Tsászár, hogy ez ellen hadi erejében meg ne fogyatkozna, az ígértt segítséget kéntelenítttetett *Boritstól* megtagadni. Hasonlóképpen *Henrik Ausztriai* Hertzeg a' *Rátisbónai* Püspökkel háborkodván, annak idejében meg nem jelenhetett *Borits'* segítségére. Ez tehát már nem várakozhatván azokra, maga költségén katonákat szedett *Ausztriában*, és *Rapolth* Vezérrel bérohanván Magyar Országba, fortéllyal *Posony* Várát megvette: a' mellyet mindazáltal *Géjza* keményen megszállván, tsak hamar ismét hatalmába kerítette. Innét *Henrik Ausztriai* Hertzeg ellen, a' kinek engedelmével szedte vólt *Borits* az Ausztriai Tartományokban az ő katonaseregét, vitte diadalmas tábo-
1146.E. rát ezer száz negyvenhatodik esztendőben, és a' *Lajta* folyó mellett megszállván, táborában egy Faszentegyházat állított, mellyben a' Püspökök' áldásai között kard köttetett az ifjú Királynak óldalára, 's a' Vitézek' számába iktattatván, a' hadi seregnek kormányját általvette. Azután a' *Lajtán* általköltözvén, hetven ezer Vitézeivel bérontott *Ausztriába*, és *Henrik* táborát derekasan megviselte, lekaszabolván belőle hét ezeret; 's tsak alig futhatott maga *Henrik* is *Bétsbe* az utánna szaguldó Magyarság elől. Nem merészlette osztán többé ez a' Magyarok' haragját maga ellen gerjeszteni, 's ellene mondott a' *Borits'*

barátságának, és szövettségének. Ezutánn *Borits* is kihűlvén minden reménységből, a' Görög Tsászárhoz vette magát; holott egy véres ütközetben vége szakadt nyughatatlan életének.

Siralmas ſesztendeje vólt Magyar Országnak ezer száz negyvenhetedik, mellyben elő- 1147.E. ször *Konrád* Tsászár, azutánn hetedik *Lajos*, Frantziák' Királyja, számtalan sokasággal költöztek ezen által *Palesztinába*, 's megemésztettek mindent, mint a' sáskák; a' honnét nagy éhség támadván, sok ezer Magyaroknak életét szakasztotta. Alig szűnt meg ezen halálos éhség Magyar Országban; már a' Görögök kezdettek ellene háborút, ezer száz 1152.E. ötvenkettődik esztendőben azért, hogy *Géjza* segítette vólt *Szervia'* Fejedelmét *Bachint*, a' Görög Tsászár ellen. Nem találták mindazáltal olly készületlen a' Magyarságot a' Görögök, hogy rajta erőt vehettek vólna. Hanem minekutánna *Géjza* Királynak öttse, *István* Hertzeg' a' Görögökkel tzimboráskodott vólna; inkább kívánt a' jó Fejedelem valamennnyire terhes békességet, melly az ezen háborúban elveszett görög lovaknak magyar lovakkal való kipótolását foglalta magában, a' Görögökkel tenni, mint a' veszedelmes háborúval tovább a' Hazát emészteni.

Bizonyára mind a' Királynak, mind az egész Magyar Nemzetnek legkeservesebben esett az, hogy *István* Hertzeg, mint Pribék, egész seregével *Mánuel* Görög Tsászárnak táborához kaptsolódván, Hazája ellen hadakozott légyen. Mellyért annyira felbuzdúltak ellene a' Magyarok, hogy őtet mint Haza' ellenségét, világos Törvénnyel örökre eltiltották az Országtól. Ezen Törvénynek kihirdetése után látván ő, hogy Hazájába visz-

sza nem térhetne, *Mánueltől* se' venne semmi segítséget, általköltözött Német Országba
1157. E. ezer száz ötvenhetedikben, és Barbaroszsza, avagy Rőtszakállú *Fridrik* Tsászárnál könyörgött segítségért: holott nem kevés reménysége lehetett; minthogy *Fridrik* már régólta főzte azt elméjében: miképpen hódoltathatná a' Német Birodalom' Urasága alá Magyar Országot; és azért hadat is kezdett vólna *Géjzával* már ez előtt négy esztendővel, ha a' Római Birodalomnak Fejedelmei nyilván nem jelentették vólna annak igazságtalanságát, 's azért arra való segedelmeket meg nem tagadták vólna. Most meghallgatván *István* Hertzegnek panaszszait, minekelőtte azok eránt végezne, közlötte azoknak nagyobb részét *Géjza* Királlyal. Ez bátorságos lévén lelkiesméretében, késedelem nélkül ezer száz ötvennyóltzadik esztendő kezdetén a' *Győri* Püspököt *Gyárfást*, és a' Fő-Udvarnokot, *Henriket*, követségűl küldötte *Ratisbonába* a' Tsászárhoz, a' kik által *Istvánnak*, az ő ötstsének vádolásait velősen megtzáfolta, és előszámlálván annak vétkes tetteit; nyilván megmutatta eránta, hogy érdeme szerént tiltatott ki az Országból. Mivel pedig *Géjza* Király jól tudta *Fridrik* Tsászárnak fösvénységét, és kívánatosságát; hogy az annál inkább kedvezne igaz ügyének, mintegy ezer tálentom arannyal megajándékozta: hajlott is osztán az igazságra; és a' pártos Hertzegnek *Istvánnak* nem adott semmi segedelmet az ő Bátyja ellen, *Géjza* Király ellen. Hanem azt kérte mindazáltal a' Királytól, hogy engedné meg *Istvánnak* a' hazamenetelt, 's újítaná meg vele az előbbeni atyafiságos egyességet. Ettől sem idegenkedett *Géjza*; hanem *István* az ő felfúvalkodása, 's kevélysége szerént, mel-

lyèt beléoltott a' roszsz nevelés, készebb vólt ismét Görög Országba menni, mint-sem Báttyával illy könnyen megbékélleni.

Illy viszontagságok között minekutánna húsz esztendőt, három hónapot, és tizenöt napot töltött vólna el Királyságában *Géjza*, harmintzkét esztendős korában általköltözött a' bóldogabb Világba, Pünköst Havának harmintzegyedik napján, ezer száz hatvanegyedik esztendőben. 1161.E. Hólt teteme *Fejérváratt* a' Királyok' temetőjébe tétetett. Valójában elvesztett *Géjza* Királyban Magyar Ország egy buzgó, vitézlő, és szerentsés Fejedelmet, a' ki az ő Attyától reá maradott Tartományokat egész haláláig hívségben megtartotta: a' Magyaroknak szívét okosságával, jóságával, 's kegyességével annyira magához vonszotta, hogy azok között a' pártütésnek magva, mellyet többször hintegetett vólt közibek *István* Hertzeg, gyökeret soha sem verhetett. Hogy Magyar Országot népesebbé tenné. *Szászokat* nagy számmal szállított ide ezer száz negyvenharmadik esztendőben, valamint *Erdély* Országba is; a' kik osztán szebb Városokat kezdették építeni. Ezeknek számát szaporították ezer száz negyvenkilentzedikben a' *Flanderek*, és egyéb Német Nemzetségek, kik a' Keresztes háborúból, melly *Konrád* Tsászár' vezérlése alatt vólt, viszszatérvén, *Erdélyben* a' puszta Királyi földeket megszállották. *Géjza* Királynak nevezetesebb tettei közzé méltán lehet számlálni azt is, hogy a' *Kalotsai* Püspökséget, mellyet a' szegénység nagyon alatsonított, a' *Bátsi* Ersekséggel egybefoglalta ugyan ezen említett esztendőben. Nem kevessé kissebbítette második *Géjza* Királynak ditső nevét *Baronius*, midőn azt jegyzette róla, hogy harmadik *Sándor* törvényes

Pápa ellen ama' törvénytelen Pápával *Viktorral* tartott légyen; melly vélekedésnek hamissága mind harmadik *Béla* Királynak leveléből, mind pedig egyéb azon időbeli jegyzésekből kitetszik.

Géjza Királynak Hitvese vólt *Minozló* Orosz Fejedelemnek Leánya, *Eufrozína*, a' kivel nemzette harmadik *István*, és harmadik *Béla* Királyokat; *Árpád*, és *Géjza* Hertzegeket; *Ilona* és *Ersébet* Hertzegaszszonyokat, kik közzűl amaz *Leopold* Ausztriai Hertzeghez; emez pedig *Fridrik* Tseh Fejedelemhez ment vala Férjhez.

III István XIII. Kir. 1161. E. *Istvánt*, a' ki immár harmadik ezen néven, mindjárt édes Attyának második *Géjzának* halála utánn következett napon, ugymint Sz. Iván Havának első napján szokott pompával megkoronázták az Ország' Nagyjai, hogy a' Magyar Birodalomtól minden félelmes viszontagságot eltávoztatnának. Hanem tsak ugyan attól, a' mitől leginkább tartottak vólt, meg nem menekedhettek. Előbukkant ismét ama' nyughatatlan *István* Hertzeg, második *Géjzának* testvér ötstse; és *Mánuel* Tsászárnak görög fortélyoskodása által maga' fejére kívánta vonni a' Magyar Koronát. Tapasztalván a' szomorú környűlállásokat a' Magyarok, hogy a' veszedelmet elfordítanák a' Hazától; *Mánuel'* jelentése szerént, ki a' Királyságra való just a' meghóltt Király' testvérjére szállottnak lenni vitatta, *László* Hertzeget, úgymint *Istvánnak*, a' ki mellett dolgozott a' Tsászár, testvér Báttyát választották a' Királyságra. Ezzel tehát a' Görög Követ, ki a' fortélynak végbevitelére küldetett a' Magyarokhoz, viszszatért *Belgrádba*, hogy az ottan táborozó *Mánuelnek* akaratjárt ez eránt megérthesse. Ez, noha nehezen szen-

vedné az ő szándékját füstbe menni, mindazáltal, hogy minden törvény ellen tselekedni ne látszattassék, ha az ifjabb testvért az öregebb eleibe tétetni kívánná, reá állott a' Magyarok' végezésére; hanem egyszersmind azt kívánta, hogy azon egy időben *István* Hertzeget *László* utánn következendő Királynak rendelnék; és valamint a' *Konstántzinápolyi* Udvarban a' Korona' Örököse Úrnak hivattatik, úgy ez is hasonlóképpen a' Magyarok' Urának neveztetnék.

Ezek nem bátorkodván ebben ellent állani a' hatalmas táborral lesben álló *Mánuel*-*nek*, ugyan azon napon, Sz. Jakab Havának tizenhatodikán, mellyen az Ország' szokása szerént *Lászlót* ezer száz hatvanegyedikben megkoronázták, *István* Hertzeget is Uroknak kiáltották. Melly alkalmatossággal harmadik *István* Királynak, hogy Fejedelmi méltósága szerént élhetne, *Posonyt* az ő környékével együtt általadta második *László*; a' kit hamarjában, úgymint hat hónapi országlása utánn megfosztott Koronájától a' véletlen halál ezer száz hatvankettődikben, Bóldogasszony Havának tizennegyedik napján.

II László XIV. Kir. 1161. E.

1162. E.

Ama' nyughatatlan *István*, a' kit immár ez előtt Uroknak vallottak a' Magyarok, ha mint erőszakosan is, tsak ugyan rá ment arra, hogy *Fejérváratt* még ezen esztendőben, Böjt-elő Havának tizenegyedik napján megkoronáztatnék. Senki nem örült ennek jobban, mint *Mánuel*, a' ki elhitette magával, hogy a' Magyar Birodalmat, vagy legalább az ahoz tartozó Dalmátziát, és a' Dráva' Vidékeit ezen Görög erköltsű, 's vele sógorságban lévő Fejedelem által a' Görög Birodalomhoz fogná kaptsolni. De ezen görög vélekedést megelőzték a' Magyarok. Egybese-

IV István XV. Kir.

regelvén ezek, harmadik *Istvánt*, második *Géjza* Fiát *Posonyból* táborjokba vezetik, és őtet mint Koronás Királyjokat köszöntik, és igaz Magyar szívvel jelentik nékie: hogy mindnyájan készek érette feláldozni életeket, 's véreket. Erre felotsódván negyedik *István*, nagy mérgesen egybeszedi Görög, és Magyar seregét, és Sz. Iván Havának tizenkilentzedikén megütközik harmadik *Istvánnal*: mivel mind a' két részt a' Koronának fénye serkentette a' hadakozásra, olly véres tsata támadott közöttök, hogy sok nagy Embereknek vesztével győzedelmeskedhettek a' Magyarok a' megátalkodott Görögségen; a' midőn negyedik *István* futással magát megszabadítván, kénszeríttetett bútsút venni Magyar Országtól, mellyben öt hónapig, és ugyan annyi napig királykodott vala.

III István Király' Uralkodása

Szárdikában, mellyet ma *'Sófia* Városának nevezünk, táborozott akkor *Mánuel* Görög Tsászár, midőn ezek Magyar Országban történnek vala, mellyeket hogy negyedik *István*, a' maga veszedelmének hírmondója elbeszéllett vólna nékie; megszánván ennek siralmas állapotját, pénzzel, és *Kontostefán Elek'* vezérlése alatt alkalmatos sereggel felkészítve, őtet előre elküldötte Magyar Országba, szerentsét próbálni az elvesztett Királyságának viszszanyerésére, míglen maga lassabb lépéssel *Belgrádba* érkezne. Azonban megjelennek harmadik *István'* Követjei, kik valamint a' Fejedelemnek, úgy az egész Magyarságnak nevével kérnék a' Tsászárt, hogy ne lenne segítségére többé negyedik *Istvánnak*, a' kit ők tsak kénszerítésből emeltek a' Királyi Székbe, és onnét az ő eltűrhetetlen, 's az egész Nemzet előtt gyűlöletes maga viselése miatt leszállították: egyébaránt kívánnak ők

tetszésére lenni a' Tsászárnak. Ez, nagy haraggal haza parantsolta ugyan akkor a' Magyar Követeket; hanem hogy *Belgrádba* érkezett, 's ottan tellyes értésére esett: melly igaz hivséggel, és állandósággal viseltetnének a' Magyarok harmadik *Istvánhoz*, amahoz pedig melly gyülöiséggel vólnának, hogy készebbek magokat minden veszedelemre elszánni, mintsem őtet ismét viszszavenni a' Királyságra. Már ezekből maga látta *Mánuel*, hogy igen nehezen, és tsak nagy vérontással történhetne meg az, hogy az ő Jótéteményesse az elvesztett Koronát viszszanyerje; ha pedig nagy erőszakkal hozzájutna is, soha se' lenne békességes uralkodása. Nem sürgette tehát továbbá ennek viszszaállítását; hanem más módot gondolt a' Görög járomba való fogásokra a' Magyaroknak. *Mária* nevű Leányával kívánta ő egybeházasítani *Béla* Hertzeget, harmadik *István* Királynak Ötstsét, kire osztán szállana a' Görög Birodalom az ő halála utánn; *Istvánʼ* halála utánn pedig a' Magyar Birodalom is; és így minden vérontás nélkül a' Görög Birodalom alá jutna Magyar Ország; késedelem nélkül el is küldötte ide *Paleologus Gergelyt*, a' ki ez eránt végezne. Ez midőn a' Magyar Tanátsban kinyilatkoztatta *Mánuelnek* gondolatját, mindnyájan nagy figyelmetességgel hallgatták őtet; tsak hamar végére is jára a' reá bizatott dolognak. Mert mind a' Király, mind az Ország' Rendjei nem tsak azon fényes Sógorságnak, hanem a' Tsászári Koronának, mellyel jövendőben Magyar Fő ékeskedne, ragyogványától is megilletődvén, mindeneket, valamiket akart a' Tsászár, helybehagytak. Mellyeket minekutánna mind a' két részről esküvéssel megerősítettek vólna, *Paleologus Gergely* nyaratszaka ezer száz hat-

vankettődikben bévitte magával *Béla* Hertzeget *Konstántzinápolyba*; a' Tsászár pedig nagy örömmel fogadván őtet, *Eleknek* nevezte, 's Fejedelmi méltósággal ékesítette; és mind azon tudományokban, mellyek egy Tsászári Felséghez illenek, szorgalmatosan taníttatta: hogy pedig az ő szándékáról se' a' Király, se' a' Magyar Nemzet ne kételkédnék, öszvehivatván a' Tsászári Birodalom' Rendjeit, arra vette azokat, hogy *Máriának*, az ő Leányának, és ennek Jegyessének, *Elek* Magyar Hertzegnek, mint a' Birodalom' törvényes örököseinek hűségére esküdnének. Mindnyájan engedelmeskedtek *Mánuelnek* ama' hatalmaskodásra hajlandó *Andronikuson* kivűl, a' ki így dunnyogott ez eránt: illetlen ez, és a' Görög névnek gyalázatos, hogy annyi méltóságos, régi, és a' Görög Birodalom mellett ditsősségesen szolgált Birodalmi Familiákat megvetvén, egy idegen választassék Tsászár' Vejének, 's Örökösének.

Nem soká tartott ezen békesség. *Béla* Hertzegnek elmenetele utánn kezdék a' Magyarok észsre venni; mennyi veszedelmet szerzettek magoknak, és a' Hazának azon békességgel. *Szerem*, *Bosnia*, és egyéb Tartományok, mellyek *Béla'* örökségéhez tartoznak vala, a' békesség' zálogával, a' Királyi Hertzeggel együtt, a' Görögök' hatalmába estek: mellyeket ha *Mánuel* elfoglalna, félő vala, hogy örökre meg ne fosztassék azoktól a' Magyar Korona. Hogy tehát idején segítenének a' dolgon, Görög Gondviselőknek nem engedték által *Béla* Hertzegnek örökségét, söt még azon résztől is, mellyet eddig általadtak, a' Görög Tisztartókat eligazították. Ugyan ezen időben ama' nyughatatlan *István*, magának sereget gyűjtvén, bérohant

Magyar Országba; és némelly állhatatlan Magyarokat magához hódítván, az Országnak alsó részét elfoglalta: 's ezzel néki bátorodván, reménységet adott magának, hogy a' Koronát ismét elragadná Unokájától. Hogy ezen pártos zenebona nagyobbra ne terjedne, *István* Király nem tsak maga hadi erejét egybeszedte; hanem *Ulászlót* is, a' Tsehek' Királyját segítségére serkentette. Ezeket midőn megtudta *Mánuel*, noha *Áziába* szándékozott vala, megváltoztatván akaratját, még ezen ezer száz hatvankettődik esztendőben Magyar Országba viszszajött, mind azért, hogy *Bélának*, az ő Vejének örökségét egészen néki általadassa; mind pedig azért, hogy negyedik *Istvánt* óltalmazza harmadik *István* Király ellen, és minden veszélyből kimentvén, ismét nyugodalomba helyheztesse. Elküldötte tehát *Andronikus* Fő Hadi-Vezérjét seregének egy részével az ő jótéteményessének védelmezésére: a' kitől gyámolíttatván az, Magyar Országnak elfoglaltt részében tovább is megmaradott; nem is vólt még akkor annyi Katonasága egybeszedve harmadik Istvánnak, melly által vetekedőtársát kiűzhetné az Országból; 's azért nem is törekedett többre, tsak hogy annak további útját meggátolja. Azonban *Mánuel* általköltözvén a' Száva' és Tisza' folyóin, először *Tételnél* megállapodék; onnét az egész *Bátskaságot* megszemlélvén, ismét viszszatért *Szerembe*, és *Pétervárad*nál egész táborával megszállott. Minekelőtte az ellenségeskedéshez fogna, harmadik *István* Királyt levél által megintette illy formán: Fiam! nem azért jöttünk Mi, hogy a' Magyarokkal hadakozzunk, hanem hogy *Bélának*, a' te Otsédnek birtokát viszszaszerezzük, mellyet Uraságodtól el nem vettünk, hanem te

magad, és ugyan a' ti Atyátok *Géjza* már régen ide engedtetek. Ismét azért is, hogy a' te Atyádnak Otstsét, *Istvánt*, a' mi Felségességünknek sógorát a' veszedelemből kimentsük. Ha tehát a' te akaratoddal is *Béla* a' mi Vőnk leve, a' mit te kötéssel is megerősítettél; mért nem élsz a' mi társaságunkkal, és jóakaratunkkal, viszszaadván annak az ő birtokát? Ha pedig a' barátságot, és sógorságot megveted; tudd meg, hogy távol vagyunk Mi attól, hogy rajtunk az erőszakot elszenvedjük. — De már ekkor keveset hajtott harmadik *István* a' Tsászárnak ezen szavaira: mivel a' Németeken 's Oroszokon kivül *Ulászló* is, a' Tsehek' Királyja, nagy hadi erővel jött vala segítségére, a' kikhez ő bizván, tábori ütközetet kivánt tenni a' Görögökkel. Hanem elkerülte ezt *Mánuel*, nem akarván szerentséjét, 's eddig nyert ditsősségét egy félelmes viadalra botsátani. Annakokáért azonn törekedett; hogy *István* Királynak táborát Frígyeseinek tőle való elidegenítése által megerőtlenítse: azért *Ulászlót*, a' Tsehek' Királyját emlékeztetvén azon szövetségre, mellyet ez előtt öt esztendővel tett vele, tsak hamar reá vette *Mánuel*, hogy nem tsak ellene nem fordúlna; hanem *István* Királyt is a' békességre birná. *Ulászló* tehát viszszaküldötte a' Görög Követet azon kéréméssel; hogy a' Tsászár is békességhez állana: melly véghez is mene, minekutánna harmadik *István* Király megígérte vólna, hogy *Béla* Hertzegnek minden örökségét általadná a' Görögöknek; ellenben *Mánuel* is hitére fogadta vólna, hogy soha nem engedné ezutánn negyedik *Istvánt* Magyar Ország ellen fegyverkezni, annál inkább nem lenne ő annak ez eránt segítségül.

Minekelőtte *Konstántzinápolyba* viszszatérne *Mánuel*, fogadását tellyesíteni akarván, Jótéteményessét, és Sógorát, negyedik *Istvánt* nagyon intette vólt; hogy a' Magyar Koronának viszszanyeréséről minden gondját letévén, tellyességgel elhagyná Magyar Országot, 's magát valamelly Görög Tartományba venné. De ő némelly nyughatatlan Magyaroknak, kik vele tartottak, hívségében, 's hatalmasságában bízván, eltökéllette magában, hogy tovább is Magyar Országban maradna, 's annak elfoglaltt részeit utólsó pihenésig óltalmazná. Minekokáért, mivel intéseivel semmire se' mehetne ezen hóbortos emberrel a' Tsászár, 's annak megzabolázására keményebb eszközökhöz sem akarna nyúlni, nem úntatta továbbá az innen való kimenetelre; hanem inkább *Kalufes Nitzeforust* hagyta itten az ő bátorságosítására. Harmadik *István* Király pedig még a' békességkötés utánn is vetekedőtársát az Országban tartózkodni, a' Haza' tsendességét a' szövetség ellen felforgatni, végre Királyi hatalmat gyakorolni, nehezen szívelvén, azt gondolá, hogy ő azzal a' mináp' kötött békességet meg nem sértené, ha ezen Ország' háborítót fegyverrel megtámadná, 's Birodalmának határaiból kikergetné. *Kalufes Nitzeforus* látván a' Magyaroknak hadi készületét negyedik *István* ellen, ugyan ennek azt javaslotta, hogy a' reá tóduló szélvésznek elkerűlésére menne ki Magyar Országból; és legalább *Szervia* Tartományába — melly *Béla* Hertzegnek nevével a' Görögök' kormányozása alatt vala — költözne által; hogy pedig a' megáltalkodott Embert ezen tanátsnak követésére kénszerítse; mintha azt néki a' Tsászár parantsolta vólna, maga előbb általkelvén a' *Dunán*, ká-

tona seregével együtt oda költözött. De még erre se' mozdúlt ő semmit. Annakokáért ezer száz hatvanharmadik esztendőben
1163.E. még a' zuzmarázó télnek kemény idejében véletlen megtámadván őtet harmadik *István* Király, annyira megszorította, hogy tsak nagy nehezen futhatott által *Szerém* Tartományába: holott *Zimon* Városába, mellyet mind a' természet, mind a' mesterség vátig megerősített vala, bérekeszkedék válogatott Katonáival, azt vélvén, hogy onnan figét mutathatna a' Magyaroknak. De *István* Király böltsen általlátván, hogy soha néki, 's az Országnak békessége nem lenne, ha tsak negyedik *Istvánt*, a' ki már annyiszor megzavarta azt, hatalmába nem ejti; a' győzedelemnek folytatására *Szerembe* vitte hadi seregét, és *Zimont* szorosan békerítette. Sokáig haszontalanította ezen Város a' Magyaroknak igyekezetét az őrizö Katonáknak jeles vigyázásával, és vitézségével, a' kik Tsászárjokat tisztelven az ő sógorában, negyedik *Istvánban*, készek vóltak e' mellett életeket feláldozni, 's a' magok' megadásáról még nem is akartak hallani; e' felett tsalt vetvén az ostromlóknak, a' *Száva* vizén azonban új Katonákat, 's eleséget vittek magoknak: azon reménység is bátorította az ő szíveket, hogy majd ott teremne *Mánuel* az ő Sógorának segítségére. A' midőn illy állapotban vólnának a' dolgok; negyedik *István* az éjjeli 's nappali fáradozásból halálos hideglelésbe esett, melly őtet, midőn azt érvágással magától elűzni haszontalan igyekezett vólna, ugyan az említett esztendőben Sz. György Havának tizenegyedik napján megemésztette. Ezen Hertzegnek halála utánn a' Görögök, kik őtet utólsó tseppvérekig kívánták óltal-

mazni, mindjárt tukmálni kezdének a' Várnak feladásáról a' Magyarokkal; 's ezektől magoknak holmiekkel együtt szabad kiköltözést nyervén vitézségek' jutalmáúl, a' Várost harmadik *István* Királynak általadták: a' hová bémenvén a' Magyarok, boszszúságokban negyedik *István'* testét darab ideig tsúfosan hánytorgották, melly először ugyan itten, Sz. *István* első Mártir' Szentegyházába temettetett; azutánn pedig *Fejérvárra* vitettetvén, tisztességesen a' Királyi temetőbe tétetett. Ez vólt azon szerentsétlen Hertzegnek esete, a' kinek a' Királyi Korona, mellyet hamis útakon keresett vala, mintegy harmintz esztendős korában utólsó veszedelmet okozott.

Megújítván harmadik *István* Király *Zimonnak* kőfalait, alig húzta ki lábát a' *Szeremségből*; ott termett *Mánuel* Tsászár erős hadával, és *Zimont* megszállotta nem annyira azért, hogy Sógorának halálát megtorolja; mint azért; hogy *Szerem* Tartományát elfoglalja. Bezzeg kitűnt akkor a' maradéknak mind emlékezetére, mind követésére, azon Várost őrizö Magyaroknak méltó erkőltse, 's vitézsége: mert, minekutánna immár a' bástyák leomlottak vólna is, éppen meg nem advín magokat, bátor szívvel állottak szembe a' temérdek ellenséggel, 's azzal utólsó tseppvérekig viaskodván, mind addig el nem vesztették a' reájok bizatott Várost, valameddig élni meg nem szűntek. Ezen időtől fogva osztán egész *István* Királynak haláláig szüntelen égett e' két Nemzet között a' gyűlölségnek, 's háborúnak tüze; holott ámbár gyakorta győztek a' Magyarok, de tsak ugyan utóbb a' sokkal nagyobb számú Görögök lettek a' nyertesek, 's eltsipték a' Magyar Birô-

dalomtól *Bosniát*, és *Dalmátziá'*, 's Horváth Ország' hatvanhét Városait.

Ezen tartós, és szerentsétlen háborúnak únalmait felette nagyobbította az, hogy Házassága eránt is szerentsétlen vólt *István* Király. Már ez előtt eljegyzette ő magának *Hieroslaus* Gallitziai Fejedelemnek Leányát, 's el is hozatta azt ide Magyar Országba, hogy itten a' Nemzetnek szokásait, 's nyelvét megtanúlná; és, mivel még gyenge vala, felnevelkednék a' Házasságra. *Mánuel* pedig a' Magyarokkal háborút tartván, hogy Királyjokat *Istvánt* megfosztaná az Oroszok' segítségétől, többféle vádolásokkal annyira vette *Hieroslaust*, hogy azok miatt megvetvén az ő Vejét, nem tsak a' Házassági eljegyzést semmisítette; hanem még frigyet is kötött vólt *Mánuellel* a' Magyarok ellen. Ezen kegyetlen boszszúságon nagyon megháborodván *István* Király, annál is inkább, hogy *Henrik Ausztriai* Hertzeg is késztette őtet; Menyaszszonyát ezer száz hatvanötödik esztendőben viszszaküldötte *Gallitziába*; osztán pedig menyegzőt tartott ugyan azon *Henrik* Hertzegnek Leányával *Ágnessel*, a' kit viselős állapotban hagyott
1173. E. halálakor *Esztergomban* ezer száz hetvenharmadik esztendőben, Bőjt-más Havának negyedik napján; holott el is temettetett Királyságának tizenegyedik esztendeje, 's kilentzedik hónapja utánn harmadnappal.

Ha valaki a' Magyar Királyok közzűl, valóbán harmadik *István* ditsekedhetett a' Magyaroknak hozzá való állandó hívségekkel: a' kik őtet ama' nagy hatalmú Tsászárnak, *Mánuelnek* ereje, 's minden Udvari fortélyjai ellen véreknek nem kevés kiontásával védelmezték, inkább akarván a' tsalárd szerentsének viszontagságait szenvedni, és az által

több Birtokaiktól is megfosztatni, mint Királyjoknak esküvéssel fogadott hivségektől elpártolni: a' midőn első *Fridrik* Tsászár kétféleképpen is gyúlasztotta ezen háborút. Mert harmadik *Sándor* Pápával gyűlölködvén az, hogy *Mánuelt*, a' Napkeleti Tsászárt maga részére vonná, frigyet kötött vele a' Magyarok ellen ezer száz hatvannegyedikben; minekutánna pedig észre vette vólna, hogy *Mánuel* arra ingerlené a' Pápát, hogy ő leszállíttatván Tsászári székéből, maga tétetnék a' Napnyúgoti Birodalomnak is Tsászárjává; sajdította azt is, hogy ugyan *Mánuel* lázította fel ellene az Olasz Fejedelmeket, és Várasokat: hogy tehát vetekedőtársának előmenttét megakadályoztassa, ismét a' Magyarokhoz állott, és ezeket akarta gát gyanánt venni *Mánuel* törekedéseinek fenntartóztatására; 's e' végett harmadik *Istvánnak* hadi segítséget igért vala, tsak hogy folytassa ez a' Görögök ellen az ő hadakozását. De szavát még nem tartotta *Fridrik*, a' Magyar Királynak soha semmi segítséget se' küldvén, ámbár attól a' Katonaszedésre öt ezer arany *márkát* *) kapott légyen: sőt a' Magyarokat, midőn olly hatalmas ellenséggel viaskodnának, tsak hivalkodva szemlélte; akár győznének, akár vesztenének azok, úgy gondolkozott ő, hogy néki mindenkor haszna lenne abból: 's e' szerént *István* Királyt álnokúl megjátszotta vólt.

A' hadaknak rettentő tsattogásai között is el nem vonta gondját harmadik *István* Apostoli Király az Egyházi dolgokról. Ezer száz

*) Egy arany Márka tészen hetvenkét Magyar forintot: a' honnét könnyen általlátni, melly nagy summáról légyen itten a' szó.

hatvankilentzedikben három nevezetes végezéseket tett vala. Elsőben, mivel az ő Attya második *Géjza* harmadik *Sándor* Pápának szentől fogadta vólna, hogy ő a' Magyar Püspököket sem egyik Püspökségről a' másikra által nem viendi, se' le nem tejendi az Apostoli Széknek tudta nélkűl ; azt megerősítette. Másodszor: szokás vólt az előtt, hogy a' meghóltt Püspökök utánn az árva Egyházaknak jószágai világi gondviselőkre bizattatnának, a' kik gyakran egy részét a' jövedelmeknek, a' mint nékiek tetszett, a' Királyi Kintstárba béadván, a' többi jövedelmekből, és minden hasznokból magok töltöztek vólt; és mivel a' Szentegyházakat, 's Püspöki épűleteket jó állapotban tartani, és alkalmatosan újítani elmulatnák, szükségképpen kellett annak következni, hogy azok, ha tovább maradott árván a' Püspöki Szék, mind leromlanának. Ezen károkat elakarván távoztatni *István* Király az Egyházaktól, azt rendelte vala, hogy ezutánn az ollyan árva Egyházak' jószágaiknak gondviselésére az Egyházi Rendből választott Férjfiak tétetnének, kik a' Fejedelemtől rendeltt fizetéssel megelégedvén, a' szent Örökségnek minden jövedelmeit a' Szentegyházaknak, Püspöki, és Káptalanbeli épűleteknek igazítására, avagy, ha szükséges, újaknak építésére igaz lelkiesmérettel fordítanák: ha pedig ezeknek jó karba helyheztetése utánn valami megmaradna, azt a' szegényeknek, árváknak, özvegyeknek segítésére, 's hasznára osztogatnák. Fogadta ismét a' Király, hogy nem fogná onnét a' maga Kintstárját gyarapítani, hanem ha az Országot erősebb ellenség megtámadná, 's a' hadnak viselésére a' közönséges jövedelem elégtelen vólna; vagy, más valami súlyos, és

hirtelen szükség érdeklené az Országot, mellynek elhárítására egyéb mód nem lehetne. Utólszor: Már több esztendőktől fogva azon rendetlenség jött vala szokásba, hogy az Érsekek, és Püspökök nem tsak az alsóbb rendű Egyházi Javadalmasokat, hanem a' Kanonokokat, Méltóságba lévőket, és még a' Káptalanok' Prépostjait is, ha nékiek bévádoltattak, a' törvénykedésnek minden formája nélkûl kények szerént megfosztanák Javadalmoktól, és Méltóságoktól: a' melly dologban hogy *Kozma* Kalotsai Érsek főképpen túl ment a' határon, közönséges Gyűlésben önként megvallotta, 's jobbúlását ígérte. Harmadik *István* Király megesmérte azt, hogy őtet, mint Fejedelmet, és minden alattvalóinak közönséges Attyát leginkább illeti a' Püspökök' hatalmáról, és tekintetéről úgy gondolkodni, hogy mindazáltal az alsóbb rendűek azoknak igazságtalan szorongatásától, 's törvénytelenkedésétől menttek legyenek; szentűl végezte ez eránt, hogy senki a' Püspökök közzûl ezentúl akárminémű Egyházi Javadalmast az ő javadalmaitól, 's méltóságától megfosztani ne merészeljen, ha tsak az maga előbb meg nem vallja az ő vétkét, vagy arról törvényes ítéltetés által meg nem győzettetik. Ezen Végezései által Világ eleibe terjesztette harmadik *István* Király, melly jelesen gondoskodott ő mind az Isten' Házairól, mind az Egyházi Rendről, és Fejedelmi igazságát megbizonyította, 's nevének mértékét betöltötte.

HARMADIK SZAKASZ.

A' Magyar Királyi Udvarnak nagyobbúlt fényességéről, 's a' Nemzetnek hadi, és polgári dolgairól ezer száz hetven harmadiktol fogva, ezer három száz egyedik esztendőig, nyóltz Királyjai, úgymint: III Béla, Imre, III László, II András, IV Béla, V István, IV László, és III András alatt; holott vége szakadt Árpád nemzetsége' Férjfi Maradékának.

MÁSODIK *Géjzának* második Fia, *Béla* Hertzeg a' Magyarok' megegyezésével már ezer száz hatvankettődikben — mint fellyebb említettük — *Konstántzinápolyba* költözött vala; holott Fejedelmi méltósággal ékesíttetvén, 's egyszersmind *Mánuel* Tsászárnak Vejévé, és a' Birodalomban következőjévé választatván, e' kettős reménységre nevekedett. Hogy pedig egy Fejedelemhez illő tudományokon, 's erköltsökön kivűl, a' hadi, és békességi mesterséget is megtanúlná, szűntelen vele vólt *Mánuellel* mindenütt, és azzal, valamint egyéb táborozásokban, úgy a' Magyar Országi hadban is megjelent. Minekokáért senki se' kételkedhetett róla, hogy ő nagy ditsérettel ne fogná a' napnyugoti Birodalmat valaha kormányozni, De ezen fényes intézések nyóltz esztendők' múlásával semmivé lettek. Mert minekutánna *Mária* Tsászárné, *Mánuelnek* második Hitvese, *Antiokia'* Fejedelmének Leánya több esztendők utánn ezer százhetvenedik esztendőben szerentsésen szülte vólna *Elek* fiát; ezt *Mánuel* mindjárt második esztendőben Bóldogaszszony' Templomában nyilván kikiáltatta a' Tsászári Szék' Örökösének, és szo-

kott szertartással megkoronáztatta: melly időben, mivel a' Birodalomnak Fő-Emberei esküvéssel kötelézték hivségeket az új Örököshöz, *Elekhez*; azon esküvéstől, mellyel magokat kötelezték *Máriához*, a' Tsászár' Leányához, 's annak Jegyeséhez *Béla* Hertzeghez ez előtt tíz esztendővel, feloldoztattak. E' szerént *Béla* a' Birodalomba való következéstől kirekesztetvén, nem kitsiny gond gyötrötte *Mánuelt*, netalántán az ő egyébaránt is nagyravágyó, 's tsapodár elméjű Leánya, *Mária*, azon fogással, hogy ő az ő első Feleségének szülötte légyen; és hajdan — mint mondottuk — Örökösének rendeltetett, a' Birodalomhoz való just *Elek* előtt, a' ki második Hitvesétől született, magának tulajdonítaná; 's ezért zenebonát indítana, mellyel az egész *Konstántzinápolyi* Udvart megzavarná. A' veszedelem súlyosabbnak tetszett onnét is, mivelhogy mind a' Görögök közzűl sokan hajlottak *Mária'* részére, mind a' Magyarok *Bélát* az ő Nemzeti Hertzegjeket igen örömest segítenék a' Tsászári Koronának megnyerésére. Annakokáért hogy idején elejét venné a' belső háborgásoknak, 's Fiának, *Eleknek* bizonyos, és bátorságos útat tsinálna a' Birodalomba való következésre, azt végezte: hogy *Mária* Leányát *Béla* Hertzeggel a' Házasságra való egybekeléstől eltiltaná; és vagy nőtelen állapotban hagyná; vagy pedig valami szegény Hertzegnek adná Férjhez, a' ki elégtelen vólna az új dolgoknak feszegetésére. Ezen valóban gondos tanátsot nagyon segítette azon időbeli rendelése az Anyaszentegyháznak; melly által nem tsak a' Házasok egyik a' másiknak Attyafiaival, hanem azoknak Attyafiai is sógorságba keveredvén, egybe nem házasodhattak. Mivel tehát negyedik *István* Király, *Béla*

Hertzeg' Attyának testvérje, *Mánuel* Tsászár' Ötstsének Unokáját vette vólt Feleségûl, *Béla* Hertzeg *Máriával*, *Mánuel'* Leányával sógorságban lévén, az említett törvénynek ereje szerént akadályoztatott az azzal lejendő házasságtól. Ezen Törvényt igen örömest sürgette akkor *Mánuel*, 's inkább akarta, hogy a' menyegzői eljegyeztetés felbomoljon, mint-sem az Anyaszentegyház' engedelmével tökélletességre menjen. Hogy mindazáltal *Bélát* magához, és Fiához, *Elekhez* szorosabban kötelezné *Mánuel;* őtet *Ágnessel*, ki osztán *Annának* neveztetett, az ő Hitvesének, *Máriának* testvérjével, egy jeles erkőltsű Hertzegaszszonnyal házasította öszve, 's azon időben, úgymint ezer száz hetvenkettődik esztendőben Tsászárnak nevezte. *Béla* illy méltóztatással tiszteltetvén, ezutánn *Mánuelnek* kívánságait, a' mennyire lehetett, híven tellyesítette; és annak halála utánn *Andronikus'* nyughatatlanságából támadott zenebonák ellen mind az özvegy Királynét, mind Fiát, *Eleket* tellyes erejéből védelmezte.

Midőn *Béla* Hertzegnek, 's a' Görög Tsászárnak így folynának dolgai *Konstántzinápolyban*; harmadik *István* Király Bőjt-más Havának negyedik napján ezer száz hetvenharmadikban meghalálozván, Magyar Országot nagy villongásokra hagyta. Várakoztak a' Magyarok egy darabig, míg *Agnes* özvegy Királyné szülne; kinek szülöttjét osztán, ha Fiú lenne az, Attya utánn az Őstől reá maradott Királyi Székbe helyheztetnék. De minekutánna ezen óhajtott Magzathoz nem vólt szerentséje az Országnak, egészen elborította azt a' háborgásnak fellege. Mert ámbár harmadik *István* utánn, a' kinek semmi férjfi magzatja nem maradott, az ő testvérjé-

re, *Béla* Hertzegre kellett a' Magyar Koronának szállani; vóltak mindazáltal, a' kik őtet ezen örökös justól megfosztani, 's az országlástól kirekeszteni igyekeztek. *Eufrozina* második *Géjza* Királynak özvegye, 's *Bélának* Annya; leginkább törekedett e' Fia ellen, a' kinek mint öregebb Királynénak legfőbb tekintete vólt a' királytalan Országban: ez Fiát *Béla* Hertzeget, a' ki már tíz esztendőknél tovább tartózkoda a' Görög Birodalomban, nem tudni, mi okból, meggyűlölvén, minden igyekezetét arra fordította, hogy harmadik szülött fiát *Árpádot* helyheztetné a' Királyi Székbe. *Eufrozina'* igyekezetét sokan segítették az Ország' Rendjei közzűl; főképpen pedig *Bánfi Lukáts* Esztergomi Ersek, a' ki az ő szent élete, 's mély tudománya által nem tsak a' Hazában, hanem a' külső Országokban is nevezetessé tette magát. Tartottak talám ezek attól, hogy *Béla* annyi esztendőkig lévén a' *Konstántzinápolyi* Udvarban, görög lábra ne venné a' Magyar Birodalmat, 's mindeneket *Mánuelnek*, a' kihez olly sok névvel köteleztetett vólt, akaratja, és intézése szerént tselekednék; mellyből osztán a' sülne ki, hogy a' Magyarok az ő Királyjoknak; ez pedig a' Görög Tsászárnak engedelmeskedni kénszeríttetnék. Mivel tehát engesztelhetetlen gyűlölséggel viseltettek *Mánuelhez*; mindenképpen azon iparkodtak, hogy az ő Jótéteményesse, *Béla* a' Magyar Koronához ne juthasson. Ellenben *Pál* Kalotsai Ersek az Ország' Rendjeinek más részével azt vítatta; hogy *Béla* Hertzeget iszonyú törvénytelenség nélkűl meg nem lehetne fosztani örökös jussától: és ezek annál örömestebb hajlottak ahoz, mennél szebb hasznokat reménylettek vala annak választásából háramlani az egész

Nemzetre. Reménység látszatott tudniillik itten az eránt, hogy *Mánuel Bosniát*, *Szeremet*, és valamit *Béla* Hertzegnek öröksége gyanánt elfoglalt, 's eddig birt vala, minden nehézség nélkül viszsza fogná azt adni a' Magyaroknak: látták azon felyűl, hogy ezzel a' Görögöktől reájok következendő sulyos háborúnak kútfejét elfojtanák. Mert, mivel *Mánuel* Tsászár, *Elek* Fiának születése utánn, nem rendelhetné következőjének a' napnyugoti Birodalomban *Béla* Hertzeget, nyilvánságos vólt az, hogy ő nem nyugodnék addig, valamig Jótéteményessét, a' neveztetett Tsászárt, Feleségének sógorát a' Magyarok' Királyjává nem tenné; a' kinek nagy hatalma, 's hadi erkőltse ellen melly keveset állhatnának a' Magyarok, a' múltt esztendőben folytatott háborúk felesleg kimutatták.

Annakokáért, hogy a' törvényesen megállított, és régi szokás által megerősíttetett rendje az *Árpádi* Fejedelmek' következésének a' Királyi Székbe épen nem tartatnék; a' Házának pedig a' hadi nyomorúságoktól való kipihenésre alkalmatosság szereztetnék; semmit nem gondolván *Eufrozina* Királyné, és *Lukáts* Esztergomi Ersek' ellentállásával, Követek választatnak, a' kik jelentenék *Mánuelnek*: hogy *Bélát* az Ország' Rendjeinek józanabb része Királynak választotta légyen, és ezt a' Koronának mentől előbb való elfogadására kikérnék. Mivel pedig tudva vólt, hogy az *Esztergomi* Ersek, a' kit régi törvény, és szokás szerént illetett a' Királyok' koronázása, nyilván ellenzené *Bélának* választatását; féltek attól a' Rendek, hogy ő, midőn *Béla* Magyar Országba érkezett vólna, szokott szertartással fel nem kenné, 's meg nem koronázná: melly időben ha más valaki a' Püspökök köz-

zûl vitte vólna azt véghez, félő vólt, hogy *Eufrozina* Királyné az ö pártján lévőkkel *Béla*' koronáztatását, mint törvénytelent, és semmire valót kikatzagná; és így a' Hazafiak' háborgásai nagyobbodnának inkább, mintsem eltávoztatnának. Hogy tehát ezen veszedelemnek elhárítására eleve orvosságot szerezzenek, és *Béla*' koronáztatását minö hamarább végezhetnék; ugyan azon időben gyors Követek által harmadik *Sándor* Pápát *Béla* Hertzegnek Királyságra lett választatásáról, és az ellenkező Félnek törekedéséről tudósitották, kérvén, hogy ha *Lukáts Esztergomi* Érsek a' szent Koronát nem akarná *Béla*' fejére tenni, ezen fényes hivatalt *Pál Kalotsai* Érseknek; vagy ha ez talám megakadályoztatnék, akármellyik más Püspöknek általengedné. *Sándor* Pápa, a' ki *Mánuelt* különösen kedvellette vólt, 's *Béla*' törvényes ügyét minden módon kívánta segíteni, a' Rendek' kérésének nagy örömmel engedett, és levelet küldvén Magyar Országra: egyszersmind *Eufrozina* részén lévő Fő-Embereket *Bélához* hóditani igyekezett; *Lukáts* Esztergomi Érseket Atyai módon intette, hogy letévén a' részre hajlásról, az új Királyt, midőn Magyar Országba érkezett vólna, szokott pompával *Fejérváratt* megkoronázná: látván pedig a' Pápa, hogy azt semmiképpen nem vehetné ezen Fejedelemnek koronázására, Magyar Országnak békességé, 's tsendessége végett *Pál* Kalotsai Érseknek parantsolta, hogy félbeszakasztván minden késedelmet, koronázná meg *Bélát* az Esztergomi Érsek helyett; mindazáltal az új Királytól írott biztatást venne, hogy ezen különös tselekedet által az Esztergomi Érseknek jussa semmit nem fogna kissebbedni, 's veszteni;

a' mit osztán valóban meg is tselekedett *Béla* Király.

Így midőn *Eufrozína* öregebb Királyné' bűnhödése az Országot gyűlölködésekbe, 's villongásokba keverné; *Mánuel* Tsászár megértvén harmadik *István* Királynak halálát, nagyon kapott az alkalmatosságon, melly által *Béla* Hertzeget Királyi Székébe helyheztetné. Elsőben tehát még *Konstántzinápolyban* kikiáltatta őtet Magyar Királynak; és, hogy azt, a' mihez fogott, véghezvinné, mindjárt hadi sereget küldött Magyar Ország felé, mellyet osztán maga is, *Béla'*, 's ennek Hitvese, *Anna'* társaságában követvén, a' mint *Szárdikába* érkezett, reménységén kivűl öszvetalálkozott ama' mondott Magyar Követekkel, kik néki jelentvén *Bélának* Királyságra lett választatását, kérték, hogy mentől előbb botsátaná el őtet az Országnak kormányára. *Mánuel* megelőztetvén szándékában a' Magyaroktól, tsudálatos örömre vídúlt; és mindekelőtte *Bélát* magától eleresztené, azt kérte tőle, hogy esküvéssel fogadná: hogy néki egész éltében gondja lejend mind azokra, valamellyek *Mánuel* Tsászárnak, és a' Romaiaknak — tudniillik a' napnyugotiaknak — hasznára szolgálnának. Ezen esküvéssel erősített fogadással szorossabban köteleztetvén *Béla* a' *Konstántzinápolyi* Udvarhoz, Hitvesével *Annával*, és sok méltóságos Férjfiakkal, kiket *Mánuel* tiszteletnek, 's bátorságnak okáért melléje adott vala, Magyar Országba folytatta útját: noha ugyan bizonyos az, hogy a' nyári meleggel ezer száz hetvenharmadik esztendőben ide érkezett légyen; mindazáltal nem mindjárt mint kívánta vólt, lehetett koronáztatása, 's az Ország' Kormányára való jutása, mivel az ő Annyának *Eufrozinának* Köve-

tői fegyveres kézzel állanak vala ellene. Melly időben ámbár a' Pártosok' vakmerőségének fenyítésére nem keveset használt légyen a' szomszéd *Szerviában* tartózkodó *Mánuel* Tsászárnak tábora, kinek boszszúját ismét felgyúlasztani nem hijjában félték; a' hadi tűznek elóltására mindazáltal legtöbbet tett harmadik *Sándor* Pápa, a' ki Követeket, 's Apostoli Levelet küldvén Magyar Országba, nem tsak a' pártosok közzűl sokakat a' fegyver' letételre, 's *Eufrozína'* elhagyására birt vala, hanem *Árpád*, és *Géjza* Hertzegeket is *Béla* Királlyal, az ő testvér Bátyokkal szépen megegyeztette. Valamennyire letsendesedvén a' zenebona, a' koronázás' pompája ezer száz hetvennegyedik esztendőben Bóldogaszszony Havának tizenharmadik napjára rendeltetett, a' mellyen esett akkor Vízkereszt utánn való első Vasárnap. Az egyedűl, a' kinek leginkább ott kellett vólna lenni, még nem jelent erre, tudniillik *Lukáts* Esztergomi Ersek, betegségéből lett gyengeségét adván okáúl, hogy hivataljának meg nem felelhetne.

Annakokáért, valamint az Ország' Rendjei végezték *Sándor* Pápával, *Pál* Kalotsai Ersek az Apóstoli szent Koronával harmadik *Béla* Királyt az említett napon megkoronázta. Alig végeződvén a' Királynak koronáztatása, új zenebonát indított az Országban a' Királynak Annya *Eufrozina*, és *Árpád* Hertzeg; de ezen zenebonát, mivel azonban sokan meghódoltak nékie, hamar letsendesítette *Béla*, elfogván a' pártos Hertzeget *Árpádot*; a' kit, hogy ezutánn az Ország' tsendességét meg ne zavarhatná, örökös fogságba zárattatta: hólott minekutánna tizenöt esztendeig sinlődött vólna; első *Fridrik* Tsászár ezer száz nyóltzvankilentzedikben Magyar Országon által-

III Béla. XVI. Kir. 1174. E.

tazván keresztes hadával, nagy nehezen nyerte meg *Béla* Királytól, hogy szabadon botsát-
1176.E. tatnék. Ezer száz hetvenhatodikban ismét a' kissebbik Ötstse, *Géjza* Hertzeg kezdett ujjat húzni Báttyával a' Királlyal, úgy annyira, hogy már arról tanakodna, miként üthetné el Báttya' kezéről a' Királyi Páltzát: melly végett Magyar Országból elillantván, Tseh Országba költözött, hogy *Szobizló* Hertzeg által útat nyitna magának *Fridrik* Tsászárhoz, a' kitől annál inkább reménylette a' segítséget, mivel tudná azt; hogy *Béla* Királyt nem szenvedhetné a' Tsászár azon barátságáért, mellyet harmadik *Sándor* Pápával tart vala. Hanem másként történt a' dolog, mintsem ő gondolá: mert *Szobizló* a' pártos Hertzeget egy darabig magánál tartóztatván barátság színe alatt; osztán pedig megfogatván, ezer száz hetvenhetedikben *Béla* Királyhoz viszszaküldötte: kitől hitszegése miatt tömlötzre vettetett. Úgy látszik, hogy ugyan ezen időben vitetett a' Király' Annya is *Bosniába* többszöri pártoskodásai miatt, és Fiának parantsolatjából *Brontz* Várába tsukatott; a' honnét nem sok ára kiszabadúlván, egészen ellenemondott a' világnak, 's osztán a' *Fejervári Ispotályban*, mellyet az előtt sok ajándékokkal ékesített, szerzetes ruhába öltözvén, hóltig tsendességben élt vala. E' szerént megmenekedvén *Béla* Király mind Annyának, mind Testvérjeinek zenebonáskodásától, annakutánna nyugodtt elmével kormányozta a' Magyar Birodalmat.

Minekutánna *Mánuel* megértette *Bélának* a' Magyarok által lett Királyi koronáztatását, *Szeremet*, és egyéb elfoglaltt Tartományokat nékie viszszaadta; némellyeket pedig nehány erős Várakkal együtt maga' őrizete alatt meg-

tartotta. Míglen élt *Mánuel*, ezeket tőle viszszakérni egy részről átallotta *Béla*; más részről pedig úgy ítélte, hogy a' szomszéd Görögöknek segítsége szükséges vólna nékie, míg egész rendbe nem venné az Országnak dolgait. Meghólt azonban *Mánuel* ezer száz nyóltzvanadikban, minekutánna harmintzhét esztendeig ditsősségesen kórmányozta vólt a' napkeleti Birodalmat. Következett ő utánna a' Birodalomban az ő Fia *Elek*, kinek, mivel még gyermek vólna, gondviselőűl adatott *Andronikus*, a' ki hajdan el nem akarta fogadni *Bélat Mánuel'* örökösének, 's következőjének; ezen gondviselői méltóságával pedig viszszaélvén, utóbb szabad Urrá tevé magát. Ezen alkalmatossággal tehát *Béla* néki bátorodván az ő Országa' határainak viszszaszerzésére, minekutánna ezen akaratjának igazságáról *Mária* özvegy Tsászárnét, Hitvesének testvérjét, és ez által *Eleket* tudósította vólna; Levelet, 's Követeket küldvén *Dalmátziába*, megkért minden Városokat, hogy önként térnének viszsza a' Magyar Koronához azon szabadsággal, mellyet hajdan *Kálmán* Királytól nyertek: fejet is hajtottak *Spalatró'*, *Jádra'*, és több más Városoknak Elei, 's elhagyván a' Görögöket, a' Magyarokhoz állottak. *Béla* osztán *Belgrádot* is, és *Branizovát* hatalma alá vette, kiűzvén onnan a' Görög katonaságot ezer száz nyóltzvanegyedik esztendőben. 1181.E.
Ezen szerentsés előmenetelét *Bélának* meg akarván gátolni *Andronikus*, *Eleknek* Gondviselője, számos sereget küldött *Szerviába Brana*, és *Lamparda* Vezérek alatt; a' kik mindazáltal ellent nem állhattak a' Magyaroknak, hogy azt, a' mi őket illette vala, viszsza ne vennék. Mivel pedig *Andronikus* jól tudta azt, hogy az özvegy Tsászárné *Mária*, a' ki őtet

éppen nem szenvedhette, *Béla* Királynak kedvezne; attól tartott, hogy ezek *Konstántzinápolyban* fellázítván a' népet, nem tsak Gondviselőségétől, hanem egyéb tisztességétől is megfosztanák; hogy tehát magának útat tsináljon a' hatalmaskodó Uraságra, avagy Tiránnusságra, a' Tsászárnét a' Hazá' árúltatásról vádolta, még pedig azon Birák előtt, kiket ő maga választott, 's megvesztegetett vala. Abban vólt minden ereje vádolásának: hogy a' Tsászárné *Béla* Királlyal, az ő sógorával gyakran levelezett, 's őtet sok ígéretei utánn arra vette, hogy foglalná el a' Görögöktől *Belgrádot*, és *Branizovát*. Meg nem elégedett a' vérszopó Ember azzal, hogy a' hamis Birák által megítéltette a' Tsászárnét; hanem még *Elek* Tsászárt is arra vette, hogy az ő édes Annya ellen hozatott halálos szententziát nevének aláírásával megerősítené. Az ártatlan Tsászárné tehát tömlötzre vettetvén, minekutánna egy ideig annak büdösségében az éhséget, szomjúságot, gyalázatot, és az őrizö katonáknak tsúfolkodásait szenvedte
1183.E. vólna; végre ezer száz nyóltzvanharmadik esztendőben kegyetlenül megfojtatott. *Béla* Király ugyan hogy *Andronikuson* ezen fene tselekedetéért boszszút álljon, a' Görög Tartományokat, 's Bolgár Országot már a' múltt esztendőben kezdé tűzzel vassal pusztítani, és szolgaságba ejteni; mindazáltal szép erköltsű Sógoraszszonyának keserves halálát meg nem akadályoztathatta. Őrült *Andronikus* gonosz szándékának végbevitelén, 's még azt is megnyerte magának, hogy *Eleknek* egyenlő hatalmú társa lenne a' Birodalomban; holott osztán a' társból haramiává vált, és
1185.E. *Elek* Tsászárt ezer száz nyóltzvanötödikben éjtszaka alattomban megfojtván, 's fejét vé-

vén, a' tengerbe vetette vólt. De ezzel ugyan el nem ment: mert illy szörnyűködésén megindúlván a' nép, azutánn hamar megölettetett. Következett utánna a' Birodalomba *Komnen Isák*, kinek Tsászárkodása alatt újra megerősödtek *Dalmátziában*, *Bosniában*, és egyéb viszszanyertt Tartományokban a' Magyarok. Mert ez, hogy mind a' belső, mind a' külső ellenségek ellen magát megerősítené a' Tsászári Székben: mindjárt Uralkodásának kezdetén a' Magyar Királlyal különös szövetséget teve, a' mit két esztendő utánn, ezer száz nyóltzvanhetedikben sógorsággal erősített meg, Feleségűl vévén annak Leányát, *Máriát*. Ezen barátságot személyesen akarván megújítani, eljött egész a' *Szávaig*, 's ottan sok napokig mulatván, közlötte tanátsait *Béla* Királlyal.

Gallitzia Tartományát, melly még Sz. *László* Király idétt a' Magyarok' hatalmába esett, *Béla* Király ismét a' Magyar Koronához foglalta az ő Fia *András* Hertzeg által; hanem *Kazimir* Lengyel Királlyal kötött békességben általengedte azt *Lodomir* Hertzegnek, úgy mindazáltal: hogy a' Magyar Koronának ahoz való jussát fenntartotta.

Melly jeles tanúltságot vett légyen *Konstántzindpolyban Mánuel* Tsászár' Udvarában harmadik *Béla* Király, megtetszik onnét, hogy ő valóban hasznosan, 's bőltsen kormányozta a' Magyar Birodalmat. Haza térvén *Konstántzindpolyból*, mihelyt az Annyától, 's testvérjeitől támasztott pártütéseket elfojtotta, tellyes igyekezettel azonn vólt, hogy a' tolvajokat, és haramiákat, kik akkor eltenyésztek vala Magyar Országon, kiírtaná; véghez is vitte azt okos igyekezetével; 's állandó vigyázóságával, hogy azon gonosznak eltávoz-

tatását tsupán nékie köszönhette Magyar Ország. Azon megrögzött bal szokást, melly a' Királyi Felséghez éppen nem illett, ő jobbította meg. Eddig mindenféle Ember akármikor, 's akárhol a' Király eleibe ment; a' köz, és magános dolgokat, pereket, panaszokat, 's könyörgéseket szóval terjesztette elő; és a'képpen nyert feleletet is tőle: a' honnét mennyi, 's melly súlyos károknak kellett következni, könnyen láthatja kiki: gyakorta az előbeszéllésnek tudatlansága miatt, sokszor az elszenvedhetetlen tsatsogás miatt megunatkozván a' Királyok, bal ítéleteket hoztak; gyakran a' hamis előadásokkal megtsalattatván, sokat végeztek az igazság ellen, úgy hogy osztán az igazságról értekezvén, a' mit az előtt rendeltek vólt, ismét megváltoztatni, és semmivé tenni kénteleníttetnének. Sőt még nem is vétettek olly tekintettel azon Királyi Feleletek, mint kellett vólna: mert vagy másként magyarázták azokat; vagy éppen semmibe hajtották a' nyakasok. *Béla* Király ezen országos nyavalyát orvosolni kívánván, azt, a' mit *Konstántzinápolyban* hasznosnak lenni tapasztalt, itt is nyilvánságos Törvénnyé tette: hogy tudniillik ezutánn az alattvalók az ő kéréseiket írásba foglalnák, és azokat az arra választott személyeknek általadnák. Ezen könyörgő Leveleknek bészedői arra köteleztettek, hogy azokat a' Királynak bényújtanák, ki azokat annak idejében megvisgálván, erántok azt végezné, a' mit az igazság kívánna. Ugyan azon bészedő személyek a' Királynak Feleletjeit minden hívséggel írásba foglalták, és azokhoz, a' kikhez tartozták, szolgáltatták. E' szép intézetével *Béla* Király nem tsak a' Királyi Felségnek illendőségére, hanem az alattvalóknak hasz-

nára is bőltsen tselekedett, 's ezzel még azt is eszközlötte, hogy azutánn jobban iparkodnának a' tanúláson a' Magyarok; és inkább maga írná mindenik az ő könyörgő Levelét, mintsem azt maga kárával másra bízná.

Illy gondos igyekezetei, 's fáradtságos tettei között eltöltvén *Béla* az Országlásban huszonhárom esztendőt, egy hónapot, és tizenkilentz napokat; a' nyavalyáknak ereje által elszakasztatott élete' fonala Sz. György Havának huszonharmadik napján Húsvét harmadik innepén ezer száz kilentzvenhatodik- 1196.E.
ban, 's eltemettetett a' Királyok' temetőjébe *Fejérváratt*. Sokat, és nagyokat tselekedett vólt Országlásában, mellyekkel a' maradéknál háládatos emlékezetet érdemlett. Kimutatta különös buzgóságát a' Magyar Anyaszentegyháznak ékesítésében nem tsak a' *Szepesi* népnek lelki vígasztalására *Szepesen* építtetett Sz. *Márton*' Prépostságával, és egyéb szent helyeknek részént felépítésével, részént megajándékozásával; hanem a' *Cisztertziták*' Rendjéhez való adakozóságával is. Ámbár *Mánuel* Görög Tsászár' példája szerént különös tisztelettel, 's barátsággal vólt harmadik *Sándor* Pápához; mindazáltal semmit el nem engedett a' Magyar Királyok' Apostoli jussából. Buzgóságosan igyekezett azonn, hogy az Apostoli Szék megvisgálván az Anyaszentegyház' szokása szerént Sz. *László* Királynak szentséges életét, és az azt bizonyító tsudatételeket, őtet, mint tiszteletre méltó *Szentet* az egész Keresztyénségnek kinyilátkoztatná; a' mit harmadik *Tzelesztinus* Pápa véghez is vitt ezer száz kilentzvenkettődik esztendőben: a' midőn annak emlékezetére két Innepek rendeltettek, egyik Sz. Iván Havának huszonhetedik napjára, másik Sz. Jakab Havának

huszonkilentzedikére, mellyen az örök bóldogságba általköltözött vala. A' Tudományokat szerentsésen előmozdította; a' Királyi Felségnek pedig illendő tiszteletet szerzett. Hadat tsak kéntelenségből indított, és azt választott Vezérek által folytatta; a' honnét az ő jeles embersége, 's szelídsége különösen megletszett: azon felyül szorgalmatosan fenntartotta ő a' szomszéd Nemzetekkel a' békességet: hogy a' Magyaroknak, kik a' sok háborúk által mindenekben felette megfogytak, időt nyerne a' szaporodásra, a' mesterségek', tudományok', kereskedések', végre a' gazdaságok' gyarapodására: ugyan azért tsendességben, bővségben, szép rendben hagyta az Országot halálakor. *Szeremet*, *Bosniát*, és *Dalmátziát* a' Magyar Koronához kötelezte.

Kétszer házasodott vala *Béla*; mindazáltal minden utánna maradott gyermekeinek Annyok vólt az első Hitvese *Anna*, a' Görög Tsászárnénak testvérje. Első szülöttét, *Imrét*, nagy szorgalommal taníttatta a' tudományokra, 's azoknak esméretére, mellyek egy Fejedelemben megkívántatnak: a' végre rendelte melléje még tizenkét esztendős korában ama' tudós Egyházi Férjfiat *Peruziai Bernárdot*, a' ki utóbb a' Spalatrói Érsekségre emeltetett vala. Ugyan ezen *Imre* Fiát, hogy halála utánn semmi zendűlés ne támadjon, Magyar Ország' örökösévé rendelte, 's a' szent Koronával meg is koronáztatta; ki, minekutánna felserdűlt vólna, hogy az Országlásnak sok nehézséggel egybekaptsoltt módját tőle megtanúlja, 's tapasztalásból értse, *Dalmátzia'*, és Horváth Ország' Vitze-Királyjává tétetett. Második Fia *András* eránt, kinek tüzes elméjét jól esmérte, azokat intézte a' gondos Atya, a' mellyek az ő nagy okossá-

gát kijelentik. Mert mivel még friss emlékezetben vólt az, melly szörnyű, és az egész Nemzetnek ártalmas villongások vóltak az ő Atya második *Géjza*, és ennek testvérje, negyedik *István* között; hogy az illyeneknek idején bévágná az útját *Béla*: *András* Hertzegnek semmi Tartományt, mellyet Fő-Hatalommal kormányozna, nem adott; hanem némelly Kastélyokat, 's Uradalmakat ajándékozott nékie, mellyeket a' szerént birna, mint birják egyéb Magyar Uraságok az ő birtokaikat: ezen felyűl nagy summa pénzt is hagyott vólt néki halálakor a' végett, hogy hadi sereggel menne a' Sz. Földnek a' Szeretsenek' kezéből való kiszabadítására; és így azon fogadást, mellyre ő kötelezte magát súlyos nyavalyájában, 's felgyógyúlása utánn pedig nem tellyesíthette, a' Fia véghezvinné. Nem akarta a' bölts Atya *Imre* Fiára, a' ki utánna a' Királyi Székbe következett, e' szent táborozásnak terhét bízni: mivel jól tudta, hogy a' Fejedelemnek az Országtól való hoszszas tavollétele mindenkor a' közönségnek kárával szokott megesni. Leányai közzűl egyik, tudniillik *Margit*, *Isákhoz*, a' napkeleti Tsászárhoz ment férjhez, 's ottan *Máriának* neveztetett; annak halála utánn pedig *Montferráti Bonifátzius* Hertzeggel párosodott öszve. Másik Leányát, *Konstántziát* az ő testvér Báttya, *Imre* Király adta férjhez a' Tsehek' Királyjának, *Premizló Ottokárnak*; 's jegyruhába nyerte vólt *Nagy-Szombat* Várát, mellyet osztán negyedik *Béla* váltott vala viszsza. Első Hitvesének *Annának* halála utánn vette feleségűl harmadik *Béla* nyóltzadik *Lajos* Frantzia Királynak Leányát *Margitot*, ifjú *Henrik* Angliai Királynak özvegyét: ez, *Béla* Királynak halála utánn, elméne a'

szent Földnek látogatására ; 's *Ptolemaisban* végét szakasztván életének a' halál, örök nyugodalomra költözött.

Imre XVII.Kir. 1196.E. A' melly tsendes, és jól intézett Országnak kormányát ezer száz kilentzvenhatodik esztendőben általvette *Imre* Király, azt *András* Hertzegnek negédessége, 's kívánsága majd hogy le nem rontotta: az esett ennek főképpen keservesen, hogy ő a' bévett szokás ellen az Atyának rendelése által elrekesztetvén a' Hertzegi Tartománytól, 's az Országlásnak részességétől, magános embernek dijján a' Báttyának hatalma alatt kénszeríttetnék élni: e' felett az ifjúság' szelétől elragadtatván, mindjárt édes Attyának halála utánn szabadabban, 's pompásabban élvén, hogy másokat maga részére és barátságába vonjon, mindenfelé sokat ajándékozván, azt a' temérdek summa pénzt; mellyet az Attya a' Jerusálemi útazásra, 's hadakozásra hagyott vala nékie, tsak hamar eltékozlotta: midőn tehát látná, hogy már a' megszokott pazarlásra nem vólna elegendő az ő Örökségének jövedelme; *Imre* Király is az Atyai rendeléshez tartván magát, semmit nem juttatna az ő tékozló Ötstsének; ez a' hízelkedőknek gonosz fondorlásaik által megszédíttetvén, és Barátjainak, kiket immár jó számmal szerzett magának, erejében bízván, a' *Jerusálemi* Keresztes táborozásnak színe alatt sereget kezde magának gyűjteni még ezen esztendőben, mellyekkel megtámadta *Dalmátziát*, és Horváth Országot. Ezt megértvén *Imre* Király, oda vitte ő is hadi seregét, és az erőnek erővel állott vala ellent; de igen szerentsétlenűl: mert *András* új sereget vévén azonban *Leopold* Ausztriai Hertzegtől, erősebb lett; és a' tsatapiatzon győzedelmeskedvén, azutánn szabadabban duskás-

kodott a' Horváth Tartományokban. *Imre* Király e' szomorú kezdet utánn még nagyobb gonosztól tartván, 's főképpen a' Magyaroknak hívségében való megtartásáról gondoskodván, mind kegyes beszédjével, mind adakozóságával azonn iparkodott, hogy *Moghó* Nádor-Ispányt az Ország' Nagyjaival együtt; és *Jóbot*, az Esztergomi Érseket; *Hedervári Sault*, a' Kalotsai Érseket; a' többi Püspökökkel; és a' *Templáriusok*' Rendjét magához szorosabban kötelezné: a' mint ez kitetszik az ő Adomány-leveleiből. Még ezzel meg nem nyugodott az illy szorúltt állapotban lévő Királynak gondja: Követeket küldvén *Romába*, harmadik *Tzelesztinus* Pápának is könyörgött az eránt, hogy a' pártosokat mind egyéb módokkal, mind az Egyházi fenyítéknek erejével vonná el az ő zegernyés Ötstsének részéről. Sajnakodott valóban *Imre* Királynak szomorú állapotján *Tzelesztinus*, és hogy akaratját tellyesítené, mindjárt ezer száz kilentzvenhetedikben Apostoli Levelét botsátván a' Magyar Püspökökhöz, átkot hirdettetett mind azok ellen, kik *András* Hertzeghez kaptsolván magokat, törvényes Királyjokkal ellenkeznének. Harmadik *Innotzentzius* Pápa is, a' ki Bóldogasszony Havának nyóltzadik napján ezer száz kilentzvennyóltzadikban következett *Tzelesztinus*' helyébe, mindjárt Pápaságának kezdetén, elsőben Atyai módon intette *András* Hertzeget a' békességre, 's a' szent Földre való költözésre; azutánn Levelet küldvén a' Magyar Püspökökhöz, a' miket *Tzelesztinus* rendelt a' pártosok ellen, azokat megerősítette. E' szent fegyvernek, mellyet ezen két Pápa villogtatott, kívántt foganatja vólt ugyan a' Magyaroknál; a' Horváthokon, és Dalmatákon pedig éppen nem fogótt: holott nem tsak

a' Világi Fő-Emberek, hanem nehány Püspökök is semmit se' törődvén az Apostoli fenyegetésekkel, már nyilván *András* pártjára állottak. Minekokáért ez, nem tsak el nem állott a' pártoskodástól; hanem szerentsésen is hadakozván, *Imre* Királyon vett egynehány diadalmai után, ezer száz kilentzven-
1198.E. nyóltzadiknak nyári napjaiban *Dalmátziát*, *Bosniát*, Horváth Országot, és *Kulmia* Hertzegséget maga' hatalmába ejtette. Melly időben azon *Dalmátziai* Egyházakban, mellyek Püspök nélkűl szűkölködtek, azokat nevezte Püspököknek, kik néki segítségére vóltak. Mellyen annyira megindúlt harmadik *Innotzentzius* Pápa, hogy a' pártütés' büntetésére megparantsolta légyen *Saulnak*, a' *Kalotsai* Érseknek; *Ugrinnak*, a' *Győri*, és *Domokosnak*, a' *Zágrábi* Püspöknek, hogy a' *Jádrai*, és *Spalatrói* Érsekeket, a' kik *András* Hertzegtől a' Királyi jus ellen neveztettek az Érseki Székre, nyilván megátkozván, azon Egyházaktól eltiltsák. Így *Innotzentzius* semmit el nem mulatott *Imre* Király' jussainak óltalmazásában, a' mi őtet, mint a' Keresztyénségnek Fő-Papját, és a' Híveknek közönséges Attyát illette.

András Hertzeg azonban hadi szerentséjén felfúvalkodván, a' gonosz lelkű hízelkedőknek hazugságai utánn hallgatott, 's nagy kevélyen megvetette a' Pápának minden Atyai intéseit; és már arra törekedett vala, hogy *Imre* Királyt Országából is kikergesse. Látván tehát ez, hogy semmi reménység nem vólna a' békességhez, melly által olly sok ártatlan Polgároknak vérét megkéméllené, tellyes igyekezettel foga a' hadi készűlethez; és, minekutánna Magyar Országnak majd minden erejét egybehúzta vólna, bízván ü-

gyének igazságához, ezer száz kilentzvenkilentzedik esztendőben a' pártos Ötstse ellen megindította vitézlő seregét. Tapasztalta is valóban a' Mindenhatónak segedelmét: mert *András* az ütközetben meggyőzettetvén, midőn magán többé nem segíthetne, sebes futásnak eredvén, nagy nehezen szökhetett *Ausztriába Leopold* Hertzeghez. E' szép diadalomnak örvendetes gyümöltse vólt *Dalmátzia'*, *Bosnia'*, Horváth Ország', és *Kulmia* Hertzegség' viszszatérése *Imre* Királynak hűségére. Felettébb megfélemlett *András* ezen véletlen eseten; 's már tsak azonn tűnődött, hogy Báttyának, kit annyiszor megbántott vala, boszszúállásától megmenekedhetne: azért *Leopold* Ausztriai Hertzegnek, 's más Német Fejedelmeknek kedvezését kezdé vadászni, a' kik közbejárások, 's tekintetek által *Imre* Királyt vele békességre hoznák illendő feltételek alatt: ugyan e' végett még *Ausztriai* számkivetésében eljegyzette magának harmadik *Berthold* Merániai, és Isztriai Hertzegnek Leányát, *Gertrudist*. Nem is tsalta meg *Andrást* a' reménység, mellyet helyheztetett vólt a' Német Fejedelmekben. Mert nem sokára megjelent *Konrád Moguntziai* Ersek, a' kit közönségesen küldöttek a' békesség' megszerzésére: kinek munkálódása által az atyafiak közt lévő gyűlölködéseknek vége szakadván, ugyan tsak ezer kétszázadik esztendőben békesség köttetett e' következendő feltételek alatt: — Hogy *Imre* szinte úgy, mint *András* Hertzeg fogadást tenne a' *Jerusálemi* költözködésre, Magyar Országot *Leopold* Ausztriai Hertzegnek gondviselésére bízván, mind a' ketten első alkalmatossággal felvévén a' Kereszt' jelét, napnyugotra indúljanak; ha történetből *Imre* oda halna, *András* onnét visz-

1199.E. (margin, beside first line)

1200.E. (margin, beside "ugyan tsak ezer kétszázadik esztendőben bé-")

szatérvén, bírja az Országot: azonban pedig *Andrást* kegyelembe vévén *Imre*, egyersmind az Országlásnak társaságába fogadná, és tovább is ötet *Dalmátziában*, 's Horváth Országban függőleg uralkodni szenvedné. — Hogy ezen feltételek kemények, és felettébbvalók vóltak *Imre* Király előtt, kiki láthatja. Magyar Országot, holott leginkább szükséges vólt akkor a' Királynak jelenléte, elhagyni; szertelen költségeket vesztegetni azon táborozásra, melly éppen semmit se' fogna használni a' Keresztyénségnek; végre az Országot idegen Fejedelemnek hűségére bízni, valóban a' Polgári okosságnak törvényével meg nem egyeztek: az pedig, a' mi az Országlásba való következésről tétetett, törvénytelen vólt. Mert ha *Konstántzia* Hitvesétől *Imre* Királynak azonban Fia születnék, azt *András* ki nem szoríthatná örökségéből. De kellett engedni az időnek: mert veszedelmes vólt, ne talántán, ha *Imre* ezekre nem állana, 's el nem fogadná a' békességet, a' táméntalan Keresztes sokaságnak haragját, és fegyverét maga ellen gerjesztené, melly, mint a' felhő, úgy tódúlt ezen által napkeletre. Pünköst napján tehát, melly ezen esztendőben ugyan Pünköst Havának huszonnyóltzadika vólt, *Andrással*, és *Leopold* Ausztriai Hertzeggel lett békességkötés mind a' két részről megerősíttetett, 's azon időnek szokása szerént *Rómába* küldetett harmadik *Innotzentzius* Pápához. Sőt annak bizonyságára, hogy e' szövetséget megállaná *Imre* Király, fogadást is tett a' *Jerusálembe* való menetelre; a' mellyet mindazáltal addig kívánt halasztani *Innotzentzius*, míg a' belső háború által megrongáltatott Ország jó rendbe, 's tsendességbe hozattatnék: mivel pedig ez végbe nem mehe-

tett *Imre* Királynak haláláig; a' fogadásnak tellyesítése is elmaradott.

Minekutánna már megkészűlt vólna a' békesség; ezer kétszáz egyben *Konstántzia* 1201.E.
Királyné az ő Hitvesének *Imre* Királynak örömére fiat szüle, kinek a' szent Keresztségben *László* név adatott vala. Ezen véletlen Királyi Hertzegnek születése nem kevés gondot okozott mind a' két Atyafinak. *András* méltán kezde félni, nehogy a' Fia következne az Attyának Királyi Székébe, és ő a' minapi békességkötés ellen onnét kirekesztetnék: *Imre* ellenben nem ok nélkűl tartott attól, hogy *András*, és az ehez hajló Fő-Emberek az ő Fiának *Lászlónak* akadályt ne tennének valaha az ő halála utánn. Azért első gondjának ítélte lenni azt, hogy minekelőtte *Palesztinába* menne, Fiát, mint örökösét, az Országnak szent Koronájával felékesítve látná: mivel pedig ezen hasznos intézete ellen sokak' igyekezetét tapasztalta; harmadik *Innotzentzius* Pápát serkentette arra, hogy az ezer 1203.E.
két száz harmadikban Levelet adván a' Magyar Érsekekhez; és Püspökökhöz, nem tsak azt parantsolná ezeknek: hogy magok *Lászlónak*, mint örökös Fejedelemjeknek hűségére megesküdnének; hanem példájokkal egyéb Egyháziakat is, és Világiakat azon esküvésre birnának. A' mit midőn *Imre* Királynak akaratja szerént majd mindnyájan megtselekedtek vólna, a' még eléggé el nem óltatott tüze az Atyafiak köztt lévő viszszavonásnak új szikrával szaporodott: más is történe azonban, mellyel *András* Hertzegnek már magában megsebhedtt szíve nem kevéssé illetődött. Mivel ő az Attyától néki hagyatott kintset mind elvesztegette, új költségét kért magának *Imre* Királytól a' Keresztes vándorlásra; hogy pe-

dig ettől azt meg nem nyerhette, harmadik *Innotzentzius* Pápának könyörgött, hogy, ha a' szent Főldre való útazását akarná, késztetné a' Királyt az arra való költségnek megadására: de még a' Pápa' szavára se' hajtott semmit a' Király, részszerént azért, hogy Ötstsének esztendei jövedelmét, melly a' minapi békesség által bőven nagyobbodott, elégségesnek vélné azon szent útazásra; részszerént, hogy a' néki adatott pénzzel a' közönségnek veszedelmére ne élne, és, a' mint már ez előtt tselekedett vólt, ő ellene új sereget szedne. Az ugyan bizonyos, hogy *András* nem vólt tellyes hűséggel az ő Báttyához. Ugyan ez idő tájban tudniillik a' pártütésnek zászlóját ismét felemelte az, még pedig annál nagyobb bizodalommal, mivel a' Fő-Embereket majd mindnyájokat, és a' Nemességet a' törvényes Királynak hűségétől elvonván, maga részére hódította. Tehát mihelyest a' szikra szállott, a' felfegyverkezetteknek iszontató sokasága sereglett az ő táborába; hogy majd senki se' vólna, a' ki a' Király mellett vitézkedne. Az ő népének illy reménytelen elpártolásán nagyon megháborodván *Imre*, azon kevés Püspököknek, és Fő-Embereknek, kik vele maradtak, tanátsáról értekezik: senki se' javaslotta, hogy illy erős ellenséggel meghartzolna, 's magát szerentséltetné: azon egy szava vólt mindnyájoknak: hogy ha életének kedvezni akarna, a' viadaltol magát tartóztatván, futna valamelly szomszéd Tartományba. Maga egyedül *Imre* Király azon útólsó veszedelemben meg nem rettent, tsúnya, 's illetlen dolognak állítván, hogy minden szerentse próbálás nélkül pártütő Ötstsének önként engedné a' Királyi Koronát. Segítségül híván te-

hát az Istent, sok elmefuttatásai utánn valóban bátor, és tsak nem vakmerő tanátshoz fogott, mellynek szerentsés kimenetele az Isteni gondviseléstől függött vala. Mert midőn egymásț ellenében állanának a' hadi seregek, és már a' pártosok, látván a' Király' seregének gyengeségét, győzedelmet énekelnének; *Imre* az Istenben vetvén bizodalmát, fegyverét leteszi, 's veszszőt vévén kezébe, egyedűl maga általmégyen a' pártosok' táborába, 's lassú lépéseket tévén, felszóval mindenek' hallattára kiáltja: *Most meglátom, ki bátorkodik kezét kinyújtani a' Királyi Nemzetségnek vérére!* A' Királynak látására, és szava' hallására valami alattomban való félelem, 's tisztelet fogta el a' pártosoknak szívét, hogy moszanni se' merészelvén, mindenütt útat nyitottak a' Királynak: így midőn minden ellentállás nélkűl egész az Otstse' sátoráig érkezett vólna *Imre*, azt maga' kezével megragadván, kivitte a' táborból, 's katonáinak általadta; a' pártosok pedig egész seregestől tüstént letévén fegyvereiket, térdre estek, 's megbántódott Királyjoktól botsánatot kértek. Ez megilletődvén ezen látományra, mindnyájoknak megkegyelmezett. Maga *András* a' pártütésnek feje először az Esztergomi tömlötzbe zárattatott; onnét pedig Horváth Országba vitettetvén, a' *Kheenei* Várba rekesztetett. E' szerént azon rettenetes szélvész, mellyet *András* az ő Báttyának a' Királyi Székből való levetésére támasztott, maga fejére tsapódott vala.

Illy nagy veszedelemből kimenekedvén tehát *Imre*, azonn szorgalmatoskodott, hogy *László* Fiát mentől előbb megkoronáztassa: a' miben hogy senki akadályt ne tehetne, idején kinyerte azt harmadik *Innotzentzius* Pá-

pától, hogy ez, Sz. György Havának hu-
1204.E. szonnegyedik napján ezer kétszáz negyedik esztendőben parantsolatot küldött *Guilielm* Esztergomi Érsekhez, melly által köteleztetett ő, valamikor *Imre* Királynak tetszene, annak kisded fiát szokott pompával megkoronázni. De mivel azonban az Esztergomi Érsek meghólt, az újnak választása pedig az Érseki Tartománybeli Püspököknek, és a' Fő-Káptalannak egymás köztt való ellenkezése miatt tovább halasztatnék; *Imre* Király sem akarta a' pernek végét megvárni; hanem *János* Kalotsai Érseket, a' ki az Esztergomi Érsekségre kéretett vólt, az ő Fiának megkoronázására tehetősítette: a' mit ez véghez is vitt ezer kétszáz negyedikben, Kisasszony Havának huszonhatodik napján. *Imre* Királynak azonban ezen öröme, mellyre gerjesztette őtet Fiának koronáztatása, nem sokáig tartott. Mert hamar azutánn véletlen nyavalyába esett: a' mellyet mivel halálosnak lenni érzene, *András* Ötstsét a' *Kheenei* tömlötzből kibotsáttatván, magához hívta, és annak jelenlétében, 's helybehagyásával testamentomot tett; mellynek veleje ez vólt: hogy *András* Hertzeg viselné gondját az árva Királyfinak; és az Országot kormányozná addig, míg az felnevekedne, 's alkalmatos lenne a' kormányra. Reménylette tudniillik *Imre* Király, hogy *András* Ötstse ezen benne helyheztetett bizodalma által megszelídűlvén, gondviselői hivataljában tellyes hívséggel fogna eljárni, és a' reá bizatott *László* gyermek Királynak dolgáról, mint magáéról, szorgalmatosan gondoskodni. Mellyeknek szándéka szerént való végeződése utánn, *Imre* Király élete' pállyáját is tsendes elmével végezte ezer kétszáz negyedikben, Sz. An-

drás Havának harmintzadik napján; és, a' mint kívánta vólt, az ő teste az Egri Püspöki Szentegyházba temettetett.

Nyóltz esztendőkön, és hét hónapokon felyűl hat napokat töltött Királykodásában *Imre*. Erős, és nagy szívű Fejedelem vólt: az Országnak, 's a' Magyar Anyaszentegyháznak jeles hasznokat hajtott azon rövid Országlásában: a' Bosniai *Patarinus* Eretnekek' megtérítésében sokat fáradozott. Más Egyházakon kivűl az Esztergomihoz főképpen adakozó vólt; többek köztt az ott lévő Királyi Palotát örökösen az oda való Érseknek ajándékozta, fenntartván magának mindazáltal azt, hogy abba, ha a' dolog, 's alkalmatosság úgy hozná, bészállhatna. *Posonyban* a' Préposti Káptalant a' Várból a' Városba szállította. Mert, mivel akkor azon Vár nevezetes szélbeli erősség vólna, veszedelmes vólt, nehogy hadakozás' idejében az ájtatos kodó nép közzé keveredvén az ellenség, alattomban bétsúszna a' Várba, és annak kapuit elfoglalná. *Szerviát*, melly már az előtt a' Magyaroktól függött vala, még szorosabban a' Magyar Koronához kaptsolta ezer kétszáz kettődik esztendőben, kiűzvén onnét hitetlensége miatt *István* Megajupánt, 's helyébe *Vulkot* tévén, a' ki előbb a' Magyar Királynak hűségére esküdött. Bolgár Országnak nagy részét, melly öt Megyét foglalt magában, *János* Fejedelemtől elvette, és Magyar Ország' határaihoz ragasztotta: ugyan ezen Országok' nevezetével a' Magyar Király' Tzímjét megnagyobbította, 's ékesítette. Tsupán *Dalmátzia* vólt az, mellyben nem kevés kárt vallott *Imre* Király: mert a' Velentzeiek, kik már régolta ásitoztak a' tengeri Városokra, a' Keresztes Frantzia seregtől segíttetvén, *Jád-*

rát az említett esztendőben elfoglalták. A' Kereszteseknek ezen szörnyű gonoszságán, 's *Imre* Király ellen tett törvénytelenségén annyira megneheztellett a' Pápa, hogy őket azért a' Keresztyén Híveknek egyességéből kirekesztette. Ezen Egyházi büntetés használt ugyan a' Frantziáknak megzabolázására; de azonban a' Velentzeiek *Jádrát* viszsza nem engedték.

III László XVIII. K. *László* három esztendős vólt, midőn elvesztette édes Attyát, *Imre* Királyt. Ennek haláláról, 's a' Testamentomnak több pontomairól *András* tudósította harmadik *Innotzentzius* Pápát; ez azon barátságáért, mellyel viseltetett a' megholtt Királyhoz, 's Magyar Országról való gondoskodásából több Leveleit botsátotta vólt Magyar Országra Sz. György

1205. E. Havának huszonötödik napján ezer kétszáz ötödik esztendőben. *Andrást* főképpen nyomos okokkal intette az Árvának hűséges gondviselésére: különösen kérte, hogy mind ennek, mind az ő Annyának *Konstántziának* esztendei jövedelmeit híven szolgáltatná; és *Imre* Királytól elhagyott summa pénzt a' rendeltt végekre kiosztaná; a' szent Koronának jószágait pedig semmi módon el ne idegenítené. Serkentette osztán a' Püspököket, és az Ország' Nagyjait a' gyermek Királynak fedhetetlen hűségére; ezen felyűl pedig *János* Kalotsai Érseknek nagyon szívére kötötte, hogy a' többi Püspökökkel együtt minden ellenségek, és háborítók ellen tellyes erejekből híven, 's állandóan óltalmaznák a' Királyt, és az özvegy Királynét.

Hogy harmadik *Innotzentzius* Pápának *László* Királykáról való gondoskodása nem ok nélkül vólt, megbizonyította a' következés: *András* tudniillik elragadtatván az Ural-

kodásra való vágyódástól, gondviselői hatalmának határain túl kezde járni, és hogy a' már megszokott tékozló költségeskedését, mellyet a' Közönségnek kárával mint Király is megtartott, űzhetné, 's mindeneket kénye szerént tehetne; mind a' Királynak jövedelmeit, mind ennek Annyáét, *Konstántziáét* a' Testamentom ellen megkissebbítette. Ezen rendetlen tselekedete miatt midőn némelly Püspökök, és Fő-Emberek, kik az árva Fejedelemnek javára vóltak, ellent állanának; *András* maga megbántódására magyarázván azt, felette kezdé üldözni azon jó Embereket. Legelőször *János* Kalotsai Érseknek kellett tapasztalni az ő boszszúságát. Ezt az Esztergomi Káptalan *Imre* Király helybehagyásával maga Érsekjének választotta, és maga *András* Hertzeg is az ő Tutorságának kezdetén annak megerősítése eránt *Innotzentzius* Pápát kérte; de minekutánna tapasztalta, hogy a' Királynak, és Királynénak pártját fogná az, ellent állana pedig az ő vágyódásainak; hirtelen megváltoztatván tanátsát *Kalán* Pétsi Püspököt ajánlotta az Esztergomi Érsekségre, ugyan az említett Pápának. Ezek, és egyebek, mellyek innen következhettek, szörnyű gyűlölködéseket szűltek a' Magyar Udvarban, úgy annyira, hogy *Konstántzia* Királyné magának, 's Fiának jobb karba való helyheztetése végett a' Királyi ékességekkel, és Kintsel több Püspököknek, 's Fő-Embereknek társaságában *Austriába Leopold* Hertzeghez költözött légyen. *András* innét magának mind itthon, mind kívűl nem kevés gyűlölséget okoztatni gondolván, tüstént Követeket küldött Ausztriába; 's *Leopoldnál* azonn igyekezett, hogy a' Királynét Fiastól együtt botsátaná viszsza Magyar Országba: mivel

Sz. Koronánk' első vándorlása.

pedig Követei által semmire se' mehetett; öszveszedvén hadi seregét, ellenségképpen bérohant Ausztriába. Eleibe jött *Leopold* az Arvának óltalmazása miatt; 's valóban kemény, és véres hadakozás támadott vólna akkor, ha mindnyájoknak reménysége ellen egy *Bétsből* érkezett Követ nem jelentette vólna, hogy *László* Királyka ugyan ezen esztendőben Pünköst Havának hetedik napján meghalálozott légyen. Megszűnvén tehát a' háborúnak oka, a' Fejedelmek is végét szakasztották a' gyülölségnek, 's egymásnak kezet adtak. *Lászlónak* hideg tetemeit *Ugrin Győri* Püspök hozta viszsza Magyar Országba, és *Fejérváratt* Királyi tisztelettel temettettek el. Hanem *Konstántzia* Királyné igazságtalan Sógorát megútálván, *Ausztriából* egyenesen *Arragoniába* költözött; négy esztendő utánn pedig *Fridrik Szitziliai* Királyhoz, ki osztán Német Tsászárrá lett, Férjhez menvén, szűlte *Henriket*, a' Rómaiak' Királyját. Végre ezen első vándorlásából, 's fogságából az Apostoli szent Korona a' többi Királyi ékességekkel együtt *Leopold* Hertzeg által viszszaküldetett Magyar Országba.

II András XIX.Kir. 1205.E. *András* békességet kötvén *Leopold* Hertzeggel, viszszatért *Ausztriából* Magyar Országba, 's minden késedelem nélkűl Ország-Gyülést hirdetett *Fejérvárra*; mivel pedig ő kivűle senki se' vólna már a' Királyi Házból, *László'* halála utánn huszonhét nappal Pünköst Havának huszonkilentzedikén, éppen Pünköst napján ezer kétszáz ötödik esztendőben *János* Kalotsai Ersek által, a' kit az Esztergomi Ersekségre neveztetett vólt, szokott szertartással megkoronáztatván, az Országnak, melly utánn annyit fanyalgott vala, kormányát tellyes hatalmába vette. Ugyan azon időben

Hitvese is, *Gertrudis*, kivel még Ausztriai számkivetésében egybepárosodott, a' Királynék' szokása szerént különös Koronával megkoronáztatván, az Országlásnak részességébe vétetett.

András Királynak tartós vólt ugyan Országlása, de a' sok belső háborgások miatt, mellyeknek szűnete nem vala, merő nyughatatlanságból állott, mellyet főképpen maga' vétkével okoza: mert nem értvén az Országlásnak módját, mindeneket habahurgyán, és mások' sugarlására inkább, mintsem érett tanátstsal, 's okossággal tselekedett; azokban pedig, mellyeket jól, és bőltsen kezdett vala, azon állandóságot, melly az alattvalóknak rendben tartására főképpen használ, meg nem tartotta: e' felett a' gyenge szívű Fejedelem az ő ékes termetű Feleségének ketsegtető szavaira úgy annyira hajlott, hogy nem tsak Udvarának különös dolgait, hanem az Ország' köz dolgait is annak akaratja szerént intézné. Tsupán ő tőle függött tehát mindnyájoknak szerentséje: annak kedve szerént azokat, kik a' Német Tartományokból nagy számmal jöttek Magyar Országba, gazdag jószágokkal, 's Uradalmakkal ajándékozta meg a' Király; osztán pedig, a' Hazafiaknak nagy kedvetlenségére, a' legfőbb polgári, 's katonai hivatalokra, és méltóságokra emelte. Ugyan a' Királyné tekintetéből történt az, hogy a' Kalotsai Káptalan, *János* Érseknek az Esztergomi Érsekségre való általtétele utánn, a' Királynénak testvérjét, *Bertholdot*, a' kinek se' törvényes ideje a' Püspökségre, se' tudománya nem vólt, ezer kétszáz hatodikban maga' Érsekévé választotta; 1206. E.
úgy hogy harmadik *Innotzentzius* Pápának, a' ki *András* Királynak felettébb kedveze, el

kellett halasztani *Bertholdnak* felszentelését; hogy azonban mind a' szükséges tudományokat megtanúlná, mind az Egyházi Törvénytől kívántatott időt elérné. Ezt méltóztatta *András* Király *Bánk* Bánnak helyébe Horváth Országi Bánságra ezer kétszáz kilentzedikben; három esztendő utánn pedig *Erdélyi* Vajdasággal, és *Bodrogi*, 's *Bátsi* Fő-Ispánysággal tisztesítette: a' melly Fő-Hivatalokat eddig világi Magyar Urak birták vólt. Hogy Sógorát illy nagyra vinni méltóztatott *András* Király az ő Hitvesének kedvéért; az egész Magyar Nemzetnek gyűlölségét magára vonta; a' mint ezt nyilván megvallotta ő a' Pápához adott Levelében ezer kétszáz tizennegyedik esztendőben. Mind ezeken tehát nagyon epekedvén a' Magyarok, hogy még több veszedelem ne érné őket *Gertrudis* Királynénak eszközléséből, sok tanakodások utánn majd mindnyájan az Ország' Nagyjai annak fejére esküdtek; és *Bánk* Nádor-Ispányra bizatott azon szörnyűségnek végrehajtása olly módon, valamint néki alkalmatosabbnak látszana.

Ezen időben a' Gallitziaiak, kik a' Magyar Koronához tartoztak, Követeket küldvén Magyar Országba, az eránt könyörögtek *András* Királynak, hogy az ő második Fiát *Kálmánt* nékik Királyi névvel uralkodó Fejedelemnek méltóztatnék megkoronáztatni, olly ígéretet tévén magok felől: hogy, ha a' Görög szertartás nékik tovább is megengedődnék, a' Római Pápának, mint a' Közönséges Anyaszentegyház' Fejének engedelmességet fogadnának. *András* tehát, hogy Gallitziát jó rendbe szedné, 's bátorságossá tenné annak birásában *Kálmán* Fiát, maga vitte bé ezt oda
1213. E. hadi seregének kiséréseben ezer kétszáz tizenharmadikban. A' Királynak ugyan illy távol-

létét óhajtotta *Bánk*, az öszveesküdteknek feje, 's élvén az alkalmatossággal, bésuhant az Udvarba, és *Gertrudis* Királynét, midőn ez legkissebb veszélytől se' tartana, hirtelen megtámadván; 's nem gondolván keserves rimánkodásával, fene módra lekontzolta, ugyan ezen esztendőben Sz. Mihály Havának huszonnyóltzadik napján. Hasonlóképpen öldöstették az Udvariak, és az ottani idegen Vendégek: különösen halálra kerestetett Auszt-triai *Leopold*, 's tsak alig futhatotott el a' veszedelem elől. *Berthold* Kalotsai Ersek is, ámbár nyakon ragadtatott, vólt a' zenebonások által, valakinek jóvóltából megmenekedett a' haláltól; azutánn pedig nem sokára a' Királynak engedelmével valami szarándokságnak színe alatt Német Országba útazott, elvivén alattomban magával azon temérdek kintset, mellyet *Gertrudis* Királyné takarított az ő Magzatjainak számára, és *Berthold'* tudtával bizonyos Polgárnak őrizetére bízott vala. Viszszatért ugyan osztán Kalotsára, minekutánna lelsendesedett vólna a' zenebona; és azon summa pénzt Erseki jövedelméből megtérítvén, a' Királynak kegyelmét ismét megnyerte. *András* megérkezvén Gallitziából, noha szerelmes Hitvesének erőszakos halálán feleltébb megkeseredett; mindazáltal, minekutánna megértette, hogy a' Nádor-Ispány által történt az, az Ország' Nagyjainak megegyezésével: a' nagyobb zenebonának eltávoztatása végett kérdest se' tett annak körnvűlállásairól. *Gertrudis* Királyné egyébként valóban egy jó erkőltsű, és Istenes életű Fejedelemaszszony vólt, 's öt Magzatoknak szerentsés Annyok; úgymint: negyedik *Béla* Királyé; *Kálmán* Gallitziai Királyé; *András* Hertzegé; *Mária* Bolgár Ország' Királyjának

Hitveséé, és szent *Ersébeté, Lajos Turingiai* Hertzegnek Párjáé. Hólt teste a' szerentsétlen Királynénak a' Pilisi *Czisztertzitáknak* Monostorába tisztességesen eltemettetett.

András Királyt minekutánna nem tsak a' Romai Pápa, hanem mindnyájan az Európai Fejedelmek is késztették a' Keresztes hadakozásra; 's ötet Fő-Vezérűl választották; elfogadván azoknak kérését, végre hozzá fogott azon készűletekhez, mellyek szükségesek vóltak. Mindenek előtt, hogy gyenge Magzatjainak, kik édes Annyoktól olly szerentsétlenűl megfosztattak vólt, neveltetésében
1215.E fogyatkozás ne lenne az ő távollétekor, ezer kétszáz tizenötödikben Feleségűl vette magának *Jolánt*, *Péter Antisziodori* Grófnak Leányát, a' ki az egész Magyar Nemzetnek kedvét megnyerte magának jeles erkőltsei által. A' Király minekelőtte kiindúlt vólna az Országból, testamentomát elkészítette, 's Rómába küldötte azt; mellynek Fő-részei ezek vóltak: *Béla* első szülötte Magyar Országnak; *Kálmán* Gallitziának örököse légyen: ezeknek helyébe pedig, hogy ha halálok történne, *András*, harmadik szülötte következnék. Ugyan *Béla* Fiát, minekelőtte a' Keresztes táborba szállott vólna, tizenegy esztendős korában nagy pompával megkoronáztatta, 's az Ország' Rendjeit annak hűségére esküdtette, általadván nékie a' Felséges hatalmat, *Palesztinából* való viszszatéréséig. Mellyek utánn a' magok' költségeken vitézkedő Nemességnek, 's *Tamás* Egri Püspöknek, és *Péter* Győri Püspöknek kíséréséhen tíz ezer emberből álló hadi
1217.E. seregével Kisaszszony Havában Dalmátziának vette útját, 's onnét *Palesztinába* hajózott.

András nem töltvén esztendőt a' Keresztes hadakozásban, egész napkeletre, 's nap-

nyugotra kihatott az ő jeles tetteinek álmélkodtató híre. Több izromban megrezzentvén a' Szeretseneket, és sok helységekből, 's tartományokból kiűzvén, olly szoros állapotra juttatta, a' millyenben még eddig nem vóltak. Minekutánna pedig a' *Jordán* folyóján általköltözött, 's győzedelmes fegyverét már *Babilon* ellen fordítani szándékozott vólna, egyszerre minden reménység ellen megtoppadt a' Keresztes sereg, *Tábor* Várának megszállásában. Itt tudniillik a' Keresztesek' Fejedelmei a' Fő Hadi-Vezérnek nem engedelmeskedvén, kiki maga kénye szerént tselekedni, és *András* Királynak zászlójától elállani kezdett: és így az útálatos fösvénység, 's ebből származott vetélkedés *András* Királynak legjobb igyekezeteit meggátolta. Mert midőn előre látnák azt a' többi Keresztesek, hogy a' hadnak szerentsés végezése utánn mind *Ázíának* javaiból, mind a' hadi ditsősségből legtöbb háramlana a' vitézlő Magyarokra; a' győzedelmeknek derék folyamatjában a' Keresztyénségnek megszerezhetetlen kárával elhagyták a' Magyarokat: sőt még *András* Királynak, ezen szent had' Fő-Kormányozójának mérget is adtak vólt bé, melly őtet sulyos nyavalyába döntötte vala. Félbe szakasztván tehát *Tábor* Várának ostromlását, mihelyest jobban érzette magát, mindjárt Haza felé sietett, hogy az Országnak, mellyet zavarodásban lenni értett vala, tsendességet szerezne. Sajdítván a' Görög Fejedelmek ezen viszszavonásokat, mellyek a' Magyarok, és a' többi Keresztesek között történtek, vetekedve tódúltak *András* Királyhoz, 's vele barátságot, és frígyet kötni kezdettek. Az Örmények' Királyja *Leó*, Követeket küldött eleibe *Antiókiába*, kik által Leányát az ő har-

madik szülötte Fiának, *András* Hertzegnek ajánlotta Feleségül, 's ezzel együtt Ormény Országot is, maga', és az Ország' Nagyjainak nevével. Innét Görög Országba érvén *András* Király, nagy tisztességgel fogadtatott *Laskaris Tódor* Görög Tsászártól. Ez, hogy szorossabban magához foglalná a' Magyarokat, 's a' *Konstántzinápolyban* uralkodó Olaszoknak részéről annál bizonyosabban elvonná; nevezetes frígyet kötvén *András* Királlyal, először is arról tett ígéretet: hogy rövid nap alatt Romába küldetendő Követjei által harmadik *Honorius* Pápának, mint a' közönséges Anyaszentegyház' Fejének, hív engedelmességet fogadna, 's e' mellett magát arra is kötelezte, hogy mindenképpen azon fogna igyekezni; hogy *András* Hertzeg *Leo* Ormény Királynak Leányát az Országgal együtt megnyerné: ezen kötések megerősíttettek azzal is, hogy *Tódor* az ő Leányát *Máriát* eljegyzette *András* Kiraly' első szülöttének *Bélának*; melly eljegyzés midőn a' Királynak, és az ott lévő Magyar Fő-Embereknek esküvésével megerősíttetett, *Mária* Menyasszony elhozatott Magyar Országba, ki annak idejében *Bélával* egybepárosodna. Végre *Aszszanes* Bolgár Ország' Királyja, *András* Királyt, midőn az ő Tartományain keresztül útazna ez, addig el nem botsátotta, még esküvéssel nem fogadná: hogy néki Feleségül adná *Mária* Leányát. Azon akadálynak elhárítására pedig, mellyet a' Vallásbeli különbözés okozhatna, megígérte azt *Aszszanes*, hogy ő megtartván a' Görög szertartást, a' Romai Pápát Kristus' Helytartójának esmérné. És ugyan ez, melly szerént a' Görögök annyira kivánkoztak a' Magyarokkal frígyesedni, 's *András* Királlyal sógorosodni, e-

legendőképpen kimutatja: mennyire betsűltek légyen ezek akkor a' Magyar Nemzetnek hatalmát, 's hadi erkőltsét; ismét a' Görögöknek *András* Királlyal tett kötéseiből igen könnyen általláthatták a' Konstántzinápolyiak, Frantzok, és Velentzeiek: melly kevés reménységgel lehetnének ezutánn a' Magyarok' segítségéhez. Ez vólt a' Jerusálemi táborozásnak kimenetele, melly a' Magyar névnek ditsősségét ugyan nagyon nevelte; hasznot mindazáltal sem a' Magyarságnak, sem a' Keresztyénségnek nem hajtott. Ugyan is a' Szeretsenek, minekutánna *Palesztinából* viszszatértek a' Magyarok, mind azokat, valamiket ez előtt elvesztettek, rövid idő alatt viszszanyerték: *Andrásnak* pedig, 's a' Magyar Nemzetnek nem tsak nem használt azon ditső táborozás, hanem kipótolhatatlan károkat is okozott. Mert azon kivűl, hogy temérdek pénzt vesztegettek arra; még azon prédákat is, mellyeket a' pogányoktól kitsafartak a' hoszszú útazás megemésztette, úgy annyira, hogy minden költségből kifogyván, tsupán a' Szentek' Ereklyéit hozhatták Magyar Országba. Ugyan ezen Jerusálemi hadakozás annyira megerőtelenítette a' Magyar Birodalmat, hogy majd száz esztendők' folyása alatt előbbeni gazdagságát, 's erejét meg nem nyerhette.

Ezen káros táborozásból következett még az is, hogy az egész Ország szörnyűképpen megzavarodott légyen, minden részeinek kormányozása megvesztegetődvén a' Királynak távolléte miatt. *András* Királytól annyira elidegenedett az egész Nemzet, hogy sem annak szerentsés haza jövetelét valamelly öröm' jelével méltóztatni, sem pedig az Ország' szélére eleibe menni, 's őtet megtisztelni nem a-

karná senki; úgy hogy *Benedek* a' Királynak Kantzelláriusa nagy nehezen nehány Papokat majd fenyegetődzéssel, majd könyörgéssel vehetett arra, hogy eleibe mennének a' Királynak, midőn már az Országba érkezett e-
1218.E. zer kétszáz tizennyóltzadik esztendőben: kiknek tiszteletadását meg akarván jutalmazni *András* Király, a' szent Főldről hozott szent Ereklyékkel megajándékozta azoknak Templomait. Ugyan ezen eleibe menőknek kevésségéből könnyen megítélhette *András*, melly állapotban vólnának az Ország' dolgai; de azoknak súlyos vóltát egy tekintettel által nem láthatta. Némellyek a' hatalmasabbak közzűl, kik már az előtt olly vakmerőségre vetemedtek, hogy *Gertrudis* Királynénak élete ellen öszveesküdtek légyen, most a' gyermek Királynak *Bélának* 's *Jolenta* Királynénak gyengeségét megvetvén, és a' Királyi Felségnek félelmét kirekesztvén szívekből, a' Törvény alól magokat felszabadították; 's mindeneket magok' kénye szerént tselekedni, senkinek nem engedelmeskedni, a' Nemesi Rendet elnyomni, és szolgaságra ejteni, már szokásba jött vala nálok. A' Bánok a' szélső Tartománybelieken fő-hatalommal uralkodtak; sok Fő-Ispányok a' Megyéjekbeli Királyi Váraknak adóját magoknak tulajdonították; söt még a' Várhoz tartozó jószágokat; 's földeket is magokévá tették: mások más Királyi jövedelmeket ragadoztak, és a' szent Koronának javait, a' honnét a' Magyar Fejedelmek Királyi díszességgel élhettek, magok közt felosztani nem átallották: kik között vala *Berthold* Kalotsai Ersek is, ki a' Királyi Kintstárból kimerített nagy summa pénzzel, míg a' Király oda vólt, megszökött. Kinek helyébe, hogy haza érkezett *András* Király, *Ugolin*

nevezte a' Kalotsai Érsekségre. De még *Béla* Király se' vala mentt minden büntől. Mert a' hízelkedőknek tanátsai által megvesztegettetvén, a' Királyi hatalomról, mellyet tsak ideig engede néki az Attya, lemondani, 's az Attyát magánál fellyebb valónak esmérni nem akarta: a' midőn a' két Királyok így viszszálkodnának; az Urak is az ő hasznok, vagy kívánságok szerént két részre oszolván, útat nyitottak a' belső villongásokra, mellyeket követte osztán a' Tatárokkal való háború, 's ez által okoztatott szörnyű veszedelem.

Majd néhány esztendeig a' Jerusálemi hadakozás utánn, mint a' kormányozó nélkül szükölködő hajó, szüntelen szélvészek által hányattatott a' Magyar Birodalom. A' köznyomorúság nevekedni inkább, mintsem fogyni látszatott azon okból, hihető: hogy *András*, sem eléggé alkalmatos orvosságokat nem alkalmaztatott a' nyavalya ellen, sem pedig azon szabadsággal, 's állandósággal, mint illik egy Fejedelemhez, nem élt a' fő-hatalommal. Mindenek előtt iparkodott a' Királyi Kintstárnak helyreállításában; mellynek kútforrásai annyira kimeríttettek a' ravasz emberek által, hogy arról panaszolkodnék a' Király, hogy sem az adósságot, mellyet a' Jerusálemi had okoza, ki nem fizethetné; sem akárminő szorgalmatossággal, 's takarékossággal tizenöt esztendők alatt arra nem mehetne, hogy a' Királyi jövedelmek előbbeni karba állíttassanak. A' megvesztegettetett jövedelmeknek kipótolására tehát, elsőben a' Vendégeket, vagy új Lakosokat, kik a' Nemességnek földjein munkálkodtak, nem tsak az adófizetésre, hanem az úgy neveztetett *szabadság-pénznek* megadására is Szent *István'* rendelése szerént kötelezte; sőt az Egyhá-

zaknak Nemesseit is adó alá fogta: az ezüst pénzt is alávaló értztzel megkevertetvén, a' szerént, mint az előtt, kelendőnek intézte. De ezeket, ámbár bajosak vóltak, a' közjóért el lehetett szenvedni; hanem az, az egész Nemzetnek, kiváltképpen pedig a' Magyar Nemességnek keserves fájdalmakat okozott, hogy *András* az ő Kintstárjáról gondoskodván; minden bányákat, pénzverést, sóadókat, harmintzadókat, Korona' jószágait, az Ország' adózásait, 's jövedelmeit az Ismáelitákra, kik Mahometánusok vóltak, és Zsidókra bizta vólt: melly hivatalok által a' gonosz emberek nagy tekintetre jutván, mindnyájokon hatalmaskodtak: noha pedig nagy részént megszaporítván a' jövedelmeket, a' Királyi Kintstárnak derekas hasznára lenni látszottak vala, mindazáltal nagyobb részét a' nyereségnek, a' szegény népnek nem kevés romlásával, magok' erszényekbe takarították; és így a' leggazdagabb Magyarokat is meghaladták gazdagságaikkal. Végre, hogy mindenek viszszajutnának a' Korona' birtokába, mellyek attól elidegeníttettek; az Orvokat törvénybe idézte *András* Király: de azok, hogy ennek ítéletét elkerűljék, szertelen ravaszsággal az ő Fiának *Béla* Királynak eleibe szóllították ügyöket, jelentvén: hogy e' vólna az ő Királyjok, és ennek, nem másnak, engedelmeskednének. 'S valóban nyertek is bátorságos helyet *Bélánál* eme' roszsz emberek; a' ki e' szerént akarta tovább is fenntartani a' Királyi tekintetet, mellyet *András* mindenképpen igyekezett leszállítani, és abból ötet egészen kivetkeztetni. Mellyre nézve midőn látnák a' Hazának veszedelmét nehány jó szívű Hazafiak, mind az Egyházi, mind a' Világi Rendből, azon esdeklettek *András* Ki-

rály előtt, hogy az egész Nemzetnek közönséges sebjét méltóztatnék mindnyájoknak köz tanátsával orvosolni, 's Ország-Gyűlést tartani; holott annak gyógyítására hasznos ír készűlhetne: a' melly jussai a' Nemzetnek megsértettek vólt, bizonyos fejezetekbe foglaltatván, megújíttatnának: a' két Királyok, és az alattvalók között az egyesség viszszaszereztetnék: végre a' Királyi Hatalom megerősíttetnék. Engedett a' jót tanátslóknak *András*, és mindjárt kikeletkor ezer kétszáz huszonkettődikben Ország-Gyűlést hirdetett a' Rendeknek: a' hol maga, 's egyszersmind Fia, *Béla* is megjelentek: itt a' Nemzetnek bajait, még pedig nem tsak azokat, mellyek *András* Király alatt, hanem a' mellyek az előtt való Királyok alatt keletkeztek is, szorgalmatosan meg visgálván, egyezőleg mind a' két Király, 's az Ország' Rendjei nevezetes Törvényt szabtak, melly *Bulla aureának*, avagy arany petsétes Levélnek szokott neveztetni; ez által mind az alattvalóknak szabadságai, mind a' Királyi Felségnek jussai megvilágosíttattak: melly is ábrázolja a' Magyar Országlásnak sarkalatos szövevényjét. Kitetszik ebből az akkori gondos Hazafiaknak böltsessége, melly a' késő maradékot is hozzájok való háláadatosságra gerjeszti: erre való nézve hozom én is itten elő annak kezdetét, 's béfejezését, melly ide megy ki: 1222. E

A' Sz. Háromságnak, és megoszolhatatlan Egységnek Nevében.

András Isten' kegyelméből Magyar Országnak, Dalmátziának, Kroátziának, Rámának, Szerviának, Gallitziának, és Lodo-

máriának örökös Királyja. Mivel mind a' Mi Országunk' Nemesseinek, mind egyebeknek szabadsága, mellyet Sz. *István* Király rendelt, némelly Királyoknak hatalmassága által, majd magok' haragjokat követvén, majd pedig a' gonosz emberek' hamis tanátsaira figyelmezvén, vagy tulajdon nyereségeket vadászván, igen sokakban megsértődött vala; gyakran magok a' Mi Nemesseink előttünk vólt Királyoknak, és a' Mi Felségünknek füleit esedezésekkel, és könyörgésekkel fárasztották vólt Országunknak helyreállítása végett. Mi tehát azok' kérésének eleget akarván tenni mindenekben, a' mint tartozunk, kiváltképpen mivel Mi, és ő közöttök ez eránt már több ízben nem kevés ízetlenségek származtak, a' mit, hogy a' Királyi tisztesség tellyességgel megtartassék, szükséges eltávoztatni (mert ez senki egyéb által jobban nem tétetik, mint azok által) megadjuk mind ezeknek, mind Országunk' egyéb Embereinek azon szabadságot, mellyet Sz. *István* adott vólt, és egyebeket a' mi Országunk' állapotjának helyreállítására hasznosan rendeltünk e' szerént: Rendeljük, hogy esztendőnként Sz. *István* Király' napját, hanem ha súlyos dolgunk érkezénd, vagy betegség által gátoltatnánk, *Fejérváratt* tartozzuk innepelni. Es ha Mi jelen nem lehetünk, a' Nádor-Ispány minden kétség kivűl ott lejend helyettünk, 's képünkben az ügyeket meg fogja hallgatni. És minden Nemesek, a' kik akarnak, szabadon gyűljenek oda. — Akarjuk azt is, hogy se' Magunk, se' Következőink valaha a' Nemeseket meg ne foghassák, vagy károsítsák valamelly hatalmasnak kedvéért, ha tsak előbb nem idéztetnek, és tetteikről törvényesen meg nem győzettetnek.

Ha a' Király az Országon kivűl akarja vezetni hadát, a' Nemesek nem tartoznak vele menni egyébként, hanem ha tőle fizettetnek. Ha pedig más részről had jövend a' Király ellen, közönségesen mindnyájan tartoznak táborba szállani. — Ha valamelly Jobbágy (Fő-Ember) Tisztségben lévén, a' hadban életét veszti, annak fia, vagy testvérje illendő tisztséggel jutalmaztassék. Ha ugyan a' szerént végezi életét a' Nemes, annak fia, mint a' Királynak tetszik, megajándékoztassék. — Ha idegenek, tudniillik a' jó emberek, az Országba jövendenek, Méltóságokra ne emeltessenek az Országnak tanátsa nélkűl. —— Es hogy ezen engedelmünknek, 's rendelésünknek a' Mi, és Következőinknek idejekben mindenkori ereje légyen, egybeirattuk azt hét pár Levelekbe, 's arany Pétsetűnkkel megerősítettük. Ugy, hogy egy pár a' Pápa Urnak küldessék, 's ő azt jegyző Könyvébe leírattassa. Második az Ispotályban Fejérváratt; harmadik a' Templomban, ismét ott; negyedik a' Királynál; ötödik az Esztergomi Káptalanban; hatodik a' Kalotsai Káptalanban; hetedik a' Nádor-Ispánynál tartassék: úgy hogy azon írást szeme előtt tartván, se' maga ne hibázzon valamiben a' fenn mondottak közzűl, se' a' Király', se a' Nemesek', se' mások' hibázásában meg ne egyezzen, hogy mind ők szabadságban éljenek, mind pedig ezért Nékünk, 's Következőinknek mindenkor hívek legyenek, és a' Koronához tartozott engedelmességgel viseltessenek. Hogy ha pedig Mi, vagy valaki a' mi Következőink közzűl valaha valamelly időben ezen Rendelésünkkel akaránd ellenkezni; ennek ereje szerént szabad légyen minden hűségtelenségnek gyalá-

zatja nélkül mind a' Püspököknek, mind más Jobbágyoknak, és Országunk' Nemesseinek, kinekkinek, 's mindnyájoknak, mostani, és jövendőbelieknek, 's maradékoknak ellent állani, *) és ellent mondani Minékünk, 's Következendőinknek mind örökké. Költ a' Mi Udvari Kantzelláriusunk' Egri Prépost *Klétus*, keze által. A' megtestesűltt Igének ezer kétszáz huszonkettődik esztendejében. Tiszteletre méltó János, Esztergomi; Tisztelendő Ugrin, Kalotsai Ersek létekor. Desö; Tsanádi; Robert, Weszprimi; Tamás, Egri; István, Zágrábi; Sándor, Váradi; Bertalan, Pétsi; Kozma, Győri; Bricci, Vátzi; Vintze, Nyitrai; Püspökök idétt. Országlásunknak tizenhetedik esztendejében.

Ezen nevezetes Végzeménynek kihirdetése utánn nem hogy béhegedtek vólna a' Magyar Birodalomnak sebjei, hanem inkább még elmérgesedvén, majd gyógyíthatatlanokká lettek, és *András* Királynak egész haláláig felette epesztették a' Magyarságnak nemes szivét. Külömbkülömbféle Levelekből, 's Bizonyítmányokból megtetszik pedig az:

*) Itten ezen szónak: *ellent állani*, szorosabb értelmét eléggé kifejezi e' következendő szó *ellent mondani:* holott nem egyebet látszatnak jelenteni a' Király, es az Ország' Rendjei; hanem, hogyha valami parantsoltatnék azon arany petsétes Levélnek végezései ellen, arra magokat nem lenni köteleseknek nyilván kijelenthetnék az alattvalók, a' nélkül, hogy huségtelenségnek vétkéről vádoltathatnának. Mindazáltal, ne talántán innét a' belső háborúra, mellytől leginkább kell minden Országnak őrizkedni, ha állandó kíván lenni, valaha alkalmatosság eredne; utóbb úgy végeződött: hogy Királyjaink az ő megkoronáztatásokkor, a' midőn az arany petsétes Levélnek megtartására esküsznek, annak béfejezését világos szókkal kirekesztették.

hogy ezen Ország' emésztő nyavalyának oka vólt az akkori Nádor-Ispány, *Vialkai Dienes*; ki legnagyobb kegyelemben, 's tekintetben lévén a' Királynál, az Országnak kárával szűntelen maga' hasznát vadászta, tanúltt fortélyoskodásával arra fordítván *Andrásnak* könnyen változó eszét, valamerre néki tetszett. Két hibája vólt tudniillik ezen Fejedelemnek: elsőben mindenha félt ő attól, hogy Fia által, *Béla* ifjú Király által ki ne szoríttassék Királyi Székéből; azutánn pedig nagyon sopár, 's fösvény igyekezettel vala az ő Kintstárjának bővségesítésében. Ezen szívbeli készletéseit a' Fejedelemnek mindenkor élesztgetni, és ha valamennyire látszottak szunnyadozni; azokat ismét újabban gerjeszteni jól tudta *Vialkai*, a' hozzá hasonló Udvari Tanátsosokkal együtt: 's ugyan innen származott, hogy ama' nevezetes Végzeménynek — az arany petsétes Levélnek — rendelésel végre nem hajtattak, és ezért az egész Ország nagy zavarodásba hozódott vala. Legelőször is *Bélà* Királyt, 's annak Hitvesét, *Mária* Királynét érdeklette ezen menydörgős fergeteg. Mert, minekutánna megértette *András* Király, *Todor* Görög Tsászárnak halálát; hogy *Béla* ellene ne támadhatna, mint ő gyanakodott vala, annak erejét meg akarván kissebbíteni, Királyi tekintetét a' Törvény ellen keskeny határok közzé szorította, *Mária* Királynénak jegyruhabeli jószágának nagyobb részét elvette: ez midőn annak viszszaadattatását, 's hittel erősített ígéretének bétellyesítését bátrabban sürgetné; *Vialkának* gyújtogatására a' haragtól annyira el engedte magát ragadtatni *András*, hogy a' hitnek, és esküvésnek minden kötelei ellen *Máriа* Királynét, az egész Országnak botránkoztatásával, *Béla*

Fiának nyoszolyájától eltiltotta; 's a' házasságot felbontani, és semmivé tenni kívánta ezer
1223.E. két száz huszonharmadik esztendőben. *Mária* Királyné illy kegyetlen boszszúsággal illettetvén az ő Ipától, magát el nem hagyta; söt inkább a' Püspökökhöz folyamodván, Házasságbeli ügyét az Egyházi ítélet' eleibe terjesztette. Nagy dolog vólt valóban a' haragba merűltt Fejedelemnek akaratja ellen tusakodni; kiváltképpen mivel vóltak olly gonosz hízelkedők, kik azzal hitegették a' Királyt, hogy azon Házasságot minden törvénysértés nélkűl fel lehetne bontani. De a' rosz embereknek szégyenére győzött az ügynek igazsága: nagyobb része tudniillik a' Magyar Püspököknek felbomolhatatlannak ítélte azon Házasságot, mellyre magát *Béla* törvényes idejében, és szabadon kötelezte, 's azt immár harmadik esztendőbeli házassági együtt lakásával megerősítette: azért *Bélát* Hitvesének viszszavételére; *Andrást* pedig az ígértt jegyruhának mentől előbb való megadására, kötelesnek nyilatkoztatta a' szent Szék. *Béla* Király hallván a' Püspökök' ítéletét, minden késedelem nélkűl Feleségét, kit akaratja ellen botsátott vólt el magától, tüstént viszszavette: melly dolgon annyira felháborodék *András*, hogy a' haragnak, 's boszszúságnak szelétől elragadtatván, valami nagyobbat tselekedett vólna *Béla* ellen, ha ez, a' reá közelítő veszedelemnek elkerűlésére, magát alattomban *Leopold* Ausztriai Hertzeghez nem vette vólna. Ezen időben főképpen kitetszett az igaz ügy mellett törekedő *Ugolin* Kalotsai Érseknek, és a' többi Magyar Püspököknek okossága, 's állandósága. *Honorius* Pápa is, a' kinek azonban *András* a' töle felbontatott Házasságnak okait megírá, ez eránt maga

részéről semmit el nem mulatott, és ezer két 1224. F.
száz huszonnegyedikben, Böjt-más Havának tizenkilentzedik napján Levelét botsátotta *András* Királyhoz; holott Atyai szeretetét, 's gondoskodását kinyilatkoztatván, kiváltképpen a' gyanúságnak, mellyet ő *Béla* Fia eránt magában gonoszúl főzött vala, fellegét elszéllyeszteni, 's köztök az igaz egyességet viszszaállitani igyekezett: *Béla* Királyt is intette Levele által, hogy magát ezutánn engedelmes, és Attyát tisztelő Fiúnak mutassa: végre intette ennek Udvarnokjait, hogy óvnák magokat olly tanátsadástól, melly által *András* megbántódván, az Ország megzavarodna. Vólt is ezeknek olly foganatja, hogy *András* viszszahivatván Fiát Ausztriából, Menyével együtt kegyelembe vette; és nem tsak ennek az ígértt jegyrúhai jószágot megadta, hanem Fiának is a' *Tisza'* vidékjén némelly Tartományokat rendelt, a' honnét az ifjabb Királynak méltóságát illendőképpen viselhetné. De nem annyira szívéből, mint a' zenebonának, mellynek tüze igen könnyen kiüthetett vólna akkor, félelméből látszatott ezeket tselekedni *András*. Mert Fiát *Bélát*, *Vialkának* fondorlásából tovább is gyűlölte, és az Ország' dolgaiban még tanátsát se' vette bé annak; 's mind azokat, valakik az ő Udvarához tartoztak, nyilván üldözte vala. Nagyon boszszonkodott az Egyháziak ellen is, hogy *Béla'* Házasságát jóvá hagyták. Alig szűnt meg a' Királyi Háznak ezen egyenetlensége; már ismét más tűz pislogott a' hamu alatt, melly az egész Országot lángba borította. Az arany petsétes Levélnek huszonnegyedik Tzikkelyében világosan rendeltetett az: hogy a' Kamarán, só és értzbányákban a' Fő-Hivatalokra Magyar Nemesek

tétetnének, kirekesztvén onnét az Ismaelitákat, és Zsidókat. De *András* megelégedvén azzal, hogy a' Magyarok közzűl *Sámuelt* rendelte vólt Kamara' Fö-Tisztjének, tovább is a' Királyi jövedelmeknek gondviselését a' környűlmetéltetett emberekre bízta, mind az Országnak, mind a' szentséges Hitnek iszonyú kárával. Mert az Ismaeliták, és Zsidók a' sónak, 's értznek árrát felvervén, az ezüst pénzt rútúl megvesztegetvén, az adót szoros marokkal kisatzolván, mind egyéb embereket, mind pedig a' szegény köznépet fene módon nyomorgatták. Nem ritkán történt az is, hogy a' Keresztyének, nem lévén pénzek az adófizetésre, gyenge gyermekeiket adták oda a' pénzt szomjúhozó Usorásoknak, a' kik azokat mindjárt magok' babonás szokásaikra venni igyekeztek. Találkoztak ollyanok, a' kik reá únván a' nyomorúságra, tsak hogy könnyebben élhessenek, ezen itten duskáskodó Vendégeknek kedvéért a' Keresztyén Hitnek megtagadásával azoknak szertartását követték; avagy önként magokat nállok rabszolgaságra kötelezték: 's így azok temérdek sokaságot tsatoltak magokhoz a' Keresztyének közzűl. Azonban mindmind nagyobbra nevekedvén gazdagságok; 's hatalmok ezen Ismaelitáknak, és Zsidóknak, már Magyar ruházattal ékesítették magokat, 's rövid idő alatt olly barátságba jöttek a' Magyarokkal, hogy, kivált az Ismaeliták, a' Nemeseknek Leányait vennék magoknak feleségűl: ezeken kivűl pedig seregenként tartották házaiknál a' Keresztyén Leányzókat, kik osztán a' velek bújálkodóknak kedvéért Hiteket is megtagadták. Mind ezeket midőn senki se' vólna, a' ki hatalma szerént meggátolná; nehány esztendők' folyása alatt nem tsak

a' Környűlmetéltettek' kevés száma éktelenűl elszaporodott vólt; hanem a' Keresztyének közzűl is sok ezeren a' Mahomet' tisztelőinek, az Ismaelitáknak babonaságára vetemedtek.

Ezen szerentsétlenséget vagy nem tudta *András*; vagy tsekélyebbnek lenni vélte: minthogy szorgalmatosan palástolnák azt a' Nádor-Ispány *Vialkai Dienes*; azután *Sámuel*, a' Királyi Kintsárnak előbbi Fő-Gondviselője; és *Miklós* Tárnok-Mester; kik magok' haszna, 's nyeresége miatt az Ismaelitákat, és Zsidókat minden úton módon óltalmazták. Ezek hárman úgy elfoglalták mindenkor a' Királynak füleit, hogy senkire másra, még *Béla* Királyra sem figyelmeznének. Mivel tehát látnák a' Püspökök, hogy a' Királyhoz való jutások el vólna rekesztve, 's azért a' harapozó gonosznak orvoslása néki még eszébe sem ötlene; azt ítélték, hogy legalább azzal élnének a' Hit' romlásának meggátolására, melly kezeknél vólna. Annakokáért, hogy akadályoztassák a' Zsidókat, és Ismaelitákat a' Keresztyén személyekkel való házasodásban, melly nem tsak az Egyházi rendeléssel, hanem az Haza' Törvényével is ellenkezne; az illyen Házas Környűlmetéltetteket a' szent Szék' eleibe idézni, és, a' mint Sz. *László*, 's *Kálmán* Királyoktól végeztetett, nem tsak Ágyasaiktól, hanem Feleségeiktől is elválasztani kezdették: hogy pedig a' szent Széken hozott ítéletek annál bizonyosabban végrehajtatnának; Sz. *István* Király' rendelése szerént az Ország' Nagyjait, és Biráit szóllították azoknak tellyesítése végett. Melly nehezen esett a' Környűlmetéltetteknek ezen Egyházi fenyíték, akárki is általlláthatja: panaszolkodnak tehát az ő pártfogójoknak, a' Nádor-Ispánynak, siránkozván, hogy az ő

Házasságokban minden törvény ellen háborgattatnának. A' Nádor-Ispány ezeknek óltalmára a' Hitnek, 's az Országnak kárával törekedvén, bémegy a' Királyhoz, és azt — mivel úgy is nagyon boszszonkodék az Egyházi Rendre az ő Fiának házassági dolgában hozott ítélete miatt — arra veszi, hogy Országos parantsolatja által minden Házassági, 's ahoz tartozandó ügyeket az Egyházi ítélettől elvonván, a' világi Törvényszékek eleibe rendelte; sőt még az Egyháziakat is azoknak ítélete alá kötelezte légyen. Melly zűrzavar támadott ismét ebből a' Hazában? Az Egyháziak hogy azon törvényes jussokat fenntartsák, mellyet Sz. *István*, Sz. *Lászlő*, és *Kálmán* Királyok állandóvá tettek, 's kétszáz esztendőket meghaladó szokás, és gyakorlás megerősített, mindenképpen rajta vóltak: hogy, ámbár a' vagyonossági dolgokban ők is az Ország' Törvenyes Biráitól függjenek; de személyeket illető ügyökben Szent Királyjaiknak Törvényeiktől elállani éppen nem akarnak. Melly állhatatosságán az Egyházi Rendnek annyira felboszszonkodott a' Nádor-Ispány, hogy némelly Püspököket, kik az ő vágyódásaival jobban ellenkeztek, minden törvénytelenséggel szabadon illetett: nehányokat tulajdonaiktól, másokat Egyházi jószágaiktól, sokakat Hívataljaiktól foszta meg; Jobbágyait pedig Mindnyájoknak szokatlan adókkal terhelte. Még itt sem állapodott meg az ő dühössége: mert sok Egyháziakat, nevezetesen *Benedeket*, a' Szepesi Prépostot, ismét a' Posonyi Prépostot, *Jánost* artzúl tsapdosván, bot alá vonatta, 's verettette. Ezen időben történt az is, hogy a' Magyar Anyaszentegyháznak, és Koronának több jószágait a' Nádor-Ispány, Királyi engedelem nél-

kűl, az ő kedveseinek osztogattá, 's alattomban a' Királyi Petsétet magához vévén, sokak' veszteségével, Királyi Leveleknek erősítése alatt azokat megajándékozta. Úgy hogy *András* Király utóbb észre vévén e' tsalárdságot, új petsétet tsináltatott ezen értelmű felyűlírással: *Ez a' petsét igaz, más petsétek hamisak:* 's ezen petséttel kellett megerősíteni azon Királyi Leveleket, mellyekről valaha gyanakodni lehetett vólna. Ugyan ezen Királyi Petsétnek meghamisítása okozta azt, hogy negyedik *Béla* Király, a' ki Attyának, *András* Királynak helyébe következett, biztosokat küldvén az Országnak minden részeire, leginkább azon birtokoknak jussait, 's Leveleit akarta megvisgáltatni, mellyekkel magát valaki az ő Attyától újolag megajándékoztatottnak jelentette: hogy a' vagyonok az ő igaz Urokhoz, kiktől hajdan elragadtattak vólt, ismét viszszajutnának.

E' siralmas megrontását nem tsak a' Polgári, hanem az Egyházi Törvénynek is, és az Egyházi Rendnek szertelen szorongattatását, 's végre a' szentséges Hitnek vesztegetését, midőn többféle Levelek, és Követek által megértette vólna kilentzedik *Gergely* Római Pápa, ki ezer kétszáz huszonkettődikben Böjt-más Havának tizenkilentzedik napján harmadik *Honorius*' kimúlttával emeltetett az Apostoli Székbe, felettébb megilletődött; ne hogy mindazáltal hirtelen keménységgel a' Királynak szívét megkeserítvén, a' magában nagy roszszat még sokkal nagyobbá tegye, minden vígyázással, emberséggel, 's hoszszú türéssel kívánta őtet figyelmetességre hozni: tisztességes intéseivel tehát igyekezte *András* Királyt arra venni: hogy ne hallgatna a' tökélletlen emberekre; zabolázná meg a' Kör-

nyûlmetéltetteket; az Egyházi Rendnek sérelmét mentől előbb igazítaná helyre, 's végtére mind azoknak bétellyesitésében, valamiket az arany petsétes Levelében rendele, eljárni méltóztatnék. Midőn pedig megértette, hogy mind e'féle szép intései semmit se' fognának
1231.E. *András* Királyon; ezer kétszáz harmintzegyedikben, Bőjt-más Havának harmadik napján Levelet botsátván *Robert* Esztergomi Ersekhez, minekutánna mind azon gonoszokat, mellyek által a' Hit, és a' Magyar Anyaszentegyház elnyomattatni látszatik vala, hoszszan előbeszéllette vólna; azt bizta reája: hogy azon tekintete szerént, mellyben mindenkor vólt ez előtt *András* Királynál, igyekeznék ötet a' gonoszoknak kiirtására inditani; e' végett maga' Helytartójává tette azt, és mind azoknak végbevitelére, valamik az Anyaszentegyháznak javára lenni látszattatnának, tellyes hatalmat adott nékie. *Robert* a' reá bizatott dologhoz emberül fogván, midőn látná, hogy a' Királynál, kinek fülei tsak az Udvariakra figyelmeznének, semmire se' mehetne, a' Nádor-Ispányt *Vialkai Dienest*, a' Tárnok-Mestert *Miklóst*, és *Sámuel* Fő-Embert, 's más Udvari Tanátsosokat minden törekedéssel, 's kegyességgel inteni meg nem szûnt, hogy az Országnak, 's Hitnek tetemes kárával ne óltalmaznák a' Zsidókat, és Szeretseneket; szakasztanák végét a' Királlyal való veszedelmes tanátskozásoknak; végre vennék már egyszer szívekre a' sok gonosznak, 's botránkozásnak szörnyûségét, és fordítanák azoknak eltávoztatására hathatós tehetségeket. Ezekre egyedül *Miklós* a' Tárnok-Mester látszatott szívébe szállani, megigérvén maga' részéről, hogy tellyes igyekezettel lejendene amaz Ország' emésztő gonosznak kiirtásában; a' többiek pe-

dig az Érseknek szent intésére még inkább megátalkodtak. *Robert* azért tanátsot tartván a' többi Magyar Püspökökkel, ezer kétszáz harmintzkettődiknek Karátson Havában Végezését *Budán* kinyilatkoztatta, és azt minden Püspöki Megyékben kihirdettette, mellyben a' köz nyomorúságnak okait, 's azoknak eltávoztatására haszontalanúl intézett eszközléseket egybefoglalván, először egész Magyar Országon az Egyházi foglalatosságokat eltiltotta; azutánn pedig különösen *Dienes* Nádor-Ispányt, mint minden gonosznak kútfejét; ismét *Sámuelt*, és több Udvari Tanátsosokat az Anyaszentegyházból kirekesztette. *Miklós* Tárnok-Mesternek végre három hónapot hagyott, mellyben a' mit ígért vala, elvégezze. A' Királyt továbbá, kinek szentséges Feje, az Országnak, és az Anyaszentegyháznak temérdek zavarodása nélkül meg nem sértetődhetett, 's a' kiről tudta, hogy mindeneket mások tanátsa utánn tselekedne, világos szókkal kivette ezen közönséges Egyházi büntetés alól: a' miben mind okosságát, és nagy eszűségét, mind a' Fejedelemnek tartozott tiszteletét nyilvánságossá tette *Robert* Érsek. 1232. E.

Ezen hirdetménynek ereje szerént az egész Országban bézárattatván a' Templomok, az Isteni szolgálat, és a' Szentségeknek nyilván való szolgáltatása megszűnt mindenütt: melly elhagyottságára a' Szentegyházaknak, és a' népnek e' miatt lett siránkozására, 's jajgatására mintegy álmából felserkenvén *András* Király, már kezde hajolni az Érseknek meghallgatására, a' ki által az Országnak iszontató romlottságáról, melly főképpen a' Nádor-Ispánynak vétkéből származott, tudósíttatván, akkor vette még észre: hová vezették őtet az ő Embereinek gonosz tanátsai; és olly sok

esztendőkig reájok való figyelmezése által minő kárára vólt légyen mind a' Világi, mind az Egyházi Közönségnek. Látta bizonyára, hogy azon szabadság miatt, mellyet a' Mahomet' maszlagától szédelgő Ismaelitáknak, és a' Zsidóknak adott ezen Keresztyén Országban, mellyben azok majd minden betsűletes Embert veszedelembe döntöttek, nem tsak az Egyházi, hanem a' Világi Rendeknél is gyűlölségbe esett vala; sőt még a' köznépnél is, úgy annyira, hogy, ha *Béla*, az ő Fia ezen közönséges idegenséggel viszszaélni, 's pártütést indítani kívánt vólna, — a' mitől leginkább tartott *András* — oda lett vólna valóban az ő Koronája. Ezeket tehát mind öszve jól megfontolván a' Király, felette megilletődött, 's a' megrögzött gonoszt gyökerestől akarván kiírtani, *Prenesztei Jakabot*, az Apostoli Széknek Követjét kérte ki magához *Rómából*; kinek köz Birósága előtt tanátsot tartván *Béla*, és *Kálmán* Hertzegekkel, 's a' Fő-Emberek-
1233. E. kel, ezer kétszáz harmintzharmadikban az Ország' jobbítására Rendelést tétetett, mellyre előbb maga a' Király; osztán az ő Fiai, *Béla*, és *Kálmán*; végre az Ország' Nagyjai esküvéssel kötelezték magokat. Ezen Végzemény magában foglalja az akkori martzangó gonosznak minden ágazatjait, mellyek miatt Egyházi tilalom alá vettetett Magyar Ország; és azon időbeli történeteket nagyon világosítja. Mellynek foglalatja ez: — „A' Zsidókat, Szeretseneket, Ismaelitákat ezutánn a' Kamarai, pénzverői, sóbányai, adószedői, és más Országos Hivatalokra nem fogjuk helyheztetni: társúl se adándjuk őket a' jövedelmek' Tisztjei mellé; álnokságban se' járandunk, melly szerént azoktól nyomorgattathatnának a' Keresztyének. — Ismét azt fog-

juk tselekedni, hogy ezutánn a' Zsidók, Szeretsenek, vagy Ismaeliták bizonyos jellel megkülömböztessenek a' Keresztyénektől. Ismét meg nem engedjük, hogy a' Zsidók, Szeretsenek, és Ismaeliták Keresztyén Rabszolgákat vegyenek, vagy tartsanak akármi módon; 's megígérjük, hogy általunk, és Következőink által esztendőnként rendeltessék a' Hit' Oltalmazójának a' Nádor-Ispány, vagy más a' mi Jobbágyaink közzűl, a' kit akarándunk; kit meg fogunk eskettetni, hogy a' mi parantsolatunkat ezek szerént végbeviendi; és hogy a' Püspöknek kérésére, kinek Megyéjében vagynak, vagy lesznek Zsidók, Pogányok, és Ismaeliták, a' Keresztyéneket a' Szeretsenek' Uraságától, vagy lakásától elvonja; vagy hogy a' Szeretsenek akármiképpen a' Keresztyén Aszszonyokkal öszveférkezvén, akár Házasság' színe alatt, akár más módon, mind a' Keresztyének, mind a' Zsidók, vagy Pogányok minden jószágaiknak egybevevésével büntettessenek, 's e' felett a' Keresztyének' örökös szolgálatjára rendeltessenek a' Király által. — Ismét nem akarjuk, meg sem engedjük, hogy ezutánn a' jegyruhabeli, vagy Házasságbeli ügyek általunk, vagy a' mi Világi Biráink által ítéltessenek, mert ezekbe nem akarunk, 's nem is kell avatkoznunk; hanem Egyházi Birák által ítéltessenek, és végeztessenek. Ismét akarjuk, 's abban megegyezünk, hogy az Egyháziak feleljenek, és törvényt álljanak Egyházi Biró előtt mindenekben, kivévén a' földekről való ítéletet, mellyekről akarjuk, hogy mind Ti általatok, Követ Uram, mind Mi általunk tudósítást vegyen a' Pápa Úr, kinyilatkoztatván néki a' dolognak környűlállásait, mellyekben a' többek köztt kijelentessék az, hogy ti a' Magyar Püspökök-

től megértettétek, hogy, ha az Egyházi Földek' ítéletei elvonattatnának a' mi ítéletünktől, felette káros vólna az, az Egyháziaknak, és veszedelmes; mert ez által sokat veszthetnének az Egyháziak az ő jussokból. Semmi adót nem vetünk, és semmi nyereséget nem veszünk az Egyháziaktól; 's az ő szabadságaik ellen, mellyekkel bírnak, tudva nem tselekeszünk, azon adók felől pedig, mellyek Ország szerént másokra rovattatnak, általunk, és a' Követ által kérdeztessék meg a' Pápa Úr, valamint megegyeztünk, hogy a' földek' ítélete eránt meg fogjuk a' Pápa Úrral tenni tanátskozásunkat, 's mind ezeket önként, és módosítás nélkül fogadjuk." Ezen esküvéssel tett fogadása *András* Királynak minekutánna nyilvánságosíttatott vólna; *Robert* Esztergomi Érsek az Egyházi Tilalom alól felszabadította Magyar Országot.

Noha *András* Király fogadásainak egy részét, melly az Egyháziak' szabadságáról, 's jussáról vólt, bétöltötte légyen; azokat mindazáltal, mellyeket az Ismaelitákról, és Zsidókról esküvéssel fogadott, nem igyekezett végrehajtani: azon nyereségek tudniillik, mellyeket a' Környülmetéltettek a' Királyi jövedelmeknek gondviselése által a' Királyi Kintstárba minden esztendőn bészerezni láttattak, annyira betsültettek *András'* szívében, hogy azokat tovább is előbbeni hivataljokban az egész Magyar Nemzetnek zúgolódásai, 's panaszszai ellen megtartani nem kételkedett; nem is előbb hűltek ki onnét, mint *Béla* Király idétt; holott uraságoskodásokból kivettetvén, szolgaságra taszíttattak. Az arany petsétes Levél is, melly hajdan olly buzgóan, 's annyi feltételek alatt készíttetett vólt, közel tizenkét esztendeig elmúlasztat-

ván, majd feledékenységbe ment vala. Sok Tzikkelyei rövideden foglaltatván, külömbféle magyarázatokra adtak alkalmatosságot, úgy hogy mind a' Király, valamint nékie tetszett, széltire azokkal ellenkezőt tselekedne, 's végezne; mind az alattvalók a' Királynak példájára magokat azoknak megtartásától szabadon elvonnák. A' Nemzetnek gyűlölsége is a' Nádor-Ispány ellen annyira nevekedett, hogy azt hivataljától megfosztani minden igaz Hazafiak óhajtanák. Ujra tehát mindenek zavarodásban vóltak, mellyből hogy Polgári háború ne keletkezzék, ezer kétszáz harmintznegyedikben szükségképpen Ország-Gyűlést kellett hirdetni. Itten szorgalmatosan egybevetvén a' tanátskozásokat *András* Király, nem tsak azokat, mellyeket az Apostoli Követ, Preneszteі *Jakab* előtt esküvéssel fogadott vala, megerősítette; hanem az arany petsétes Levelet is majd minden Tzikkelyeiben megvilágosítván, megújította; holott ezen második Tzikkely különös: Ha a' Nádor-Ispány azonban roszszúl viseléndi a' Királynak, és az Országnak dolgait, kérni fognak bennünket (tudniillik a' Rendek) hogy annak helyébe hasznosabbat rendeljünk, a' kit akarunk." 1234. E.

Azokból, mellyeket eddig elég hoszszan előbeszéllénk, kiki láthatja: melly sokféle orvosságok rendeltettek *András* Király alatt a' Magyar Közönség' nyavalyáinak gyógyítására; de mind haszon nélkűl: mivel azoknak, mellyeket ő némellykor böltsen elintézett, végrehajtásában éppen nem iparkodott. A' Nádor-Ispánynak tudniillik, és ehez hasonló Tanátsosoknak érszényét hizlalta az, hogy azon rendelések, kiváltképpen mellyek a' Környűlmetéltetteknek zabolázására hozattat-

tak, meg ne tartatnának: ezeknek szaván épített pedig a' Király mindent, úgy hogy az ezekkel ellenkezőket meg se' hallgatná. A' honnan szükségképpen következett, hogy ő soha sem érthetné azt, a' mi igaz vólna; melly részrehajlás ha egyszer megszőki a' Fejedelmeket, meg kell azoknak tsalattatni; a' Közönségnek pedig a' reá rohantt nyavalyában vajúdni, 's emésztődni. Ugyan az említett meghitt Emberei *András* Királynak olly gyanúságba ejtették előtte az ő Fiát, *Béldt*, hogy ehez nem tsak Atyai hajlandósággal nem viseltetett, hanem hóltig minden idegenséggel vólt hozzája: azért fegyverre is nem egyszer keltek egymás ellen; mellyet hogy magok' vérében meg ne fertőztetnének: a' Püspökök, 's más jó Hazafiak eszközlötték. E' felett *Béla*, már koronázott Király, 's az Országnak Örököse még a' Nádor-Ispánytól is, és egyéb Udvariaktól sokféle boszszúságot szenvedett: mert *Rogerius* Váradi Kanonok', 's akkori Író' bizonysága szerént nem tsak nem tisztelték őtet, hanem szóval, és tselekedettel kissebbíteni is iparkodtak. Sőt ugyan ennek bizonyítása szerént, olly vakmerőségre vetemedtek utóbb az Udvari Tanátsosok, hogy Magyar Országot, mellyen uralkodtak vólt a' Király' tunyasága miatt, fel akarván magoknak osztani, *András* Királynak, 's az ő Fiainak *Bélának*, és *Kálmánnak* elemésztésére öszveesküdtek: hanem az Isteni Gondviselés elenyésztette az ő szörnyűködéseket. Utólján onnét kitetszett a' gyűlölség, mellyel vagy maga *András*, vagy az ő titkos Tanátsossai viseltettek *Bélához*: hogy meghalván *Jolenta* Királyné, öregségére még harmadszor is megházasodott *András*, elvévén *Beátrikszet*, az *Esztei* Hertzegnek [illegible] ezer kétszáz har-

mintznegyedikben, Pünköst Havának tizennegyedik napján olly szándékkal: hogy ha ettől férjfi magzatja lejendene, azt tenné Korona' Örökösévé. Ezen törvénytelenségért tselekedte osztán azt *Béla* Király, hogy mindjárt Attyának halála utánn *Beátrikszet*, az ő mostoháját tisztességes fogságba tétette: a' honnan ez minekutánna férjfi ruhában kiszökött, megtsalván az őrizőket, Német Országba illantott, és *István* Fiát szűlte vólna; *Béla* semmi hajlandóságát sem ő hozzá, sem Fiához nem mutatta, úgy hogy a' Római Pápák alamisnából kéntelenittettek őket táplálni.

A' Magyar Birodalomnak zavarodásai között eltöltvén az Országlásban harmintz esztendőt, elvégezte pállyafutását *András* ezer kétszáz harmintzötödikben, Sz. Mihály Havának utólján: az ő teste először az *Egresi* 1235. E. Monostorba tétetett; azutánn pedig *Váradra* vitettetvén, Sz. *László* Királynak lábaihoz temettetett. Az Országlásban, mellyet a' törvényes Királytól, *Imrétől*, az ő testvér Báttyától gonosz mesterkedésekkel nem egyszer törekedett vólt magának koporitani, szerentsétlen vala. A' közjóra tzélozó legjobb szándékát is a' hizelkedők, kiket igen örömest hallgatott, megvesztegették: ezek' sugarlásából történt, hogy *Béla* Fiát, a' ki valóban szép erköltsel, okossággal, 's fiúi alázatossággal ékeskedett, életének minden idejében üldözné: a' kivel ha tanátsait tartotta vólna, nagyobb ditsősséggel, és az alattvalóknak hasznával országlott vólna: némellykor a' legjobban kezdett dolgait is az ő tsúfos változósága, 's állhatatlansága miatt félbe szakasztotta. Bőlts Törvényeket hozott ugyan; de azokat mind maga könnyen megszegte, mind másoktól szabadon megszegettetni elszenvedte

te. Noha *Jerusálemből* való viszszajövetelétől fogva szűnet nélkül, és erőltetett szorgalmatossággal törekedett légyen az ő Kintstárja' jövedelmeinek nagyobbítására; még is — a' mit tsudálni lehet — senki az előtte vólt Magyar Királyok közzűl annyira nem küszködött a' szegénységgel, mint ő. Mellynek nyilvánságos oka az; mert, ámbár a' Környűlmetéltettek a' Királyi jövedelmeknek gondviselői; az Ismáeliták, és Zsidók nem kevés nyereséget hajtották a' pénzverésből, értzbányákból, sóaknákból, gabona' huszadjából, közadóból, és vámokból esztendőt által; azonban a' régi Királyi jövedelmeknek nagy részét oktalanúl eltékozlotta: midőn a' Királyi Megyés Váraknak temérdek jószágait, földjeit, 's birtokait azon Rendelés ellen, mellyet hajdan *Árpád* Fejedelem szerzett, és Sz. *István*, A' Magyar Királyi Birodalomnak felállítója megerősitett vala, az ő hízelkedő Tanátsosainak felosztogatta. Melly helytelen tékozlás által annyira megfogyatkoztak a' szent Koronának ingatlan jószágai, hogy azoknak jövedelmei mind öszve alig értek nyóltz ezer ezüst *Márkát*; *) a' melly jószágoknak három negyed részét *Bélának*, és *Kálmánnak*, az ő Fiainak kéntelenítteteit adni, hogy azok Hertzegi módon élhessenek. Innét származott, hogy még a' Keresztes háborúra tett adósságokból is egész éltében semmit le nem fizetett. Azonban második, avagy Jerusálemi *Andrásnak* emlékezetét e' kettő leginkább fenntartja a' maradéknak: a' Jerusálemi táborozás, melly ámbár haszon nélkül vólt, a' Ma-

*) Egy ezüst márka négy magyar forintot foglal magában.

gyar Nemzetnek ditsősségét mindazáltal nagyon terjesztette; és az *arany petsétes Levél*, mellyen, mint egy fenékkövön állapodott meg mindenkor a' Nemes Magyarságnak szabadsága; 's ennek megtartására esküsznek Királyjaink is, midőn megkoronáztatnak, kivévén a' béfejezésnek ezen szavait: *Hogy ha pedig Mi* — egész addig — *Minékünk, és Következőinknek mind örökké.*

Béla ugyan immár ezer kétszáz tizenkettődikben szokott pompával megkoronáztatott; mivel mindazáltal az Attya alatt nagyon megzavarodott vólt a' Magyar Közönség, és a' környűlállások pártütést jelentgetnének; hogy a' nyughatatlan Fejek semmi ellenvetést ne tehetnének az ő törvényes Királysága ellen, kivánta ismét végbevitetni a' Koronázásnak pompás szertartását: szokás felett meg is lett ez *Fejérváratt* Sz. *Péter*' Templomában *Róbert* Esztergomi Ersek által Sz. Mihály Havának harmintzadik napján, Pünköst utánn tizennyóltzadik Vasárnap', mellyen a' szent Mise ezen igékkel kezdődik: *Adj békességet Uram* — Ezer kétszáz harmintzötödik esztendőben. Ezen napnak fényes inneplését nagyon ékesitette a' Király' Ötstse, *Kálmán*, *Galitziának* Királlya, Sz. *István*' kardját vivén a' Király előtt; és *Dániel* Orosz Fejedelem, a' ki függedelmességének jeléül a' Király' paripájának zaboláját tartotta. Hanem ezen vígságos inneplésnek öröme tsak hamar szomorúságra fordúlt. Mert *Béla* mindjárt Országlásának kezdetével, az Ország' minden Rendjeinek láttára az igazságnak jelét kívánván adni, tüstént kérdőre fogta mind azokat, valakik ő, és az Attya között olly kegyetlen viszszálkodásokat okoztak, 's gerjesztették; és így az ő gonosz tanátsaikkal az egész Ki-

IV Béla XX. Kir. 1235. E.

rályi Birodalmat felforgatták. Ezek közzűl némellyek, az ő vétkeiknek kibizonyodása utánn, jószágaiknak vesztével, 's örökös számkivetéssel büntetődtek; mások tömlötzökre vettettek; nehányan halálra ítéltettek. *Vialkai Dienes* pedig megfosztattatván Nádor-Ispányi méltóságától, hogy másoknak rettentésére tovább kínlódnék érdemlett büntetésében, mind a' két szeme kitolattatván, megvakíttatott. Azon kivűl *András* Király' eltűréséből amaz éppen disztelen és illetlen szokás vétetett vala gyakorlásba: hogy a' Fő-Emberek, a' nélkűl hogy szabadságot nyertek vólna, a' Király előtt leűltek, 's vele ülve beszéllgettek: azért a' Királynak nagyobb Udvarában székeket tsináltattak magoknak. *Béla* a' Fejedelem eránt való méltó tiszteletet az ő alattvalóinak szívekbe akarván enyészteni, parantsolatot ada: hogy senki az ő jelenlétében leülni ne merészeljen, a' Királyi Hertzegeken, Ersekeken, és Püspökökön kivűl; osztán pedig kivettette az Udvarból a' sok székeket, 's megégettette. Végre: az ő Nagy-Attyának, harmadik *Bélának* példája szerént a' Királyi Irászszéket több hív, tudós, és jó erköltsű Férjfiakból felállította; 's akarta, hogy a' Királyi meghallgatás a' Kantzelláriusok által benyújtott könyörgő levelekkel kérettetnék tőle; 's a' kérelmek, és minden egyebek ugyan azok által írásba foglaltatnának: kik minekutánna jól megvisgálták vólna a' dolgot, azutánn terjesztenék a' Király' eleibe; és a' tőle adott feleleteket hasonlóképpen írásba foglalva adnák által a' könyörgőknek. A' midőn ezeket megkoronáztatása utánn végezte, 's rendelte vólna *Béla* Király; nagyon lekonyúlt azoknak szarvok, kik *An-*

drás Király' idejében uralkodtak: és mindnyájan megrettentek.

A' Magyar Birodalomnak osztán azon nyavalyáit, mellyeknek eredetét, és kárait jól esmérte, szorgalmatosan kezdvén gyógyítani negyedik *Béla*, valamint az Attya, a' gonoszok' tanátslásai által reá szedődvén, roszszúl intézett vala, hatalma szerént mind eltörlötte: mellyeket pedig bőltsen, 's hasznosan rendelt, de nem tellyesített; tüstént végrehajtotta, úgy hogy rövid idő alatt a' Magyar Közönség újabb, és jobb formába öntődnék. Mindenek előtt, a' mit a' Magyarok olly sok esztendők' lefolytával annyi panaszok, és sohajtások által *András* Királytól, ámbár ígéretét sokszor esküvéssel erősitette, meg nem nyerhettek, a' Környűlmetéltetteket, és Pogányokat a' Királyi jövedelmeknek gondviselésétől, 's minden Országos hivataloktól eltiltván, szolgaságra vetette; és azoknak temérntelen sokaságú rabszolgáit felszabadította. Osztán pedig, a' mint az *Arany Végzeménynek* huszonnegyedik Tzikkelyében rendeltetett, a' Királyi Kamarák' gondviselésére Magyar Nemesek tétettek. Második *András* — a' mint immár erről emlékeztünk — a' hízelkedőkhöz, 's körűlötte forgolódókhoz felette tékozló lévén, és a' jövendőkről nem gondoskodván, a' szent Koronának valamint egyéb jószágait, úgy földjeit, és birtokait, mellyek minden Vármegyékben a' Királyi Várakhoz tartoztak, a' Királyi jövedelmeknek tetemes kárával elvesztegette: söt még azon telekeket is, mellyek a' Vár' jobbágyainak a' végett adattak, hogy azokért Katonai szolgálatot tennének, magános Uraknak tulajdonságába ajándékozta. Melly által ama' derék Honnyai Katonaságnak ereje, a' honnan a'

Fő-Ispányoknak Dandárjai, vagy *Bandériumjai* váltak, 's általok a' többi alattvalók rendben tartattak, majd egészen elenyészett. A' honnét kettős, és nagyonfélelmes alkalmatlanságok következtek negyedik *Bélára*: elsőben azok, kik *András* Királynak szolgáltak, annyi jószágokkal, 's jövedelmekkel gazdagíttattak, hogy gazdagságaikkal már magát a' Királyt megelőznék; osztán pedig eltöröltetvén a' *Vár Jobbágyai*, vagy Katonái, a' Magyar Királyoknak valódi erejek elvétetett, melly által nem tsak itthon Koronájoknak tiszteletet szereznének, hanem a' szomszéd ellenségeknek is rettentésére vólnának: már az egész Katonaság tudniillik, melly a' Király' akaratjától, 's tetszésétől függene, tsupán a' Zsóldosokból, azokból is, a' Királyi Kintstár' eltékozlása utánn, igen kevésből áll vala. Ki tsudálja tehát, hogy így megerőtelenedvén Magyar Ország, a' Tatárok' prédájává lett? A' Szentegyházaktól is, és Egyházi Személyektől, *András*' tudtával, sok jószágokat, mellyek hajdan a' szent Királyoktól ajándékoztattak vólt, erőnek erejével elvette *Vialkai*, 's maga emberei között felosztotta: az Ország' Nemessei közzűl is nem kevesen, a' Nádor-Ispánynak, és több Udvari Tanátsosoknak gyűlölségébe esvén, minden törvénykedés nélkűl, az *Arany Végzeménynek* harmadik Tzikkelye ellen, megítéltettek, 's jószágaiktól megfosztattak: és ámbár ez ellen utóbb is Országos rendelés tétetett; még is jószágaik, mellyekből igazságtalanúl kiforgattattak, azoknak viszsza nem adattak. Ezen mind Királyi, mind magános jussoknak megrontását mivel annyi ideig maga tapasztalta vólt *Béla*; az Orvosságokat, mellyekkel Országát ezen sulyos nyavalyából kigyógyíta-

ná, már előre elkészítette. Mellyre való nézve, hogy mentől előbb kinekkinek az ő jussát viszszaszerezné; az Országnak minden részeire tökélletes hitű, 's erköltsű Férjfiakat küldött, a' kik előtt kiki újonnan nyertt, vagy kérdésbe hozott birtokainak jussait, 's adomány Levelét megmutatná: ezen rendelést szorgalmatosan folytatván, számtalan tsalárdságok, 's ragadományok felfedeztetvén, mind a' szent Koronának egyéb jószágait, mind pedig a' Vármegyékben a' Királyi Várakhoz tartozó földeket, 's birtokokat ismét a' Királynak tulajdon jussához viszszaszerezte. Sok jószágok, mellyek a' Szentegyházaktól, és Nemesektől erőszakosan, vagy ravaszúl elvétettek, ezen időtájban törvényes Uraiknak viszszaadattak. A' melly dologban olly igazsággal, 's keménységgel bánt *Béla*, hogy még maga Jótéteményesseit is az illyen viszszaadásra kötelezné.

Mind ezen rendelései, 's tselekedetei által, ámbár az igazság' mértéke szerént intézte vólna azokat, olly nagy gyűlölséget okozott magának *Béla* az Ország' Nagyjainál, hogy ezek, rajta boszszút kívánván állani, arról kezdének tanátskozni: miként lehetne őtet a' Koronától megfosztani; és magoknak azzal más Királyt koronázni. Ki is jegyzették erre *Fridrik* Ausztriai Hertzeget, ki a' szomszéd Fejedelmek között leginkább tetszett nékiek: mivel azon időben az ő hadi tudománya, 's erköltse miatt igen nevezetes vala; ha tehát ez, erős táborával Magyar Országot véletlen megtámadná, és magát a' pártosokkal egybekaptsolná; úgy látszott, hogy *Béla* Királyon könnyű vólna győzedelmeskedni, a' kinek akkor sem alkalmatos katonasága, sem hadi készűlete nem vólt. Azért ezer kétszáz 1236. E.

harmintzhatodikban Követeket több ízben küldvén Ausztriába, *Fridriket Béla* Királynak megtámadására hivják az öszveesküdtek, azt igérvén, hogy mihelyest az Ország' határaiba érkezik, mindjárt nagy sereggel fognak zászlója alá jönni, és győzedelem' jutalmáúl néki a' Koronát, 's Országot által'adni. *Fridrik* illy gazdag, 's hatalmas Országhoz való reménységtől ketsegtetvén, 's mind maga' erejéhez, mind a' pártosok' hívségéhez, 's igéretéhez bízván, a' rendeltt napra harmintz ezer fegyveresekkel bérohan Magyar Ország' határaiba, semmit nem kételkedvén, hogy a' pártosok, mintegy jeladásra tsoportonként ne tódúlnának az ő táborához: de vélekedésében nagyon megtsalattatott. Mert *Béla* Király szerentsésen elfogatván az ide 's tova járó Követet, embereinek, és *Fridrik* Hertzegnek gonosz tanátskozásairól tudósíttatván, a' pártosok' fejeit hevenyében meglepette, 's tömlötzre vetvén, a' többieket az ellene való fegyverfogástól elrettentette. Minekutánna tehát *Fridrik* nehány napokig haszontalanúl várakozott vólna tzimborássainak jövetelére; a' szégyen boszszúságra gerjesztette őtet, 's azon tartományt, melly a' *Rába*, és *Duna* között fekszik, rútúl pusztítván, viszszatért Ausztriába. De bezzeg drágán fizette meg kártékonyságát: mert viszszatérttében utól ervén *Béla* Király, és *Kálmán*, száz ezer emberből álló hadi sereggel derekasan megverték; 's elöbb meg nem szűntek annak kergetésétől, és Ausztriának dúlásától, míg *Fridrik* a' Magyar Országi prédának viszszaadásán kivűl, temérdek summa arannyal meg nem vásárlotta a' békességet a' diadalmas Magyar Királytól. Illy sulyos veszedelemből kimenekedvén *Béla*, hogy az ő alattvalóihoz kimutatná

kegyességét, a' pártütők ellen semmi rettenetes büntetést nem rendelt; sőt inkább egy ideig való tömlötzöztettetések utánn előbbeni szabadságokat viszszaadta: a' mi által valóban sokaknak, kik tőle eddig idegenkedtek, szíveket magához édesítette.

A' kivántt békesség itthon megszereztetvén, 's az Országnak dolgai jó rendbe hozattatván, midőn gondoskodásainak szerentsés folyamatját várná *Béla*; ismét felette gyűlöletessé lett az ő alattvalóinál. *Kuthen*, a' Kunok' Királyja, kik azon tartományt lakták vala, mellyet mostanában *Moldvának* nevezünk, a' Tatároktól sokféle tsapásokat többszörre szenvedvén, utóljára szörnyű véronlással meggyőzettetett, 's futamtatott; hogy magát népével együtt ezen fene Nemzetnek dühösségétől megmentené, Küldöttjei által azt ígérte *Bélának*: hogy ő, népének válogatott részével, minden marháival, 's ingó jószágaival Magyar Országba költözénd, és a' Királynak hívséget, 's engedelmességet fogadánd; tsak némelly jusokra, és szabadságra előbb biztatás tétessék nékie: 's mivel *Bélának* már akkor; midőn még Attya' éltében *Erdély* Országot kormányozná, a' Kunoknak a' Keresztyén Hitre való megtérítések eránt különös igyekezetét tapasztalta; jelenté, hogy népestől együtt a' Keresztségnek Szentségét felveéndi. *Béla* Király olly számos Nemzetségnek ide jöttével mind az Anyaszentegyházat, mind az Országot nem kevéssé szaporodni gondolván, örömmel fogadta *Kuthennek* kérését; és a' viszszatért Követek által őtet minden emberségnek, 's barátságnak jelentésével hivta magához. Mellyhez képpest az, semmit se' késedelmezvén, negyven ezer Kun Férjfiak', Aszszonyok', és gyermekek' sokasá-

gával Magyar Ország felé indúla, mellynek
1239.E. határaihoz ezer kétszáz harmintzkilentzedikben érkezvén, *Bélától* minden tisztességgel fogadtatott, 's egész *Pestig* vezettetett vala: és ugyan ezen Városnak tágas környékein szállottak meg legelőször emez új Lakosok. *Bélának* erántok való első gondoskodása is abban vala, hogy a' hit által megesmérvén Teremtőjöket, a' jó erköltsök által szüntelen bóldogságokat munkálják: azért tüstént hozzájok küldettek Sz. *Domokos'*, és Sz. *Ferentz'* szerzetes Fiai, kik a' Kunokat az Evangyéliomi Törvényben tanítanák: ezeknek igyekezetét nem kevessé segítette maga *Béla* Király, minden szeretettel viseltetvén a' megtérőkhöz, hogy őket mentől előbb az Anyaszentegyházhoz, 's egyszersmind magához kaptsolná. Mindenek' példájára maga a' Kunok' Királyja *Kuthen* rokonostól, és egész Udvari tselédestől, *Béla'* Keresztatyáskodása mellett megkereszteltetett. De a' Királynak ezen szükséges jóakaratja az új Lakosokhoz, nagy irígységet gerjesztett a' Magyarok' szívében; mintha ő a' Kunokat már jobban kedvellené náloknál. Innét származott gyűlölködések naponként nevekedtek, némelly boszszúságok, és károk miatt, mellyeket a' Magyarok a' Kunoktól néha kénteleníttettek szenvedni: mert, mivel olly számos barmokkal bővelkednének, hogy azoknak a' kiszabott legelő elégtelen vólna, némellykor a' szomszéd Nemeseknek telekeikre hajtották azokat; a' honnét perlekedések, és véres verekedések támadtak. Hogy az erről tett panaszoknak eleget tenne *Béla*, *Kuthen* Királynak *Pest* Városában rendele lakást; a' többi Kunokat pedig külömbféle tsoportokra, 's familiákra osztván, a' Királyi földekre, mellyek az Országnak külömb

részeiben, 's tartományaiban vóltak, elintézte, 's helyhezte te; a' Nádor-Ispányt pedig az egész Nemzetnek Birájává tette, a' ki, ha valami perek magok köztt, vagy a' Magyarokkal vólna, azt igazságosan megítélné, 's eligazítaná. De még ezen bölts rendelésével sem ólthatta már meg a' jó Király az irígységnek pattogó tüzét az ő embereinek szívekben.

Midőn illy útálatos egyenetlenség uralkodnék a' Király, és a' Jobbágyok között, béköszöntött ama' szerentsétlen, 's gyászos ezer kétszáz negyvenegyedik esztendő, mellyben a' Tatárok *Kumániát*, Orosz, és Lengyel Országot, Sziléziával együtt elpusztítván, termékeny Magyar Országnak határaira, mint a' partokat szaggató árviz, zúdúltak. Soha ez előtt roszszabb karban nem vólt Magyar Ország az ő hadi állapotjára nézve. Azon Katonaság, melly a' Vár' Jobbágyaiból állott, a' Várak' földjeinek szüntelen elidegenítései által már nagyon megkevesedett vala, úgy hogy majd senki nem vólna, a' ki a' Fő-Ispánynak zászlóját követné. A' zsóldos katonaság alig vólt annyi, a' mennyi a' Királyi őrizetre megkívántatott: mivel *András* alatt kiürülvén a' Királyi Kintstár, nem vólt pénz több seregeknek zsóldositására. A' Fő-Emberek, 's Nemesek a' Jerusálemi hadakozás utánn semmi nehezebb háborút nem tapasztalván, majd immár elszoktak a' fegyver' forgatástól, és a' tartós békességnek idejében a' Nemzetnek ama' katona szellete jó formán bennek megaludván, egészen a' puha életnek adták vólt magokat. Illy jegyzést tészen erről azon időbéli tudós Spalatrói Fő-Esperest, *Tamás*: a' Magyarok a' hoszszú békességben mérséktelenekké lévén, a' hadi keménységtől

1241. E.

elszoktak ; mivel a' testi ketsegtetésekben gyönyörködvén, a' lomha tunyaságban hervadoztak. Mert a' Magyarok' termékeny földje minden jókkal bővelkedvén, okot adott az ő Fiainak ugyan a' bővséggel mértékletlen gyönyörűségben élni. Mi is vólt az ifjúságnak egyéb foglalatossága; mint üstökét tsitsomázni, bőrét gyengén tartani, a' férjfiúi öltözetet aszszonyi köntösre változtatni? az egész nap vendégeskedésben, 's puha szíveket jelentő játékokban töltetett: az éjtszakai álom alig szakasztatott félbe nappali három órakor: *) egész életek által az árnyékos erdőkben, 's a' gyönyörködtető réteken Feleségeikkel mulatván, nem gondolkodhattak a' hadnak zivatarjáról, kik naponként nem nyomos dolgokban, hanem tréfaságokban forgolódtak. — „Könnyen általláthatni ezekből, hogy senki sem vólt az egész Nemzetben, ki a' hadi tudományban, 's gyakorlásban jártas lévén, illy sulyos háborúnak viselésére Fő-Vezérűl rendeltethetett vólna: egyedűl *Kálmán*, a' Királynak testvérje, ki hajdan az Orosz háborúban vitézkedett vala, tartatott mindenek között elsőnek. Ide járúl még az is: hogy itthon az Ország' Nagyjai, és Nemessei között az egyenetlenségnek tüze lángodozott; tört pedig az egész Nemzet a' Kunok ellen, kik miatt jó Királyjához is idegenséggel viseltetett. Illy szomorú környűlállásokban vólt édes Hazánk azon időben, midőn a' fene ellenség már annak határain nagy robajjal dörömbözött vala.

Ez előtt való esztendőnek végén több Követek érkeztek az Ország' széleiről azon tu-

*) Értsd — napkelet utánn három órakor — az Olaszok' számlálása szerént.

dósítással: hogy a' Tatárok a' szomszéd O-rosz Országnak határain pesegnének, és kikeletkor Magyar Országra omlanának.

Béla Király idején értekezvén az ellenségnek szándékáról, azon két hónapokon, mellyeken még a' fagyos télnek keménysége tartott, szorgalmatosan tétette a' hadi készületeket, ne hogy készületlen elnyomattassék. Azon végre a' Nádor-Ispányt, *Lászlót*, késedelem nélkül előre elküldötte vólt *Marmarosba*, megparantsolván nékie: hogy ottan a' hegyek' nyilását, a' merre veres Orosz Országból Magyar Országba lehetett jőni, szállja meg erős katonasággal. Azon kívül az Országnak minden Vármegyéire botsátott Rendelései által mind a' Megyék' Jobbágyainak, mind pedig a' Nemeseknek keményen megparantsolta: hogy mentől előbb fegyverbe öltözzenének, 's lejendő parántsolatjára a' Nádor-Ispány' táborába sereglenének, hogy az ellenségnek az Ország' határain erősen ellent állanának; és ha a' szerentse szolgáland, ditsősségesen vissza is vernék. De a' Királynak ezen hasznos, és szükséges rendelései majd mindnyájoktól kinevettettek: némellyek a' hoszszú henyélésnek már néki szokván, a' Tatárok' jövetelének hírét tsak ijesztegetésnek állították; mások azt vélték, hogy szántszándékkal hirlelnék ezt a' Püspökök a' végett, hogy azon Egyházi Gyülekezettől, mellyet ekkor kilentzedik *Gergely* Pápa *Romába* rendelt, 's hirdetett; e' szín alatt magokat elvonhassák; mások végre elhitették magokkal, hogy valamelly részét a' Tatároknak a' Kunok hívták vólna Magyar Országba; 's magokban örűltek, hogy így maga kárán tapasztalná a' Király, melly tanátstalanúl kedvellette légyen eddig a' Kunokat az ő Ma-

gyar Nemzete felett. Úgy hogy majd alig találkoztak, kik a' Királyi parantsolatnak fejet hajtottak; és tsupán a' szélső Vármegyékből, 's onnét is igen kevesen mentek a' Nádor-Ispány' táborához. Azonban a' Tatárok szorgalmatosan kitanúlván a' Magyar Országba vezető útakat, három felé rendelték bérohanásokat: egy rész *Kadán'* vezérlése alatt Moldvából Erdélybe; másik *Péta'* kormányozása alatt Sziléziába, 's Morvába; maga pedig a' Fejedelem *Bathos*, Orosz Országból egyenesen Magyar Országba. Es ugyan ennek mindenek előtt kedvezett a' szerentse: mert mihelyest ezer kétszáz negyvenegyedikben, Böjt más Havának tizenkettődik napján a' hegyek' torkához érkezett, azon kevés katonaságot, melly ottan a' Nádor-Ispány' Kormánya alatt vígyázott vala, fogytig öldösvén, legelőször toppana Magyar Országba. *László* Nádor-Ispány nagy nehezen elszaladván, és sebes útazással *Budára* érkezvén, a' Királynak, ki éppen e' had eránt tartatott Gyűlésben tanátskozott vala a' Püspökökkel, 's Ország' Nagyjaival, megjelentette maga táborának szerentsétlen esetét; és az egész Országnak veszedelmét, mellyben forogna, eleven színnel lefestette. Akkor lett még hitele a' Tatárjárásról szerteszéllyel repdeső hírnek, és, noha nagyobb részét az Országnak elöntötte már a' vad ellenségnek sokasága, még akkor tértek haza a' Gyűlésből mindnyájan: hogy katonaságot állítanának, mellyet fegyverrel, 's egyéb szükséges dolgokkal felkészítvén, *Pestre* a' Királyi táborba vezetnék. Ezek közzül ugyan rövid idő múlva sokan viszszajöttek ide; de nagyobb szívvel, mint katonaszámmal, 's hadi készülettel: itt ismét több napokat töltöttek

el a' tanátskozásokban a' lejendő hadnak folytatásáról, olly egyenetlenséggel, hogy, mit kellene végre tselekedni, a' Király meg nem határozhatná: mert inkább a' Tatárok által támasztott hadnak okairól, mintsem annak elnyomásáról folytatott a' tanátskozás. Végre azon illetlen, 's útálatos dologban mindnyáján megegyeztek: hogy mivel az ö hamis vélekedések szerént a' Tatárok a' Kunok' ingerléséből jöttek vólna ide, azoknak Királyja *Kuthen*, fogságba tétessék embereivel együtt; a' kit is, kevés napok múlva zendülés támadván, 's a' Magyarok a' Németek közzé keveredvén, a' Király' tudta nélkül a' maga házában, nem gondolván keserves rimánkodásaival, nagy feneséggel öszvekontzoltak. De nem sokára meglakoltak a' Magyarok ezen gyilkosságért: mert a' Kunok, kik *Béla* Királynak parantsolatjára minden felöl egybesereglettek, minekutánna *Kuthen* Királyjoknak erőszakos halálát megértették vólna, elhagyván a' Királyi tábort, a' Tatárokhoz kaptsolták magokat, 's azutánn azokkal együtt pusztították Magyar Országot.

Midőn a' Magyar tábor illy állapotban vólna; *Béla* Király' kérésére megjelent *Fridrik* Ausztriai Hertzeg kevés seregével nem annyira, hogy a' Magyaroknak, kik ellen boszszonkodott vala a' minapi megverettetése miatt, segítségére lenne, mintsem hogy az ellenségnek erejét, 's hadakozása' módját tapasztalná; és látná: miképpen gátolhatná meg annak bétsapását Ausztriai tartományába. Gondosan is használta osztán ezen tapasztalását. *Fridrik*' viszszatérése utánn tehát, kinek hadi tudományában sokat bizakodott *Béla*, ismét megújíttattak a' had' folytatásáról való tanakodások: mivel pedig a' Tatárok immár *Pest*'

tájjékán ellenségeskedtek, 's mindennapi tsatázásokkal alkalmatlankodtak a' Magyarokon; *Bélának* szándéka az vólt: hogy tovább is *Pestnél* maradnának táborban; hogy így a' *Vág'*, *Duna'*, és a' Horváth környékekről bátorságosan gyűlne öszve több katonaság, 's jó számra nevekedvén a' hadi sereg, több felé lehetne azt osztani, 's e' szerént a' szagúldó Tatárok ellen mindenütt hasznosan munkálódni: azonban pedig oda fordította minden igyekezetét, hogy az ellenségnek a' *Dunán* általkelését meggátolja; és így legalább azon része Magyar Országnak menten maradna annak dühösködésétől. De ezen bőlts, és azokban a' környűlállásokban hasznos tanáts, mintegy tunyaságnak jele, melly a' Magyar nevet disztelenítené, majd mindnyájoktól, főképpen pedig *Ugrin* Kalotsai Ersektől, akkor legfőbb tekintetű Férjfiútól megvettetett; mellyért a' Király, mint félékeny, és minden hadi vitézség nélkül való; rútúl rágalmaztatott. Tehát az ő embereinek, kik egyedűl tsak a' hartzot gondatlanúl óhajtották, buzdúlásának engedvén a' Király, minekutánna Hitvesét *Máriát*, gyermekeivel, 's Királyi Kintsével már Ausztriába küldötte vólna, hadi seregét az ellenség ellen indította. A' Tatárok tettetes futással hátráltak, míg végre általkelvén a' *Sajón*, a' térséges mezőn megállapodtak. A' Király is a' folyónak másik partján tábort ütvén, semmit, a' mi egy Fő Hadi Vezértől megkívántatik, el nem mulatott: legelőször eljárván a' tábort, inté mindnyájokat, hogy erősen hartzoljanak a' Hit, és a' Haza mellett; azutánn elrendelvén azokat, kik változólag őriznék a' hidat; e' felett ezer embert állított alkalmatos helyre, kik az ellenségnek minden mozdúlásaira vigyáznának.

De a' szerentsének fordúlása megvesztegette a' Királynak minden iparkodásait: mert egy éjtszaka, midőn a' Magyarok a' sok verásulások utánn eltsüggedvén, szükséges aluvásban nyugodnának; a' Tatárok távolabb általkelvén a' *Sajón*, előálomkor az egész tábort körülvették, 's a' nyilaknak záporával számtalan Vitézeket ejtettek el. Bizonyára szorosan vólt itten a' Magyarok' dolga: mivelhogy a' tábori eszközök, és a' helynek szűk vólta miatt sem a' katona rendbe nem állhatott, sem a' sereg ki nem terjeszkedhetett. Mindazáltal mind ezen alkalmatlanságok köztt még is vitézül hartzoltak a' Magyarok; úgy hogy a' Tatárok kételkedni kezdenének a' győzedelemről. Hogy tehát a' Magyaroknak erejét megrontanák; ármányos fortéllyal éltek: hadi rendjeket tudniillik elszéllesztvén, tágas útat nyitottak, merre azok, kik megszaladni kívánkoztak, szabadon általmehetnének, a' mellyet észre vévén a' Magyarok, elhagyván zászlóikat, tsoportosan omlottak azon által, kik között osztán *Béla* Király is, és *Kálmán* Hertzeg, a' ki nagyon megsebesíttetett vólt, meg nem esmértetvén, elköltöztek. Majd fele a' Magyar seregnek illy módon a' táborból kibotsáttatván, a' Tatárok a' rendet ismét öszveszorították, és a' hátramaradtakat mind egy lábig lekontzolták. Elestek ezen gyászos napon az Egyháziak közzül: *Mátyás* Esztergomi, és *Ugrin* Kalotsai Ersekek; *György* Győri; *Rajnold* Erdélyi; *Ádám* Nyitrai, Püspökök; ismét *Miklós* Szebeni Prépost, és Királyi Vitze-Kantzellárius: kik mindnyájan *Bandériumaikkal* együtt vitézkedtek vala.

Béla Király különös Isteni gondviselés által az ellenségnek kezéből kimenekedvén, fel-

ső Magyar Országnak hegyes részein kevés embereinek társaságában nagy nehezen végre Ausztriába, a' hová Hitvesét kedves magzatjaival együtt, mintegy megérezvén a' veszedelmet, előre küldötte vólt, elérkezett. Úgy tettette magát *Fridrik*, mintha legjobb szívvel fogadná a' bújdosó Királyt; de tsak hamar megesmértette szíve' járását, kinyilatkoztatván *Bélának*: hogy őtet mind addig el nem botsátaná, valamig azon summa pénzt, mellyet tőle kisatzolt ezer kétszáz harmintzhatodik esztendőben, le nem fizetné. Mit tselekedhetett szegény *Béla*? valami pénz, vagy kints nála vólt, embertelen házi Gazdájának általadta; és, mivel ezzel meg nem elégede, még e'felett Ausztria' szomszédságában lévő *Mosony*, *Soprony*, 's *Vas* Vármegyéket is *Fridriknek* hatalmába engedni kénteleníttetett. E' szerént a' Keresztyén Fejedelemtől olly pogányúl megfosztatván *Béla*, tovább folytatta útazását Stájer Ország felé, kedves Hitvesével. Onnét *István* Vátzi Püspököt először második *Fridrik* Tsászárhoz; osztán pedig kilentzedik *Gergely* Pápához segítség miatt küldötte: amannak ugyan, ha vagy maga segítségűl jönne, vagy Fiát *Konrádot*, a' Rómaiaknak immár választott Királyját erős hadi sereggel küldené a' Tatároknak az Országból való kiűzésére, magát Magyar Országgal együtt függedelmességűl, 's a' Római Birodalomnak Jótéteményesseitől adatni szokott ajándékokat, és adókat esküvéssel ajánlotta. Hanem *Fridrik* Tsászár az utólsó szükséggel küszködő Királynak ezen ajánlását semmire se' betsűlvén, tőle minden segítségét megfogta: még is, minekutánna a' Tatárok önként elhagyták vólna Magyar Országot, és ez lássadjában előbbeni életét viszszanyerte vólna,

nem átallotta *Bélát* az igéretnek tellyesítése eránt sürgetni. De méltó feleiet adódott nékie: hogy tudniillik, mivel ő elmúlasztotta azt, a' miért tétetődött az igéret; tehát ebből nem várhatna semmit is. *Gergely* Pápa pedig a' megígértt segítséget meg nem adhatta: minthogy ezen ezer kétszáz negyvenegyedik esztendőben meghalálozott. Így tehát *Béla* Király minden emberi segedelem nélkül szűkölködvén, kénszeríttetett az Országot a' Tatárok' dühösségére hagyni, és majd két esztendeig Dalmátzia' Városaiban, 's szigeteiben tartózkodni.

Erőt vévén a' Magyarokon a' *Sajó* vizénél a' Tatárok, hogy annál bátorságosabban pusztíthatnának azoknak paraditsomi főldjén, átkozott fortélyt koholtak: az Egyházi foglyok által *Béla* Király' neve alatt Leveleket írattak ők, 's azokat Királyi petséttel, melly a' hartzban eleseit *István* Vitze-Kántzelláriusnál találtatott vala, megpetsételtették, mellyekkel az Ország' Nagyjait, és Nemesseit megbíztatták; hogy jó reménységben lennének, 's otthon tartózkodnának; mert minden órán hatalmas segedelem fogna érkezni, melly könnyen megtörné az ellenséget: ezen Levelek az Országnak minden részeire nagy hamar elküldődvén, sok Püspökök, Fő-Urak, Nemesek megtsalattattak, kik, midőn magokat ingó jószágaikkal együtt bátorságos helyre vonhatták volna, minden félelem nélkűl otthon maradtak. Azonban a' Tatárok társaságokba vévén a' Kunokat, és sok Pórokat, kik nékik útmutatóik lennének, magokhoz tsábítván, Magyar Országnak minden róna, és termékeny Tartományait iszontatóképpen kezdették pusztítani. A' Püspökök, Kanonokok, Klastrombeli Szerzetesek, Fő-

Urak, és Nemesek leginkább érzették azoknak dühösségét: mert, előbb mindenenektől megfosztatván, egyes egyig felkontzoltatták. De még ezeknél is siralmasabb vólt a' Főasszonyságoknak, és Szűzeknek állapotja: mert, minekutánna velek az ő Szüléiknek, 's Férjeknek láttára gonoszúl éltek a' gamat emberek, ne hogy nékik további útazásokban akadályúl lennének, avagy éléseket fogyasztanák, őket is fertelmes dühösséggel öszvevagdalták. A' föld' népétől egy ideig tartóztatták gyilkos kezeiket, hogy az nékiek élést szerezne, 's marháikat őrizné: következendő
1242.E. ezer kétszáz negyvenkettődik esztendőben pedig, a' midőn készűltek elhagyni Magyar Országot, azt is, valahol érték, minden pereputtyostól együtt leöldösték. Illy formán majd két esztendeig dühösködvén Magyar Országon a' Tatárok, számtalan Helységeket, 's Városokat elpusztították. Tsak azon három Vármegyék, mellyek — mint említettük — *Fridrik* Ausztriai Hertzegnek zálogoltattak, mivel ő alkalmas Városokkal megerősítette azokat; és azon Várak, 's Helységek e' vidéken, mellyeket a' Magyarok, idején öszvemenvén, óltalmazások alá vettek; végre felső Magyar Ország, mellyet a' hegyek kerítenek, menekedhettek meg szerentsésen ezen fenevadaknak irtóztató dühétől. Nagy kárára vólt az akkor a' Magyaroknak, hogy igen kevés Váraik, 's erősített Városaik vóltak, mellyeknek ostromlásában a' Tatároknak minden igyekezete haszontalanná lett vólna. Lám! *Esztergom'* Vára *Simon* Spanyol Grófnak, ki *Konstántzia* Királynéval, *Imre* Királynak Hitvesével jöve Magyar Országra, vitézsége által; Sz. *Márton* hegye az ott lévő Apáturnak vígyázása által; végre *Fejérvár*

mind bástyáinak erőssége, mind a' körűlötte lévő tó által óltalmaztatván, az ostromló pogányoknak minden törekedéseit megjátszották. Végtére, annyi vérontásokkal eltelvén a' Tatárok, midőn már semmi ragadományt nem tehetnének a' kiürített Országban, útnak eredtek, 's még utólján rabjaiknak vérével, kiket majd egy szálig leöltek vala, kívánták az Ország' határát festeni, tetézett kegyetlenkedéseknek nagyobb emlékezetére. A' zsákmánynak, mellyet itten öszveszedtek, sokaságát alig lehet megbetsűlni: valamit szerzett a' Magyar Nemzet a' hét Vezéreknek, kikkel itten megtelepedett vala, idejétől fogvást majd ötszáz esztendők' forgása alatt; valami ajándékoztatott a' Szentegyházaknak, és egyéb szent Helyeknek a' Királyoktól, vagy magános személyektől, mind a' Tatárok' prédájává lett. Fájdalom! az ékes Városoknak puszta helye, felvervén azt a' sűrű haraszt, a' ragadozó vadaknak tanyájává változott; a' Szentegyházaknak lerontott falai között a' prédáló farkasok ordítottak; a' Monostoroknak hézagjaiban az útálatos baglyok huhogtak, 's a' varatzkos békák retyegtek; szóval, a' gyönyörű *Pannoniának* nagyobb részét egy mindenféle ártalmas állatokkal tellyes tsalitt foglalta el, 's rettenetessé tette.

Minekutánna mind másoknak híradásából, mind utóljára *Lörintz* Erdélyi Vajdának tudósitásából megértette *Béla*, hogy a' Tatárok minden keteputájokkal az Ősz' végén ezer kétszáz negyvenkettődikben az Erdélyi havasokon keresztűl a' Kunságba, mellyet most Moldvának nevezünk, költöztek légyen; még a' telet Dalmátziában kívánta tölteni: osztán pedig sok Rhódusi Vitézektől, és *Frangepán* Grófoknak seregeitől kísértetvén, tavaszszal,

1243. E. ezer kétszáz negyvenharmadikban, elpusztíttatott Országába viszszatért. Szomorú látomány ötlött itten szemébe: az országútakon a' nagy bozót, és burján; a' mezőn az emberi tsontnak sokasága; a' Templomok' omladékjai között a' tsonka tornyok: a' népes Helységek' is onyú pusztasága: előbukkantak osztán némellyek az ő barlangjaikból, az erdőkből, 's nádságból, kik a' sokáig tartó éhség miatt, mint a' halál, ollyanok vóltak: de ezeknek ismét a' legnagyobb ellenséggel, az éhséggel kelletett küszködniek: mert a' mi készen vólt annak előtte, azt a' durva Tatárok mind megemésztették; újra pedig semmit se' vetettek. Azért olly szükség kezde lenni az élés' dolgában, hogy némellyek füvek' gyökereivel; mások kutya', matska', és egyéb tsúnya állatoknak húsával kénszeríttetnének élni. Azonban a' farkasoknak sokasága is, és dühössége annyira nevekedett, hogy még a' fegyveres embereket is megtámadnák. *Béla*, hogy e' gonosztól Jobbágyait mentől előbb megszabadítaná, leges legelőször is ezeknek számára felső Magyar Országból, Horváth Országból, 's a' szomszéd Tartományokból temérdek élést hordatott, és osztatott: a' honnét nem tsak régi éhségeket elvernék, hanem gibbedtségekből kiépűlvén, szántóföldjeiket is bévetnék. Ugyan a' Királynak költségén nagy sámmal hajtattak marhák, és igás barmok is. Melly felséges Atyai segedelmével sok ezer emberek a' halálnak torkából kiragadtattak, 's megelevenedtek.

Béla Király, mint szorgalmatoskodó jó Atya, az éhségnek nyavalyáját valamennyire megenyhítvén, minden gondjait Magyar Ország' helyreállítására fordította: mivel pedig

Keresztyéni módon, és szentűl gondolá, a' mit nyilvánságos Levelében is megvallott; hogy ezen rettenetes tsapás az egész Nemzet' bűneinek fenyítékére botsáttatott az Úr Istentől: ezt kívánta ő megengesztelni, midőn szent dolgokon kezdette munkálódásait. A' Tatárok által megöletett Püspökök' helyébe mindjárt másokat nevezett, a' kiknek mind tudománya, mind tökélletes jámborsága előtte esméretes vala. Ismét Sz. *Domokos*', és Sz. *Ferentz*' szerzetes Fiaiból sokakat hivott Magyar Országra, kik közzűl némellyek a' Hitet, 's Evangyéliomi Törvényt prédikállanák; mások pedig a' felső, és alsó Oskolákban a' Magyar ifjúságot tanítanák: 's e' szerént mind elméjére, mind maga' viseletére nézve tsinosítanák a' Nemzetet. Hogy pedig azon megöletett sok ezer Lakosoknak fogyatkozását kipótolná, számtalan Jövevényeket hivott ide Tseh Országból, Morvából, Bosniából, és Német Országból, 's az új Lakosoknak adatni szokott szabadsággal megajándékozta. Az Olaszok, és Németek által majd minden Magyar Városoknak ismét új fundamentomai tétettek; 's mind más Mesterségek, mind pedig főképpen a' Bányák szorgalmatosabban, 's nagyobb haszonnal kezdődtek míveltetni. A' népnek nem kevés szaporítására vóltak az itten megmaradott Kunok is, kik ismét kegyelembe vétetvén, az öszvegyülekezésnek, 's pártütésnek eltávoztatására nyóltz tsoportokra osztattak, és az Országnak ugyan annyi részeiben egymástól külön helyheztettek. Söt hogy azoknak Királyjával, *Kuthennel* tett bosszúságot valamennyire helyrehozná, 's az egész Nemzetet jobban magához kaptsolná *Béla;* ugyan azon Királynak Leányát, vagy Rokonát, *Ersébetet*, a' ki mind külső tekinte-

tére, mind pedig elméjének különös tulajdonságára nézve, egy jeles Személy vala, az ő első szülött Fiának, *Istvánnak* feleségül adta. Ugyan ezen módon mindjárt a' Helységek, 's Városok az ő romladékjokból fejeket felemelni, a' Templomok, a' Püspököknek, Kanonokoknak, Szerzeteseknek, Fő-Uraknak, 's Nemeseknek házaik épülni, a' munkák mindenütt serényen folyni; szóval: Magyar Országnak új ábrázatja látszatott felderülni. Mivel pedig bőltsen tapasztalta azt *Béla* Király, hogy a' hegyeken lévő Várak, vagy kőfalakkal kerített Városok gát gyanánt szolgáltak a' Pogányok' rohanása ellen; a' bértzeken épűltt sok Várakon kivűl, a' Királyi Városokat is nagy költséggel, és gonddal békeríttette; 's példájával a' Fő-Embereket is, és Nemeseket az ő Kastélyjaiknak megerősitésére serkentette. Innét nem lehet tsudálni, hogy mái napig a' hegyeken, 's erdők' közepében annyi Váraknak romladékai látszatnak. Ez idő tájban kezdette *Béla* Király az ő lakását a' *Pesti* hegyre venni, mellyen mostanság *Buda* Városa fekszik; melly osztán a' következendő Királyoknak, különösen pedig Nagy *Lajosnak*, és *Hunyadi Mátyásnak* lakásától felséges ékességre, 's roppant nagyságra emelkedett. Ezer kétszáz hatvanharmadik esztendőben a' Visegrádi hegyet, 's e'felett *Pilis* Vármegyében fekvő minden Királyi földeket, 's helységeket az ő Hitvesének ajándékozta *Béla* a' végett, hogy az, Várat épitene annak bértzén: a' hová magát, ha a' Tatárok' özöne ismét elöntené Magyar Országot, venné az ő Leánya, *Margit*, a' Nyulak' szigetében Sz. *Domokos*' Rendén lévő Apátza, más száz szerzetes Társaival együtt a' veszedelem elől. Hasonlóképpen megparantsol-

tatott a' Püspököknek, és Apáturoknak, hogy az ő lakhelyeiket, 's más alkalmatos Helységeket kőfalakkal, és tornyokkal körűlvennék, vagy legalább a' Királyt azoknak megerősítésében minden igyekezettel segítenék az ellenségnek meggátolására: melly igazságos dologban hogy annál nagyobb készséggel vólnának mindnyájan, negyedik *Innotzentzius* Pápa a' Királytól az eránt megkérettetvén, már ezer kétszáz negyvenhatodikban megintette őket. Egy vólt még hátra, a' mi a' Szentegyházaknak, Püspököknek, Szerzeteseknek, és a' Nemes Familiáknak bátorságára, 's állandóságára tartozott, mellyet *Béla* Királytól minden jó emberek óhajtottak. Elrontatván, vagy tűzzel megemésztetvén a' Tatárok által mind magános, mind az Országnak nyilvánságos Levéltárjai, az ő Adományleveleiket sokan elvesztették, mellyeket Eleik a' szent Királyoktól nyertek vólt, úgy hogy, ha törvénybe idéztetnének valaha, semmi Levélbizonyságok se' vólna, mellyel magokat óltalmazhatnák. *Béla* Király tehát azon Atyai hajlandósága szerént, mellyel mindnyájokhoz viseltetett, ebben is eleget tett vala az ő Emberei' kívánságának. E' végre mind a' két Rendből hív, és jámbor Férjfiakat rendelt, kik a' jószágoknak, mellyeket valaki a' Tatárjárás előtt jó hittel bira, törvényes vóltát szorgalmatosan megvisgálnák; az ellenség' dühösködése által megrontott Leveleket megtekintenék; a' hol pedig minden Levelek füstbe mentek, legalább alkalmatos bizonyságok által magok előtt a' Birtokok' törvényességét megpróbáltatnák. Illy szorgalmatosság által kinyilatkoztatván a' Birtokosok' jussai, a' Király a' régi igazságokat új Adománylevelekkel megerősítette. Mind

ezek mennyi gondjába, 's fáradtságába kerûltek a' jó Királynak, kiki látja: a' mivel bizonyára azt érdemlette negyedik *Béla*, hogy méltán Magyar Ország' második Alkotójának neveztessék.

Ezek között *Fridrik* Ausztriai Hertzegnek azon embertelensége, mellyel viseltetett vala *Bélához*, midőn a' *Sajó* mellett történtt veszedelem utánn nála menedékhelyet keresvén minden pénzétől, kintsétől, 's még e' felett három Vármegyéitől is fene otrombasággal tőle megfosztatott, keservesebben mardosta az ő szívét, mintsem magát a' boszszúállástól soká tartóztathatta vólna. Elrendelvén tehát valamennyire ide haza az Ország' dolgát, alattomban a' Tsehek' Királyjával *Ventzellel*, és
1244.E. *Bernhárddal*, a' Karinthiai Hertzeggel ezer kétszáz negyvennegyedikben frígyet kötött: hogy ezek azonban két óldalról Ausztriát megtámadván, fogyasztanák *Fridriknek* erejét; míglen ő alkalmas sereget gyûjtvén, Magyar Országból *Ausztriába* rontana; és a' már megfárasztott ellenségen annál könnyebben győzedelmeskedne. De egyik Frígyesnek sem esett szája' ízén a' dolog: mert mind a' kettőn szerentsésen diadalmaskodott *Fridrik* ezer kétszáz negyvenötödikben. Hogy ezen tsapást mentől előbb megtorolja *Béla*, a' Magyar, és Kun Vitézeit a' Rhódusiakkal, 's *Frangepán* Grófok' seregeivel együtt általvezette Ausztriába és közel Német *Ujhelyhez* hadi rendbe állította: *Fridrik* a' múltt esztendőbeli kettős győzedelmein megbizván magát, annyira neki bátorodott vólt, hogy minden késedelem nélkûl ő szállana először a' viadalra; és valójában olly erővel rohant a' Magyarok' első rendjére, hogy azokat egy kevessé hátrálni kénszerítené: hanem midőn a' hátrálókat kevesed

magával vígyázatlanúl űzné; egy Kun katonától nyillal lováról lelövetett, 's tüstént a' Magyar pántzélosok által körűlvétetvén, Gróf *Frangepántól* levágattatott. Nyomúltak ugyan segítségére az Ausztriak; de hogy Hertzegjeket megöletve látták, meghökkenvén, elég vólt nékiek, hogy annak hólt testét elragadhatták; mellynek osztán Sz. *Keresztnél* lett tisztességes temetése. A' Magyarok pedig az Ausztriához foglaltt három Vármegyéket a' szent Koronához viszszaszerezvén, a' hadnak további folytatásától elállottak. Annál siralmasabb vala *Fridrik*' eleste Ausztriának, hogy azzal egyszersmind az ő Hertzegeinek Brandeburgiai Háza elenyészett légyen.

Illy formán utólsó Hertzegjektől megfosztatván az Ausztriai Tartományok, hoszszú hadakozásra adtak alkalmatosságot a' szomszédoknak: mert ezek, mivel második *Fridrik* Tsászár másutt vólt zenebonákba keveredve, 's a' Német Birodalomnak ezen függedelmes Tartományával semmit úgy, mint kellett vólna, nem gondolt, ezen örökséget elhagyatottnak lenni tartották, 's annak elfoglalásához derekasan hozzá fogtak. Először is a' Tsehek' Királyja; *Ventzel*, arra vette sok ajándékokkal az Ausztriai Rendeket, hogy az ő Fiát *Ottokárt* választották magoknak Hertzegjeknek; azon törvény alatt mindazáltal: hogy *Margitot*, a' meghólt Hertzegnek testvérjét, ifjú létére magának feleségül venné. *Béla* az ő Országának bátorságos állapotjára tartozottnak lenni vélvén, hogy a' Tseh annyi Tartományokkal ne gyarapodna, 's ezen két Ország között az eddig vólt egyarányuság tovább is fennmaradna; szükségesnek ítélte arra való törekedését, hogy azon elhagyott örökségnek valamelly részét a' szent

Koronához kaptsolja. *Gertrudist* tehát, *Fridrik* Hertzegnek Leányát, ki is nem régen fosztatott meg Férjétől, maga részére megnyerni minden módon iparkodott vala; nevezetesen pedig a' még ifjú Özvegynek az ő *Konstántzia* Leányától lévő Unokáját *Romá-nust*, az Oroszok' Hertzegét ajánlotta Férjül, 's megígért mindent, valami ezen házasságnak méltóságát nevelni látszatott: melly ketsegtetések felette szívére hatván *Gertrudisnek* kinyerte a' Stájer Rendektől, hogy ezek *Istvánt*, *Béla* Királynak első szülöttét Hertzegjeknek, 's Uroknak esmérnék. Így Ausztria, és Stájer Ország felosztatván a' két szomszéd Fejedelmek között, ezer kétszáz ötvenegyedikben háborúba keverte a' Magyarokat, és Tseheket: mellyben hogy a' Magyaroknak erejét megoszlatná *Ottokár*, frígyet kötött a' Bolgárokkal olly véggel: hogy midőn ő Ausztriából a' Magyarokra ütne; ugyan akkor ezek alsó Magyar Országra rohannának. De minekutánna ezt megsajdította *Béla*, hogy két ellenséggel ne lenne dolga, mint békesség' szerető Fejedelem, fegyverszünést végezett
1253.E. *Ottokárral*; holott ezer kétszáz ötvenharmadikban a' Tsehek Ausztriának, a' Magyarok pedig Stájer Országnak birtokában megerősíttettek. Mindazáltal állandós nem lehete ezen egyezés: mert sem *Ottokár*, sem az Ausztriaiak nem akarták, hogy Magyar Ország' határa, 's ereje a' Stájer Hertzegséggel nagyobbúlna; tehát tsalárdsággal, álnoksággal, és ígéretekkel magokhoz édesgetvén a' Stájereknek Eleit, olly gyűlöletessé tette osztán az egész Stájer Nemzet előtt a' Magyarokat *Ottokár*, hogy ezer kétszáz ötvenkilentzedikben pártot ütvén, *Istvánt* az ő Magyarjaival együtt egész Stájer Országból kiszorítanák; a' honnan is-

mét háború támadott: mellynek kezdete mivel *Bélának* nem kedvezett, békességre lépett *Ottokárral* olly kötés alatt: *István* ifjabb Király az Ausztriai földekhez való minden jusáról lemondjon: *Béla* Királynak második Fia, *Béla* Hertzeg, Brandeburgai *Ottónak* Leányát *Ottokárnak* Unokáját vegye feleségűl. Mellyeknek minekutánna alája írták vólna magokat *Béla* Király, 's ennek Fiai: *István* és *Béla*; ismét mind a' két Királyné: *Mária*, és *Ersébet*, ezer kétszáz hatvanadikban, mindenképpen megszűnt a' háború. *Ottokár* e' szerént Ura lett ugyan Ausztriának, és Stájer Országnak; de nem sokára — a' mint alább bővebben fogunk erről szóllani — megfosztatott ezektől nagy szégyennel, 's gyalázattal.

István, az ifjú Király sajnálván, hogy őtet *Ottokárnak* ravaszsága Stájer Országnak Uraságától elejtette, 's e'felett Attyának gondatlan békesség' kötése annak viszszanyeréséhez való reménységét elenyésztette; már tsak azt sürgette: hogy, a' mit ottan elvesztett vala, Magyar Országnak Tartományaiból, 's jövedelmeiből kipótoltatnék nékie; mellyből mint feleséges ifjú Király, és Kun *Ersébettől* több magzatoknak Attya, méltóságához, 's kezdett Udvari pompájához képpest élhetne tovább is. Ezt midőn *Béla*, az ő hizelkedő Tanátsossaitól, és *István*' ellenségeitől megszédíttetvén, nagy boszszúsággal megvetette vólna; a' gonoszoknak törekedései által mind a' kettőnek szívében nevekedvén a' gyanúsággal a' boszszúállásra ingerlő gyűlölség, végre, ezer kétszáz hatvankettődikben fegyverre keltek. Megütközvén *Feketeviznél*, *István* meggyőzte az Attyát, 's Magyar Országnak nagyobb részét elfoglalta, úgy hogy félő vólna: ne hogy az, kit alattomban sokan gyű- 1262. E.

löltek, szerentsétlen hadakozása miatt elvesztvén Koronáját, az ő Fiát ékesítené fel azzal a' Nemzet, ki őtet hadi erkőltse miatt nagyon szerette vólt. Hanem, az Isteni Felségnek, kinek parantsolatjából minden időben kötelesek a' Fiak az ő Szüléiket tisztelni, gondviseléséből úgy történt; hogy ezen szörnyű zenebona, reménység kivül letsillapodnék. Mert midőn mind a' két sereg immár az ütközethez készülne, *István* az ő bünének, mellyel édes Attyát megbántotta vólt, szörnyűségén hirtelen megindúlván, a' hadi rendből kirugaszkodék, 's annak lábaihoz borúlván, tőle sok könyhúllatások között kére botsánatot, fogadván: hogy ezutánn mindenképpen az ő akaratját kívánja tellyesíteni; tsak ő is Atyai kötelességéről meg ne felejtkeznék. Fiának ezen váratlan megtérésére felette megesett *Béla*' szive, 's megbotsátván annak vétkét, Atyai paroláját adta: hogy mind azokat, valamiket tőle eddig megtagadott, bőven megadándja nékie; és nem tsak szükségéről, hanem Királyi méltóságáról is fogna gondoskodni.

A' mi hogy jól végeződnék; *Posonyt* választották, a' hová mind a' két részről rendeltt Biztosok öszvejönnének, kik felbomolhatatlan állandóságra helyheztetnék ezen szent egyességet. Jelen vóltak ottan, másokon kivül, *Béla* Király' képében: *Filep* Esztergomi Ersek; *István*' képében pedig *Smaragd* Kalotsai Ersek; kik hoszszú, és több tzikkelyekből álló békességlevelet készítettek, mellynek mindazáltal különös pontomai ezek: A' Püspököknek, és Nemeseknek, kik ehez, vagy amahoz a' Részhez állottak, semmi kárára ne lenne az: *István* ezutánn Magyar Országnak hason felét birná; ugyan ő néki en-

gedődnék *Filek* Vára, a' körűlötte lévő jószágokkal együtt; és így mind a' két Országnak határa a' *Duna* lenne. Mivel pedig a' Sobányák mind az *István* Király' Uraságába estek; úgy tétetett az egyezés: hogy azoknak jövedelmei két részre egyaránt osztatnának. Mind ezek többekkel együtt a' két Királytól, a' Magyarok', és Kunok' Nagyjaitól esküvéssel megerősíttettek; ismét következendő ezer kétszáz hatvanharmadik esztendőben helyben hagyattak; 's az Országnak kívántt tsendességet eszközlöttek. Ez időtől fogva *István* nem tsak édes Attyához mutatott fiúi buzgóságnak ditséretével; hanem hadi ditsősséggel is jeleskedett vala. Ennek vitézkedése által több ízben megverettettek a' Bolgárok, 's ezeknek Fő-Városai közzűl *Bodon* ezer kétszáz hatvanhatodikban fegyveres kézzel megvétetett; végre pedig Országjoknak nagyobb része is, *Svetizló* Királyjokkal együtt meghódoltatott: a' honnét *István* Király *Bolgáros Istvánnak* neveztetett; ki is a' Magyar Királyi nevezetet Bolgár Ország' Király' nevezetével még nagyobb fényességre hozta. 1263.E.

Sok viszontagságoknak eltűrése utánn, az idő, és a' gond által megemésztődvén negyedik *Béla*, *Buda* mellett az ő kedves helyében a' Nyulak' szigetében jobb életre költözött Pünköst Havának harmadik napján ezer kétszáz hetvenedik esztendőben. 1270.E. *Esztergomban* a' Franciskánusoknál, kiket éltében nagyon kedvellett vólt, a' Bóldogságos Szűz *Máriának* Templomába temettetett: a' melly sírba az ő Hitvese is *Mária* Királyné, és Fia, *Béla* Hertzeg tétettek vala. Élt hatvannégy esztendeig; mellyeknek harmintzötét, 's hét hónapját, és négy napját gondos Királykodásában töltötte el, Attya' második *András*' halála u-

tánn. Negyedik *Bélának* Királyi adakozósá-gát mai napig hirdetik sok Nemes Familiák, kiket szép jószágokkal megajándékozott. Ennek Uralkodása alatt állította fel Országunkban elsö Remete Sz. *Pál'* Szerzetét *Euzébius* Esztergomi szent életű Kanonok ezer kétszáz ötvenedik esztendőben. Noha szép észszel, 's okossággal bírt ő, és kormányozását igazsággal intézte légyen; a' hadban mindazáltal, valahányszor azt maga vezérlette, majd mindenkor szerentsétlenkedett. Ellenben szolgált néki a' szerentse abban, hogy a' reá maradott Tartományokból semmit el nem vesztett; sőt Bolgár Országnak nagyobb részét a' szent Koronához foglalván, Birodalmát szépen megnevelte. *Mária* Feleségétől, *Laskaris Tódor* Tsászár' és *Komnen Anna'* Leányától, kivel ötven esztendőket töltött Házasságában, számos magzatokat hagyott. Első vala ötödik *István* Király, a' ki ezer kétszáz harmintznyóltzadikban született; második, *Béla*, Sklavoniai Hertzeg, ki szüléinél elöbb meghalálozott; harmadik, Sz. *Kunegund*, szemérmetes *Bolezló* Lengyel Királynak Hitvese; negyedik, *Konstántzia*, *Dániel* Orosz Hertzegnek Házastársa; kitől születtek: *Leo*, *Lemberg* Városának feláll1tója, és *Románus*; ötödik, *Anna*, a' ki *Radizlóval*, Gallitzia', és Makovia' Hertzegével párosodék egybe, és szülé *Mihályt*, Bosniának, és Makoviának Hertzegét, 's *Kunégundist*, a' ki *Ottokár* Tseh Királyhoz ment vala Férjhez, az Annyának temérdek kintsét magával Tseh Országba vivén; hatodik, Sz. *Margit* Apátza; hetedik, *Ersébet*, a' ki *Henrikkel*, Baváriának Hertzegével lépett házasságra, és szülte *Ottót*, ki osztán Magyar Királyságra megkoronáztatott; nyóltzadik, *Ilo-*

na, kivel *Bolezló*, Kallisi Lengyel Hertzeg házasodott öszve.

Meszsze terjedt Országoknak kormányára jutván ötödik *István*, ama' megkéllelhetetlen gyűlölsége szerént; mellyel viseltetett *Ottokár* ellen, az ez előtt tíz esztendőkkel kötött békességet szerentsétlenűl felbontotta. Melly tselekedetnek okáúl nagyobb részén ezek adattak: *Anna*, a' Királynak Húga, és *Radizló* Gallitziai Hertzegnek Hitvese, midőn Leányát, *Kunegundist*, *Ottokárnak* adta vólna Férjhez, vele együtt drága kintsét is néki ajándékozta; vagy ideig költsönözte; most Férjétől megfosztatván, 's talám Leányától is megbántódván, ugyan azon kintset több ízben haszontalanúl kérte viszsza: azon kivűl Magyar Ország' határaiból is eltsipett valami részt *Ottokár*, 's azt Ausztriához foglalta. Ez midőn azoknak viszszaadását negédesen megtagádta vólna; *István* örömest kapott az alkalmatosságon, mellyel hadrá késztetvén, arra törekedett, hogy *Ottokáron*, ki Stájer Országtól ötet tsalárdúl megfosztotta, régi boszszúját kitőlthetné. Tehát Királyságának mindjárt ezen első esztendején hadat indított; hogy lott tőle a' szerentse egészen megválni látszatott: mert a' melly időben Morvát pusztították vólt a' Magyarok; *Henrik Vas*, és *Soprony* Vármegyékben nagy birtokú Fő-Úr, 's *Német-Újvárnak* örökös Grófja, bizonytalan: mitsoda reménység, és ígéret alatt megvesztegettetvén, törvényes Fejedelmétől elállott, 's *Ottokárnak* útat nyitott vala Magyar Országba. Így osztán *Henrik* által innen *Győrt*; amonnan *Posonyt*, *Nagy-Szombatot*, *Nyitrát* elfoglalván *Ottokár*, haza kénszerítette *Istvánt* a' maga Országának óltalmazására. Ez tehát, hogy az ellenkező szerentse ellen hadi

V István XXI. Kir. 1270. E.

erejét kotzkára ne vetné, kénteleníttetett békességet kötni. Melly kötésnek foglalatja ebben állott: hogy a' mit a' had' alkalmatosságával egyik Rész a' másiktól elvett, viszszaadatnék; kirendeltt Biztosok által az Országnak régi határai Ausztria felől megújíttatnának; *István* maga', és Örököseinek nevében mind *Anna* Hugának kintséről, mind pedig Ausztriához, és Stájer Országhoz való jussáról közbevetett esküvésével lemondana. Mind ezek Sz. Jakab Havának harmadik napján, ezer kétszáz hetvenegyedik esztendőben
1271.E. mind a' két Királynak, 's Rokonaiknak nevek' aláírásával megerősíttettek.

Ezen hadat kivévén, semmi nevezeteset nem tett rövid Királykodása alatt ötödik *István*; a' ki tudniillik, talám szíve' fájdalmában *Ottokárral* szerentsétlenűl viseltt hadakozása miatt megemésztődvén, hamar a' békesség' kötés utánn a' Nyúlak' szigetében megvált e' háborgós Világtól, Kisaszszony Havának
1272.E. első napján, ezer kétszáz hetvenkettődik esztendőben; és az ott lévő Apátzák' Templomába temettetvén, rövid életével adózott azért, hogy édes Attyát fegyverrel megtámadni mérészlette. Kun *Ersébettel* lévő házasságából született magzatjai: negyedik *László* Király, *Kun* vezeték névvel; *András* Sklavoniának Hertzege, ki a' Báttyától vízbe öletett Lengyel Országban; *Mária*, második *Károly* Szitziliai Királynak Hitvese, *Robert Károly* Magyar Királynak Nagy-Annya; *Anna*, *Andronikusnak*, *Paleologus Mihály* Tsászár' Fiának Felesége; *Ersébet* Apátza a' Nyúlak' szigetében; *Judith*, *Zavisius* Rórai Hertzegnek Párja.

Hogy negyedik *László*' Királysága alatt legszebb virágjában, 's boldogságában lenne a' Magyar Birodalom, semmit ez eránt el

nem mulatott ötödik *István*, az ő édes Attya: ez nevelőűl rendelte még az ő kisdedkori Fiának *Muthmert* Szepesi Szent *Mártoni* Prépostot, a' tudományban, 's okosságban egy nevezetes Férjfiat, a' ki ötet a' jámbor erkőltsökben, és a' józantudományokban nevelné. Széles Birodalmat hagyott nékie, melly nem tsak itthon jól elrendelve, hanem majd minden szomszéd Fejedelmekkel lévő atyafisággal, 's rokonsággal, és frigykötésekkel is meg vólt erősítve; az ő Jegyesét is, *Ersébetet* — Izabellát, első *Károly* Szitziliai Királynak Leányát elhozatta Magyar Országba, hogy azonban a' Magyar Nemzetnek mind szokását, mind nyelvét megtanúlván, mihelyest *László* törvényes idejét elérné, vele az Anyaszentegyháznak szokása szerént a' Házasságra egybeadattatnának. Ohajtotta tudniillik a' gondos Atya, hogy Fia a' tiltott gyönyörűségeknek eltávoztatására idején megházasodnék. Mivel pedig a' gyermek Fejedelemnek ideje nem vala alkalmatos annyi Nemzeteknek, 's Országoknak kormányozására; kiválasztott Ország' Nagyjainak tanátsa mellet az ő Annya, *Ersébet* Királyné rendeltetett a' kormányra: a' melly rendelés utánn *István* Király semmit se' kételkedett arról, hogy az édes Anya az ő Fiának, és mint öreg Királyné, az egész Országnak hasznára ne lenne. De ezen gondos, és bőlts utólsó végezései a' Királynak éppen nem helyén tellyesíttettek.

Minekutánna Királyi módon eltemettetett ötödik *István*; mindjárt Ország' Gyűlése hirdettetett, 's abban negyedik *László* ezer kétszáz hetvenkettődik' Sz. Mihály Havában *Filep* Esztergomi Ersek által megkoronáztatott; az Ország' Rendjei pedig esküvéssel meghódoltak; a' jelen nem lévőknek is meg- IV László XXII. Kir. 1272.E.

parantsoltatott, különösen Dalmátzia' tengeri Városaiknak, hogy hívségek eránt mentől előbb letennék hiteket, Azonban tizedik *Gergely* Pápa, hogy értekezett ötödik *István* Királynak haláláról, és Fiának Országlásáról, mind azokat, mellyek a' Keresztyén Anyaszentegyház' Fejéhez, 's a' közönséges békesség' Attyához illenek, véghezvitte. Először Levelét *László* Királyhoz botsátván, szívére kötötte az igaz Hitet, mellyel tartoznék az Úr Istennek, a' ki minden jóknak kútfeje; osztán pedig, mintegy elölátója a' jövendőknek, serkentette őtet a' házasságbeli hívségre, 's szeretetre; végre intette, hogy a' Fő-Emberek, és Tanátsosok közzűl azokat venné tanátskozásába, kik Istenfélők, közjóra törekedők, és valamint a' Királyhoz, úgy a' Királynéhoz is mindenekben hívek vólnának. Írt az Ersekekhez, Püspökökhöz, Prelátusokhoz, 's Ország' Nagyjaihoz, és Nemesseihez, kiket mindnyájokat az árva Királyhoz való hívségre atyai módon ébresztette. Végtére, mivel jól esmérné *Ottokárnak* nagyravágyását, kívánatosságát, 's állhatatlanságát, ennek vátig könyörgött Levele által, hogy semmit ne kezdene *László* Király ellen; és ha mindjárt valami boszszúsággal illettetnék is a' Magyaroktól, az árva Királynak gyenge idejére tekintvén, igyekezne eligazítani az egyenetlenséget más akármi móddal, tsak haddal ne. Így gondoskodott ezen időben tizedik *Gergely* Pápa mind a' Királynak, mind a' Magyar Nemzetnek tsendes,- és bóldog állapotjáról.

Haszontalan vala mindazáltal a' Pápának ezen buzgó gondoskodása, 's törekedése: mert *Ottokár* kapván az alkalmatosságon, hogy a' Magyaroknak gyermek Királyja vólna, fogtatta a' dolgot, mintha azok megbántották

vólna őtet; 's még azon esztendőben bérohant Magyar Országba. Hanem megesett néki: mert, minekutánna télre viszszavitte vólna hadi seregét ; a' Magyarok , és Kunok egyesűlt erővel a' tsikorgó télben *Ottokár'* Tartományaiba bérontottak, s' Ausztriát, Morvát, Stájer Országot, mint a' jégesső, szabadon pusztították. De rövid idő múlva más fergeteg is támadott *Ottokár* ellen: első Habsburgi *Rudolf* ezer kétszáz hetvenharmadik esztendő' Mindszent Havában a' már régólta árváskodó Római Birodalomnak kormányára emeltetvén, annak megsértett jussait kívánta helyreallítani; 's azért hatalma szerént *Ottokárt* megintette: hogy Ausztriát, és Stájer Országot, mellyhez semmi jussa se' vólna, minekutánna Feleségét *Margitot, Fridrik* Hertzegnek testvérjét magától gyalázatosan elűzte, tüstént a' Római Birodalomnak általadná. Hogy pedig Ő, bizakodván szerentséjében, 's az új 'Tsászárnak erejét kevésre betsűlvén, ezt éppen nem akarta tselekedni; Birodalom' ellenségének hirdettetett, 's ezer kétszáz hetvenötödikben had végeztetett ellene. A' Magyaroknak, kiket annyiszor megbántott vala, bezzeg kereste akkor kedvét, 's vadászta barátságát, tudván; hogy azoknak segedelme leginkább szolgálna néki Birodalmának megtartására: akarta pedig azokat magához édesíteni *Henrik* Bavariai Hertzeg által, ki negyedik *Bélának* Leányát vette vólt Feleségűl. Jól általlátván azt *Rudolf* Tsászár, miként megerősödnék *Ottokár*, ha hozzája adnák magokat a' Magyarok, tellyes igyekezettel abban dolgozott; hogy ezeket töle elvonván, feltett szándékának gátot vetne. Annakokáért Tsászári kegyelmének elvesztése alatt megtiltotta *Henrik* Baváriai

Hertzegnek, hogy ezen frígynek megszerzésében tovább ne foglalatoskodna; e' felett Követet küldött ezer kétszáz hetvenhatodikban *László* Királyhoz, a' ki ennek azon boszszúságokat, mellyeket *Ottokár* negyedik *Bélának*, ötödik *Istvánnak*, és újolag önnön magának tselekedett vala, forróan előadván, az ifjú Fejedelemnek szívét boszúállásra gerjesztené. Hasonló tárgyú Levelet adott a' Magyar Rendekhez, mellyel őket *Ottokár* ellen a' vele való frígykötésre serkentette. *Rudolf* kívánságára hajlandóknak tapasztalta a' Magyarokat annak Követje; a' kik örűltek azonn, hogy alkalmatosság adódott nékiek, *Sopronyt* sok Mező-Várasokkal, és Falukkal együtt; ismét a' Királyi kintset, mellyért hijában esenkedett vala ötödik *István*, viszszanyerni. Késedelem nélkűl megegyeztek ezekben a' Tsászári Követtel: a' Magyarok mentől nagyobb sereggel segítségére lennének *Rudolf*-*nak*, *Ottokár* ellen; viszontag tartozzék a' Magyaroknak segítségére lenni *Rudolf*, ha ők valami ellenségtől megtámadtatnának: *Ottokár*-*ral* egyiknek se' legyen szabad magánosan a' békességről alkudozni. Illy hasznos frígyet kötvén *Rudolf*, örömmel szállatta meg
1277 E. *Bétset* ezer kétszáz hetvenhetedik esztendőben, 's minden baj nélkűl maga' feladására kénszerítette. A' Bétsiek példájára a' Stájerek is hasonlóképpen megadták nékie magokat. Illy nagy veszteségén mód nélkűl megszeppent *Ottokár*; ne hogy két hatalmas Fejedelem ellen fegyverkezvén, több Tartományaitól is megfosztassék, engedett az időnek, 's békességet kért a' Tsásártól; mellyet meg is nyert jobbára ezen feltételek alatt: *Ottokár* az Ausztriai Tartományokat tellyességgel elhagyja; Morvának, és Tseh Országnak béik-

tató Levelét a' Tsászártól kivegye, 's ennek hűségére megesküdjék. A' Magyar Királynak pedig *Sopronyt* minden Magyar Országhoz tartozandó birtokokkal együtt, ismét Napának, *Annának* kintsét igaz lelkiesmérettel viszszaadja. A' midőn ezeknek alája írta magát *Ottokár*, azonnal megszűnt a' háború.

Nem telt belé esztendő, már azon törekedett *Ottokár*; hogy a' had által elvesztett jószágait viszszanyerje. Hadat izenvén tehát a' Tsászárnak, egyszerre háromszáz ezer emberből álló seregével bészállott Ausztriába. *Rudolf* is seregét egybeszedvén, negyedik *Lászlót*, mint frígyesét, a' segítség eránt megszóllította. Tüstént megjelent ez, húszezer Magyarokkal, és Kunokkal, 's táborát a' *Morva'* vizéhez telepítette: kivel minekutánna *Rudolf*, *Hamburgnál* általköltözvén a' *Dunán*, magát öszvekaptsolta, nehány napokat szerentse' próbaképpen kissebb tsetepatékban, 's aprólék hartzolásokban folytattak: végre, Kisaszszony Havának huszonhatodik napján ezer kétszáz hetvennyóltzadik esztendőben 1278.E. egész hadi sereggel megütköztek: a' tartós viadal utánn futásnak eredtek a' Tsehek; *Ottokár* pedig elvesztvén a' győzedelmet, szégyenletében kevés embereinek társaságában vakmerően hartzolt, 's elesett. Minthogy *László* Király az ő vitéz seregével leginkább eszközlötte ezen diadalmat, *Rudolf* Tsászártól felettébb megtiszteltetvén, gazdag nyereséggel, 's a' raboknak temérdek sokaságával tért viszsza Országába; és ezen győzedelemnek örökös emlékezetére az ellenségtől elvett tábori zászlókat, 's jeleket *Fejérváratt* a' Bóldogaszszony' Templomába függesztette. *Rudolf* pedig hálákat adván az Istennek illy hatalmas ellenségen nyertt győzedelemért, min-

den boszszúállást félre tévén, Keresztyéni szeretetének, 's kegyelmességének mindjárt jeles bizonyságát adta: mert az özvegy Királynét, *Kunegundist* árváival együtt maga' óltalmába vette: *Ottokár'* első szülött Fiát pedig nem tsak Tseh Országnak, 's Morvának bírásában hagyta; hanem Leányát is, *Judithot*, néki Feleségül eljegyzette. Az Ausztriai Tartományok egy ideig a' Birodalom' nevében kormányoztattak; míglen azokat végre *Rudolf* az ő Tsászári hatalmából Fiának, *Albertnek* ezer kétszáz nyóltzvankettődik esztendőben örökre ajándékozta vólna: a' honnét eredett osztán ama' sok száz esztendők által virágzó Ausztriai Fő-Hertzegi Ház.

A' Magyar Nemzetnek régi, 's erős ellensége letapodtatván, *Soprony* az ő szép, és tágas vidékeivel együtt viszszakaptsoltatott az Országhoz: a' mi, 's Habsburgi *Rudolf* Tsászárnak, ki egy hadakozó Fejedelem vólt, az Ausztriai Tartományokkal nagyobbúltt hatalma ösztönül lehetett vólna *Lászlónak*, hogy mind hadi, mind békességi tudománnyal diszeskedvén, minden igyekezetét Magyar Birodalmának virágzására fordítaná. De ő, mintha már semmi dolga se' vólna a' Közjóhoz, tsak hamar a' jámbor erköltsnek ösvényéről a' feslett életnek útjára vetemedett, 's az ő erköltstelen példája által az eddig virágzó Magyar Birodalmat hervadozásra juttatta. A' Fejedelem' romlottságának okáúl közönségesen ugyan a' Kunok; különösen pedig az ő Annya, *Ersébet* Királyné tartatik. Ez, az ő Nemzeti hajlandósága szerént, mind jószágainak kormányozására, mind Udvarabeli Tisztségekre nem másokat, hanem Kunokat, az ő rokanait, kik többnyire még pogányok vóltak, választotta: ezek *Ersé-*

bet Királyné' tekintetére nézve szabadon bémentek a' Királyi Udvarba is; ezekkel, mint atyafiakkal, gyakorta, 's barátságosan társalkodott az ifjú Király, a' kinek gyenge, és tapasztalás nélkűl való szívét annyira magokhoz hódították tsalfa hízelkedéseik által, hogy őket a' Magyarok felett kedvellené, 's velek tellyes örömmel tartaná minden tanátsait. A' Királynak ezen társalkodása az ő Magyar szívébe annyira béényésztette a' Kun természetet, hogy a' Nemes vérű Magyar Nemzetnek szokásain, 's intézetein, a' gyűlölségnek nem kevés jelével, kiadván, magát még öltözetével is Kunnak jelenteni nem szégyenlené. A' honnét mai napig is *Kun Lászlónak* neveztetik. Illy módon korán kezdett ő a' Nemzeti részrehajlásban vétkesűlni; melly vétket valamint a' magános emberben el nem lehet szenvedni; úgy a' Fejedelemnek leginkább kell távoztatni, a' ki alattvalóinak közönséges Attya lévén, az Országnak minden népeit egyaránt szeretni, mindnyájoknak javát hasonló gonddal, és szorgalmatossággal eszközleni tartozik. De még itt sem állapodott meg *László*, hanem a' Kun Férjfiaknak társaságából tsak hamar általlépett a' Kun Aszszonyoknak barátságába, kiknek enyelgései lassanként annyira megszédítették őtet, hogy szép Hitvesének, *Izabella* Királynénak kedvességét megvetvén, végre nagy számmal vezette légyen Királyi nyoszolyájába a' Kun Leányokat, a' kikkel szentséges Őseinek vérét, az egész Országnak botránkoztatására, közleni nem irtózott. Sajnakodott az egész Magyar Nemzet Királyjának útálatos romlottságán; 's alkalmatos orvoslását várván várta az öreg Királynétól: de hijában; mert a' sovárgó, 's maga' javainak gyarapításában tel-

hetetlen Aszszony, hogy Fiától újabb meg újabb ajándékokat nyerhessen, és azokban, mellyeket törvénytelenűl részént a' Szentegyházaktól, részént a' Nemesektől ragadozott vala, megerősíttessen, annak minden helytelenségét könnyen elnézte; és így magános hasznait eleibe tette Keresztyén Anyai kötelességének: Fia' 's az egész Ország' bóldogúlásának; a' melly mesterséggel temérdek gazdagságot, és számtalan jószágot koporított magának. Ezen feslettségéből a' Királynak, melly kára következett Magyar Országnak, és az Anyaszentegyháznak, könnyű elgondolni: mert, hogy az ő Aszszonyainak kedvére járjon a' Király, a' Magyarokat Udvarából kirekesztvén, a' Kunokat nagy számmal emelte az Udvari hivatalokra, és reájok bizta mind a' Kamarának, mind a' Királyi jövedelemnek gondviselését. Ezen Királyi kedvezéssel néki bátorodván a' pogány Kunok, kivetették szívekből az Evangyéliomi Hitre való térésnek kívánságát; az Isten' Igéjének Hirdetőit mind kikergették közzűlök: sokan, a' kik már megkereszteltettek, amazoknak ösztöne, 's példája által megvesztegetődvén, pogány szertartásokra viszszatértek. De még itten meg nem határozódott a' Kunoknak vakmerősége; már arra vetemedtek, hogy a' Magyar Leányokat erővel is elvennék Szüléiktől; 's némellyekkel öszveházasodnának: a' többit pedig Ágyasaiknak tartanák: a' gyermekeket is a' szegényebb Keresztyén Szüléktől magokhoz vévén, nem tsak Tselédjeik' számába, hanem pogány szertartásokba is béiktattatták. Ezeket mivel a' Királynak reá hagyásával szabadon tehették; lassanként a' Magyaroknál erőssebbek lettek az Országban, és Uraságra kezdettek vágyni. Tehát több seregekben az e-

gész Országot békalózolván, a' Szentegyházaknak, Papoknak, és Nemeseknek földjeit, 's jószágait fegyveres kézzel meglepvén, birtokaikba ejteni bátorkodtak: melly időben számtalan Keresztyéneket, mint rabokat, szolgálatjokra kénszeritettek. Naponként tett illy ragadományokból annyira nevekedett a' Kunok gazdagsága, 's hatalma, hogy a' legbirtokosabb Magyarokat is megelőznék. Mind ezek által pedig olly tekintetbe jöttek vala, hogy számtalan Magyarok az ő kedvekért nem tsak polgári szokásaikat követték, söt még ruházatjokat is felvették légyen.

Mitsoda szemekkel nézték ezeket a' Püspökök, az Ország' Nagyjai, és Nemessei? észre lehet venni: látták tudniillik ezek, hogy, ha tovább is a' Király elszenvedi a' Kunok' zabolátlanságát, 's nem iparkodik azonn, hogy az Evangyéliom' édes igájának meghajoljanak, nem sokára az fog történni; hogy elnyomják azok a' szentséges Hitet, és a' Magyar Nemzetet hatalmok alá vetik; vagy bizonyára belső háború támadván, a' két Nemzet egymást emésztendi; 's a' nem régiben levetett gyászt, mellybe a' Tatárok öltöztették vólt, ismét kénszeríttetik felvenni Magyar Ország, és szörnyű kietlenségben sorvadni. A' Királyi Familiának fogyta is keserített sokakat: mert, ha tsak a' Király, szabad bujasága megzaboláztatván, az ő Hitvesével, *Izabella* Királynéval tisztességes házasságban nem élne, semmi reménység se' vólt a' Korona' Örököséről. Ezeknek eltávoztatására külömbféle eszközök próbáltattak; de haszontalan: mert a' Király a' Kunoktól körűlvétetvén, 's a' buja személyeknek szerelmébe elegyedvén, a' jó lelkű embereknek társaságától, és tanátsától szinte irtózott, 's nem

másoknak, hanem tsak magával egy hajlandóságúaknak beszédjeire hallgatott. Mivel tehát már itthon semmi mód nem vólna a' Királynak megjobbítására; a' Püspökök, 's a' Fő-Urak egybetanátsközván, az Ország' nevével Levelet botsátottak harmadik *Miklós* Pápához, mellyben a' Kúnok által megvesztegetett Királynak rendetlenségeit, 's az Országnak onnét származott ínségeit lerajzolták; és annak, mint a' Keresztyénség' Fő-Papjának, 's a' Fejedelmek' közönséges Attyának könyörögtek, hogy szent gondoskodásait *Lászlónak* jobbra változtatására fordítani méltóztatnék. Ez, szívére vévén e' ditső Országnak veszedelmét, ide küldé Követségben a' *Fermoi* Püspököt *Filepet*, ki az ő kegyes, és okos eszközlése által a' Királyt józanabb észre hozná; vele a' Királynét házassági szeretetébe vétetné; sürgetné a' Kunoknak megtérését; végre, az Egyházi Rendnek megbomlott fegyelmét helyreállítaná. E' Követ ide
1279.E. érkezett tavaszkor ezer kétszáz hetvenkilentzben, a' ki eleinten éppen nem vala kedves Vendége az Udvarnak; hanem szép intéseivel tsak ugyan véghezvitte azt, hogy *László* kiüzvén Udvarából a' Kun Tzondrákat, Hitvesével, *Izabella* Királynéval öszvebékéllett, 's esküvéssel ígérte: hogy mind azokban, valamellyekről megintetett a' Követ által, jobbítást fogna tenni. A' mellyek nagyobb részént ezek vóltak: a' Magyaroknak engesztelésére különösen fogadta, hogy ő mind azokat, mellyekre a' Magyar Királyok szokták magokat kötelezni, koronáztatásoknak idejekor, szentűl tellyesítendi, 's azon fog iparkodni; hogy fogytig kigyomláltatván a' pogányság, és bálványozás, a' Kunok mindnyájan a' Keresztségnek felvételével a' Katolika Hitre ál-

lanának, 's mind az Isteni, mind az Egyházi Törvényt megtartanák; a' miket a' Szentegyházaktól, Klastromoktól, és a' Nemesektől erőszakkal valaha elvettek vólt, mind viszszatérítenék. Mivel a' Kunok még eddig semmi bizonyos lakóhelyt nem választottak, hanem mindenfelé az Országban kóborolván, majd itt, majd amott függesztették ki sátoraikat, és így a' Magyaroknak szörnyű károkat okoztak vala; a' végeztetett: hogy az egész Kun Nemzet a' néki kiméretendő helyeken állandó hajlékokat építsen, a' honnan néki ide 's tova tsatrangolni szabad ne légyen. Ezek a' Király, és a' Római Követ között elvégeztetvén, hogy mentől előbb végrehajtatnának; a' felett, hogy ez eránt a' Kun Nemzetnek Elől-járói *Uzú*, és *Tolon* megesküdtettek, néhányan még zálogúl is adattak közzűlök, kik mind addig a' Magyarok' hatalmában lennének, valamíg nem tellyesítenék az erántok hozott végezéseket. Ezeknek elintézése utánn néki buzdúlván az Apostoli Követ, Egyházi Gyűlésbe idézte a' Magyar Papságot *Budára*, hogy ottan közakarattal végeznének az Egyházi fegyelemnek jobbításáról.

Egybegyűltek a' Budai Várba a' kirendeltt napra nagy számmal a' Püspökök, Apáturok, Prépostok, Káptalanok' Küldöttjei, Plébánosok', és a' Szerzetesek' Elöljárói. Mindenek előtt *Lodoméri*, Váradi Püspök, születésének fényességével, a' tudományoknak, 's erköltsöknek ditsősségével jeleskedő Férjfiú, választott Esztergomi Ersek, nem tsak az ő Székében megerősíttetett, hanem Magyar Ország' Primássává is tétetett: a' melly Méltóság nélkűl mind eddig szűkölködtek vólt az Esztergomi Ersekek. Azon kivűl harmadik *Miklós* Pápának parantsolatjából visgálóra vet-

te a' Követ *Ilmuri* *) *János* Budai Prépostnak, Egyházi Törvények' Doktorának, 's Udvari Vitze-Kántzelláriusnak tudományát, életét, 's magaviselését, kit a' Király a' múltt esztendőben Sz. András-Havának huszonötödik napján a' Kalotsai Érsekségre nevezett vala, a' Pápa pedig mind ekkoráig halasztotta annak megerősítését azért, hogy a' megromlott erkőltsű Királynak ítéletét az illyen dolgokban helybehagyni, nem ítélte tanátsosnak. Az tehát az Apostoli Követ által megerősíttetvén Érsekségében, osztán a' Haza, és Anyaszentegyház mellett végezett jeles dolgai által nagy nevet érdemlett Nemzetében. Ezeknek szerentsés végezése utánn sok szép Törvényeket hoztak, mellyeket közre botsátott ama' tudós Hazánk Fia *Péterfi Károly* a' Magyar Egyházi Gyülekezetekről írtt nevezetes munkájában. Kihirdetődtek ezen Egyházi Végezések Sz. Mihály Havának tizennegyedik napján, ezer kétszáz hetvenkilentzedik esztendőben.

Ezeken kivűl a' Pápa' Követje, és a' Magyar Püspökök arra késztették a' Királyt, hogy mind a' keresztyén Kunok, mind a' Magyarok nyilvánságos törvény által köteleztetnének szakálljokat lenyírni, hajokat elvágni, és a' Kun süveget, melly immár szokásban vólt, elvetni. De mivel sem a' Magyarok, sem a' Kunok ősi szokásaiktól, mellyek szerént Eleiknek példáját követvén, szakálljokat, 's hajokat megszokták nevelni, el nem akartak állani; a' Király se' figyelmezett a' Gyülekezetnek ez eránt való szándékára: a' mint hogy keveset is hajt az, a' Keresztyén-

*) Derék Fiait szemléli most is édes Hazánk ezen nevezetes Ilmuri, avagy Ürményi Familiában.

ségnek tökélletességére. Azonban, mivelhogy soká vontatnák tanakodásaikat a' Gyülekezetnek Attyai, nagy fergeteg támada ellenek. Némellyek tudniillik az Udvariak közzül, kiknek bőriben járt a' dolog, hogy a' Király a' farkasnőkkel való otsmány szokását elhagyván, Hitvesével, *Izabella* Királynéval igaz szívvel öszve ne békéllene, kivel osztán Keresztyéni módon folytatván házassági életét, őket rántzba szedné; tzinkos vádjaik által elhitették a' gyenge Királyt; hogy a' Követ, és a' Püspökök alattomban követ fújnának ellene, 's abban dolgoznának, hogy a' Pápa' hatalmából megfosztassék Koronájától, 's Országától: a' mit azon Római Levéllel bizonyították, mellyet önnön magok koholtak a' gonosz lelkű emberek. Ezen fondorló hazugságokra annyira fellobbant *László* Király, hogy semmit nem tudakozván a' vádolásnak igazsága felől, keményen megparantsolta a' Budai Polgároknak: hogy semmi élésre valót a' piatzon ne árúltatnának: se' másképpen a' Gyülekezet' Attyainak, vagy azok' embereinek ne szolgáltatnának; sőt azonn lennének, hogy a' Várból kiűznék azokat; az oda menni kívánókat pedig kirekesztenék. Hogy tehát ottan az éhségnek súlyát, és az embertelenkedő népnek tsúfságát ne kénszeríttetnének tovább szenvedni a' Magyar Anyaszentegyháznak Nagyjai, a' Gyülést félbe szakasztván, haza mentek; a' Pápa' Követje pedig, hogy az előbbeni rendetlen életére viszszatért Királynak haragját elkerülje nagy hamarsággal Lengyel Országba vette vólt magát. Így a' jól kezdődött dolgok néhány Udvari Tanátsosoknak szörnyűködések által, az Országnak, és a' Hitnek kárával megvesztegetődtek.

Harmadik *Miklós* Pápa mind azokról, mellyek *Budán* történtek vala, tudósittatván, még azon ezer kétszáz hetvenkilentzedik esztendőben, Karátson Havának kilentzedik napján hoszszú ugyan, de emberséggel, 's atyai buzgósággal tellyes Levelet botsátott *László* Királyhoz: igyekezett ebben az ő elméjéből kiütni azon bal gyanúságot, melly őtet nyughatatlanságba hozta, mintha az Apostoli Szék az ő Királyi méltósága ellen törekednék; osztán kívánt valamivel élesebben az ifjú Fejedelemnek szívére szóllani, szeme eleibe függesztvén azon vétkeknek, mellyekbe magát keverte, undokságát, az alattvalóinak okozott botránkozásnak szörnyűségét, Királyi Nevének tsúf gyalázatját, és azon károkat, és nyomorúságokat, mellyekbe gondatlansága által ejtette az egész Országot; 's végre az örök büntetésnek keménységét, mellyel Isten a' gonoszokat illeti. *Rudolf* Tsászár is, 's a' Tsehek' Királyja, *Ventzel*; és Szitziliának Királyja, *Károly*, a' Pápától kérettetvén, Levél, 's Követség által intették *Lászlót*, hogy változtatná meg életének disztelenségét, 's venné viszsza magához jó Hitvesét, *Izabella* Királynét, és további életét úgy folytatná, mint illik egy Keresztyén Fejedelemhez. Mind ezeknek ösztönözéseire, 's intéseire magába szállván *László*, az Apostoli Követet Lengyel Országból viszszahívta; kinek útasítása szerént, hogy az egész Nemzetnek tett botránkozást nyilvánságos megútálásával eltö-
1280.E. rölje, ezer kétszáz nyóltzvanadikban, Kisaszszony Havának tizennyóltzadik napján az Országra botsátott Levelében ellene mondott mind azoknak, valamiket gonoszúl tselekedett vólt; és eltöltött élete' vétkeinek botsánatjára azt rendelte, hogy esztendőnként a'

Gelnitzi Bányából száz Márka ezüst adattatnék az Ispotályok' építésére, Magyar Országban a' betegeknek, és szegényeknek számára. Többeket is tselekedett akkor, és végezett a' közjóra, mellyekkel igaz megtérése felől nagy reménységet nyújtott minden jó szivű embereknek.

De méllyebb gyökeret vert immár a' megromlott Királynak szívében a' fajtalan Kun Aszszonyokhoz való rút szerelem, mintsem azoknak távollételét elszenvedné, 's Hitvesével maradna: ezt tehát ezer kétszáz nyóltz- 1281.E. vanegyedikben magától elűzvén, ismét ama' katzér Kun Aszszonyokat Királyi Udvarába tsődítette. Vóltak tudniillik az Udvariak között némellyek, a' kik *Lászlót* erre venni igyekeztek: hogy így el fogódván a' Királynak szíve a' Kunnék' szerelmétől, Fejedelmi kötelességét elmulasztaná; ők azonban mindent kények szerént tselekedhetnének, 's nagyobb bátorsággal űzhetnék magános nyerekedéseiket. A' Királynak ezen hirtelen, 's reménytelen változását midőn szemeivel látta az Apostoli Követ, 's egyszersmind tapasztalta vólna, hogy minden igyekezete, mellyel a' Királyt *Izabella* Királynénak viszszavételére birni iparkodott, haszontalan légyen; olly tanátsot választott, melly éppen alkalmatlan vala azon időnek környűlállásaihoz: *László* Királyt tudniillik először nyilvánságos átok alá vetette; osztán azon két Püspököket, kik a' Király' romlottságának nem kevés okai vóltak, szent hivataljaiktól megfosztván, Székeikből kirekesztette; végre, mind azokat, valakik a' Kunokat viseletben, 's öltözetben követnék, a' Hiveknek egyességéből kizárta. Ezen felettébb való keménysége a' Követnek a' Király' szentséges személye ellen sokakban

ugyan, de főképpen *Ilmuri János* Kalotsai Ersekben nagy kedvetlenséget okozott. *László* Király pedig ezen reá mértt büntetésen annyira felháborodott, hogy a' Követet tüstént kiparantsolta Országából, meghagyván nékie: hogy élete' vesztése alatt ide többé viszszatérni ne merészelne. Azutánn elragadtatván a' boszszúállástól, azokat mindnyájokat, kik vagy a' Követ' pártján lenni, vagy az ő indúlatainak ellentállani látszottak, keményen kezdette üldözni, és példájával, a' Kunokat fellázította a' Magyarok ellen. A' Királynak ezen kárhozatos tselekedetéből származandó súlyos károkat, különösen pedig a' Királyi Familiának fogytát szívekre vévén az Ország' Nagyjai, hogy az ő boszszúállásának, és bujaságának gátot vetnének, minekutánna magok köztt tanátsot tartottak, nagy számmal béhatottak a' Királyi Udvarba, 's a' Királyt azon illendőséggel, mint lehetett, meg-
1281.E. fogván ezer kétszáz nyóltzvanegyedikben tisztességes őrizet alá tették, melléje adván Hitvesét *Izabella* Királynét olly véggel; hogy, Tsafrinkáitól megfosztatván, azzal hajdani szeretetét megújitaná, és már valahára az Országnak óhajtott Örököst nemzene.

A' Királynak ezen véletlen fogsága nagyon megdöbbentette a' Kunoknak, kivált a' Pogányoknak szívét; minthogy azonban a' Fő-Urak azokat, mellyek az Ország' kormányozására, a' Törvénynek megtartására, és a' jó rendre tartoztak, szorgalmatosabban, 's keményebben sürgetnék, 's végre is hajtanák: mivel tehát látták, hogy az ő dúlásokat, mellyet szabadon űztek, megzaboláztatna, és hatalmok naponként szorosabb határba vétetődnék; attól kezdettek tartani, ne hogy las-

sanként a' Magyaroktól rendbe szedetvén, szolgaságra taszíttassanak. A' mellynek hogy idején elejét vennék, közakarattal Követeket küldvén hajdani Tartományokba, *Oldamurt*, a' még ottan lakozó Kunoknak Fejedelmét segítségűl hivják, megbiztatván, hogy egyesűltt erővel könnyen diadalmaskodnának a' Magyarokon. Megjelent ez mindjárt kikeletkor ezer kétszáz nyóltzvankettődikben, 1282.E.
és táborát a' *Hood* tavához telepítette. Ennek elérkezését megértvén a' Magyar Országi Kunok, nagy számmal tódúltak hozzája. De az Ország' Élei jó korán tudósíttatván az ellenségnek szándékáról, ők sem késtek ám semmit; hanem a' hadhoz valókat nagy serénységgel készítették; úgy hogy kevés idő alatt annyi sereget szedtek vólt egybe, hogy nem tsak az ellenségnek tartóztatására, hanem elűzésére is képesek vólnának. Minekutánna pedig mindeneket jól elintéztek vólna a' Fő-Emberek, a' Királyhoz mentek, és a' Kunoknak mind régi törvénytelenségeket, mind ezen új hitszegéseket előadván, úgy annyira fel buzdították őtet azok ellen, hogy az, az őrizet alól nagy tisztességgel kiszabadíttatván, szikrázó szemekkel szállott légyen a' táborba; holott a' Magyarságtól kimondhatatlan örömmel, 's tapsolással fogadtatván, egyenesen a' készen álló ellenség ellen indúlt. Mind a' két részről nagy megátalkodással ütöttek öszve: végre a' Magyarok tsak ugyan erőt vettek a' Kunokon, a' kiknek nyilait haszontalanította azon napi esső. A' Soproni Fő-Ispánynak *Lorándinak* tulajdoníttatik az a' jeles ditsérét, hogy ő lett vólna fő eszköze ezen diadalomnak; a' ki nemes bátorsággal az ellenség' közibe tsapván, 's mindenfelé forgatván szablyáját, közzűle sokakat leszabdalt,

és a' többi Magyarokat vitéz példájával nagyon gyúlasztotta a' viadalra. Elrémülvén e' szomorú esetén a' pogány Kunok, hogy magokat a' Magyaroknak további boszszúállásoktól megmentenék, itt hagyván feleségeiket, 's gyermekeiket, régi Honnyokba számosan elóldallottak *Oldamurral*; a' többi pedig, kik itten megmaradtak vólt, felette megjuhadzottak, hogy sok esztendeig motszanni se' mernének. Ezen győzedelemnek alkalmatosságával élvén negyedik *Márton* Pápa, még azon esztendőben Sz. Mihály Havának utólsó napján örvendező Levelét botsátotta *László* Királyhoz, mellyben lerajzolván a' Mindenhatótól vett jótéteménynek nagyságát, őtet az elkezdett jóban állandóságra serkentette; egyszersmind ama' megrögzött gyanúságot, mellyről már szóllottunk vala, mintha az Apostoli Szék az ő Koronáját másra kívánná szállítani, semmisítette.

Midőn e' szerént jóba foglalná magát *László* Király, és a' köz dolgokat illendő szorgalommal kormányozná; 's így az Ország kezdene már felderűlni; ismét olly szélvész támada az ellen, melly őtet mintegy utólsó veszedelembe látszatott borítani. *Oldamur*, a' Kunok' Fejedelme megakarván a' Magyaroktól vett tsapását torolni, a' Tatárokat, Neugarokat; és *Áziának* egyéb elegybelegy Nemzeteit Magyar Országnak pusztítására öszvegyűjtötte: úgy mondatik, hogy ezeknek olly
1285.E. temérdek sokasága omlott ide ezer kétszáz nyóltzvanötödik esztendőben, hogy az ő táboroknak tizenegy mértföldnyi térség kívántatott légyen. Egész *Pestig* minden Helységeket, 's Városokat tűzzel vassal pusztítván, az ezer kétszáz negyvenegyedik esztendőbeli vérpatakot akarták megújítani, hanem ha men-

nyei segítséggel inkább, mint emberi erővel széllyel verettek vólna. Nagy részént éhséggel, döghalállal, 's nyavalyával megemésztődvén, elvesztek; részént nem tudván az útakat, keleptzébe kerittettek a' Magyaroktól, 's megölettek; a' többi pedig futó paripáikon az ellenséges Tartományból önként elnyargaltak, 's velek együtt a' veszedelmet is az Ország' nyakáról elragadták. Ezen gyülevészből sok Tatárok, és Neugarok a' Kunok' tanyájokba, 's birtokaikba vették vólt magokat, és mind addig lappangottak ottan, míg végre békesség szerződvén az Országban, szabadság adódott nékiek a' megmaradásra: és ezek közzűl szolgákat, 's örökös jobbágyokat fogadtak magoknak a' Magyarok, kik azon szolgaságban is olly igen ragaszkodtak a' pogány szertartáshoz, hogy nem előbb, hanem tsak Nagy *Lajos'* idejében keresztelkedtek meg.

Ezen veszedelem' elenyészete utánn, mellybe az ádáz Tatárok akarák buktatni Magyar Országot, semmivel se' lett jobbá *László* Király. Mert eszébe tünvén a' Kun Aszszonyokkal vólt hajdani szokása, ezer kétszáz nyóltz- 1286. E.
vanhatodikban úgy elragadtatott vala magától, hogy az Isteni Hitnek, 's házassági hívségnek minden köteleit elszaggatván, semmit sem ügyelvén azon nyilvánságos gyalázatra, mellyre magát minden Fejedelmek, 's Népek előtt betstelenítené, Hitvesét *Izabella* Királynét, hogy tovább nékie ne akadékoskodnék, tömlötzbe tsukatta; magát pedig osztán tellyességgel az undok bujaságnak adta: és immár meg nem elégedett azon szerelem Aszszonyaival, kiket nagy számmal hizlalt Királyi Udvarában, hanem szüntelen újakat, meg újakat vadászván, a' Kunok' seregében

szerénszerte koslatott; sőt még azon alatsonságra is vetemedett, hogy nem tsak a' Kunok köztt futni fótni, hanem az otsmány Tatároknak, és Neugaroknak, avagy Tzigányoknak sátoraiban sem átallott vendégeskedni, 's bujálkodni. Ezen útálatos élet' módjával, és, a' mi innen szokott származni, a' közjónak elmúlasztásával annyira elvesztette Királyi tekintetét *László*, hogy az Országnak hatalmasabb Fő-Emberei az ő Királyi páltzája alól magokat kivonván, az Országot magok köztt felosztani, 's abban hatalmaskodó Uraságot űzni bátorkodtak. Így *Osli János Német-Ujvári* Gróf az Országnak Dunán túl való részét majd egészen maga' hatalmába ejtette; és, hogy bátorságban lehessen Királyja ellen, frígyet köte *Albert* Ausztriai Hertzeggel a' fenn említett esztendőben. Ugyan ezen idő tájban *Trentsini Máté* felső Magyar Országot nagyobbára magáévá tette. Ezek' példáján, és szabad tselekedetén néki ingerkedvén a' Bánok, 's a' szélbeli Tartományoknak Vezérei, a' Kormányok alatt lévő Vidékeket, és a' közönséges jövedelmeket magoknak tulajdonították. Rövideden: mihelyest a' Királytól az ő vétke miatt senki sem tartott; mindjárt mintha ez eránt jel adódott vólna, kiki szomszédját javától, 's birtokaitól megfosztani, és magát máséból gyarapítani törekedett: úgy hogy a' Társaságnak minden törvénye ellen senki se' vólna már Magyar Országban bátorságos az ő élete, 's java felől; az igazság sem segítene senkin, hanem tsak az erő, és hatalom. A' Kunok főképpen azon barátságból, mellyel viseltetett hozzájok a' Király, olly vakmerőségre vetemedtek, hogy a' Tatárokkal, Neugarokkal együtt egész Magyar Országot béfutván, mindent, valami

szemeknek szájoknak tetszett, szabadon elragadták; az ellenkezőket lekontzolták; végre tüzzel vassal mindenütt pusztítottak. Illy szörnyű ragadozások, és hamiskodások között sok régi virágzó Nemes Familiák utólsó inségre jutottak; nagy nevezetű Férjfiak, kik az előtt a' Közönségben viselt Hivatalokkal jeleskedtek, az ekét tartani, 's táplálásokat szolgai munkával keresni kénszeríttettek; és, mivel több esztendőkig üzettek azon kártékonyságok, 's már mintegy szokásba jöttek vólt, utóljára mindenféle baromból annyira megszükült az Ország, hogy magok az emberek, vonós marháik nem lévén, kénteleníttetnének húzni a' terhes talyigát: a' mellyet *László* Királynak, ki ezen köz nyomorúságnak fő oka vólt, örök emlékezetére *Kun László' szekerének* nevezett a' nép. Midőn így rongáltatnék belől a' Haza; a' szomszéd Fejedelmek is azonn vóltak, miként fordítsák magok' hasznokra Magyar Országnak ezen rendeletlenségét; ezek kiütvén magokat a' Magyar Korona' Urasága alól; amazok innen gyarapodni kívánkozván: *Szervia*, és *Russzia* a' szent Koronától elszakadtak; hasonlóképpen *Dalmátziának* több Városai elállottak attól, 's magokat a' Velentzei Társasághoz kaptsolták vala. *Albert* Ausztriai Hertzeg pedig, *Rudolf* Császárnak Fia, ezer kétszáz 1289.E.
nyóltzvankilentzedikben fegyveres kézzel rohanván Magyar Országba, *Sopronyon*, és *Kőszegen* kivül, huszonnyóltz Városokat, 's Helységeket Ausztriához foglalt. Illy módon hajdani ditsősségéből kivetkeztetvén Magyar Ország, belső, és külső ellenségeinek prédájává lett. Bizonyára meg lehet itten látni, mit szüljön az Országnak az; ha néki lágy Pásztora, avagy Királyja vagyon.

Tsudálatosképpen történt valójában, hogy azoknak keze, és gonoszsága által veszne el a' Király, a' kiknek kedvekért mind hírét, mind Országát megvesztegette. Ama' gyalázatos szokása, 's bujasága miatt már a' Kunok előtt is annyira gyűlöletessé lett *László*, hogy annak megölettetését közönségesen elvégezték légyen, reménylvén, hogy a' Királynak elemésztésével az Országnak nagy részét hatalmok alá keríthetnék, és fundamentomot vetnének az új Kun Uraságnak. A' gyilkosságnak dolga bizatott három fő pártütőkre: *Arbutz*, *Turtul*, és *Kemenche* nevezetűekre; nem is vólt annak végbevitelében semmi nehézség. Mert *László* nem lakott már *Budán*, vagy *Fejérváratt* az ő Királyi Testőrzői vigyázatjában; hanem a' Kunok, Tatárok, és Neugarok között a' sátorok alatt lakozott.
1290.E. Tehát *Körösszeg* Vára' táján ezer kétszáz kilentzvenedik esztendőben éjjeli alvásában megtámadván őtet, sok sebejtések által végezték ki e' Világból. De érdemlett büntetését vették gyilkosságoknak: mert *Mózes* Nádor-Ispány maga mellé vévén testvérjét, *Lászlót*, és a' Király' első Ágyasának Báttyát, *Miklóst*, hív katonasággal alattomban oda rohant, hol a' gyilkosok: *Arbutz*, és *Turtul* vóltak, és mind a' kettő megfogattatván, amaz ugyan két felé vágatott; emez pedig öszvedaraboltatott. Még ezzel meg nem elégedvén a' Nádor-Ispány, hogy annál inkább megesmértesse mindnyájokkal a' Királyölésnek irtóztatóságát, azon gyilkosoknak minden rokonait keményen megtámadta, úgy hogy azok közzül még a' tsetsemő gyermekeknek sem engedne meg. És ezen véronthatások által lett halotti tisztelete negyedik *Lászlónak*, kinek teste *Tsanádon* tétetett vala sirba. *Izabella* Király-

né is ez idő tájban végezte szomorú életét. Illy kimúlása vólt *Kun Lászlónak*, a' ki édes Annyától, *Ersébet* Királynétól kényesebben, mint illett, neveltetvén, 's az Udvari hizelkedők által megvesztegettetvén, minekutánna a' testi gyönyörűséget már nevendék korában, mint Fejedelem, szabadon űzte, annyira megátalkodott vala ezen fertelmességben, hogy mind a' hit, mind a' józanokosság ellen nagy Nemességű Hitvesét, Országát, hírét a' miatt megvetette: melly élete' módjával miként ártott a' Magyar Birodalomnak, mellynek virágzását egész Európa bámúlta vólt, eléggé láttuk. Bőven tanúlhatnak innét a' Szülék, mennyit ártsanak gyermekeiknek, midőn kényeztetvén azokat, hibáikat elnézik, tsintalan tetteiket hatalmok szerént megbüntetni elmulatják, meg nem gondolván, hogy azoknak, kik valahára a' Közönségnek hivatalait viseléndik, jó nevelésétől függ a' Fejedelemnek, és az alattvalóknak bóldogsága.

A' mi ezen környűlállásokban felettébb szomorította az Országot, a' vólt, hogy Kun Lászlónak semmi magzatja nem maradott; sőt testvérjét is *Andrást*, Sklavoniának Fejedelmét, ki utánna örökös jussal következett vólna a' Királyságra, a' gonosz embereknek sugarlásából nem tsak számkivetette, hanem a' Lengyel Íróknak bizonysága szerént, ugyan Lengyel Országban kirendeltt gyilkosok által el is emésztette. Így tehát a' Magyar Birodalomnak Örököse egyedűl *András* vólt, a' kit *Velentzeinek* neveznek, mivel *Velentzében* született ő Jerusálemi *András*' Fiától, *Istvántól*, és Maurocéna *Thomaszszinától*. Ez — bizonytalan, melly esztendőben — még negyedik *László*' Uralkodása alatt, talán ugyan nem a' Királynak, hanem az Ország' Rendjeinek aka-

ratjából Magyar Országra hivattatván, Atyai örökségűl bizonyos Uradalmat nyert vala, és mint Magyar Királyi vérből származott Hertzegi névvel ékesíttetvén, egy ideig magános életet élt. Hanem osztán *Kun Lászlónak*, ki annyira kegyetlenkedett egyetlen egy testvérje ellen, dühétől tartván, a' szomszéd Ausztriába vette vólt magát; holott minden emberséggel, 's tisztességgel fogadtatván *Albert* Hertzegtől, ennél nehány hónapokig tartózkodott. Megértvén pedig titkos Követek által *Lászlónak* erőszakos halálát, azon okból, ne talán *Albert* Hertzeg, ki nem régen foglalá el Magyar Országban *Posonyt*, *Sopronyt*, *Köszeget*, 's ezekkel együtt több Uradalmakat, ötet valami alkura kénszerítené, melly mind magának, mind a' szent Koronának ártalmas lenne, *Bétsből* szarándok ruhában alattomban ellopódzott, 's egyenesen *Hedervárra* Gróf *Hedervári Kemenhez*, avagy *Kelemenhez* ment, ki akkor Királyi Fő Pohárnok-Mester, 's *Baranya* Vármegyének Fő-Ispányja vólt: itten több napokat töltött vala, hogy annál jobban kitanúlná: mitsoda hajlandósággal vólnának hozzája az Ország' Rendjei? Nem is ok nélkűl: mert abban nem vóltak mindnyájan bizonyosok, hogy *András* Sklavoniának, vagy is Tóth Országnak Hertzege Lengyel Országban vízbe fojtatott légyen; kinek éltével nem lehetett jussa a' Koronához Velentzei *Andrásnak*. És valójában nem sok idő múlva jelentette magát egy Tzinkos, a' ki hasonlítván az elemésztett Hertzeghez, annak vallotta magát, 's mint örökös kezdette a' Magyar Koronához való jussát sürgetni: a' tsalfa embernek kedvezett is egy darabig a' szerentse; úgy hogy Lengyel Ország felé felső Magyar Országban sokakat eltsábítván,

nem kevés pártosokat zendített Velentzei *András* ellen. Hanem kitudódván majmoló tsalárdsága, szerentsésen elűzettetett a' gonosz lelkű tsábító; 's egyszerre megszűnt az egész lárma.

Minekutánna tehát Velentzei *András* mindeneket tsendességben lenni, 's az Ország' Rendjeinek nagyobb részét hozzá hajolni tapasztalta vólna; *Hedervárról* elmenvén, *Kemen* Grófnak társaságában *Fejérvárra* útazott. Itt az egybesereglett Rendektől Jerusálemi *András*' Unokájának, 's Magyar Ország' Örökösének esmértetvén, még ezen ezer két száz kilentzvenedik esztendőben Kisaszszony Havának harmintzadik napján nékie szokás szerént meghódoltak, a' szent Koronát fejére tévén *Lodoméri* Esztergomi Érsek: úgy hogy méltán mondhatta *András* Király, hogy Isten őtet az ő születése rendje szerént méltóztatta vala Királyi Felségre. Melly Királlyá való választása harmadik *Andrásnak* mivel szokás szerént, és törvényesen mene végbe: vallyon miként lehetne a' vétekből kimenteni azokat, kik osztán meg akarták őtet fosztani törvényes Koronájától; 's alattvalóit majd ajándékokkal, és ígéretekkel, majd fenyegetéssel a' néki tartozott engedelmességtől elvonni iparkodtak? Ohajtották az Ország' Rendjei, hogy az új Király mindjárt megházasodván, mentől előbb vigasztalására lenne a' Magyar Birodalomnak az ő Örökösével. Vólt akkorban *János Német-Ujvári* Grófnál egy *Fenenna* nevezetű Hertzegi Szűz, kinek édes Attya, *Zemomisl*, *Kuvdviának* Hertzege számkivetésbe küldetett vólt az ő alattvalóitól azért, mivel a' Hazafiak felett kedvelte az idegeneket; azon Szűz méltónak ítéltetvén a' Királyi Házasságra, az azzal tartott menyeg-

III.András XXIII. K. 1290. E.

ző a' koronázásnak pompás innepét nem kevessé nagyobbította.

Alig ült azonban Királyi Székébe *András*, már hatalmas ellenségek nyughatatlanították ötet. Első vólt *Mária*, Magyar Hertzegaszszony, negyedik *Lászlónak* Húga, második *Károly* Szitziliai Királynak Hitvese. A' nagyravágyó Aszszony, mivel Báttyának semmi Örököse nem maradt, a' Következésnek jussát magára szállottnak lenni bizonyosnak állította; nem is mulasztott osztán semmit, mellyel *András*' fejéről leütvén a' Koronát, magának, 's gyermekeinek tulajdonítaná azt. Mindenek előtt Fiát *Martellus Károlyt Nápolyban* a' Pápa' Követje által fényes pompával megkoronáztatta, és Magyar Királynak hirdettette; azután pedig negyedik *Miklós* Pápát olly hathatósan tudta maga pártjára birni, hogy az nem tsak helybehagyta *Martellus Károlynak* zsibságos koronáztatását, hanem ezer
1291.E. kétszáz kilentzvenegyedikben *Lodoméri* Esztergomi Erseknek is megparantsolta, hogy nyilvánságos hirdetménye által tudósítaná mindnyájokat; hogy mostanában Király nélkül lévén Magyar Ország, melly különösen az Apostoli Széknek vólna kötelezve, annak Királyt rendelni nem máshoz, hanem a' Római Pápához tartozna. Ezen kivül meghagyta az Erseknek; hogy ez eránt tett maga kinyilatkoztatását, 's közbevetését nyilvánságos jegyzeménybe iktatván, néki *Rómába* általküldené. De *Lodoméri*, a' ki *Andrást* az egész Magyar Nemzetnek tellyes megegyezésével, mint Ország' Örökösét, maga kezével megkoronázta vólt, már ebben a' Pápának nem akart engedelmeskedni, 's nem is engedelmeskedhetett. Azonban ide érkezett negyedik *Miklósnak* Követje, *János* Püspök, 's an-

nak parantsolatjait az Országban kihirdetvén, ígéretekkel, és fenyegetésekkel arra vett nehány Fő-Urakat, kivált Dalmátziának, 's Horváth Országnak Nagyjaiból, Magyar Országban pedig különösen a' *Német-Újvári* Grófot, *Osli Jánost*; hogy azon esküvéseket, mellyel a' múltt esztendőben *András* Királynak önként meghódoltak, semmibe hajtván, új esküvéssel egyedül annak hűségére, 's engedelmességére kötelezték légyen magokat, kit a' Pápa nevezett vólna Magyar Királynak. Ugyan ezen két egymással ellenkező esküvések nagy háborodást indítottak osztán sokaknak lelkiesméretében: úgy hogy, midőn egyik erre, másik amarra vélné magát kötelesnek lenni, a' nevekedő viszszavonásoknak nem lehetett végét érni. Ekkor mindazáltal se Nápolyi *Máriának*, se' negyedik *Miklós* Pápának igyekezete foganatos nem vólt, kiváltképpen az egész Magyar Egyházi Rendnek az ő törvényes Királyjának óltalmazásában való jeles állhatatossága miatt; ez tudniillik nyilván ellene szegezte magát a' Pápa' Követjének, 's világosan kimondotta: hogy *Árpád'* férjfi maradéka harmadik Andrásban meglévén, éppen semmi jussa se' vólna azon Királyi vérből származott Aszszonyi Nemnek az Országhoz; tagadták e'felett, azt valakinek hatalmában, 's jussában lenni, hogy a' törvényes Királyt Koronájától megfoszthatná, és a' mind ekkoráig szabad Nemzetnek Királyt adhatna: úgy hogy továbbá ezen dolognak sürgetésétől kéntelenittetnék elállani a' Pápa' Követje.

Ugyan ezen időben második vetekedőtárs vala *Albert*, Ausztriai Hertzeg, kit az ő Attya első *Rudolf*, a' Romai Birodalomnak Magyar Országhoz való hajdani jussát rebesgetvén, Magyar Királlyá teve olly móddal, hogy a'

Birodalomtól függene. Hanem ebben hamar megakadályoztátta őtet Nápolyi *Mária*, kinek késztetéséből negyedik *Miklós* Pápa levelet botsátván *Albert* Hertzeghez, és *Rudolf* Tsászárhoz, mind a' kettőt keményen megintette, hogy meg ne támadnák Magyar Országot, mivel ez, az Apostoli Széknek jussához tartozna; nem is bírhatná annak Koronáját igazságosan senki, ha tsak a' Pápa nem választotta vólna őtet. Azonban ezen veszedelem, mellybe akarta vólt keverni Magyar Országot Ausztriai *Albert*, egészen eltűnt. Mert tőle az Ausztriai Rendek akkorban nagyon idegenkedtek azért, mivel az ezen időbeli Íróknak bizonysága szerént *Albert*-az ő Attyától Ausztriába béiktattatván, a' Sváboknak, kik köztt gyermekségétől fogva nevekedett vala, táméntalan sokaságát gyűjtötte ide, a' kikkel barátságosabban, mintsem eltűrhették vólna azt az Ausztriaiak, társalkodott vala: egyedűl a' Svábok viselték az Udvari tisztségeket, ezek vóltak Tanátsosai mind a' békesség' mind a' háború' dolgában; utóbb a' legfőbb hadi, és polgári Hivatalokat tsupán ők birták vólt: úgy hogy az Ausztriai Rendeknek már semmi egyéb nem maradna, hanem engedelmeskedni a' Sváboknak, 's mind azokat végrehajtani, valamiket ők parantsolnának. E'beli hatalmaskodásokon a' Sváboknak annyira meggubaodtak végtére az Ausztriaiak, hogy alattomban öszveesküdvén, egyszerre *Albert* Hertzegnek, és a' Sváboknak igája alól kiszabadúlni törekedtek légyen: ezen szándékjoknak elősegéllésére megkérték a' szomszéd Fejedelmeket: a' Magyarok' Királyját *Andrást;* a' Tsehek' Királyját *Ventzelt*; a' Bavariai Hertzeget *Ottót;* és a' Szálisburgi Püspököt; hittel kötelezvén arra magokat,

hogy ők a' győzedelem' jutalmáúl az Ausztriai Tartományokat úgy osztanák fel, valamint a' Frígyeseknek tetszene: úgymint: a' Szálisburgi Püspöknek felső; a' Tseh Királynak alsó Ausztriát; a' Bavarusnak Stájer Országot; a' Magyar Királynak közép Karnióliát. *András* Király az Ausztriaiaknak tanátskozásaikról idején tudósíttatván, minekelőtte a' polgári támadásnak tüze magát kiütné, valamit magához illendőbbet, és Magyar Országnak hasznosabbat akarván tselekédni, nyóltzvan ezer fegyveresekből álló seregével ezer kétszáz kilentzvenegyben bészállott Ausztriába, és *Albert* Hertzeget, a' ki a' polgári zenebona miatt a' Tzétzius hegye alatt lappangott vala, igen könnyen reá vette a' vele való békességre, olly módon: ha *András* a' további hadfolytatástól megszűnne, *Albert* viszszaadja Magyar Országnak *Posonyt*, *Sopronyt*, *Kőszeget*, egyéb Városokkal, 's Uradalmakkal együtt, mellyeket elfoglalt vala negyedik *Lászlő*' idejében: ismét, ellene mond a' Magyar Koronához való minden jussainak.

Ezen békesség nem tsak *Andrásʼ* Királynak, hanem *Albertnek* is illy környűlállásokban igen hasznos vólt: amaz ugyan szép Vármegyéket, 's Városokat viszszanyervén, egyszersmind hatalmas vetekedőtársától is megmenekedett; emez pedig szomszédságában erős frígyest kaptsolván magához, bátorságossá tette Fejedelemségét: mivel annak segítségével az Ausztriaiaknak szarvait, ha még ezutánn mernének berzenkedni, könnyen letörhetné. Állandós lett osztán ezen frígy, sőt még jobban erősödött, minekutánna *András*, első Felesége *Fenenna*' halála utánn, *Albertnek* tökélletes erkőltsökkel tündöklő Leányát, *Ágnest* magának eljegyzette vólna ezer kétszáz kilentzven-

hatodik esztendőben, kinek jegyruhába negyven ezer aranyakat adott vala édes Attya; *András* pedig *Posony* Várát, a' körűl fekvő jószágokkal, és a' szomszéd Tsalóközzel egygyütt kötelezte nékie.

Minekutánna *András* Ausztriai *Alberttel* jó korán békességet kötött vólna; majdan súlyosabb dolga vólt Nápolyi *Máriával*, kinek fortélyossága ez időben kezdett világosságra jönni. Mindjárt, hogy nehány Városait, 's Fő-Embereit Dalmátziának, és Horváth Országnak, nevezetesen Kliszszai, és Osztrovitziai Grófot, 's Dalmátziai Bánt, Subich Pált; ez által pedig *János* Zágrábi Püspököt is ajándékokkal, 's ígéretekkel maga részére birta; már semmit se' kételkedvén szándékának szerentsés kimeneteléről, Fiát *Martellus Károlyt* ezer kétszáz kilentzvenkettődikben költséggel, és katonasággal felkészítvén, Dal-
1292. E.
mátziába általküldötte, hogy maga szerentséjét személyesen tapasztalná. Ez bizván a' naponként hozzátódúlóknak nagy számában, 's erejében, *Zágrábig* minden ellentállás nélkül elérkezett. Itt szállott vele először szembe *András*, hogy elintézett viadallal vetekedőtársával a' Koronáért megütközzön. Kedvezett is ez úttal az igazságnak a' szerentse: mert *Martellus Károly* sok embereinek eleste utánn meggyőzettetvén, 's elűzettetvén, *Nápolyba*, a' honnét jött vala, kénszeríttetett viszszatérni. Ezen diadalom utánn nyugodalomban lehetett egy darabig *András*. Mert negyedik *Miklós* Pápa, a' ki eddig a' *Nápolyi Máriának* dolgát tellyes igyekezettel támogatta vólt, ezen esztendőben meghalálozott: kinek halála utánn a' Kárdinálisok a' Pápa' választásán egyenetlenkedvén, tovább két esztendőnél üresen vólt a' Romai Szék. A' melly-

be osztán helyhetett ötödik *Tzelesztinus* névvel, szent életű *Péter* Remete Sz. Iván Havának harmadik napján ezer kétszáz kilentzven- 1294. E.
negyedikben: ennek hozzája való hajlandóságát is az ő szentséges Hivataljának általvételekor minden tisztességnek megadásával iparkodott megérdemleni Nápolyi *Károly*, és az ő Fia *Martellus* Károly; akkor leginkább, midőn szamáron *Akvilea* Városába különös pompával érkeznék az: minthogy mind a' ketten előtte mentek, tartván az ő szamarának zabláját.

Ezen Pápától tehát, a' ki mint barlangban éltt Remete nem tudta a' Világ' piatzán történt dolgokat, annál inkább pedig nem esmérte a' Magyar Nemzetnek törvényes állapatját, illy felettébb való emberség mutatással, 's végtelen esenkedésekkel megnyerték azt, hogy ő *Martellus Károlyt* maga' kezével megkoronázván, Magyar Királynak nevezte légyen. Elhitette akkor magával *Martellus*, hogy ezen Apostoli kézzel végezett koronáztatása legtöbbet tenne a' Magyar szíveknek meghódítására; és bizonyosnak' állította, hogy már ezutánn senki se' merné magát ellene szegezni. De koránt sem így gondolkodtak ez eránt a' Magyarok; kik vátig mérgelődtek azonn, hogy *Martellus* ezen tselekedetével azt mutatta légyen, mintha a' Római Pápának földi jussa vólna Magyar Országhoz. *Tzelesztinus* se' tett ám többet *Martellus'* ügyében: mert elrettenvén az ő szentséges Méltóságának terhes gondjaitól, még ezen esztendőben viszszatért vala Remete barlangjába. Azonban a' Magyar Püspökök, a' mennyire hatalmokban allott — megakarván azt akadályoztatni, ne hogy valaki ezutánn a' Nápolyi Részre hajlana — egybegyültek, 's egye-

zö akarattal minden személyválogatás nélkül átkot hirdettek azok ellen, a' kik törvényes Királyjoktól, harmadik *Andrástól* esküdt hűségeket megtagadnák; és másnak akárkinek pártjára állanának. Királyja', 's Országa' jussainak, és szabadságának óltalmazásában az Egyházi Rendnek ezen állandósága, 's erőssége mind Nápolyi *Máriának* reménységét nagyon hátráltatta, mind *Martellus Károlynak* igyekezetét haszontalanította; a' halál pedig, melly őtet ifjúságának virágjában ezer kétszáz kilentzvenötödikben elhervasztotta vólt, annak további folytatásától elszakasztotta: hagyott mindazáltal *Klementzia* Hitvesétől, *Rudolf* Császárnak Leányától *Robert Károlyban* olly örököst, ki a' Magyar Koronának elnyerése végett fáradhatatlanúl iparkodna. Nyóltzadik *Bonifácius* Pápa is, a' ki Karátson Havának huszonnegyedik napján ezer kétszáz kilentzvennegyedikben ötödik *Tzelesztinus'* helyébe tétetett vala, megértvén a' Magyar Egyházi Rendnek ellenkezését, egy kevessé osztán halkabban, mintsem a' Nápolyi Udvarnak kívánsága vala, sürgette ezen súlyos dolgot. Annakokáért noha *Andrást* nem Királyozta; hogy mindazáltal Magyar Országban a' nevekedő zenebonák között alkalmatosságot ne szolgáltatna a' szörnyű hadakozásokra, annak kormányozását azonban helybehagyta, 's megkívánta, hogy nékie, mint Ország' Igazgatójának, mindnyájan engedelmességet, és tiszteletet mutassanak; sőt még a' Magyar Püspököktől kihirdettetett átkot is, melly *Andrásnak* ellenkezőit illette, igazságosnak esmérte, 's megerősítette. Mivel tehát *János Német-Újvárnak* Grófja, 's *Vas* Vármegyének Fő-Ispányja, és András ellen több öszveesküdtek, ezért a' Hiveknek számából

kirekesztetvén, ezen Egyházi fenyítéknek súlyától való megszabadúlás végett ezer kétszáz kilentzvenkilentzedikben a' Pápához folyamodtak, nem akart ő ebben maga ítéletet tenni; hanem *Gergely* választott Esztergomi Ersekre bízta vólt az egész dolgot, a' ki azt környűlállásosan általvisgálván, minekutánna ahoz mérséklett penitentziát hagyott vólna nékiek, őket az Anyaszentegyház' szokása szerént felóldozná.

Annyi mesterkedések által tehát szorongattatván *András* az ő Országlásának kezdetétől fogva, néki is hasonlóképpen arra kellett fordítani minden gondjait, hogy törvényesen nyertt Királyi Székét mególtalmazná: és, mivel az alattvalóknak hozzája való hívségében, 's allhatatosságában vólt az ő Személyének méltósága, 's bátorsága, semmit azokban, mellyekkel az Ország' Rendjeinek szívét magához kaptsolhatta, el nem mulasztott; 's valójában egy buzgó, igaz, és bátor Fejedelem' kötelességeinek minden részeit bővségesen tellyesítette ő. A' miben derekasan használt nékie az ő édes Annya, *Thomászszina*, kit öregebb *Királyné* nevezettel méltóztatott vala: ez, mivel gazdag Házból származott *Velentze* Városában, pénzzel, 's vagyonnal, midőn leginkább kívántatott, Fiának Királyi Felségét, 's fényességét gyámolította: ugyan ő, a' mint jeles elmével, és okossággal bira, annak idejében jó tanátstsal is segítette édes Fiát. Bizonyára sok Királyi Levelei bizonyítják *Andrásnak*, hogy a' nagyob dolgokban az ő bölts Annyától tanátsot kért légyen. Szerentsések valóban azon ifjabb korú Fejedelmek, kik elmésséggel 's jámborsággal tündöklő Szüléiket tisztelik, 's meghallgatják; vagy ha őket olly Tanátsosok ve-

így mind a' Hitnek épségéről, mind Magyar Ország' javáról gondoskodna: mert eltökéllették magokban, hogy nem más Királyt, hanem a' kit az Apostoli Szék intézne, akarnák Uroknak esmérni: ez az Ország' világi Nagyjainak akaratja, mellyel majd egyedűl tsak a' Püspökök ellenkeznének. Nem történhetett ezen Követségnél semmi kedvesebb nyóltzadik *Bonifáciusnak*, a' ki azon Magyar Követséget is, mellyet Sz. *István* második *Szilveszter* Pápához küldött vala, úgy értette; hogy nem tsak Egyházi, hanem Világi jussa is vólna az Apostoli Széknek a' Magyar Nemzeten; és azon alkalmatossággal hatalom adódott nékie: hogy Királyt rendeljen a' Magyaroknak. Azon kivűl nyóltzadik *Bonifácius* Pápa olly hiedelemben vólt — a' mint több Leveleiből megtetszik — hogy a' pogányságon kivűl, mellyben a' Kunok, és Tatárok vakoskodtak, külömbféle eretnekségek, hittől szakadások, és erkőltstelenségek is uralkodnának Magyar Országban, melly gonoszságokat kiírtani, 's az Anyaszentegyházat hajdani egyességre hozni, egyébképpen nem lehetne, hanem ha az *Andegávi* Házból, melly akkor a' Romai Széknek jóvóltából uralkodott vala *Nápolyban*, 's mind ahoz való buzgósága, mind a' Hitben való tökélletessége miatt nevezetes vólt, lenne a' Magyaroknak Királyja. Illy észszel lévén tehát nyóltzadik *Bonifácius*, nem lehet tsudálni, hogy Magyar Ország' öszveesküdt Fő-Embereinek szándékára, 's kivánságára olly örömest reá állott. De nem is tanátskoztak tovább azonn: kit kellene Magyar Királynak rendelni? Minekutánna ezer kétszáz kilentzvenhetedikben nyilván elvégezte nyóltzadik *Bonifácius*, hogy *Nápolyi* sánta *Károlynak* halála utánn, annak

második szülötte, *Robert* következzék az Országlásra; meghalálozott első Szülöttjének *Martellus Károlynak* Fia pedig, *Károly*, *Nápoly* Országhoz való jussáról tellyességgel lemondván, Magyar Országot birja; ugyan ezt ezer kétszáz kilentzvenkilentzedikben ki is hirdette Magyar Ország' Örökösének, 's Királyjának: mivel az ő Nagy-Annyáról, *Máriáról*, ötödik *István'* Leányáról legközelebb izenn vólna a' Magyar Királyi vérből. Minthogy pedig félő vala, hogy e' miatt *András* felhábborodván, fegyvert ne fogna a' boszszúállásra, a' honnan a' háborúnak rettentő tüze emésztené Magyar Országot; ennek megengesztelésére, mivel úgy is Ausztriai *Agnestől* semmi magzatja se vólna, tovább is az ő kezénél hagyta az Országnak kormányozását, legalább míg *Károly* tizenegy esztendőket eltöltvén, alkalmatos lenne az Országlásra.

Ezek a' Romai Udvarban *Mária* Nápolyi Királyné' szándéka szerént rendeltetvén, minekelőtte *Károly* Magyar Országba eresztetnék; tetszett nyóltzadik *Bonifáciusnak* *Miklós* Osztiai Kárdinálist tellyes hatalommal előre ide küldeni, a' ki *András* Királyt, és a' Püspököket *Károly'* részére beszéllené; 's azonn lenne minden igyekezetével, hogy az mentől előbb Királyságra koronáztatván, a' Magyar Birodalom eránt bátorságosíttatnék, 's *Andrásnak* óltalma alatt nevekednék. Minekutánna ezer kétszáz kilentzvennyóltzadikban Magyar Országba érkezett vólna a' Követ; sokkal nehezebbnek tapasztalta a' reá bizatott dolgot, mintsem gondolta vólt. Mindenek előtt első vala *Mihály* Zágrábi Püspök, a' kit haszontalanúl késztetett *Károly* mellé: ettől egyenesen *Ilmuri János* Kalotsai Érsekhez ment, a' kiről jól tudta, hogy mind *András*,

mind Egyházáét felettébb mégsértette légyen *András*. Illy formán *Gergelynek* útálatos példájára nem kevessé nevekedett az öszveesküdteknek száma, 's vakmerősége: a' honnan a' Részeknek gyűlölködései szörnyű zaklatásokra, zsákmányolásokra, vérontásokra hatottak. Hogy tehát ezen szörnyűködések utólsó veszedelembe ne döntsék az Országot; idején gondoskodván *András*, olly szereket alkalmaztatott, mellyek az ő derék okosságát, 's szívbeli egyenességét magasztalják.

Mivel a' belső egyenetlenségek majd nem másunnan, hanem *Nápolyi Máriának* szertelen vágyódásából eredtek; melly szerént elsőben a' Fiát, most pedig Unokáját, *Károlyt* a' Magyar Királyságra emeltetni kívánta vólt: bokrosan nevekedtek pedig ezek, minekutánna nyóltzadik *Bonifácius* Pápa is a' Királyné' szándékának kedvezett. Ugyan az említett esztendőben a' nyár' kezdetén Ország-Gyűlést tartott *András* a' *Rákos* mezején; holott köz akarattal tanátskoztak az eránt: miképpen lehetne az egyenetlen Részeket egyesíteni, 's az Országnak felzavartt tsendességét helyreállítani: azon fellyűl *Ilmuri János* Kalotsai Érsek' előszóllása szerént elvégezték itten; hogy minden Magyar Országi Püspökök, semmit nem figyelmezvén az Apostoli Követre, kinek Követségéről semmi bizonyos se' vólna, az ő Pásztori Hivataljokhoz köttetett szentséges hatalmokat tellyes épségben gyakorolnák. Hogy pedig *Gergelyt* annál könnyebben az Ország' - Gyűlésre vehetné *András* Király, a' bátorságosítás mellett, egyszersmind megígérte: hogy ő minden sérelmét, vagy kárt, mellyet akár nékie, akár az Esztergomi Egyháznak okozott vólna, bővségesen helyre fogja állitani. De mind a' Ki-

rálynak, mind az Ország' Rendjeinek jó szándékai kívántt kimenetel nélkűl maradtak: az öszveesküdtek közzűl tudniillik, senki se' jelent meg; sőt az alatt ők *András* Király ellen sokkal másképpen tanátskoztak *Veszprimben* *Gergellyel*, a' ki még olly vakmerőségre is vetemedett vala, hogy, a' mikor *András* Király az Ország' Rendjeivel a' Hazának bóldogságáról gondoskodnék a' *Rákos* mezején, akkor botsátott ő szerteszéllyel Levelet az Országba, mellyben *János* Kalotsai Érseket, a' többi Püspökökkel együtt, büntetéssel fenyegetvén, az Ország' Gyűléséből *Veszprimbe* az ő ülése alatt tartandó Gyülekezetbe minden késedelem nélkűl menni parantsolta. Ámbár ezen boszszúságot, mellyel az Ország' Gyűlésének tekintetét, 's az ottan lévő Királynak Felségét érdeklette vólt *Gergely*, nehezen szenvednék a' Püspökök; hogy mindazáltal az *Apostoli Követ* nevezete miatt a' majdan magán kivűl ragadtatott Embert az emberségnek újolag mutatásával valamennyire megszelídítenék, a' Királynak, és az Ország' Nagyjainak megegyezésével — *Pált*, az Esztergomi Prépostot, 's a' Nemesi Rendből *Henrik* Grófot követségben *Veszprimbe* küldötték, kik őtet újonnan hivnák az Ország' nevével a' *Rákos* mezei Gyűlésbe; avagy ha ezt nem akarná tselekedni, legalább azt nyernék meg tőle, hogy azon Levelet, melly szerént ő magát Apostoli Követnek hirdette mutatná meg, hogy abból mind nyóltzadik *Bonifácius* Pápának akaratját, mind a' néki adatott hatalomnak minémüségét nyilván meg esmérnék: egyikre sem álla *Gergely*; hanem neki mérgesedvén, szörnyüképpen fenyegette a' Kalotsai Érseket, 's a' Püspököket, ha az ő parantsolatjainak mindjárt nem engedné-

nek. Ezeket midőn a' Követek a' Gyűlésnek elbeszéllették vólna, mindjárást felettébb megháborodván *Gergely* ellen, mint a' tsendességnek háborítója, 's Haza' ellensége ellen, főképpen az egész Világi, és Klastrombeli Papság, melly őtet a' Püspökök' Megyéjeikben gyakorlott hatalmassága, 's azok' jussa' megsértése miatt, és a' Hívek közzűl igazságosan kirekesztett vétkes pártütőkkel való társalkodása miatt Egyházi itéletbe esettnek lenni tartotta; éppen nem is akarta osztán szenvedni, hogy őtet az Esztergomi Érsekségben a' Pápa megerősítené. Így a' köz gyűlölség' tárgyának látván magát *Gergely*, 's félvén a' keleptzétől, Magyar Országból elosontott, és a' *Drávántúl* Sz. *Keresztre* vette vólt magát, hogy ottan *Károly*' részére a' pártos Horvátokkal bátorságosan dolgozhasson. Megértvén ezt a' *Rákosi* Gyűlésnek Attyai, minekelőtte innen eloszlanának, ezen makats Ember ellen való igazságos boszszúságoknak nyilvánságos bizonyságát akarák adni: tehát *András* Királynak, *János* Kalotsai Érseknek, és mind a' két Érseki Tartományok' Püspökeinek, 's Káptalanjainak; nem külömben az Ország' Zászlós Urainak, és Nemesseinek köz akaratjával, 's nevével formás jegyzemény készíttetett ezen esztendőben Sz. Jakab Havának hatodik napján, mellyben azokat, mellyekről emlékeztünk vala, egybehordván, *Gergely* választott Esztergomi Érsek ellen az Apostoli Szék előtt ellenezés jelentetett, olly kérés mellett; hogy a' felől igazság tétetődnék. És ugyan ezen feladása az egész Magyar Nemzetnek, 's *Gergelytől* való idegensége legalább arra inditotta nyóltzadik *Bonifáciust*, hogy tartván a' Magyarok köztt történhető nagyobb zavaro-

dástól, és a' szakadásoktól; még tovább akart késni az ö Jótéteményessének szántt Érseki Palásttal, 's annak Székében való megerösítésével: mivel pedig azon ellene törekedö gyűlölség szűntelen nevekedett vala; valamint másoktól, úgy a' Pápától is egész haláláig tsak választott Esztergomi Érseknek neveztetett.

Midön illy derekasan buzognának a' Magyar Püspökök, és az Ország' Elei jó Királyjok harmadik *András* mellett; azonban az öszveesküdtek, *Gergely* választott Esztergomi Érsek' ingerlésére, annyira néki makrantzoskodtak, hogy már minden gondjok, 's minden eszeskedések oda vólna függesztve: miként hozhatnák bé Magyar Országba *Károlyt*, hogy annak jelenlétével az ellenkezö Félnek ereje, 's kedve lassanként elszakaszkodván; és minden nehézségeket meghaladván, utóbb ötet az Országnak tellyes jussal való bírására juttatnák. Köz névvel tehát Követeket küldenek ezer háromszázadik esz- 1300.E.
tendöben az öszveesküdtek *Károlyhoz*, kik ötet hívólag serkentenék az ide jövetelre, bizonyos reménységet adván nékie, hogy, mihelyest Magyar Ország' határaiba lépne; mindjárást hatalmába esnék az. Ezenn, 's más ígéretein a' pártosoknak bizakodván *Mária* Királyné, *Károly* Unokáját hajóval, és katonasággal felkészítve, ugyan ezen esztendöben derék nyárban *Nápolyból* elbotsátja; hogy Magyar Országot örökös jussal — mint ö gondolta — és a' Pápának akaratjával hatalmába vegye. Kisaszszony Havában elérkezett ö *Spalatróba*: holott két hónapokat töltött vala; hogy azonban jól kitanúlná a' néki kedvezö Nemességnek szívét, 's erejét. Onnan a' pártosok' seregében szerentsésen *Zágrábba* jutott: a' hol *Ujlaki Ugrintól*, és több Magya-

roktól Királyi tisztelettel fogadtatván, egész *András* Királynak haláláig maradott vala.

Károlynak e' véletlen ide érkezése nem kevés gondot, 's aggságot okozott vala *András* Királynak; mert az Országban lévén vetekedőtársa, nem lehetett osztán semmi reménysége a' tsendeséghez, és a' bátorságos élethez. Ugyan is midőn Dálmátziának némelly Városait, és Fő-Embereit; ismét Horváth, és Magyar Ország' sok Nagyjait a' hívségtől, 's engedelmességtől elpártolni, és *Károly'* részét naponként öregbűlni látta, annál inkább hogy maga' egészségét gyengélkedni tapasztalta; nem lehetett néki nem teprenkedni illy szerentsétlen környűlállásokban; 's nyavalyáját külömbféle epesztő gondolatokkal nagyobbitani: melly tsak ugyan el is szakasztotta
1301.E. élete' fonalát *Budán* ezer háromszáz egyben, Bóldogaszszony Havának tizennegyedik napján; és ottan a' Sz. *János* Evangyelista' Szentegyházában, mellyben a' Franciskánusok ájtatoskodtak vólt, el is temettetett. Az első Feleségétől, *Fenennától, Ersébet* Leányát hagyta, kit még tsetsemő korában ezer kétszáz kilentzvennyóltzadikban eljegyzett vala *Ventzel* Tseh' Király' Fiának, ugyan *Ventzelnek;* a' melly eljegyzés megerősíttetett akkor az Ország' Rendjeitől, midőn a' Vőlegény Magyar Királyságra hivattatott ezer háromszáz egyedik esztendőnek nyári idejében: hanem, a' mint az emberek' esze, 's elméje állhatatlan, minekutánna *Ventzel* a' Magyar Országi zűrzavart megúnta, 's az Országból elköltözött, az ő Magyar Jegyeséről is nem kevés disztelenséggel lemondott. Ez osztán megvetvén e' Világot, Helvetziának *Thóza* Városában a' Sz. *Domokos* Rendén lévő Apátzák közzé állott, 's ottan buzgó életét el is vé-

gezte. *Andrásnak* özvegyen maradott Hitvese is Ausztriai *Ágnes* nehány esztendőket *Posony* Várában, mellyet jegybe kapott vala, eltöltvén, ezer háromszáz nyóltzadikban Magyar Országtól bútsút vett, és szent özvegységben folytatta halandó életét, 's végezte. Harmadik *András* Király' halála annál nagyobb gyászt okozhatott a' Magyar Nemzetnek, hogy azzal együtt vége szakadott a' Férjfi ágra nézve *Árpád'* Királyi Nemzetségének, a' mellyből Sz. *István'* idejétől fogva háromszáz esztendők' folyása alatt huszonegyen majd mindnyáján nagy ditsősséggel Királykodtak, 's a' Hazának javával vezérlették Magyar Nemzetjeket. Bizonyára ha azon útálatos tselekedetet, melly által sokan harmadik *Andrástól* elpártoltak vólt, jobban megvisgáljuk, iszonyodnund kell: hogy annyin találkozhattak a' Fő-Emberek közzül, kik nem emlékezvén ama' szép jótéteményekről, mellyel az *Árpád'* Nemzetségbeli Fejedelmek nemesítették Őseiket; 's azon természeti hajlandóságot, mellyel minden józan népek az ő Nemzetjekbeli Királyjaikhoz viseltetnek, levetkezvén, olly keveset gondoltak amaz érdemességes — harmadik *Andrásban* elenyésző — Királyi Familiával, mellynek Uralkodó kormányozása alatt lettek a' Magyarok az ő birtokaiknak Uraivá, hogy, midőn annak megtartására minden erejeket, 's véreket kellett vólna feláldozniok, az ő vesztét siettetni nem irtóztak. De nintsen tudniillik az emberi dolgokban semmi olly erőssen egybeszerkeztetve, a' mit a' nagyravágyás, a' reménység, vagy féltés meg ne bonthatna, 's széllyel ne tépne.

Mihelyest *András* Király' halálának híre futamodott az Országban; *Omode Máté*, és *Ujlaki Ugrin* a' Magyar Országi pártosoknak

fejei már semmi akadályt nem látván szándékjok ellen, eltökéllék magokban: hogy egyenesen *Fejérvárra* menvén, ottan *Gergely* választott Esztergomi Érsek által *Károlyt* megkoronáznák: mellynek végbevitele utánn, semmit nem kételkedtek, hogy a' többiek, kik eddig *András* mellett *Károly* ellen vóltak, ugyan ennek minden készséggel meg ne hódolnának. De, hogy reménységekben igen megtsalattattak légyen, tsak hamar észre vették: mert *János* Kalotsai Érsek a' Püspökökkel, és az Ország' Elei idején megsejtvén azt, a' mit a' pártos Rész akara; mindjárt *András* Király' halála utánn a' szent Koronát a' többi Királyi ékességekkel együtt hatalmokba vették, eltökéllvén magokban: hogy ezeket előbb kezeikből ki nem eresztenék, mintsem minekutánna nem másunnan nyakokra tolattatott, hanem az Ország' Gyűlében egybesereglett minden Rendek' szabad választásából tétetett új Királynak megkoronáztatására kívántatnának azok. Ezt, midőn *Károly'* Kedvezői *Fejérvárhoz* érkezvén, 's a' Városból, mellyben erős katona őrizet vólt, kirekesztetvén, megtudták, *Esztergomnak* vették útjokat: itt, mi tévők lennének, egy ideig arról tanakodtak; végre megállapodtak abban: hogy semmit nem várakozván a' következendő Ország' Gyűlésére, *Károly* valamelly más Koronával *Gergely Esztergomi* Érsek által
1301.E. megkoronáztatnék: a' mit ezer háromszáz egyedik esztendőben véghez is vittek hebehurgyasággal inkább, mintsem Magyar tisztelkedéssel. Es ugyan ez időtől fogva számlálta osztán *Károly* az ő Országlásának esztendeit, mivel ekkor az öszveesküdtek által *Esztergomban* Királynak hirdettetvén, 's megkoronáztatván, Királyi névvel kezdett vólt élni;

ámbár több esztendőkig a' Fejedelmi jusokat nem gyakorolhatta: mert a' szakadásnak Fejei kények szerént vezették az Országnak kormányát, és a' Királyi jövedelmeket magok köztt osztogatták fel; kiket hogy ezen időben magától el ne idegenítsen *Károly*, inkább akart nékiek engedelmeskedni, mintsem parántsolni.

Mivel ezen koronázás a' nélkűl, hogy az új Királynak választására Ország' Gyűlése hirdettetett vólna, se' nem a' szokott helyen, se' nem az Ország' szent Koronájával mene véghez, a' majd minden Püspököknek, Zászlós Uraknak, 's Nemeseknek távollétében; sőt ezeknek ellenére nehány öszveesküdtek által végeztetetett: a' Magyaroknak ugyan nagy megilletődést, *Károlynak* pedig sokféle akadályokat okozott, mellyek miatt majd tíz esztendeig Felséges hatalmát nem használhatta. Mindjárt erőssen ellene szegeszték magokat ezen koronázásnak: *Ilmuri János* Kalotsai Ersek; *András*, Egri; *Imre*, Váradi; *Haaba* Vátzi; *Antal*, Tsanádi; *Miklós*, Bosnyai; és *Jakab*, Szepesi — Püspökök: az Ország' Zászlós Urai közzűl pedig: *Hedervári Domokos*, Tárnok-Mester; *Cháki Demeter*, *Miklósnak*, a' Tóth Országi Bánnak Fia; Gróf *Henrik*, sok más Fő-Emberekkel együtt; kik mindnyájan tellyes igyekezettel azon vóltak, hogy *Károlyt* a' Magyar Királyi Székből kizárják, kiváltképpen azért: ne hogy azzal, ha nyóltzadik *Bonifácius* Pápa' hatalmából a' nékiek intézett Királyt elfogadnák, látszattassanak a' Magyar Nemzetnek a' Király' választása eránt való szabadságáról lemondani, és a' Király' nevezésnek jussát az Apostoli Széknek általengedni. Mert, minekutánna *Árpád'* Nemzetségének férjfi ága harmadik *Andrásban*

elfogyott, mivel az aszszonyi Nemnek semmi Törvénnyel, vagy nyilvánságos rendeléssel nem tulajdoníttatott az örökséges következés; az új Királynak választása — akármelly Felséges Házból nékie tetszene — az egész Nemzetnek szabad intézésére szállott. Minekokáért mindjárt kikeletkor ezer háromszáz egyedik esztendőben *Buddára* Országos Gyűlést hirdettek; hogy ottan Királyt szabadon választván, a' Magyar Nemzetnek szabadsága megerősíttetnék. És bár ezen időben legalább megjelentek vólna a' Gyűlésben *Károlynak* Kedvezői, 's bizták vólna annak intézésére az ő szerentséjét; megtörténhetett vólna bizonyára, hogy a' Hazának Attyai nem mást, hanem *Károlyt* — az ő Nemes szabadságok szerént — választották vólna Királyjoknak; és így a' két Rész megegyesűlvén, a' Haza' romlását okozó villongásoknak vége szakadott vólna. De az öszveesküdtek az Esztergomi Zsibkoronázással *Károlyt* immár a' Királyi Székben helyheztetve, 's megerősíttetve gondolván, az Ország' Gyűlésének tekintetét nagy gőggel megvetették vólt. Azoknak távollétét tehát, 's agyaskodását semmibe állitván az Ország' Rendjeinek nagyobb része, a' rendeltt helyre, és napra egybesereglett; holott midőn közönségesen megesmérték: hogy az új Királynak választatása egyedűl a' Magyar Nemzetnek jussához tartozik; a' végett külömbféle Felséges Személyek vóltak szóban. *János* Kalotsai Erseknek, egy érett észszel, 's érdemekkel jeles Férjfiúnak, és a' szabadság' különös védelmezőjének a' vólt véleménye: hogy leginkább ollyant kellene a' Királyi Székbe helyheztetni, a' ki — valamint *Károly* — az ő Annyáról *Árpád'* Nemzetségéből venné ere-

detét, 's képes vólna maga erejével is a' Királyi Méltóságot a' pártosok ellen óltalmazni: illyennek látszik pedig ő néki *Ventzel*, a' Tsehek' Királyja, kinek édes Annya *Kunegundis*, Gallitziai Hertzegaszszony, Nagy-Anpedig *Anna*, negyedik *Béla* Királynak Leánya vólt; a' ki egy elmés Fejedelem; 's mind pénzzel mind katonával hatalmas, a' hadnak nem tsak kiállására, hanem elnyomására is: avagy annak egyetlen egy Fia, hasonlóképpen *Ventzel*; kinek választatásával amaz erős szomszéd Tseh Ország Magyar Országgal egybekaptsoltathatik. Alig végezte beszédjét az Ersek; már mindnyájan felkiáltottak: Eljen a' mi Királyunk *Ventzel*.

Ezen első Könyvnek az árra egy rézre metszett képpel együtt kötetlen 1 fl. 30 xr. A' második Könyvnek pedig hasonlóképpen egy rézre metszett képpel 2 fl. 30 xr.

E' mellett ugyan ebben a' Könyvnyomtató mívhelyben találáltatnak még e' következendő könyvek is:

Hertzeg Piripionak tündér története, Wieland után irta Magyar Földijeinek mulattatására Fellegváry Ágoston. 8. 1804. 36 xr.

Elisa, avagy millyennek kell lenni az Aszszonynak. 8. 1 fl. 30 xr. író papirosra 2 fl.

Wieland, Téli Rege. 8. 20 xr.

Theophron, vagy a' tapasztalt Tanátsadó a' tapasztalatlan Ifjúság' hasznára. 1804. in 8. 1 fl. 45 xr. Posta papirosra 3 fl. Fényes papirosra 6 fl. 40 xr.

Atala ou les Amours de deux Sauvages dans le desert, par Chateaubriand, à Paris. 12. a 1 fl. 8 xr. avec le portrait de Son Excell. M[e] la Comtesse Szápáry.

Atala, vagy két Indus' szerelme a' Luizianai Pusztákon. Kötve 45 xr. Posta papirosra 1 fl. 8 xr. Fényes papirosra 4 fl.

Meiners' Oktatása, miképpen kellessék az Ifjaknak haszonnal dolgozni, kivált magokat az olvasásban, kijegyezgetésben, és írásban gyakorolni. Fordította, és az Ifjaknak legszükségesebb Könyvek' Esméretével megbővitette Kis János. 8. kötve 24 xr.

Knigge, Az Emberekkel való Társálkodásról, vagy miképpen kellessék minden rendbeli emberekhez magunkat úgy alkalmaztatnunk, hogy a' vilagban boldogúlhassunk. Szabadan fordította Kis János. 8. kötve 1 fl. 12 xr.

Historia litterarum bonarumque Artium in Hungaria. 8. 40 xr.

Historia Regni Hungariæ e probatissimis Scriptoribus synoptice deducta. Posonii 1804. 8. maj. 1 fl. 30 xr. script. 2. fl. 15 xr.

Bárdosy, Moldavensis vel Szepsiensis Decimæ Indagatio est proxima terræ Scepusiensis, & huic innexarum, sacro-profanarum Jurisdictionum evolutio. 4. maj. in charta scriptoria 2 fl. 30 xr. in impressoria 2 fl. In hoc opere continentur priscorum Regum diplomata, aliaque documenta plus quam 80.

Manuale Catholicum continens Officium B. M. V. Defunctorum, de SS. Sacramento S. Crucis, Psalmos Graduales, Pœnitentiales; Hymnos per totum annum, & varias preces cum cogitationibus Christrianis R. P. Bouhours pro quolibet die mensis. 12. cum effigie B. M. V. 48 xr. in charta postali. 1 fl. 12 xr.

Pütteri, Synopsis Historiæ Imperii Romano-Germanici. 8. maj. 45 xr.

Lazari Somssich de Sárd Carmen ad Ludovicum Rhédei de Kiss Rhéde &c. pro Militaris Academiæ in Hungaria Fundatione Decem Millia Flor. donantem. 4. 7 xr. in charta Velin 20 xr.

Ejusdem, Carmen de Vera Gloria, ad Comitem Georgium Festetich de Volna, Aug. Francisco II. a cubiculis. MDCCCIV. 4. 7 xr.

Vaccinatio. Carmen elegiacum. Aloysio Careno M. & Ph. D. & variarum eruditarum Societ. Socio, Vindob. Medico clinico &c. dicatum, cum effigie Ejusdem. MDDCIV. 4. 36 xr. in charta Anglicana 1 fl. 20 xr.

Opere postume del Sig. Ab. Pietro Metastasio Tom. III. 12. 3 fl.

Com. Antonii Moysis Cziráky de Dienes-Falva, Ordo Historiæ Juris civilis Hungarici. Compact. 8. maj. 1 fl. 15 xr.

Modly, Liber precum Sacrarum pro studiosa Juventute editus. 12. 30 xr. in cruda.

Gubernath, Institutiones Linguæ & Litteraturæ Hungaricæ cum Phraseologia, & Sintaxi ornata. 1803. 8. Tomi II. 2 fl. in charta scriptoria 3 fl.

Fragmenta ad Historiam Ecclesiasticam Hungariæ. 8. I. & II. Fasc. 1 fl.

Jantin et Montigny, conte Moral, par l'auteur de l'histoire de Sudmer. 1804. 1 fl.

Wieland, Wintermährchen. 12. 12 kr.

Das neue Theater der Deutschen, eine lustige Komödie. 8. geb. 20 kr.

Moralische Versuche an junge verheirathete Frauenzimmer, von Mrs. Griffith. 8. 1804. 12 kr.

Die heilige Familie, oder die Geschichte des Tobias; allen christlichen Haushaltungen zum Muster vorgestellt. 8. 30 kr.

Versuch über die beste Art die Jugend in den Wahrheiten der Religion zu unterweisen. Aus den hinterlassenen Schriften des sel. Abtes von Sagan, und Domprobstes zu Preßburg, Ign. v. Felbiger. 8. 8 kr.

Gedichte von Carl Daniel Nitsch. 1804. 12. 2 Theile 1 fl. 15 kr.

Ayrenhoff (K. K Feldmarschall-Lieutenants C. v.) sämmtliche Werke, 6 Bände 1803. 8. auf Postpapier. 9 fl.

— — Andromache, Bajazet und Iphigenie in Aulis; drey Trauerspiele von Razine; aus dem Französischen metrisch übersetzt 1804. 8. 45 kr.

Bayerische Staatsbibliothek München

BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Svastics, Ignátz

Magyarok históriája

Bd.: 1

Pozsony (1805)

Austr. 4647-1
urn:nbn:de:bvb:12-bsb10011462-2